

SIGULDA

NOVADMĀCĪBA

Ģeogrāfija

Daba

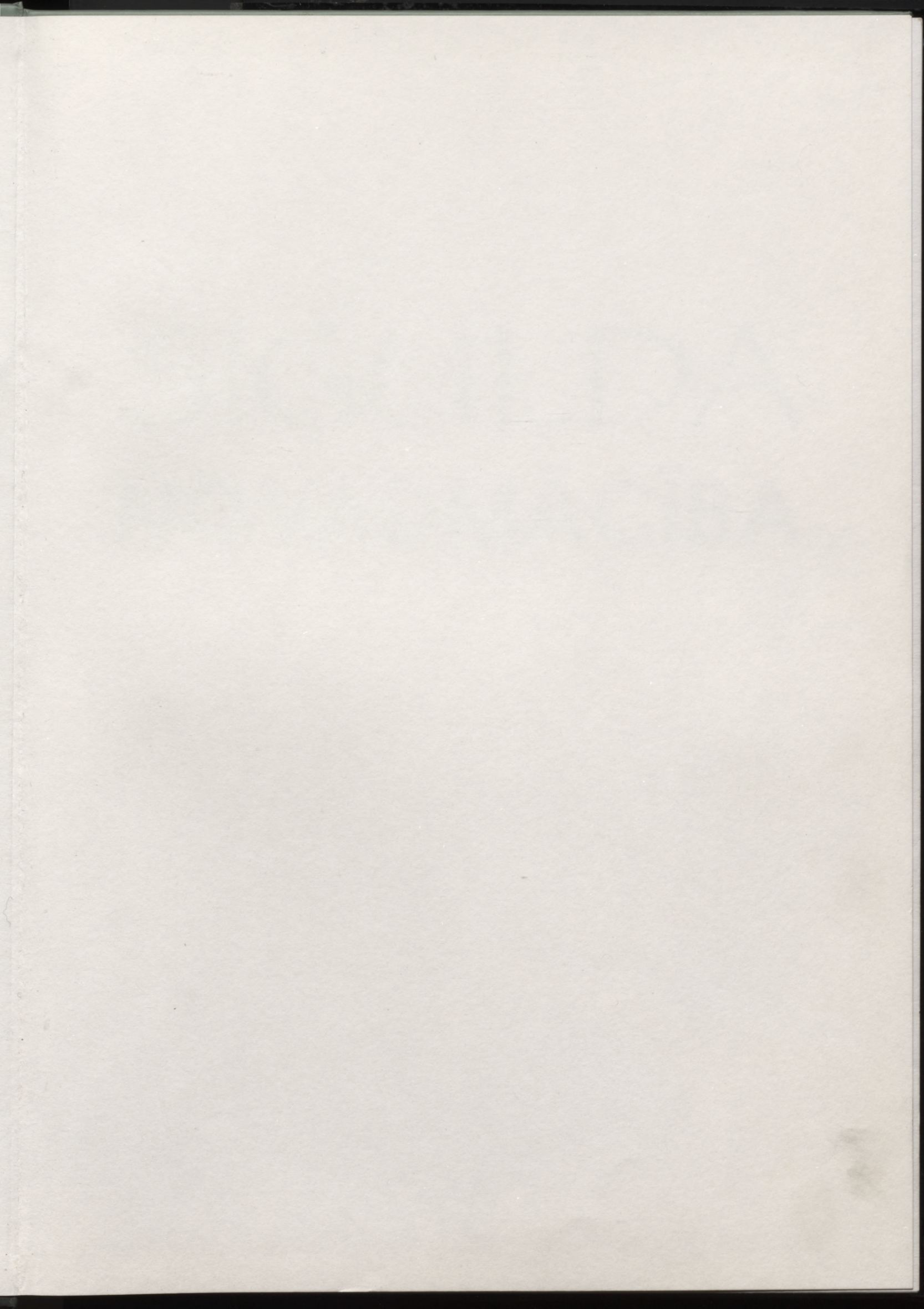
Vēsture

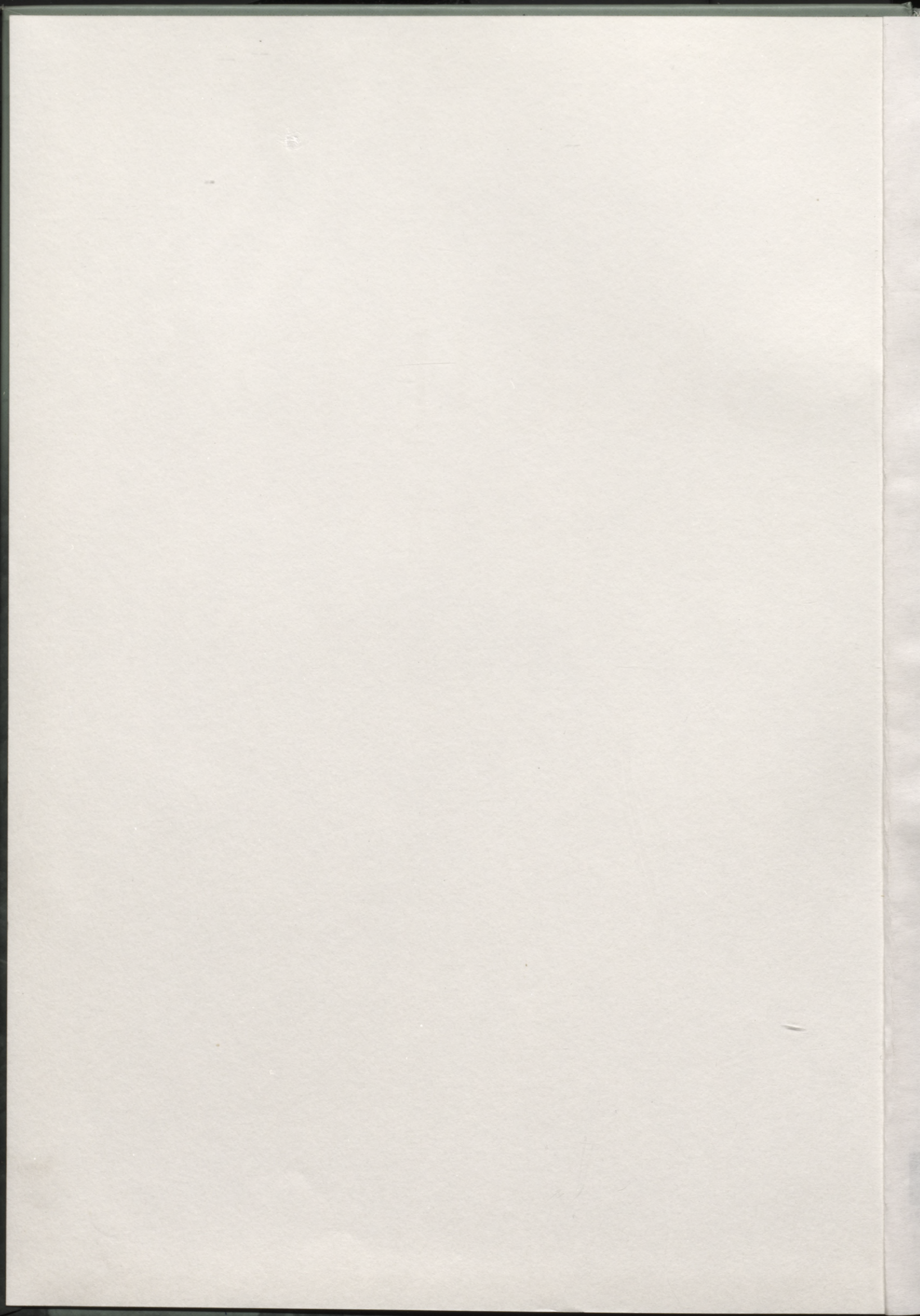

Etnogrāfija

SIGULDA NOVADMĀCĪBA

Inches 1 2 3 4 5 6 7 8

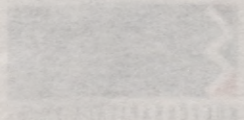

2002-7
L 12

L
90

SIGULDA NOVADMĀCĪBA

SIGULDAS VALSTS
ĢIMNĀZIJA
2002

ie-
as.
lx-
di,
rzi
un
ji.

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

0302 032 111

Siguldas Valsts ģimnāzija

Krišjāņa Barona iela 10, Sigulda, Rīgas rajons, LV-2150

Autoru kolektīvs:

Inese Berga	vēstures skolotāja,
Edgars Ceske	vēstures un kultūras vēstures skolotājs,
Indra Čekstere	GNP etnogrāfe,
Mirdza Dziļuma	ģeogrāfijas skolotāja,
Rudīte Hahele	bioloģijas skolotāja,
Maija Pastare	Turaidas muzejrezervāta krājuma nodaļas vadītāja,
Jānis Strautmanis	kultūras vēstures skolotājs

Par sadarbību grāmatas tapšanā pateicamies:

Turaidas muzejrezervātam,
Gaujas nacionālajam parkam,
Siguldas zonālajam valsts arhīvam, kā arī

L. Andrejonokai, Dz. Antēnai, V. Barisai, L. Beitiņai, A. Bērziņam, L. Brantai, E. Celmiņam, G. Cēram, Z. Ceskei, J. Ciglim, I. Čakarei, U. Deisonam, V. Dimdai, A. Freibergam, J. Gāgai, M. Gramai, L. Gulbei, A. Irbem, A. Janelšītim, E. Jemeljanovam, S. Jermicānei, A. Jurkānei, Ē. Kalniņai, J. Kalniņam no Turaidas, J. Kalniņam no Siguldas, P. Korsakam, D. Krastiņai, M. Krastiņam, R. Krastiņam, A. Linartam, L. Līcei, M. Mitrēvicam, A. Nikolajevam, V. Pilātam, E. Pētersonei, F. Raslavai, J. Raslavam, D. Ritmanei, M. Saukānei, I. Skutānei, E. Šķesterei, I. Timzei, V. Trupavniekam, Ģ. Vegim, L. Veismanei, A. Vientiesei, J. Vikmanim, V. Vīgantam, V. Vīgantei, Z. Zuzem.

Grāmatu finansēja:

Siguldas dome,
Siguldas pagasta padome,
Kultūrkapitāla fonds,
Rīgas rajona padome,

Latvijas Unibanka
viesnīcas "Aparjods", "Līvkalns", "Sigulda", "Ezeri",
uzņēmumi "Auto Īle un Herbst", "Latplanta", "Saltavots", "Siguldas Būvmeistars".

Projekta vadītāji	Māra Rune, Jānis Strautmanis
Literārā redaktore	Ineta Rāte
Māksliniece	Zinaida Ceske
Foto	Alberts Linarts
Datorsalikums	Saiva Vītola
Maketētājs	Jānis Lazdāns

Iespiests a/s "Preses nams"

KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Cienījamo lasītāj!

Pasaules iepazīšana sākas no tuvakā – no mājām. Pārkāpjot vecāku mājas sliekšni, mēs ieraugām dzimto pilsētu, vēlāk apzināmies savu valsti un – visbeidzot – pasauli kā cilvēku mājas.

Daudzi šīs grāmatas lasītāji Siguldu uzskata par savām mājām un šajā pilsētā veido priekšstatus par valsti un pasauli.

Novadmācības grāmatas autori vēlas palīdzēt izziņāt un iepazīt Siguldu – tās ģeogrāfisko vidi, dabas vērtības, vēsturi un kultūru.

Ir vērts padomāt, ka lielie ozoli Siguldas parkos izauguši no mazas zīles un košuma dārzi uzdziedējuši, rūpīgu roku kopti. Labo var radīt vienīgi ar deģsmi un pozitīvām jūtām.

Gribas cerēt, ka grāmata pamudinās ne vienu vien lasītāju uz rīcību – dziļāk izpētīt, iepazīt un kopt savu pilsētu, tātad arī savu valsti.

Lai mums visiem izdodas atrast lielo mazajā!

Grāmatas veidotāji.

SATURS

GEOGRĀFIJA

1. ĢEOGRĀFISKAIS STĀVOKLIS	9
2. ĢEOLOĢISKĀ UZBŪVE	9
2.1. Vispārīgs raksturojums	9
2.2. Par ģeoloģisko objektu aizsardzību	11
2.3. Inventarizētie ģeoloģiskie objekti Siguldas apkārtnē	11
2.4. Alas	13
2.5. Akmeņi	17
2.6. Gravas	18
3. RELJEFS	19
3.1. Vispārīgs raksturojums	19
3.2. Latvijas reljefa lielformas	20
3.3. Siguldas "kalni"	20
4. KLIMATS	21
4.1. Vispārīgs raksturojums	21
4.2. Vēja nedarbi Siguldā	21
5. IEKŠĒJIE ŪDEŅI	22
5.1. Vispārīgs raksturojums	22
5.2. Upes	22
5.3. Teikas par Gauju	24
5.4. Ezeri	25
5.5. Avoti, ūdenskritumi	26
6. DABAS RESURSI	26
6.1. Vispārīgs raksturojums	26
6.2. Zemes dzīļu resursi	26
6.3. Pazemes ūdeņi	27
6.4. Inčukalna pazemes gāzes krātuve	28
7. IEDZĪVOTĀJI	29
8. SIGULDAS EKONOMISKĀ ATTĪSTĪBA UN SAIMNIECISKĀ DARBĪBA	31
8.1. Saimnieciskās darbības uzplaukums kopš 1991. gada	31
8.2. Uzņēmējdarbība Siguldā	31
9. TŪRISMS UN SPORTS	35
9.1. Tūrisma uzņēmējdarbība Siguldā mūsdienās	35
9.2. Tūrisms Siguldā no 19. gs. otrās puses līdz 1940. gadam	38
9.3. Tūrisms Siguldā padomju režīma gados	40
9.4. Sports Siguldā	42

DABA

1. MĒS SAVĀ DABĀ – GAUJAS NACIONĀLAJĀ PARKĀ	49
2. MEŽS	52
2.1. Mežu tipi Latvijā	52
2.2. Meži Siguldas apkārtnē	52
3. LAUKSAIMNIECISKĀS EKOSISTĒMAS	55
3.1. Pļavas	55

3.2. Tīrumi	57
4. KLINŠU ATSEGUMI UN ALAS	58
5. APDZĪVOTO VIETU EKOSISTĒMAS	58
5.1. Sigulda – dārzu pilsēta	59
6. FAUNA	62
7. ŪDENS	63
7.1. Ūdens piesārņojums	65
7.2. P/U "Saltavots"	65
8. ATKRITUMI	66
8.1. Atkritumi – mūsu nākotnes bieds	66
8.2. Secinājumi par ūdens kvalitātes un atkritumu savākšanas problēmām Siguldā	67
9. PIELIKUMS	68
GNP konstatētās Latvijas Sarkanās grāmatas augu sugas	68

VĒSTURE UN KULTŪRAS VĒSTURE

1. SENVĒSTURE	73
1.1. Senākā apdzīvotība Siguldas novadā	73
1.2. Lībiešu laiks Siguldas novadā	73
1.3. Pilskalni Siguldas novadā	74
2. SIGULDAS NOVADS NO 13. LĪDZ 16. GADSIMTAM	75
2.1. Vācu krustnešu iebrukums	75
2.2. Siguldas novads Livonijas laikā (13. gs. beigas – 16. gs. vidus)	77
Īsas ziņas par piļu celtniecības vēsturi	78
2.3. Poļu laiki (1591 – 1629)	79
Īsas ziņas par Siguldas pilsētiņu 16. gs. beigās	80
3. ZVIEDRU LAIKI – 17. GADSIMTS	81
3.1. Siguldas novads zviedru laikos	81
3.2. Izglītības pirmsākumi Siguldas draudzē	82
4. 18. GADSIMTS SIGULDAS NOVADĀ	83
4.1. Ziemeļu karš	83
4.2. Lielais mēris	84
4.3. Siguldas novads pēc Ziemeļu kara	84
4.4. Izglītība Siguldā 18. gadsimtā	85
5. SIGULDA 19. GADSIMTĀ (līdz 1889. gadam)	85
5.1. Sigulda 19. gadsimta 1. pusē	85
5.2. 19. gs. pils Siguldā	88
5.3. Izglītība Siguldā 19. gadsimtā	89
6. SIGULDA NO 1889. LĪDZ 1914. GADAM	91
6.1. Siguldas uzplaukums pēc 1889. gada	91
6.2. Kņaza Nikolaja Kropotkina darbība Siguldā	93
6.3. 1905. gada revolūcijas notikumi Siguldas apkārtnē	93
6.4. Siguldas saimnieciskā attīstība pēc 1905. – 1907. gada revolūcijas	94
6.5. Kultūras dzīve Siguldā līdz 1914. gadam	94
7. SIGULDA PIRMĀ PASAULES KARA LAIKĀ	98
8. SIGULDA NO 1918. LĪDZ 1940. GADAM	98
8.1. Saimnieciskā attīstība un pilsētas tiesību iegūšana	98

8.2. Gaujas tilts Siguldā	101
8.3. Izglītība Siguldā	102
8.4. Sabiedriskā dzīve pilsētā	104
9. SIGULDA PADOMJU UN VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ (1940 – 1944)	109
10. PSRS LAIKS	112
10.1. Sigulda 1944. – 1960. gadā	112
10.2. Sigulda 1961. – 1970. gadā	114
10.3. Sigulda 1971. – 1980. gadā	117
10.4. Sigulda astoņdesmitajos	118
11. TAUTAS ATMODAS LAIKS SIGULDĀ	119
12. SIGULDA PĒC LATVIJAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS	120
12.1. Izglītība	122
12.2. Bibliotēkas Siguldā	126
12.3. Draudzes Siguldā	126
12.4. Sigulda – mākslinieku pilsēta	127

ETNOGRĀFIJA FOLKLORA

1. SAULES GADA APLIS	139
2. GAUJMALAS ZEMNIEKA SĒTA	142
3. ĒDIENS UN ĒDIENREIZES	143
4. MAIZES CEPŠANA	144
5. GANIŅŠ BIJU, GANOS GĀJU...	146
6. GAUJAS PLOSTNIEKI	150
7. ZVEJNIECĪBA GAUJĀ, ATTEKĀS, EZEROS, DĪĶOS...	154
8. SPIEĶU MEISTARI	156
9. PŪRA LOCĪŠANA, KĀZAS, KRISTĪBAS...	159
10. SIGULDAS NOVADA TAUTAS TĒRPS	166
11. FOLKLORISTS KRIŠJĀNIS BARONS UN SIGULDA	169
12. RAGANU KATLS SIGULDĀ	177
13. SIGULDAS NOVADA FOLKLORAS VĀCELĪTE	178
14. NO SIGULDAS NOVADA TICĒJUMA PŪRA	180
15. SIGULDAS FOLKLORAS KOPA "SENLEJA"	183
16. BĒRNU FOLKLORAS KOPA "SENLEJIŅA"	184
17. TAUTAS LIETIŠĶĀS MĀKSLAS STUDIJA "SIGULDA"	184
18. SIGULDAS BAZNĪCA	185
19. TURIDAS BAZNĪCA	185
20. KRIMULDAS BAZNĪCA	186

Ģeogrāfija

Daba

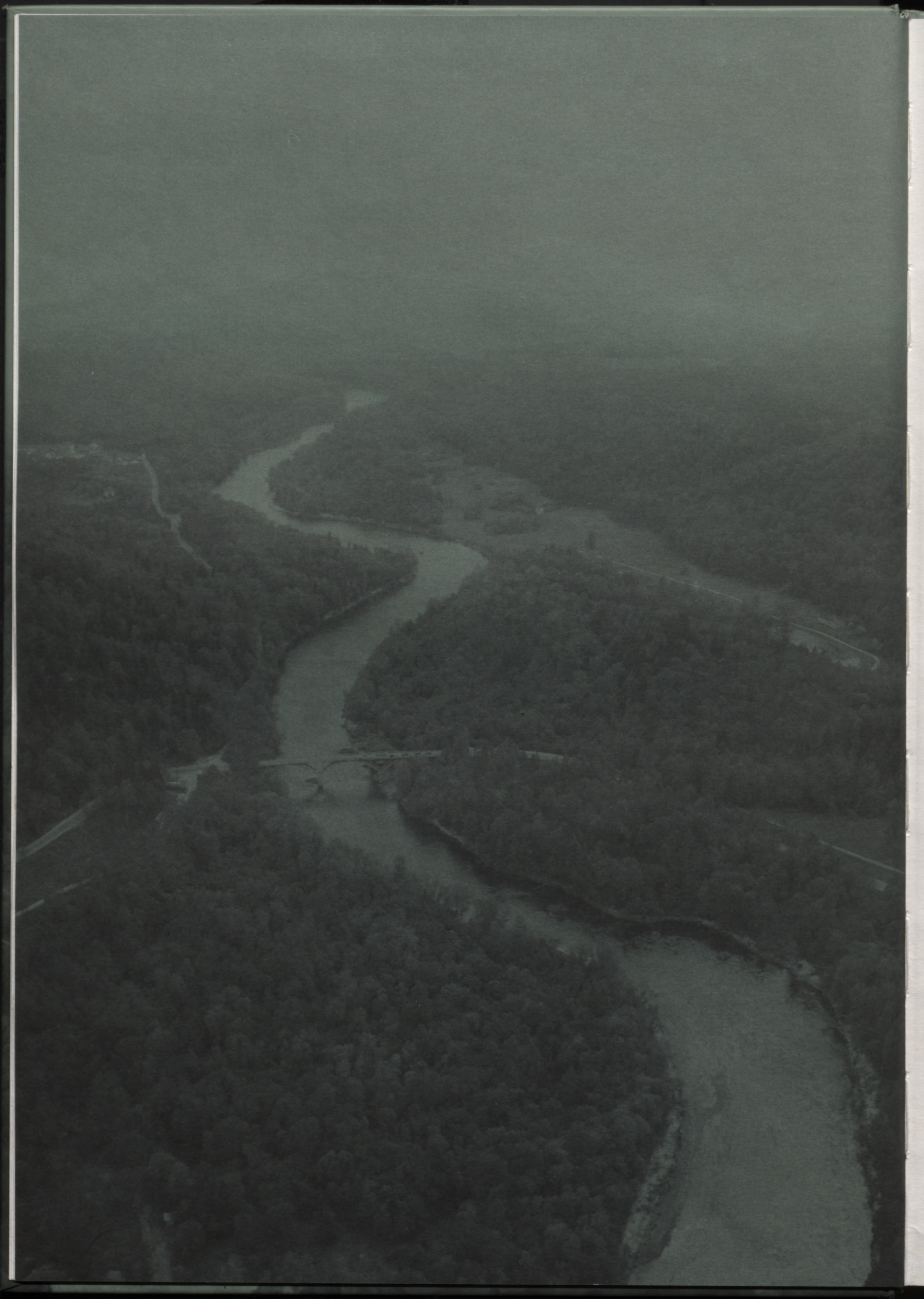

Vēsture

Etnogrāfija

GEOGRĀFIJA

1. ĢEOGRĀFISKAIS STĀVOKLIS

VISPĀRĪGAS ZIŅAS

Sigulda pirmo reizi minēta vēstures avotos 1207. gadā.

Pilsētas tiesības kopš 1928. gada.

Platība – 18,2 km².

Iedzīvotāju skaits – 10747 (2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti).

Attālums no Rīgas – 52 km (autoceļš A2).

Dzelzceļa stacija «Sigulda» 53,1 km no Rīgas (linijā Rīga–Lugaži).

Pilsētas ģerbonis apstiprināts 1938. gadā.

1953. gadā Siguldā iekļauta tās Aizgaujas daļa Krimulda un Turaida.

No 1950. līdz 1962. gadam Sigulda bija rajona centrs.

Kopš 1974. gada pilsētā atrodas GNP administratīvais centrs.

"Par Vidzemes Šveici sauc apgabalu ap Gauju, galvenokārt pie Siguldas, Turaidas, Krimuldas.

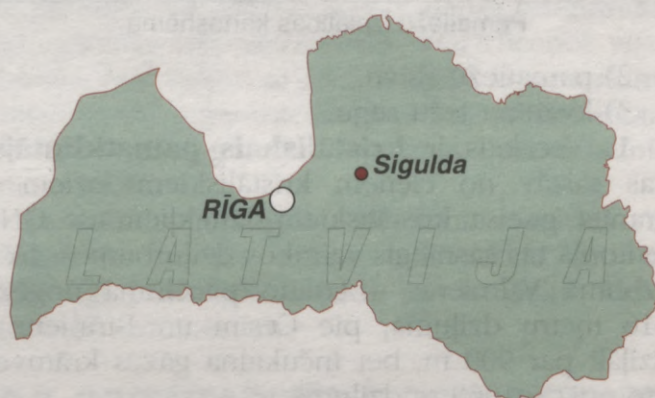

Upe te tek pa plašu sengultni, kuras krasti un apkārtējie pauguri apauguši krāšņiem mežiem. Te arī atrodas seno bruņinieku piļu drupas un senču pilskalni. Gaujas krastos un senās ielejas piegāzēs redzamas sarkanā smilšakmeņa klintis un to daudzās alas. No alām sevišķi jāatzīmē Gūtmaņa un Velna alas. No Gūtmaņa alas tek avotiņš. Alu sienās iegriezti daudzu apmeklētāju vārdi," tā rakstījis E. Tomasa un J. Novoselova 1929. gadā izdotajā Latvijas ģeogrāfijas mācību grāmatā.

Līdzīgiem vārdiem varētu raksturot Siguldu arī šodien. Pilsētas teritorija ir brīvi apbūvēta, varētu teikt – tā ir dārzu pilsēta.

Sigulda atrodas Vidzemes augstienes rietumu

stūrī uz samērā līdzena, lauksaimniecībai derīga platformas gabala, ap 100 – 102 m virs jūras līmeņa.

Pilsētas Aizgaujas daļa – Krimulda un Siguldas pagasts ar apdzīvotām vietām (Peldes, Ķipari, Beites) piekļaujas pilsētai un daļēji saplūst ar to.

Sigulda ir Latvijas tūrisma un GNP centrs, tā atrodas labā transportģeogrāfiskā stāvoklī. Tai ir arī reģionveidojoša saimnieciska centra nozīme.

? ✓ Noskaidro, ar kuriem pagastiem robežojas Sigulda!

✓ Aprēķini (taisnā virzienā), cik tālu no Siguldas ir Eiropas valstu lielākās galvaspilsētas! Uzzīmē diagrammu!

2. ĢEOLOĢISKĀ UZBŪVE

2.1. VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Ģeoloģija ir zinātne par zemes uzbūvi un tās attīstības vēsturi. Zeme ir vairāk nekā 4,5 miljardi gadu veca. Visi notikumi, kas risinājušies uz tās, ir atstājuši savus "ierakstus" iežos. Zinātnieki iemācījušies izlasīt šos zemes vēstures grāmatas rakstus.

Zemes attīstības vēsture sadalīta ērās un periodos (sk. ģeohronoloģisko tabulu). Katru no tiem raksturo būtiskas izmaiņas dzīvajā dabā un reljefā.

Ģeoloģiski Siguldas apkārtnē atrodas Austrumeiropas platformas ziemeļrietumu malā. Tās uzbūvē izšķir 3 stāvus:

1) kristālisko pamatklintāju,

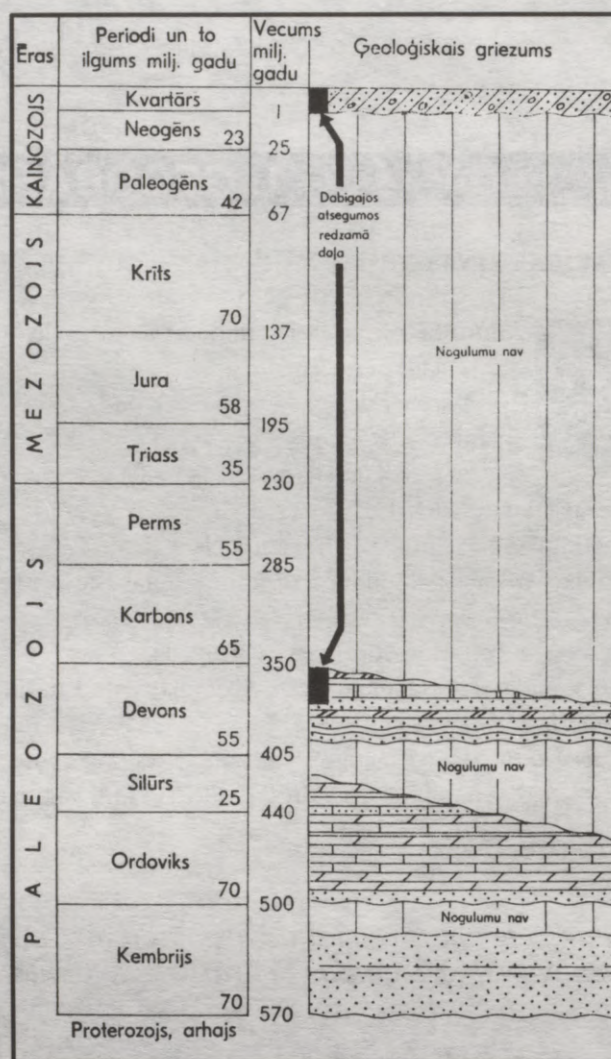
Pamatiežu izplatības kartoshēma

- 2) pamatiežu stāvu,
- 3) kvartāra iežu segu.

1. Vecākais ir **kristālais pamatklintājs**, kas sastāv no cietiem kristāliskiem iežiem – granīta, gneisa, kristāliskiem slānekļiem u.c. GNP teritorijā tas sasniegts vairākos dziļurbumos: Liču urbumā Valmieras – Lokno pacēluma nogāzē 616 metru dziļumā, pie Cēsīm un Biriņiem – dziļāk par 900 m, bet Inčukalna gāzes krātuves teritorijā – 1060 m dziļumā.

2. Virs kristāliskā pamatklintāja atrodas **pamatieži**, kas veidojušies paleozoja ērā: smilšakmeņi, kaļķakmeņi, dolomiti, merģeļi (mālaini nogulumieži), smiltis, māli. Atšķirībā no kristāliskā pamatklintāja pamatieži vietām redzami Gaujas un tās baseina upju krastu smilšakmens atsegumos. Inčukalna apkaimē pamatiežos izveidojies kupolveida pacēlums, un tur smilšakmeņus izmanto kā pazemes gāzes krātuvi.

3. Augšējais nogulumu slānis – **kvartāra iežu sega** – izveidojies kainozoja ēras pēdējā periodā – kvartārā. Pirms daudziem simtiem tūkstošu gadu no Skandināvijas kalniem pāri Latvijas teritorijai virzījās milzīgs ledājs. Tas kopā ar ledu nesa arī klinšu atlūzas, laukakmeņus, oļus, granti un smilti. Šis materiāls tika pārvietots, berzts,

GNP ģeohronoloģiskā shēma un ģeoloģiskais griezum

smalcināts un nogulsnēts citā vietā. Ledāja kušanas ūdeņu darbības rezultātā izveidojās kēmi – ieapaļas vai neregulāras formas pauguri (Raiskuma paugurainē), osu grēdas – garumā izstiepti samērā šauri vaļņveida pauguri, kas atgādina dzelzceļa uzbērums (Raiskuma paugurainē un

Ģeohronoloģiskā tabula

Ēras	Periodi un to ilgums (milj. gadu)		Vecums (milj. gadu)
Kainozojs	Kvartārs	1,7	~1,7
	Neogēns	24	25
	Paleogēns	42	67
Mezozojs	Kriti	70	137
	Jura	58	195
	Triass	35	230
	Perms	55	285
Paleozojs	Karbons	65	350
	Devons	55	405
	Silūrs	35	440
	Ordoviks	60	500
	Kembrijs	70	570
Proterozojs		2030	2600
Arhajs		1900	~4500

pie Krimuldas), kā arī smiltāji (Inciema apkaimē, arī gar Gaujas, Raunas, Braslas ielejām). Ledāja kušanas ūdeņi izplūda pa zemledus (subglaciālajām) vagām, ko vēlāk aizpildīja ezeri. Visizcilākā ir 15 km garā, 200 – 400 m platā un līdz 30 m dziļā Vaidavas subglaciālā vāga, kas stiepjas no Rubenes līdz Grīviņupītes ietekai Gaujā. Senlejas veidojušās ledāja kušanas ūdeņu straumes ledāja malās. Tās ir platākas nekā subglaciālās vagas, nav dziļas, bet ir garas. Tipiskākā šāda veida ieleja ir Gaujai posmā no Valmieras līdz Murjāņiem.

2.2. PAR ĢEOLOĢISKO OBJEKTU AIZSARDZĪBU

Gaujas nacionālā parka (GNP) teritorijā, arī Siguldā un tās apkārtnē, atrodas dažādi ģeoloģiskie objekti: pamatiežu atsegumi, alas, karsta kritenes, kvartāra nogulumu atsegumi, avoti, ūdenskritumi, gravas, ielejas, laukakmeņi un purvi. Ģeoloģisko objektu skaits sasniedz vairākus simtus, un precīza to inventarizācija ne valsts teritorijā, ne arī GNP līdz šim nav izdarīta. Visi ģeoloģiskie objekti ir saistīti ar zemes dziļēm – zemes garozas daļu, kas atrodas zem augsnes un virszemes ūdeņiem līdz dziļumam, kurā ekonomiski un tehniski ir iespējami ģeoloģiskie pētījumi, derīgo izrakteņu ieguve vai arī izmantošana. Visus jautājumus, kas saistīti ar zemes dziļu izmantošanu un aizsardzību, nosaka un regulē likums "Par zemes dziļēm", kas pieņemts 1996. gada 2. maijā.

Valsts aizsargājamo ģeoloģisko un ģeomorfoloģisko objektu sarakstā ir iekļauts 51 objekts no GNP teritorijā esošo ģeoloģisko objektu klāsta. Šo objektu aizsardzību nosaka un regulē attiecīgu likumu normas.

Ģeoloģisko objektu aizsardzībai un saglabāšanai ap tiem ir noteiktas aizsarg- vai drošības joslas, kurās nedrīkst veikt saimniecisku darbību.

Ap laukakmeņiem tā ir 5 m plata (10 m platā joslā ap laukakmeņiem nedrīkst būt celtnes un veikt derīgo izrakteņu ieguvi).

Iežu atsegumiem un kvartāra nogulumu atsegumiem aizsargjosla tiek noteikta no upes ūdenslīmeņa un līdz 20 m virs upju pamatkrasta augšējās krotas (malas).

Gravām noteikta 20 m plata josla virs augšējās krotas.

Avotiem var tikt noteikta no 30 līdz 100 m plata aizsargjosla, ņemot vērā hidroģeoloģiskos apstākļus.

Alām nosaka 20 m platu aizsargjoslu virs upes vai gravas pamatkrasta augšējās krotas.

Alu apmeklēšana var būt bīstama, jo tās pārsvarā veidojušās smilšakmeņos, kuru cemen-

tējums ir atšķirīgs. Mazāk sacementētie smilšakmeņi var iebrukt, aizberot alas. Sevišķi bīstamas alas varētu būt pavasaros, kad kūst sniegs. Nobirumi pie alu ieejām pārsvarā veidojas pavasaros, kad atkūst ledus, kas ziemā izveidojies smilšakmeņu porās un plaisās.

Visa veida darbība, kas tiek veikta saistībā ar ģeoloģisko objektu izmantošanu (izpēte, iežu paraugošana, kolekciju vākšana, alu atrakšana un tīrīšana, klinšu kāpšanas sacensības u. c.), jā-saskaņo ar GNP administrāciju un Valsts ģeoloģijas dienestu (VĢD), iesniedzot darbu programmu un saņemot attiecīgu licenci. VĢD licencē visus darbus, kas saistīti ar Zemes dziļu izmantošanu. Cilvēkus vai organizācijas, kas veic nesaskaņotas darbības ģeoloģiskajos objektos, var administratīvi sodīt.

Ja dažādu ģeoloģisku pētījumu rezultātā vai, izmantojot zemes dzīles, tiek atklāti reti un nozīmīgi ģeoloģiski objekti, par to jāziņo Valsts ģeoloģijas dienestam.

2.3. INVENTARIZĒTIE ĢEOLOĢISKIE OBJEKTI SIGULDAS APKĀRTNĒ

(GNP materiāli, 1998. – 1999. gads.)

1. Smilšakmeņu atsegums Igaunu gravā.

Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona dzeltenīgi sarkanu smilšakmeņu atsegums. Atsegums atrodas gravas nogāzes vidusdaļā. Atseguma garums 20 m, augstums apmēram 5 m. Atsegumu apakšējo daļu klāj nobiras.

2. Smilšakmeņu atsegumi leļpus Gaujas tilta.

Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona dzeltenīgi sarkanu smilšakmeņu atsegumi. Tie izveidojušies Gaujas pamatkrasta nogāzes lejasdaļā. Atsegumu garums mainās no 10 līdz 30 m, bet augstums ir no 4 līdz 10 m. Vienā no atsegumiem izveidojusies gropa, kuras augstums ir 1,5 m un dziļums 2 m. Atsegumu apakšējo daļu klāj nobiras.

3. Smilšakmeņu atsegums pie slimnīcas.

Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona gaiši pelēku smilšakmeņu atsegums. Atsegums veido pusluku, un tas atrodas Gaujas pamatkrasta nogāzes augšdaļā. Atseguma garums ir apmēram 60 m, augstums – 1,5 līdz 2 m. Atseguma apakšējo daļu klāj nobiras. Atsegums turpina paplašināties, tajā redzami svaigi nobrukumi.

4. Smilšakmeņu atsegums pie Paradīzes kalna.

Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona dzeltenīgi sarkanu smilšakmeņu atsegums. Atsegums atrodas Gaujas pamatkrasta nogāzes augšējā daļā. Tā garums ir apmēram 80 m, augstums – no 15 līdz 20 m. Atseguma apakšējo daļu klāj nobiras. Atsegums ir daļēji aizaudzis, un to izrobo sīkas sāngravas.

5. Atsegums ar Turaidas alu. Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona sarkanīgu smilšakmeņu atsegums ar alu. Atsegums atrodas Gaujas stāvkrasta nogāzes apakšējā daļā. Atseguma garums ir apmēram 120 m, augstums sasniedz 20 metrus. Atseguma apakšēju daļu klāj nobiras, centrālajā daļā apakšmalā izveidojusies sufozijas (pazemes ūdens izskalota) ala. Alas ieejas platums ir 1,5 m, augstums 0,9 m. Alas iekšienē augstums palielinās līdz 1,8 m, bet platums pieaug līdz 5,5 m. Alas dziļums ir 6 m. Blakus alai smilšakmeņos izveidojusies neliela gropa.

6. Vējupītes grava. Vietējās nozīmes objekts. Gravu izveidojusi Vējupīte, Gaujas kreisā krasta pieteka. Gravas garums pārsniedz 2,5 km. Gravas dziļums mainās no 2 m tās augšgalā līdz 70 m lejasgalā. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā. Gravas krastos izveidojušās vairākas nelielas sāngravas. Vējupītes krastos atsedzas augšdevona pelēki dolomīti, gaiši pelēki un sarkanīgi smilšakmeņi. Smilšakmens un dolomīta atsegumos izveidojušās dažāda izmēra grotas, lielākā no kurām ir 4 m dziļa, 4 m plata un 3 m augsta. Gravas augšdaļā starp dzelzceļu un Vildogas ceļu Vējupītes gultnē ir divi ūdenskritumi, kuru augstums ir apmēram 0,8 m. Ūdenskritumi izveidojušies vietā, kur upītes gultnē atsedzas dolomīti un lodīšu smilšakmeņi.

7. Grava pie Siguldas 2. pamatskolas. Vietējās nozīmes objekts. Gravas garums 0,6 km. Gravas dziļums mainās no 2 m augšgalā līdz 50 metriem lejasgalā. Grava raksturīgas stāvas nogāzes. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā, turklāt tās krastos dažviet redzami noslīdeņi. Tās augšgalā vairākās vietās atsedzas dzeltenīgi sarkani augšdevona smilšakmeņi. Atsegumu garums sasniedz 20 m, augstums mainās no 2 līdz 4 m. Gravas krastos izveidojušās vairākas nelielas sānu gravas. Dažu sāngravu augšdaļā izveidojušies nelieli smilšakmeņu atsegumi.

8. Paparžu grava.

Vietējās nozīmes objekts, atrodas aiz Siguldas pilsdrupām. Gravas garums nedaudz pārsniedz vienu kilometru. Gravas dziļums mainās no 2 m augšgalā līdz 60 m lejasgalā. Grava raksturīgas ļoti stāvas nogāzes. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā. Izveidojušās vairākas nelielas sāngravas. Gravas augšgalā,

Paparžu gravā

strautiņa krastos, vairākās vietās atsedzas sarkanīgi augšdevona smilšakmeņi.

9. Pūču grava. Vietējās nozīmes objekts. Gravu izveidojusi Vējupītes kreisā krasta pieteka Kraukļupīte. Gravas garums nedaudz pārsniedz 0,8 km. Gravas dziļums mainās no 2 m augšgalā līdz 60 m lejasgalā. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā. Gravas labajā krastā izveidojusies 0,4 km gara sāngrava. Bez šīs lielākās gravas izveidojušās vēl vairākas sīkas sāngravas. Kraukļupīte vietām tek pa kanjonveida gultni. Tās krastos daudzviet atsedzas sarkanīgi augšdevona smilšakmeņi. Atseguma garums mainās no 20 līdz 30 m, bet augstums – no 1,5 m līdz 8 m. Atsegumos izveidojušās vairākas grotas, no kurām lielākā ir 7 m plata un 3,5 m dziļa. Lielākajā sāngravā ir vairāki smilšakmeņu atsegumi, kuru augstums sasniedz 10 – 12 m. Gravas lejasgalā, smilšakmeņu atsegumos, izveidojušās divas sufozijas alas. Gravas kreisā krasta nogāzes alai garums ir 4 m, bet labā krasta nogāzē izveidojusies šaura, 2 m gara ala. Pūču gravas krastos atrodas Satezeles pilskalns.

10. Grava pie Paceplīšu mājām. Vietējās nozīmes objekts. Gravu izveidojis strautiņš, kas ir Gaujas kreisā krasta pieteka. Gravas garums ir 0,4 km. Gravas dziļums mainās no 2 m augšgalā līdz 40 m lejasgalā. Gravas augšgalā raksturīgas stāvas nogāzes, lejasdaļā tās kļūst lēzenākas. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā. Izveidojušās vairākas nelielas sāngravas. Gravas augšgalā, strautiņa krastos, vairākās vietās redzami smilšakmens atsegumi. Atsegumu garums mainās no 3 līdz 5 m, augstums no 1 līdz 2 m. Vienā no atsegumiem izveidojusies ala, kuras ieejas platums ir 0,6 m, augstums – 1,3 m. Alas dziļums ir 2 m. Alā izveidota (iespējams, mākslīgi) sānu niša. Vietā, kur gravas labais krasts kļūst līdzenāks, izveidojusies apmēram 40 m garš gaiši pelēku un dzeltenīgi sarkanu smilšakmeņu atsegums. Atseguma augstums sasniedz 6 m. Tā apakšējo daļu sedz nobiras. Atsegums turpina paplašināties, jo vairākās vietās izveidojušies noslīdeņi.

11. Vikmestes grava. Vietējās nozīmes objekts. Gravu izveidojusi Gaujas labā krasta pieteka Vikmeste. Gravas garums nedaudz pārsniedz 2 km, un tā sākas augšpus Turaidas–Raganas ceļa Krimuldas pagastā. Gravas dziļums lejasgalā ir 50 – 60 m. Grava turpina attīstīties dziļumerozijas procesu rezultātā. Gravas abos krastos izveidojušās vairākas nelielas sāngravas, kurās arī vērojami dziļumerozijas procesi. Gravas lejasgalā Vikmestes krastos ir vairāki augšdevona dzeltenīgi sarkanu smilšakmeņu atsegumi, kuru garums pārsniedz 10 m. Atsegumu augstums mainās no

1 līdz 4 m. Smilšakmeņiem raksturīgs slīpslāņojums. Vikmestē gravas krastos atrodas Vikmestē pilskalns un Krimuldas pilsdrupas.

12. Paradīzes kalns (pamatkrasta posms).

Latvijas nozīmes objekts. Gaujas ielejas pamatkrasta 1 km garš posms. Pamatkrasta stāvās nogāzes augstums ir 75 – 80 m. Nogāzes profilam raksturīga stāvāka augšdaļa un lēzenāka apakšdaļa. Pamatkrastu izrobo nelielas sāngravas. Mazo sāngravu nogāzēs izveidojušies 5 – 10 m gari un līdz 4 m augsti sarkanīgu augšdevona smilšakmeņu atsegumi. Nogāzē iztek vairāki nelieli avoti.

13. Piķenes krauja un Mazā Velnala.

Latvijas nozīmes objekts. Gaujas ielejas pamatkrasta 0,8 km garš posms augšpus Velna alas ar augšdevona sarkanīgu smilšakmeņu atsegumiem un alu. Pamatkrasta stāvās nogāzes augstums ir 75 – 80 metri. Pamatkrastu izrobo nelielas sāngravas. Kraujā ir vairāki atsegumi, no kuriem garākais ir pirms Velna alas atseguma. Atseguma garums ir apmēram 180 m, augstums no 15 līdz 20 m. Atsegumu izrobo nelielas gravas un aizsedz noslīdeņi. To veido dzeltenīgi un sarkanīgi Gaujas svītas smilšakmeņi. Atsegumā ir izveidojušās vairākas nelielas grotas, kuru dziļums ir 1 m. Atseguma apakšējā daļā izplūst vairāki nelieli avoti. Mazā Velnala izveidojusies sufozijas procesa rezultātā. Tā izvietojusies nelielā, 15 m garā un 5 m augstā smilšakmeņu atsegumā. Alas ieejas platums ir 1,5 m, augstums – 1,2 m. Ieeju divās daļās sadala smilšakmens stabs, kura diametrs tā apakšdaļā ir tikai 0,3 m. Alā ir 4 sānu alas, no kurām viena ir vairāk nekā 5 m gara. Lejpus Mazās Velnalas izplūst Gudrības avots.

14. Beites krauja (pamatkrasta posms). Vietējās nozīmes objekts. Gaujas ielejas pamatkrasta 0,3 km garš posms. Pamatkrasta stāvās nogāzes augstums ir 75 – 80 m. Nogāzes profilam raksturīga stāvāka augšdaļa un lēzenāka apakšdaļa. Pamatkrastu izrobo vairākas nelielas sāngravas. Nogāzē iztek vairāki avoti.

15. Kanjons pie viesnīcas «Senleja». Vietējās nozīmes objekts. Augšdevona sarkanīgu smilšakmeņu atsegums abos kanjona krastos. Kanjons izrakts, veidojot ceļu. Garums – 40 m. Maksimālais smilšakmeņu atsegumu augstums ir 5 metri.

16. Pamatkrasta posms no Krimuldas pilsdrupām līdz Auna pieres atsegumam. Latvijas nozīmes objekts. Gaujas ielejas 2 km garš pamatkrasta posms. Pamatkrasta stāvās nogāzes augstums ir 75 – 80 m. Nogāzes profilam raksturīga stāvāka augšdaļa un lēzenāka apakšdaļa. Pamatkrastu izrobo nelielas sāngravas. Nogāzē iztek vairāki nelieli avoti. Atsegums turpina vei-

doties. Par to liecina nobrukumi. Atseguma pakājē izplūst avots.

2.4. ALAS

Alas ir dobumi un ejas Zemes garozas augšējos slāņos. Pēc izcelsmes tās iedala karsta, sufozijas un tektoniskajās alās.

Karsta alas veidojušās, pazemes ūdeņiem izšķīdinot dažādus iežus – ģipšakmeni, kaļķakmeni, dōlomītu, mergeli. Karsta parādību izpausme ir diezgan lieli zemes iebrukumi – kritenes (Allažu pagastā).

Sufozijas alas veidojas, pazemes ūdeņiem mehāniski izskalojot un iznesot no iežu plaisām izskaloto materiālu. Siguldā ir vairākas sufozijas alas – Gūtmaņa, Pētera, Kraukļu, Velnala, Blusu u. c. Gaujas krastos, ūdens straumei izskalojot iežus, ir izveidojušās daudzas nelielas nišas un grotas, kas parasti ir ar plašām ieejām, bet īsas.

Latvijā vienīgā **tektoniskos** (Zemes garozas kustību rezultātā) procesos veidojusies plaisveida ala ir Bruņa ala Amatas krastā Cēsu rajonā.

Pārsvārā alas veidojušās vairākos dabas procesos. Piemēram, Gūtmaņa alu un Krimuldas Velnalu pirms daudziem tūkstošiem gadu sāka veidot senās Gaujas ūdeņi, vēlāk šo darbu turpināja pazemes ūdeņi (avoti). Vairāku sufozijas alu sākums bijušas sīkas tektoniskās plaisas. Dažkārt dabas veidotās alas stipri pārveidojis cilvēks (Vinterala Cēsīs un Lielā Ellīte Lodē tika izmantotas kā smilšu atradnes).

Gūtmaņa ala atrodas Siguldā, Gaujas senlejas labajā krastā starp Igaunņu gravu un Vikmestē upīti. Tā ir lielākā sufozijas ala visā Baltijā, aizsargājams ģeoloģisks objekts, sena kulta vieta. Alai ir ķīļveida forma, no tās izplūst spēcīgs avots.

Gūtmaņa ala sākusi veidoties pirms apmēram 10 tūkstošiem gadu Gaujas svītas dzeltenīgi sarkanā smilšakmeņu klintī, gar kuru tolaik plūda Gauja. Alas veidošanu uzsāka sānerozija, ko

izraisīja pēcdeduslaikmeta ūdens straumes, vēlāk šo darbu turpināja avots.

Gūtmaņa ala ir visvecākais tūrisma objekts Latvijā. Tā ir visvairāk "aprakstīta" ala – gan presē, gan uz pašas alas sienām. Literatūras avotos ir ziņas, ka vecākais uzraksts radies 1564. gadā un saglabājies līdz 1812. gadam. Tagad uz alas sienām ir saglabājušies uzraksti no 17. gs. beigām.

Latviešu valodā vecākās rakstītās ziņas par alu publicētas 1869. gada 13. augustā laikrakstā "Baltijas Vēstnesis":

"Gūtmaņa ala ir pie bieži apauguša kalna pakājes, starp Turaidi un Krimuldi. Tā ir kādas 96 pēdas plata un tikpat dziļa. Tā top uz dibenu šaurāka: stalta iešana tanī kā pa vārtiem. Alas iekšpusē izverd avots, kas savu ūdeni dobumā krāj un tad uz klātējo Gauju notek. Ūdens ir dzelzains, ka sūnas, naudas gabali u.t.j.pr. pārvelkas ar laiku ar akmiņa mizu. Šis avots ir latviešiem vēl šodien svēts, tāpēc ka tam ūdenim dziedināmu spēku dēvē. Tie mazgājās ar to dažādās slimībās un smeļ to ar īpašu izturēšanos un noliktos laikos. Tās pa daļai ir sūnu pārāgušas klints sienas iz sarkana smilksū akmiņa ar daudz vārdiem un gada skaitļiem aprakstītas: tie vecākie raksti sniedz līdz 1666. gadam. Starp tiem jauniem rakstiem apmeklētājam tūdaļ pie ieiešanas ar kreiso roku tas bokstabs H (krievu N) ar to aprakstu: "Troņa mantinieks no Krievu zemes tanī 3. Aug. 1860" krīt acīs .."

Par Gūtmaņālu ir arī vairākas teikas. Visiem zināmais traģiskais notikums 1620. gadā ar Turaidas Maiju – Rozi pārvērtās mīlas un nāves leģendā, augstākajā goda un uzticības simbolā. Bet cita, vecāka teika vēsta pavisam pretēja rakstura notikumam. Libiešu virsaitim Rindaugam bijusi neuzticīga sieva. Rindaugs viņu dzīvu līcis ierakt Gaujas krastā, un nelaimīgā tur sirdsapziņas mokās tik gauži raudājusi, ka asaras izskalojušas plašu alu. Trešā teika stāsta, ka senos laikos alā dzīvojis kāds labs cilvēks un ārstējis ļaudis ar alas avota ūdeni. No tā arī cēlies alas nosaukums – "Gut Mann", kas vācu valodā nozīmē "labs vīrs".

Gūtmaņāla patiešām senlaikos ir bijusi kulta vieta, jo tās avota ūdens uzskatīts par dziedinošu un pats avots un ala par svētu. Pārsijājot alas smilti, ir atrastas upurēšanai atstātas monētas. Arī

Krišjānis Barons, kad dzīvoja netālajās *Slakteru* (tagadējās *Dainas*) mājās, ik ritu ar kanniņu nācis pēc senā svētavota ūdens, jo atzinis to par ļoti labu.

Krimuldas Velnala jeb Siguldas Lielā Velnala. Arheologs un seno kulta vietu pētnieks Juris Urtāns ir savācis ziņas par 27 kulta alām Latvijā, 13 no tām nes Velnalas vārdu. GNP ir četras Velnalas. Krimuldas Velnala atrodas Velnalas klintīs Gaujas kreisajā krastā apmēram 2,5 km lejpus Gaujas tilta. To pirms 10 tūkstošiem gadu dzeltenajos devona smilšakmeņos sākusi veidot upes sānerozija un pazemes avots.

Senatnē ala bijusi daudz lielāka, bet pēc avota izsīkšanas daļēji aizbirusi. Ieeja alā ir 8 m virs Gaujas limeņa. Kopš 1980. gada ieeja alā ir

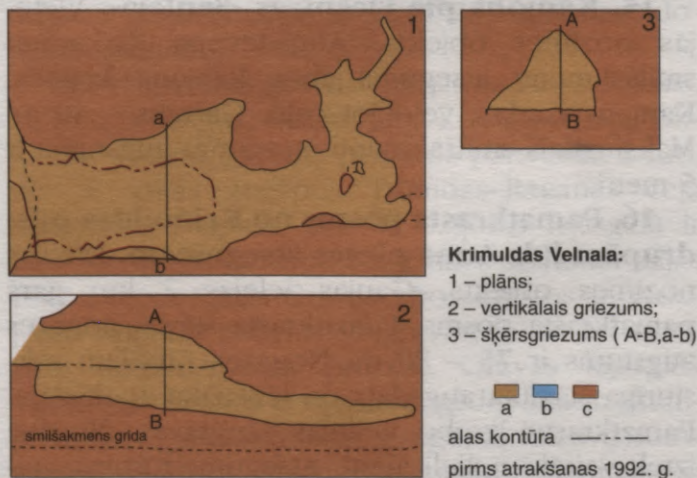

Velnalas klintis

aizliegta, to var aplūkot tikai no pretējā kreisā Gaujas krasta.

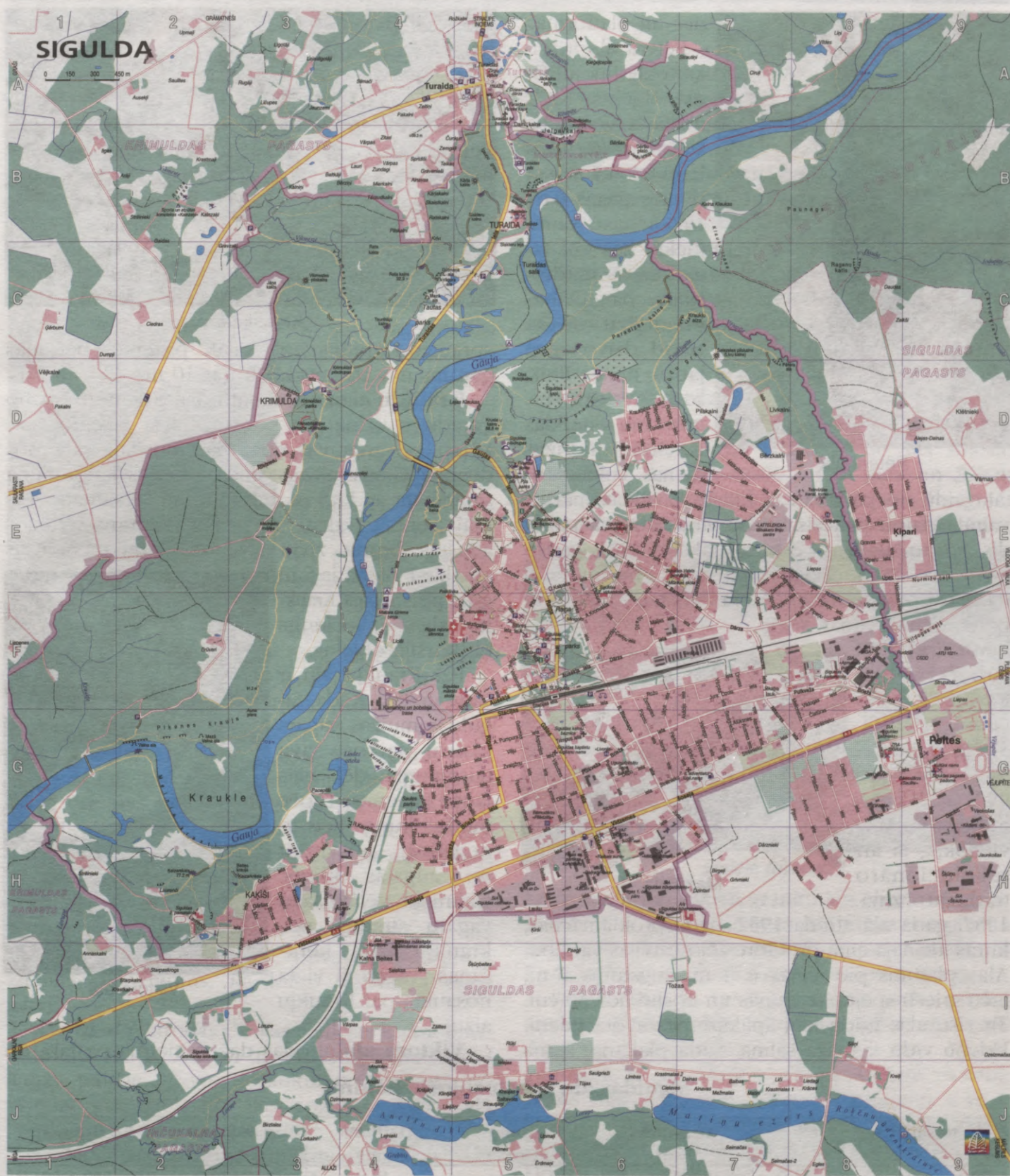
Velnala ir sena pagāniskā kulta vieta. Tās griestos ir 6 caurumi, kurus sauc par velna skursteņiem. Uz alas sienām atrastas senas zīmes – petroglifi. 1992. gada vasarā reliģiozi noskaņotu cilvēku grupa atraka daļu smilšu, krietni palielinot alas izmērus (sk. laikrakstā "Atmoda Atpūtai" 1992. gada jūnija numurā).

Alu apvij dažādi nostāsti un teikas. Kāda no tām stāsta, ka velns, laizdamies no Jūdažiem uz

Krimuldas Velnala:
 1 – plāns;
 2 – vertikālais griezumš;
 3 – šķērsgriezums (A-B, a-b)

a b c
 alas kontūra — — — —
 pirms atrakšanas 1992. g.

Pabažiem, virs Gaujas izdzirdis gaili dziedam un, meklēdams glābiņu, iebēdzis šinī alā, kur nogulējis līdz nākamajam vakaram. Ar savu dvašu velns apkvēpinājis alas sienas gluži melnas un vakarā pa augšu izmucis ārā, ieskrējis Gaujas atvarā, kur rūkdams un šņākdams reižu reizēm raujot iekšā neuzmanīgos alas apmeklētājus.

Stāsta, ka Velnalā mitinājies ne tikai nelabais, bet arī Turaidas Maijas – Rozes slepkava Jaku-

bovskis ar savu rokaspuisi Skudrīti šeit atradis patvērumu.

Pētera jeb Grota ala atrodas Vējupītes gravas kreisā krasta augstajās klintīs. Tā nelidzinās nevienai citai mūsu alai. Augstu virs Vējupītes ielejas sarkanos devona smilšakmeņus pāršķeļ šaura, augsta plaisa, kuru dziļumā paplašina otra šķērsplaisa, perpendikulāra pirmajai. Lai būtu iespējams alai piekļūt, pie klinšu sienas ierīkotas kāp-

Pētera ala

tāju vidū no patlaban iz krāsns izvilkta maizes vairāk klaipu paķēris un burvības ātrumā pazudis. Par to "Baltijas Vēstnesī" rakstīts 1881. gadā.

Ir arī citi nostāsti. Ala savu nosaukumu dabūjusi no zemnieka Pētera, kas tajā slēpies no paņemšanas zaldātos.

Mazā ala. Tā atrodas 150 m pa kreisi no Gūtmaņa alas. Šī ala ir interesanta kā no speleoloģijas (zinātne par alām) viedokļa, tā arī revolucionāro tradīciju ziņā.

Mazā ala

1957. gadā alā atrada 1932. gada proklamācijas, kuras aicināja cīņā pret toreizējo Latvijas valdību. Alas platums pie ieejas ir 4 m, augstums 2 m, taču griesti spēji pazeminās un noslid līdz 30 cm. Te visu alas grīdu klāj apakšzemes avota ūdeņi. Ūdeņu vidū ir maza saliņa. Šāda plakana, zema

nes un platforma. Pētera ala ir teikām apvīts tūrisma objekts. Kāds nostāsts vēsta, ka šinī alā Ziemeļu kara laikā esot slēpies vecais *Grotu* mājas saimnieks, kas vēl tagad savas pārdrošības, pārgalvības un milzu spēka labad dzīvo vecu ļaužu mutē. Reiz, bada mocīts, tas esot pie Siguldas mācītāja muižas dienas laikā siro-

Kraukļu aiza

sprauga turpinās arī dziļāk pazemē, bet alas garums nav izpētīts tālāk par 10 m.

Kraukļu aiza un ala atrodas 400 m uz DA no Paradīzes kalna. Tā saucamā aiza izveidojusies Vējupītes sāngravas nogāzes vidusdaļā sarkanos devona Gaujas svītas smilšakmeņos kā stūrainā sānkabata ar 11,5 m augstām klinšu sienām. Tās klāj seni uzraksti un monogrammas. Iežos atrastas bruņu zivju fosilijas (pārakmeņojušās atliekas). Sienā ir 5 m garā, plaisveidīgā Kraukļu ala – iecienīts ekskursiju objekts.

Par Kraukļu alu ir šāda teika. Kāds Siguldas muižas vagars klaušu laikos sava taisnīguma dēļ bijis ļaužu iecienīts. Tāpēc muižas kungs licis to nogalināt, nosviežot no augstās klints. Gaitnieki vēlāk savu vagaru atraduši pēc kraukļu bara ķerkšanas. Tā arī šī vieta nosaukta par Kraukļu aizu.

Viktora ala

Viktora ala atrodas dažus metrus pa labi un

Siguldas alu raksturojošie lielumi

Alu nosaukums	Augstums (m)	Platums (m)	Dziļums (m)	Laukums (m ²)	Tilpums (m ³)
Gūtmaņala	10	12	18,8	170	500 ± 50
Velnala	4,7	7	40		
Pēterala	5,3	0,7 – 2,2	6,5		33
Mazā ala	3	4	14,2		
Blusu ala	4		55		70
Viktora ala	4,8	6,8	5,9	24	50
Kraukļu ala	11,5		5		
Auna pieres ala			4,8		
Baltā ala	2 – 3	4	5	20	25
Pazemes ala (bijusi)	8,5		25		
Avotu ala	1,9		5,7		25

augstāk nekā Gūtmaņa ala, līdzinās grotai. Ala ir mākslīgi veidota, izcirsta augšdevona sarkanajos smilšakmeņos. Teika apgalvo, ka to savai līgavai Maijai izcirtis Siguldas muižas dārznieks Viktors Heils. No alas meitene tolaik varējusi redzēt, vai mīļotais jau iras laivā pāri upei.

Pazemes ala atrodas kreisajā Gaujas krastā

Pazemes ala (agrāk)

zem Siguldas kapsētas. Šī ala tika apzīmāta 20. gs. 40. gados un pastāvēja samērā īsu laiku. Ala bija pārdesmit metru gara ar divām izejām. Viena no tām bija vērsta pret nogāzi milzīgā sufozijas piltuvē, otra – tieši uz Gauju. Pa augšu kā pa tiltu alai pāri gāja vietējās nozīmes ceļš, bet pa alas apakšu tecēja strautiņš. Kopš 1972. gada šīs alas vietā, netālu no

Vējupītes ietekas Gaujā, ir palikusi tikai varena sufozijas bedre ar 8,5 m augstām klinšu sienām.

Baltā ala. 250 m augšpus *Kalna Klaukām* stāvā, mežonīgā nogāzē slēpjas 12 m augsta, balta smilšakmens klints. Avots, meklēdams izeju uz ārpusi, izskalojis klinti baltu alu. Tā interesanta ar to, ka iekšienē to pāršķēlusi perpendikulāra plaša, no kuras iztek avots. Augšpusē plaša platāka, bet uz leju sašaurinās. Ala turpina veidoties.

Auna pieres ala. Ala atrodas Gaujas labā krasta nogāzē 2 km lejpus Gaujas tilta. Kā ala ieguvusi šādu nosaukumu, precīzi nav zināms. Izteikts pieņēmums, ka klints atgādinot auna galvu.

Avotu ala atrodas Gaujas senlejas kreisā krasta kraujā starp *Līcītiem* un *Muceniekiem*, Sautas kalna pakājē. Savu nosaukumu ieguvusi no strautes, kas iztek no alas apakšas. Avotu alā vērojama interesanta parādība: alas grīdu klāj 3 – 5 cm biezs dīvains šūnakmens paklājs. Alu 1971. gadā atklāja Guntis Eniņš.

Blusu ala atklāta un atrakta no aizbiruma 1991. gadā. To atklājis Guntis Eniņš. Ala atrodas Gaujas senlejas labā pamatkrasta pakājē 1 km augšpus Turaidas pils. Blusu ala ir sarežģīts eju un strupceļu tīkls. Tā ir garākā ala Siguldā (55 metri), izveidojusies Gaujas svītas pelēkbrūnajos smilšakmeņos. Zem alas atrodas avots. Ala savu nosaukumu ieguvusi no jenotsuņu blusām, kas uzklupušas ekspedīcijas dalībniekiem.

2.5. AKMEŅI

Latviešu tautas teika stāsta: "*Vecos laikos akmeņi auguši un bijuši tik mīksti kā pūpēži; bet tad viņiem vēl nebijis vārda. Reiz ļaudis cēluši lielu namu, vākdami priekš tam akmeņus klāt. Starp mūrniekiem viens bijis pēdīgais sliņķis. Šis sliņķis, akmeni celdams, iesaucies: "Kaut tu izputētu! Tik smags kā akmens!" No tā laika visi akmeņi palikuši smagi – tādi kā tagad un arī augt apstājušies."*

Siguldas apkaimē sastopami gan lielāki, gan mazāki magmatisko un metamorfo iezū laukakmeņi. Taču tikai daži no tiem pieskaitīti pie dižakmeņu saimes.

Lielais akmens jeb Runtiņa avotakmens, saukts arī Velnakmens, atrodas pie Runtiņupītes ietekas Gaujā 50 m attālumā no tās krasta. Akmens ir 2,5 m augsts, 5,3 m garš un 3,7 m plats. Tā lielākā daļa ir rozā pegmatīts (magmatiskais iezis) ar kvarca un laukšpata saaugumiem,

Lielais akmens

ko sauc arī par rakstu granītu jeb ebreju akmeni. Dižakmens pēc izcelsmes ir biezas pegmatīta dzīslas fragments. Pie akmens ir prāvs avots, no kura izplūst neliels strautiņš, kas ietek Gaujā.

Allažu pagastā netālu no *Černauskū* mājām atrodas **Černauskū jeb Ezernieku akmens.** Akmens izmēri: garums 5,2 m, platums 4,6 m, augstums 1,7 m. Akmens virsējā daļā AR virzienā vērsts maz izteikts iedobums (apmēram 1 m x 50 cm). Turpat saskatāmas uguns atstātas pēdas, kas, iespējams, liecina, ka tas bijis kultakmens. Domājams, Černauskū akmens ir 1739. gadā Allažu draudzes vizitācijas protokolā minētais "Lielais akmens", pie kura zemnieki nesuši pagāniskos ziedojumus.

Siguldas pagastā apmēram 50 m no Gaujas senlejas Daudas gravas augšmalā atrodams **Daudu dižakmens.** Tam atsegta tikai vertikālā šķautne (augstums 2,7 m, garums 5 m), bet pārējā daļa paslēpta gravas nogāzē.

2.6. GRAVAS

Īpatnēju raksturu Siguldas novada ainavai piešķir labi izveidotais grāvu tīkls, kas izrobo gan Gaujas, gan arī tās pieteku dziļo ieleju pamatkrastus. Gravas veido plašas, labi sazarotas sistēmas, kas nereti saposmo upju ielejām pieguļošos līdzenumus vairāku kilometru garumā. Grāvu blīvums Siguldas pusē ir 600 m/km².

Vairumam grāvu šķērsriezumā ir labi izteikts kastveida profils, lielākās no tām platumā sasniedz puskilometru. Gravas parasti ir sausas, un tikai atsevišķās no tām palu vai ilgstoša lietus laikā plūst nelieli strautiņi, kuri sausajā gadalaikā atkal izzūd. Grāvu nogāzes lielākoties ir apaugušas ar kokiem un krūmājiem. Šāds pazīmju komplekss raksturīgs tā sauktajām aprimušajām grāvām, kuru tālākā veidošanās mūdienu apstākļos ir apstākusi.

Taču viskrāšņākās ir vēl mūsdienās plašumā un dziļumā augošās daudzās **lielās un mazās Nurmižu rezervāta gravas**. Nurmižu grāvu rezervāta zonā ieeja paredzēta tikai zinātniskās pētniecības nolūkos ar īpašām atļaujām. Tūristu un ekskursantu apmeklējumi te ir aizliegti, patiesībā nav arī iespējami. Šī GNP rezervāta zona nezinātājam ir praktiski nepieejama, saimnieciski neapgūstama teritorija. Pati daba šeit radījusi apstākļus pirmatnības saglabāšanai.

Šis mūsu valsti vienīgais ģeoloģiskais rezervāts atrodas uz Z no Siguldas – Svīkupītes, Nurmižupītes, Daudas un Vējupītes baseinos. Teritorija ļoti saposmota, te ir kanjonveida gravas, smilšak-

mens klintis, alas, nišas un noslīdeņi. Ainavas pirmatnīgumu un mežonīgumu pastiprina kritaļas, nātru biežņa, meža cūku rakumi un to atpūtas un "veselības" stūrīši ar dubļu vannām un noberztiem, sveķainiem, sariem aplipušiem egļu stumbriem.

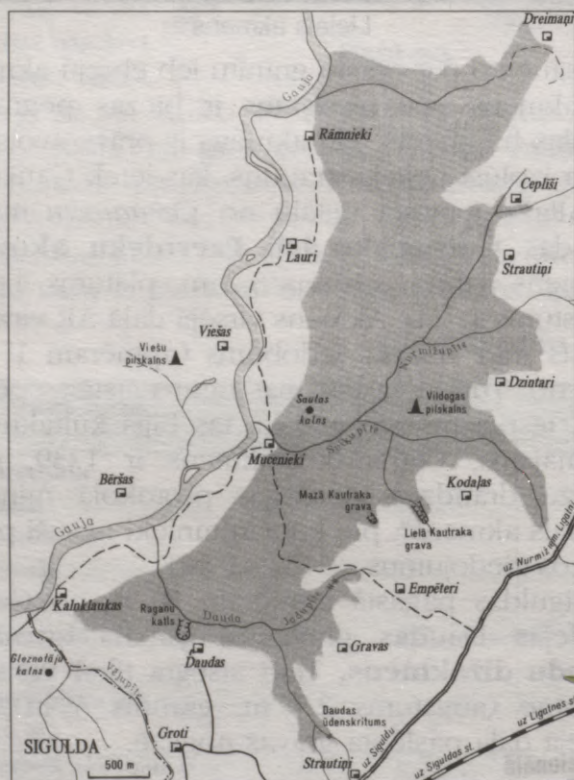
Nurmižu grāvu rezervātā ir vairāki ģeoloģiski un ģeomorfoloģiski ievērojami objekti – Lielā un Mazā Kautraka grava, Raganu katls, Sautas kalns, Daudas un tās pietekas Jodupītes ūdenskritumi.

Lielās un Mazās Kautraka gravas veidošanās sākusies leduslaikmeta beigās, bet to atjaunināšanās atsākusies, domājams, pirms vairākiem gadsimtiem, kad tūrumu ierīkošanai apkaimē nolīda mežus un izraka grāvjus, novadot ūdeņus Gaujas ielejā. Arī pašlaik palu un ilgstoša lietus laikā no meliorācijas caurulēm gāžas ūdens straumes, kas periodiski un spēcīgi izskalo devona smilšakmeņus, it īpaši zem ūdenskrituma. Kautraka kanjonveida gravas ir ļoti šauras, augšpusē pilnīgi iegrauzušās devona smilšakmeņos – ar izplestām rokām šeit viegli sasniedzamas pretējās sienas. Pa grāvām raiti skrien strautiņi ar nelielu ūdenskritumu kaskādēm.

Pēc izcelsmes Kautraka grāvām līdzīgs veidojums ir **Raganu katls**, kura radīšanā aktīvi darbojušies Daudas un Vējupītes ūdensšķirtnes novadgrāvju ūdeņi, gan tieši gāžoties Raganu katlā, gan veicinot sufozijas procesu. Vairāku gadsimtu laikā, kopš turpinās šis process, Daudas ielejas kreisajā malā izveidojies apmēram 30 m augsts un 20 m plats, no ielejas puses daļēji nošķelts cilindrs. Cilindra iekšpusē atgādina ģeoloģijas muzejā izvietotu panorāmu, kas raksturo iežu sagulumu, slāņu uzbūvi, iežu slāņojumu un krāsu izmaiņas.

Raganu katlā notiek arī pazemes ūdeņu darbība. Tie sakrājas virs ūdensnecaurlaidīgiem aleirolītu (sacementētu nogulumu iežu) un mālu slāņiem, irdina un izskalo smilšakmeņus, radot nobrukumus no Raganu katla sienām, tādējādi pakāpeniski paplašinot šo veidojumu.

Tuvumā ir vēl citi vērtīgi devona iežu atsegumi – Sautas kalns, Skāduļu iezis, kā arī daudzi avoti, akas un nišas.

Nurmižu grāvu rezervāts

- ? ✓ Ekskursijas laikā uz Gūtmaņa alu vai Kraukļu alu noskaidro, kādi seni uzraksti saglabājušies uz alu sienām!
- ✓ Sameklē laikrakstu "Atmoda Atpūtai" (1992. g. jūnijs) un izlasi par atklājumiem Velna alā!

3. RELJEFS

3.1. VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Reljefs Siguldā un tās apkārtnē, tāpat kā visā Latvijas teritorijā, veidojies endogēno (iekšējo) un eksogēno (ārējo) procesu, kā arī cilvēku saimnieciskās darbības mijiedarbībā. Visspēcīgāk tā veidošanos ietekmējis:

- ✓ nelīdzenā pamatiežu zemkvartāra virsma,
- ✓ vairākkārtējie apledojumi kvartāra periodā,
- ✓ ledāja kušanas,
- ✓ upju ūdeņu darbība.

Sigulda atrodas uz morēnplatformas Viduslat-

vijas zemiens Viduslatvijas nolaidenuma ziemeļu malā, Gaujas senlejas krastā. Pilsētas vidusdaļu aizņem Gaujas senlejas dabas apvidus Gaujava, kas iekļauts Idumejas augstienes dabas rajonā. Aizgaujā sākas Limbažu viļņotais līdzenums, bet uz dienvidrietumiem no Siguldas – Ropažu līdzenums. Kad nonākam Silciema smiltāju silos, šī pāreja labi pamanāma aiz eglēm un platlapju kokiem aizaugušās Lorupes gravas.

Absolūtie augstumi: Siguldas pilsētas austrumu mala atrodas 106,5 m vjl., Gaujas ielejas krasti Gleznotāju kraujā – 93,1 m vjl., Turaidā – 100,1 m vjl.

Teritorijai raksturīgs virsmas nolaidenums, kas vērsts virzienā no austrumiem uz rietumiem. To

Siguldas
apkārtnes
reljefa karte

apstiprina upju tecēšanas virzieni. Ledāja sanestās nogulas nolaidenumā veido viļņotu pamatmorēnas līdzenumu ar atsevišķiem pauguriem un smiltīm klātiem apvidiem. No Siguldas apkaimes Mālpils virzienā stiepjas gareni, līdzeni pauguri ar plašām ieplakām starp tiem. Uz rietumiem no Lorupes un Tumšupes atrodas plašs smiltājs, kur bijusi senā Baltijas ledus ezera gultne. Allažu tuvumā paceļas viens no pazīstamākajiem osiem Latvijā – Mazo Kangaru garais un šaurais vaļņveida grantskalns. Uz ziemeļiem no tā priežu sils sedz sapūstās kāpu virknes.

Allažu un Pullēnu apkārtnē sastopamas karsta kritenes – piltuvveida bedres. Tās radušās, zemes virskārtai iebrūkot ūdeņu izskalotos ģipšakmens slāņa tukšumos.

3.2. LATVIJAS RELJEFA LIELFORMAS

1. Piejūras zemiene. 2. Kursas zemiene. 3. Rie-

tumkursas augstiene. 4. Ziemeļkursas augstiene. 5. Austrumkursas augstiene. 6. Viduslatvijas zemiene. 7. Idumejas augstiene. 8. Tālavas zemiene. 9. Sakalas augstiene. 10. Vidzemes Centrālā augstiene. 11. Alūksnes augstiene. 12. Austrumlatvijas zemiene. 13. Augšzemes augstiene. 14. Latgales augstiene. 15. Mudavas zemiene.

3.3. SIGULDAS "KALNI"

Latvijas reljefa makroformas (lielie reljefa veidojumi) ir augstienes un zemienes, taču visizplatītākās reljefa mezoforamas (vidēji lieli reljefa veidojumi) ir pauguri, kurus ikdienā sauc par kalniem. Tādu Siguldā un tās tuvākajā apkārtnē ir daudz.

Olas (Fotogrāfu) kalns atrodas netālu no Gaujas tilta upes kreisajā krastā, blakus tam līdz 1950. gadam bija Gaujas pārceltuve.

Paradīzes kalns izvietojies Vējupītes gravas un Gaujas senlejas stūrī ar klasisku skatu uz Gauju 80 m zemāk. Šo ainavu gleznās iemūžinājuši latviešu gleznotāji J. Feders, V. Purvītis, J. Rozentāls. Tādējādi arī kalns ieguvis otru nosaukumu – Gleznotājkalns.

Turaidas pilij pretī aiz Igaunņu gravas ir **Kārļa kalns**, bet kalna apakšējo terasi sauc par **Slakteņu kalnu**. Te 1211. gadā notikušas sivas kaujas ar igauņiem, no kā arī kalns ieguvis savu nosaukumu.

Rata kalns. Senkrasts virs Gūtmaņa alas, viduslaiku soda vieta. Kalna stūrī bijusi iespējamā novērošanas vieta – **Taurētāju kalns**. Par ienaidnieka tuvošanos sargi vēstīja ar taures skaņām. No tā arī radies šis nosaukums.

Pie Siguldas pilsdrupām atrodas **Krusta kalns**.

Savukārt Turaidas muzejrezervāta teritorijā ir izvietojies **Jāņkalns**, **Baznīckalns** (ar koka baznīcu un Turaidas Rozes kapu), bet uz dienvidaustrumiem no Baznīckalna – **Jelgavkalns**, kas pāriet Zviedru kraujā Gaujas senlejas pašā krastā.

Nurmižu gravu rezervāta teritorijā atrodas **Sautas kalns** (absolūtais augstums 87,3 m vjl., relatīvais – aptuveni 70 m) – paugurs ar trim virsotnēm. Paugura nogāzē dažādā augstumā izveidojušās smilšakmens klintis un izciļņi, nišas, avoti un alas.

Mazie jeb Allažu Kangari ir 10,5 km garš izlocīts osu valnis Allažu pagastā, stiepjas gar Tumšupi uz austrumiem no Plānupes līdz Allažmuižai. To relatīvais augstums – līdz 16 m (absolūtais 81 m vjl.), platums pie pamatnes svārstās no 50 m līdz pat 200 m, un nogāžu slīpums ir ap 30°. Uz rietumiem no Allažmuižas osu valnis sazarojas: uz ziemeļiem gar Bullu purvu pagriežas augstākais atzars Lakangars, saglabājot vaļņveida formu, bet dienvidu atzars deltveidīgi paplašinās un kā gandrīz paralēlu, lēzenu pauguru virkne stiepjas gar Mālpils ceļu līdz Dūņupes ielejai. Osus veido grants un oļu materiāls.

Saules kalni. Neliela, līdz 10 m augsta lokveida reljefa kāple Viduslatvijas zemienē, Allažu pagasta ziemeļu malā starp Lorupes ieleju un Kaļķu gravu. Garums apmēram 4 km. Saules kalni radušies uz robežas starp augšdevona dolomītu izplatības apgabalu austrumos un smilšakmens zonu rietumos. Stāvākajās kāples nogāzēs atsedzas smilšakmeņi, vietām saldūdens kaļķu iegulas.

Saules kalns. Plašs reljefa pacēlums Limbažu viļņotā līdzenuma dienvidu malā, Krimuldas pagastā. Absolūtais augstums 110 m vjl., relatīvais apmēram 45 m. Saules kalna 1,75 km garā ziemeļu nogāze radusies aktīvā ledus iedarbībā, bet dienvidu nogāzi saposmo ar Gaujas senleju saistītās sengravas.

? ✓ Dabā nosaki kāda paugura relatīvo augstumu!

4. KLIMATS

4.1. VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Sigulda un tās apkārtnē ietilpst mērenajā klimata joslā, kurai raksturīgs neliels saules siltuma pieplūdums un izteikti pozitīva mitruma bilance. Teritorija atrodas Baltijas jūras ietekmes apgabalā, tāpēc klimatam ir piejūras klimata iezīmes:

- ✓ izteikti cikloniski laika apstākļi;
- ✓ prāvs nokrišņu daudzums;
- ✓ samērā izlīdzināta t^o gada gaita.

Tajā pašā laikā vērojamas stipras mikroklimatiskās atšķirības, piemēram, upju ielejās.

Raksturīgākie klimata rādītāji.

Temperatūra (t^o). Gada vidējā temperatūra +5°C. Visaukstākie mēneši ir janvāris un februāris ar vidējo gaisa temperatūru -6°C. Vissiltākais gada mēnesis ir jūlijs ar vidējo gaisa temperatūru +17°C. Visszemākā temperatūra reģistrēta februārī (-38°C), bet visaugstākā – jūlijā (+34°C).

Pēdējās pavasara salnas gadās pat jūnija sākumā, bet pirmās rudens salnas iestājas jau septembra sākumā (Gaujas senleņķī pat augustā). Vidējais dienu skaits bez sala – 146. Veģetācijas perioda ilgums ir vidēji 180 dienas. Pirmais sniegs mēdz uzkrīst jau oktobra sākumā, vairāk vai mazāk paliekoša sniega sega izveidojas decembra vidū, sniegs nokūst aprīļa sākumā. Sniega segas biezums parasti ir 15 – 20 cm. Pēdējo 10 gadu periods raksturīgs ar siltām, bezsniega ziemām.

Nokrišņi. Gada nokrišņu summa ir 705 – 788 mm. Nokrišņiem visbagātākais mēnesis ir jūlijs (100 – 104 mm), vismazāk (26 – 36 mm) nokrišņu ir februārī.

Vēji. Valdošie ir DR vēji, to vidējais ātrums – 4,2 m/s. Apmēram 10 dienas gadā vēja ātrums pārsniedz 16 m/s. Vidēji gadā ir 18 dienas ar negaisu un 13 dienas ar puteni. Vislielākais dienu skaits ar stipru vēju ir rudenī un ziemā (26 dienas).

4.2. VĒJA NEDARBI SIGULDĀ

1999. gada 6. jūlija pēcpusdienā spēcīga triecienvētra apmēram 5 minūšu laikā izpostīja daļu no Siguldas. Triecienvētras epicentrs atradās posmā starp Siguldas dzelzceļa staciju un maizes ceptuvi pie Pleskavas šosejas. Lietus spēcīgā vēja dēļ lija horizontāli, un krusas graudi bija īkšķa lielumā. Vienu kilometru platā joslā tika izgāzti vai nolauzti apmēram 500 lieli koki, norauti māju jumti, sabojāta elektrības padeves līnija.

Meteorologi uzskata – vētra radās tāpēc, ka virs Siguldas dienvidrietumu vējš bija atnesis auksto gaisu. Tas ļoti ātri uz augšu izspieda karsto un

mitro gaisu un ļoti lielā (apmēram 13 km) augstumā izveidoja lielu negaisa mākonī. Tad arī sāka pūst brāzmais vējš, bija krusa, plosījās pērkonā negaiss ar lielām lietusgāzēm. Tā kā izrautie koki nebija sašķēpelēti skaidās, domājams, ka vējš šoreiz pūtis tikai vienā virzienā un nav bijis virpuļa.

Virpuļvētra, retāk triecienvētra, ir diezgan parasta dabas

parādība, kas galvenokārt novērojama jūlijā un augustā, kad ūdens, zeme un gaiss ir pietiekami sasīlušies, lai notiktu intensīva iztvaikošana un veidotos lieli negaisa mākoņi. Šīs postošās dabas parādības veidojas ļoti karstās un sutīgās dienās (6. jūlijā gaisa temperatūra bija 30° – 34°C).

Pie mums visspēcīgākie virpuļi parasti veidojas tad, kad aukstās gaisa masas atnes rietumu vēji. Virpuļvētras ir izteikti lokālas – tās skar mazu teritoriju. To darbība vienā vietā ilgst no dažām sekundēm līdz vairākām minūtēm. Šādas vētras platums var būt no 0,5 līdz 5 km, bet garums pārsniedz pat vairākus simtus kilometru. Turklāt ļoti līdzīgā sinoptiskā situācijā vienā vietā var izveidoties virpulis un vētra, bet turpat blakus – tikai neliels negaiss vai vispār salīdzinoši mierīgs laiks.

Šādi dabas untumi Latvijā nav retums. Siguldā ļoti spēcīga viesuļvētra plosījies 1872. gada 10. maijā. Tā pārvietojusies ar ātrumu 20 verstis stundā un savā ceļā visu sagrāvusi. Mājām tikuši norauti jumti, līdz pamatiem nopostītas 3 zemnieku mājas, pilnīgi sagrauta Ķempju baznīca (mūra celtnē). No pēdējās palika pāri tikai torņa pamatne, bet torņa galu virpuļviesulis nogāza un aiznesa kādus 200 soļus tālāk, kur iesprauda zemē otrādi. Krušas graudi bijuši rieksta lielumā. Tie triekušies logu rūtīs ar šautenes lodes spēku, atstājot tajās apaļus caurumus.

Viesuļvētra prasījusi arī divu cilvēku dzīvības. Viens bijis cūkganiņš, kas atrasts ar salauztiem locekļiem un sadragātu galvaskausu, otrs – kāds ceļa gājējs, kas meklējis patvērumu Ķempju muižas lopu kūtī un, tai sabrūkot, ar balķiem nosists.

✓ Veic laika novērojumus! Apkopo iegūtos datus! Uzzīmē diagrammas!

✓ Veic regulārus fenoloģiskos novērojumus!

Vētras postījumi

5. IEKŠĒJIE ŪDEŅI

5.1. VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Pēc hidrogrāfiskā iedalījuma Siguldas novads ietilpst Gaujas baseinā. Tikai neliela platība – Siguldas purva dienvidu daļa ar Sudas upīti – pieder Daugavas sateces baseinam.

Teritorija ir ūdeņiem bagāta. Nozīmīgākā ūdens-
tece ir Gauja, otra lielākā un visgarākā (452 km),
kā arī skaistākā un viltīgākā Latvijas upe. Gaujai
ir daudz pieteku (gandrīz 300), tās ir Latvijas
straujākās upes, kurās straumes kritums vietām
sasniedz pat 8 – 10 m/km. GNP teritorijā Gaujas
pietekas plūst dziļās, mežonīgās gravās.

Starp morēnu pauguriem, upju ielejās un pur-
vājos atrodas daudz ezeru, atteku un vecupju
ezeru, kā arī cilvēka veidotie dzirnavezeri.

Pēc izcelsmes ezeri ir glaciālie (ledāju dar-
bības rezultātā veidotie) un purvu ezeri. Tie ir
nelieli, sekli vai vidēji dziļi (0,8 – 3 m). Kopā ar
Gaujas baseina upēm ezeri veido vienotu
ekoloģisko sistēmu. Īpaša loma upju un grunts-
ūdeņu bagātināšanā ar tīru ūdeni ir purvu
ezeriem, jo nokrišņu ūdens, izfiltrējies caur purvu
augāju, attīrās.

Raksturīgi hidrogrāfiskā tīkla elementi ir arī
avoti, kas sastopami Gaujas senlejas un tās pie-
teku nogāzēs. Vaives krastā pie Dāvida dzir-
navām atrodas Latvijas lielākie avoti, kas veido
augstāko ūdenskritumu (7 m).

5.2. UPES

*Visas upes klusu tek,
Gauja klusu netecēja;
Gauja tek skanēdama,
Sidrabiņu sijādama.*

(Latviešu tautasdziesma)

Par **Gaujas** nosaukuma izcelsmi ir vairākas
versijas. Pirmajos vēsturiskajos dokumentos,
piemēram, Indriķa hronikā, tiek minēta "Coiva",
kas, pēc A. Bilenšteina (1826 – 1907; Baltijas
vācu mācītājs, Latvijas vēstures pētnieks, etno-
grāfs) domām, varētu būt cēlies no igauņu "koin"
vai libiešu "kōw" (bērs). Citos senatnes doku-
mentos minēta "Goiva".

12. – 13. gadsimtā līdz ar vācu krustnešu ie-
brukumu vācu vēsturiskajos dokumentos Gaujas
vietā dots nosaukums "Aa" (*Liflandische Aa*), kas
tulkojumā nozīmē "ūdens".

Gauju raksturojošie lielumi:

- ✓ garums – 452 km,
- ✓ baseina platība – 8900 m²,
- ✓ gada notece – 2,47 km³
(vidējais caurplūdums 69,7 m³/s); pa sezonām:
pavasara notece – 40%,
vasaras notece – 15%,

rudens notece – 22%,
ziemas notece – 18%,

- ✓ diennakts caurplūdums svārstās no 6 m³/s
mazūdens periodā ziemā līdz 800 m³/s
palu laikā, vidējais caurplūdums 69,7 m³/s,
- ✓ straumes kritums 234,5 m (0,5 m/km),
- ✓ straumes ātrums mazūdens periodā 0,2 –
0,4 m/s, palu laikā 2 – 3 m/s,
- ✓ gada maksimālās ūdenslīmeņa svārstības
var sasniegt 5 – 6 m (parasti 3 – 3,5 m),
bet minimālās – tikai 1,4 m.

Gauja – garākā Latvijas upe – sākas Vidzemes
Centrālajā augstienē Cēsu rajonā, Piebalgā, un
ietek Rīgas jūras līcī uz ziemeļiem no Rīgas.

Ūdenslīmeni Gaujā nosaka ar upes gultnē ie-
raktiem pāļiem un latu, kas piestiprināta pie tilta
balsta. Upes gultnē ir ierakti 8 pāļi, un ūdenslī-
meni mēra attiecībā pret pāli, kas atbilst ūdens-
līmeņa nulles punktam. Nulles līmeni nosaka
speciālisti, kuri to pārbauda reizi gadā.

Ūdenslīmeni un temperatūru mēra divreiz die-
nā. Ūdenslīmeni Gaujā ietekmē pali, ledus sastrē-
gumi, vižņi, no-
krišņu daudzums
un temperatūras
svārstības. Ūdens-
līmeni Gaujā ie-
tekmē mazās pie-
tekas, kuru ūdens-
līmeņa svārstības
ietekmē arī Gau-
jas līmeni.

Ūdenslīmeņa mērīšanas lata

Umera ezera. Savā ceļā tā tek cauri Matīņa ezeram, upē ir Ancīšu diķi un Roķēnu ūdenskrātuve. Augštecē un vidustecē upe tek pa ledāja izveidotu un tā kustības virzienā orientētu gultni, bet lejtecē – pa dziļu, kokiem aizaugušu gravu. Lorupes grava ir ainaviski zīmīga vieta netālu no Siguldas, tā ir dabas robeža starp smiltāju līdzenumu un morēnu pauguraini.

Lorupe ir strauja, ūdens tajā vienmēr auksts, jo upi baro avoti. No labā krasta tajā ieplūst Saltavots, bet no kreisā – Greba grāvis.

Vējupīte sākas uz austrumiem no Siguldas, tek pa Viduslatvijas nolaidenumu 14 km garumā. Siguldā upi šķērso Vidzemes šoseja un Rīgas – Valmieras dzelzceļa līnija. Lejpus dzelzceļa līnijas upe kļūst straujāka un tek pa šauru, kokiem aizaugušu gravu, kas kļūst dziļāka Gaujas virzienā.

Vējupītē ir divi 0,6 m un 0,8 m augsti ūdenskritumi. Tās kreisajā krastā ir Pētera ala, Satezeles pilskalns, Kraukļu strauta (kreisā pieteka) grava ar Kraukļu aizu un Kraukļu alu, bet pie ietekas Gaujā – Gleznotāju krauja jeb Paradīzes kalns.

Dauda jeb Lākturu upe (augštecē saukta arī par Jurbrenčupīti, Ķillupīti – senais lībiešu no-

Daudupes ūdenskritums

saukums) sākas Siguldas pagastā Nurmižu gravu rezervāta zonā un ir Gaujas kreisā krasta pieteka.

Dauda tek pa dziļu kanjonveida gravu. Pie *Daudām* upes kreisajā krastā ir milzīgs piltuvveida iegrauzums, saukts par "Raganu katlu". Upes gultnē atrodas vairāki ūdenskritumi (augstums 2,3 m, platums 1,5 – 2,5 m).

Brasla ir Gaujas labā krasta pieteka, garums – 70 km. Brasla sākas Limba-

Daudas ieleja

Braslas HES ūdenskrātuve. Aņītes Garais iezis

žu rajonā, šķērso Idumejas augstieni, lejpus Straupes tek pa Braslas senleju līdz ietekai Gaujā.

Braslas senleja ir viena no skaistākajām Latvijas mazo upju senlejām. To vietām ietver mežiem klātu kēmu pauguru virknes. Abos upes krastos atrodas stāvas devona smilšakmeņu kraujas – Šponu iezis, Burtaku iezis, Vējiņu iezis ar alu un pazemes ezeru.

Upē ir Braslas ūdenskrātuve, kas izveidota no 1928. līdz 1930. gadam, būvējot Braslas HES. No Braslas ūdenskrātuves sākas dziļais un cilvēka neskartais Braslas posms, ko aptuveni pirms divpadsmit tūkstošiem gadu izgrauzušas ledāja kušanas ūdeņu straumes devona sarkanajos smilšakmeņos, veidojot apmēram 300 m platu un līdz 30 m dziļu kanjonu. Apmēram 2 km garā posmā tur ir 12 smilšakmens atsegumu. Labajā krastā ir Varšavu, Krauklukalna iezis, Jāņavārti, Slūnu, Melnais, Virtakas un Buļu iezis, kreisajā krastā – Aņītes ieži, Baltais iezis un Zirņu iezis. Smilšakmens atsegumos atrodas daudz alu, nišu.

5.3. TEIKAS PAR GAUJU

Kā cēlusies Gauja

Lapsa gājusi pie Alūksnes ezera dzert, bet jutusi, ka malas likst iekšā, griezusies apkārt un skrējusi prom, un, prom skrienot, arvienu jutusi ūdeni pēdās. Tā cēlusies Gauja. Kādiem likumiem lapsa skrējusi, tādiem Gauja pakaļ – tādēļ tai lapsas daba: strauja, nepastāvīga, viltīga.

Gaujas tecēšanas ceļš

Alauksts bija nolaidies, un Gauja iesāka tecēt. Viņa tecēja tāpat kā visas upes pa saulei uz jūru. Kādu gabalu pagājusi, tā apcirtās un sacīja: "Tas nav nekas – citiem pakaļ darīt, es iešu pret sauli un aprīšu visu, kas man ceļā stāsies." Briesmīgi strauji tecēdama – šņākdama, krākdama, tā griezās saulei pretī. Viņai stājās gan daudz šķēršļu priekšā, bet nekas nelīdzēja – tie Gauju tik vēl vairāk iekaitināja, tā ka viņai no dusmām ūdens

tīri melns palika. Tā trakodama, viņa bija palikusi stipri plata, liela un jau līdz Gaujienai aiztikusi. Tālāk Dievs vairs neļāva Gaujai gribu. Viņš lika tai kalnus ceļā, tā ka Gaujai gribot negribot bija jāatlaižas no sava iedoma un jāatgriežas pa saulei uz jūru. Par to, ka iedoms neizdevās, viņa nosolījās tikai divus cilvēkus laist pāri, trešo paturēt. Līdz šai baltai dienai nevienai upei nav tik melns ūdens kā Gaujai un nevienā upē tik daudz cilvēku nenoslīkst kā Gaujā. Ja Dievs Gaujas nodomam nebūtu pretim bijis, tad diezgan ko viņa būtu aprijusi. Tas esot Dieva nolikums, ka visām upēm vajagot pa saulei tecēt uz jūru. Tādēļ arī nav nevienas upes, kas pa saulei netecētu.

Gaujas atvari

Kad Gauja sākusi tecēt no Vecpiebalgas Alauksta ezera pa tagadējo vietu, tas velnam briesmīgi nepaticis: errojies un solījies Gauju aizdambēt: "Ko tāds tārps te man ceļā locīsies, kur dažā vietā es nemaz nevaru pāri tikt? Tagad šo vēl kā mazu kucēnu varu locīt." Pie Vecpiebalgas Jaunvīlumu mājām velns, ģērbies garā kreklā, salasījis pie Libiešu kalna akmeņus un nesis, lai iebērtu Gaujai ceļā. Akmeņu bijis par daudz, un velns tikai lēnām ticis uz priekšu. No akmeņu svāra velna kreklā ieplīsis caurums, un daļa akmeņu izbirusi Lazdu kalnā. Ar atlikušiem akmeņiem velns čāpojis tālāk, bet, kādu simtu soļu no Gaujas tikušam, dziedājis Brežģa kalna gailis, un velnam izbiruši no bailēm pārējie akmeņi. Tā Gaujai ceļu velns neuztaisījis. Jauna būdama, Gauja kā jauna meitene steidzīgi posusies uz jūru, bet velns noskaities, ka tur aizdambēt nav izdevies, un aizsteidzies pie tagadējās Nēķina muižas, aizmetis tur kalnu priekšā. Gauja no velna darbiem nav bijusies, tik pagriezusies pa labo roku un prom uz rītiem gar Jaunpiebalgu. Tur Gauja domājusi tikt uz Peipusa ezeru, bet pie Lejasmuižas velns atkal bijis priekšā. To redzēdama, no Lejasmuižas un Sinoles Gauja atkal griezusies uz vakariem gar Valmieru un Cēsīm uz jūru un izgrauzusies caur diezgan augstiem krastiem. Kad velns redzējis, ka ar kalniem un akmeņiem Gaujai ceļu neaiztaisīs, sācis Gaujai ceļā bedres rakt. Bet Gauja jau tad bijusi liela un spēcīga, piepildījusi visas bedres ar ūdeni un aiztecējusi projām. Tās velna

raktās bedres ir tagadējie Gaujas atvari, kuros vēl tagad velni glūn un dažu labu peldētāju ierauj savos dziļumos.

5.4. EZERI

Ummuru jeb Umera ezers, tautā saukts par Ummurīti, atrodas Siguldas pagastā. No ezera iztek Lorupe, bet ūdeņus ezerā ienes grāvji no Rinkas purva. Krasti kūdraini, ar 5 – 10 m platu staigņu joslu, kas apaugusi sūnām. Apkārt ezeram plešas purvainis mežs.

Jūdažu ezers izvietojies izstieptā ezerdobē Siguldas pagastā, 8 km uz DA no Siguldas. Ezera krasti ir lēzeni, dienviddaļā no tā iztek Teiļupīte (Sudas pieteka). Ezera dibenā izveidojies līdz pat 2 m biezs dūņu slānis. Vietējie iedzīvotāji ezera krastā atpūšas, peldas.

Matiņu ezers izvietojies ledāja veidotā, garumā izstieptā (1 km AR virzienā) subglaciālā iegultnē ar augstiem krastiem. Bijušā ezera vietā Lorupē 70. gados uzpludināts pašreizējais ezers, augšpus tā ar dambi atdalīta ūdenskrātuve. Ezera līmeni regulē slūžas Lorupes iztekas galā. No D ezerā ieplūst novadgrāvju ūdens.

Allažu "brīnumainie" ezeri. Senos laikos ezeri esot lidojuši pa gaisu, bet Allažu Vecezers paslēpies zem priedēm un eglēm, ieaudzis starp kalmēm un niedrēm jau gadsimtiem. Kādus simts metrus tālāk uz rietumiem arī ir ezers – liela, milzīga ezerdobe, bet tajā nav ūdens. Šo sauso ezeru nevar piepildīt pat vislielākās negaisu un palu ūdeņu straumes.

Vēl kādus simts metrus tālāk uz rietumiem ir trešais, visbrīnumainākais ezers. Tas ir neliels, skaists ezeriņš ar stāviem krastiem, aptuveni 100 metru

Kalkugravas dzirnavezers

Ezerus raksturojušie lielumi

Ezera nosaukums	Augstums vjl. (m)	Platība (ha)	Garums (km)	Platums (km)	Dziļums	
					Vid. (m)	lielākais (m)
Umera ezers	100,4	13,2	0,77	0,22	2,7	6,8
Jūdažu ezers		32,7	1,8	0,23	3,9	8
Matiņu ezers	88,4	16				

garš un 30 metru plats. Krastu līnija veido nelielus līcišus un pussalas. Ūdens tajā ir tumšs, gandrīz melns. Ezera ūdenslīmenis gan paceļas, gan pazeminās, bet reizēm pazūd pavisam. Ezers ir jauns, tam pat isti vēl nav vārda. Ģeologs V. Grāvītis to nosaucis par Mazo ezeru, bet to dēvē arī par Linezeru, jo tajā kādreiz esot mērcēti līni.

Lielākā daļa Latvijas ezeru veidojušies pēcleduslaikmetā, aptuveni pirms desmit vienpadsmit tūkstošiem gadu. Linezers ir jaunāks, tas izveidojies karsta kritenē. Tāda pati izcelsme ir Vecezeram un Sausajam ezeram. Visi trīs minētie ezeri ir lielākās karsta kritenes Latvijā.

Ar to arī "brīnumi" beidzas. Vecezers ar nemainīgo ūdenslīmeni izvietojies kritenē, kam savienojumi ar pazemes alām un kanāliem ir aizsērējuši. Sausā ezera kritene, kuras dibenā ir "ūdens rijējs", pazemē ir savienota ar ģipšakmeņi izveidotajiem tukšumiem un ejām. Savukārt Linezera kritene reizēm aizsērē, reizēm atnāk vaļā, tāpēc arī ir vērojamas ezera ūdenslīmeņa svārstības. Stāsta ka ezers aizejot pazemē ik pa pieciem gadiem (pēdējo reizi tas noticis 1998. gadā).

5.5. AVOTI, ŪDENSKRITUMI

Saltavots atrodas Siguldas pagastā, apmēram 1 km uz D no Siguldas robežas un uz A no Allažu ceļa. Lorupes ielejas stāvajā labajā krastā izveidojies avotcirks (neliels padziļinājums, kurā uzkrājas avota ūdens). Ūdens uzkrājas baseiniņā aiz akmeņu barjeras un lejāk, noplūstot Lorupē izveidotajā ūdenskrātuvē, veido sazarotu krāci. Agrāk Saltavotu uzskatīja par lielāko avotu Latvijā. Nosaukums cēlies galvenokārt avota vēsā ūdens dēļ (pat vasarā apmēram 5°C).

Mežmuižas avoti, Septiņavoti. Komplekss dabas liegums Allažu pagastā, Kaļķugravā. Satekot kopā ieplakā, avoti veido strautu, kas noplūst pa stāvu nogāzi. Senāk avoti veidoja dzirnavu dīķi un darbināja Kaļķu gravas dzirnavas.

? ✓ Gada garumā veic Gaujas (vai kādas citas Gaujas baseina upes) novērojumus (ūdenslīmeņa maiņas, straumes ātrums, ledus apstākļi u.c.)!

✓ Kādas teikas vai nostāstus Tu zini par Siguldas apkārtnes upēm un ezeriem?

✓ Dodies kopā ar klasi ekskursijā uz Braslas upes senleju, iepazīsties ar tās krastu alām, pazemes ezeriem!

6. DABAS RESURSI

6.1. VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Holocēns (kvartāra perioda visjaunākais laikmets) aptver Zemes garozas ģeoloģiskās vēstures pēdējos 10 tūkstošus gadu. Šajā laikā pēc pēdējā ledāja izkušanas izveidojušies upju, ezeru un purvu nogulumi, kas salīdzinoši nelielās platībās pārklāj ledāja un to kušanas ūdeņu veidojumus, un augsne. Tie ir kūdra, sapropelis, kaļķieži, avotkaļķi, šūnakmens, okers.

Savukārt ledāju kušanas ūdeņu darbības rezultātā uzkrājas smilts, grants, māli.

Kūdras ieguve Ungura purvā

Pēdējos gados GNP ir izpētītas vairākas derīgo izrakteņu atradnes. Ierobežotā veidā notiek arī šo resursu izmantošana, galvenokārt vietās, kur to ieguve uzsākta pirms GNP nodibināšanas (1973. gadā). Derīgo izrakteņu atradņu pasēs un atļaujas derīgo izrakteņu ieguvei ir saņemtas tikai 4 atradnēm. Tās ir: **Liepas māla, Ungura purva kūdras, Mālnieku un Ķeipānu smilts un grants atradnes.**

Nelielā apjomā smilts un grants ieguve notiek arī vairākos mazajos karjeros. Līdz 1979. gadam intensīvi izmantoja Lorupes grants atradni.

6.2. ZEMES DZĪĻU RESURSI

Kūdra. Izplatītākie no holocēna nogulumiem ir purvu nogulumi – kūdra, kas aizņem apmēram 7% no GNP teritorijas. To biezums svārstās no dažiem desmit centimetriem līdz 7 – 11 m. Lielākie ir Sudas – Zviedru augstais purvs (apmēram 1 km uz DR no Līgatnes dzelzceļa stacijas) un Ungura purvs (apmēram 3 km uz R no Raiskuma, Augstrozes paugurvalnī). Agrāk kūdras saimnieciskā ieguve veikta vairākos purvos, tā notiek tikai Ungura purvā un Jūdažu apkārtņē Siguldas pagastā. No ekspluatācijā esošiem kūdras laukiem tiek iegūta grieztā kūdra un frēzkūdra.

Daudz purvu ir Allažu pagastā, no tiem deta-

lizēti izpētīti Laugas purva kūdras krājumi, kurus iespējams izmantot kūdras melases, lopbarības rauga un izolācijas materiāla ražošanai, kā arī pakaišiem un augsnes mēslošanai.

Sapropelis. Vietām purvos zem kūdras slāņa un ezeros zem dūņu kārtas sastopams sapropelis – organogēns ezeru nogulumiezis, veidojies no ūdensaugu un ūdensdzīvnieku atliekām.

Saldūdens kaļķieži. Samērā bieži, bet nelielos apjomos izplatīti ķīmiskas izcelsmes ezeru vai avotu nogulumu – saldūdens kaļķieži, no tiem visvairāk t.s. avotkaļķi, kas uzkrājušies tur, kur Zemes virspusē no karbonātskiem ūdens horizontiem izplūst kaļķaina ūdens avoti. Visbiežāk tie atrodas nogāžu pakājēs, gravās, purvos.

Saldūdens kaļķiežu iegulas parasti ir nelielas. Lielākais šo iežu biezums (13,2 m) zināms Libānu – Jaunzemju atradnē (Cēsu rajona Priekuļu pagastā, GNP teritorijā).

Apmēram 6 km uz A no Inčukalna dzelzceļa stacijas atrodas Allažu avotkaļķu atradnes. Te sastopami gan irdeni, gan arī saistītie kaļķieži, ko sauc par šūnakmeni. Pēdējais izmantots Brāļu kapu ansambļa izveidē (no 1924. līdz 1936. gadam).

1953. gadā pēc Siguldas rūpkombināta pasūtījuma tika veikti detalizēti ģeoloģiskās izpētes darbi Allažu Lielbarģu saldūdens kaļķiežu atradnē, lai noskaidrotu augsnes kaļķošanai derīgos kaļķu krājumus un iespēju tos izmantot kā minerālpiedevu mājlopu un putnu barībai.

Šobrīd atlikušie šūnakmens krājumi ir niecīgi, to rūpnieciska ieguve nenotiek.

Biežāk baltu vai pelēku dažādgraudainu masu veidā sastopami irdenie saldūdens kaļķieži, kurus nereti sauc par saldūdens kaļķiem. Tie ir kā avotu, tā ezeru veidojumi.

Okers. Avotu nogulumus pārstāv arī okers – dabiska sarkanīga vai dzeltenīga minerālkrāsa, kas sastāv galvenokārt no dzelzs hidroksīdiem. Tie izgulsnējas vietās, kur zemes virspusē izplūst ar dzelzs savienojumiem bagāti Gaujas un Amatas svītu ūdeņi. Nelielos daudzumos šādi ieži ir sastopami bieži, gandrīz katra no sarkanajiem smilšakmeņiem izplūstoša avota apkaimē, bet lielāki sakopojumi ir reti.

Māls. GNP teritorijā atrodas vairākas māla atradnes. Lielākās un rūpnieciski izmantojamās ir Liepas māla atradnes Cēsu rajonā pie Lodes dzelzceļa stacijas. Gaujas svītas mālus te izmanto a/s "Lode" ķieģeļu, keramisku bloku, jumta kārniņu, balzama pudeļu u.c. izstrādājumu ražošanai. Pelēko mālu lēcās atklāta plaši pazīstamā Lodes karjera "bruņu zivju kapsēta", kas izraisa paleontologu interesi.

6.3. PAZEMES ŪDEŅI

Bez derīgo izrakteņu ieguves notiek arī intensīva pazemes ūdeņu izmantošana gan centralizētās ūdensapgādes sistēmās, gan individuālo māju ūdensapgādē.

Jūdažu apkaimē pie *Zušu* un *Staiņu* mājām izplūst **sēravoti**. 20. gs. 30. gados *Zušos* bija sanatorija, kur dziedināšanai izmantoja ārstnieciskās dūņas un sērūdeni. Lielākais avots stundā izvirda 1500 spaiņu sērūdens. Purvā pie *Zušu* mājām pat sausā laikā paceļas tvaika mākonītis, jo tur izplūst sērūdens avoti. Avotu ūdens temperatūra visu gadu ir 6,5°C. Pie *Zušu* mājām ir artēziskais urbums.

Mineralizētie pazemes ūdeņi ir pazīstami ar nosaukumu **minerālūdeņi**. 1992. gadā tika nodibināts uzņēmums SIA "SIGA", kas nodarbojas ar dažādu dzeramo un minerālūdeņu iegūvi. Ūdeņi iegūst no urbumiem, kuri atrodas Siguldā – netālu no Siguldas 1. pamaskolas. Ir trīs veidu urbumi.

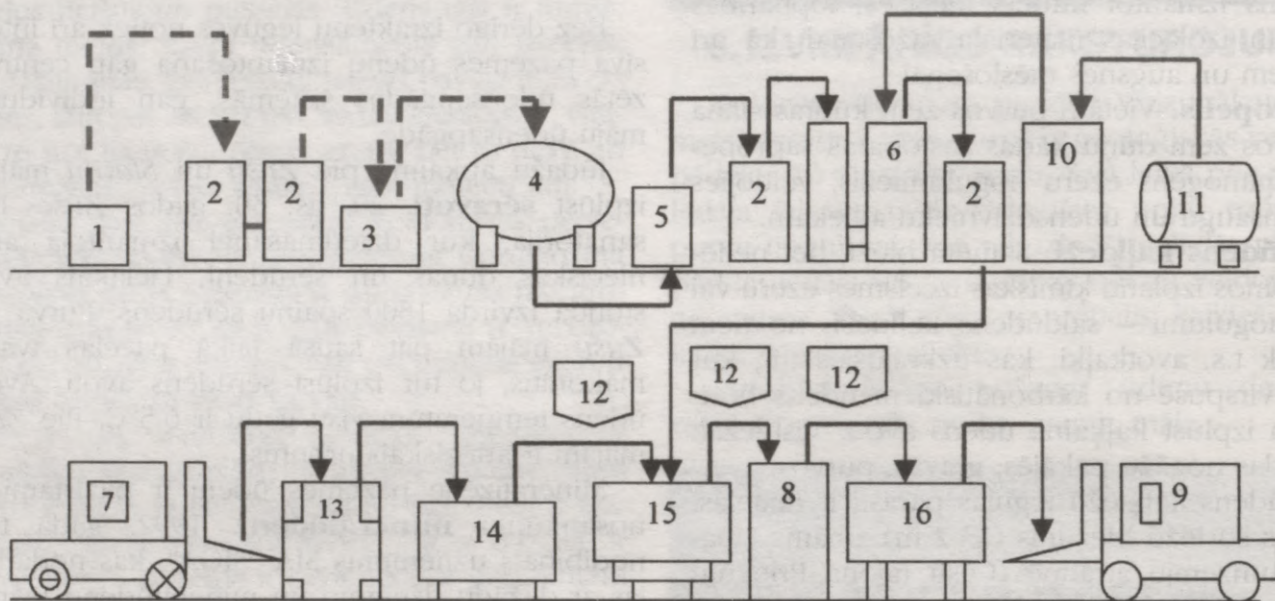
1. urbums 190 m dziļš, no tā iegūst dzeramo ūdeni,
2. urbums 272 m dziļš, dzeramais ūdens,
3. urbums 462 m dziļš, iegūst ūdeni ar augstu mineralizācijas pakāpi (tas ir visdziļākais dabīgā minerālūdens urbums Latvijā, un no tā stundā var izsūknēt līdz 5 t ūdens.

SIGULDAS MINERĀLŪDENS - PAZEMES DZIDRUMS UN DABAS SPĒKS

BEZALKOHOLISKO DZĒRIENŪ RAZOŠANAS FIRMA
Pulkveža Brieža 111c, Sigulda. Tālr./fakss 7971417

MINERĀLŪDENS RAŽOŠANA

1. Minerālūdens "Sigulda" ieguves aka.
2. Filtri.
3. Baktericīdā lampa.
4. Īslaicīgās uzkrāšanas rezervuārs.
5. Sūknis.
6. Gāzes saturators.
7. Pudeļu ievadišana linijā.
8. Etiķetes līmēšanas automāts.

9. Gatavās produkcijas noņemšanas linija.
10. Gazifikators.
11. Ogļskābās gāzes cisterna.
12. Kvalitātes kontrolpunkts.
13. Pudeļu uzkrāšanas automāts.
14. Pudeļu mazgājamā mašīna.
15. Pudeļu pildīšanas un aizkorķēšanas automāts.
16. Pudeļu iekraušanas automāts.

Uzņēmums ražo:

- 1) ārstniecisko galda minerālūdeni "Sigulda";
- 2) dzeramo ūdeni "Sigulda" (gan gāzētu, gan negāzētu);
- 3) minerālūdeni "Turaida" (ar citrona aromātu);
- 4) bezalkoholisku augļu dzērienus "Eksotika";
- 5) kvasu;
- 6) toniku.

Uzņēmumam ir tirdznieciski sakari ar ASV Sietlas štatu, kur eksportē karbonātisko minerālūdeni "Sigulda".

Visi SIA "SIGA" ražotie ūdeņi ir sertificēti Latvijas sertifikācijas centrā.

6.4. INČUKALNA PAZEMES GĀZES KRĀTUVE

Lai arī Latvijā nav savu dabasgāzes atradņu, taču mums ir unikālas ģeoloģiskās struktūras, kurās var gāzi uzkrāt un izmantot pēc vajadzības. Ģeoloģiskie pētījumi rāda, ka porainā smilšakmens slāni – plasts, kas izplatīts plašā reģionā starp Baltijas jūru un Krieviju, tikai Latvijas teritorijā atrodas krātuvju ierīkošanai optimālā dziļumā – apmēram 700 – 800 m zem zemes. Igaunijā tie ir krietni tuvāk zemes virskārtai, apmēram 300 m dziļumā, kas ir par maz, lai gāzes krātuve lielā spiediena dēļ būtu droša. Savukārt Lietuvā un Krievijā šie slāņi ir pārāk

dziļi – 2200 – 3000 m zem zemes.

1962. gadā tika uzsākti zinātniski pētnieciskie darbi iespējamās krātuves izbūvei. Rezultāti bija pozitīvi, un gāzes krātuve darbu uzsāka 1968. gadā. Tās platība ir 23,2 km². Krātuve atrodas Rīgas rajona Sējas, Krimuldas un Inčukalna pagasta robežās.

Inčukalna pazemes gāzes krātuve ir dabas veidots poraina smilšakmens slānis, apmēram 50 m biezs un atrodas 680 – 731 m zem zemes virskārtas. No apakšas šo slāni norobežo ieži, kas neļauj gāzei izplūst no plasta.

Inčukalna pazemes gāzes krātuve

Virs tā gluži kā necaurlaidīga cepure gulstas 20 m biezs tīra māla slānis. Kā lapa pēc lapas nosedz kāpostgalvu, tā slāni pēc slāņa pār māla cepuri gulstas dažādi mālaini ieži, veidojot aptuveni 600 m biezu apvalku. Tādējādi porainais smilšakmens slānis pilnīgi tiek izolēts no ārpasaules iedarbības. Šī mālainā iežu masa ir pietiekama, lai neļautu ar 100 atmosfēru lielo spiedienu iesūknētajai gāzei izlauzties uz augšu. Virs vairāk nekā puskilometru biezās māla cepures gulstas

zemes virskārtai raksturīgie ieži, zaļo zāle un meži un nekas neliecina, ka šeit glabājas Latvijai nepieciešamais kurināmais.

Inčukalna gāzes krātuvē gāze tiek iesūknēta tikai vasarā, kad Latvija no Krievijas saņem līgumos noteiktos gāzes apjomus. Kā zināms, gāze lielākoties tiek izmantota apkurei rudenī un ziemā, līdz ar to maģistrālais gāzes vads apkures sezonā ir stipri noslogots, un, ja šajā laikā kurināmo vajadzētu piegādāt arī Latvijai, nāktos paaugstināt spiedienu, kas gāzi sadārdzinātu. Tāpēc gāzi saņem vasarā un uzkrāj krātuvē, lai ziemā nerastos jau minētās problēmas. Šī paša iemesla dēļ daļu gāzes no Inčukalna krātuves ziemā novada uz Pleskavas un citiem Krievijas pierobežas apgabaliem.

Regulāri tiek veikta ekoloģisko apstākļu pārbaude, bet nav konstatētas nekādas kaitīgas novirzes – ne gaisā, ne ūdenī, ne cilvēku veselībā.

✓ Savāc un izgatavo Siguldas apkārtnes derīgo izrakteņu kolekciju!

7. IEDZĪVOTĀJI

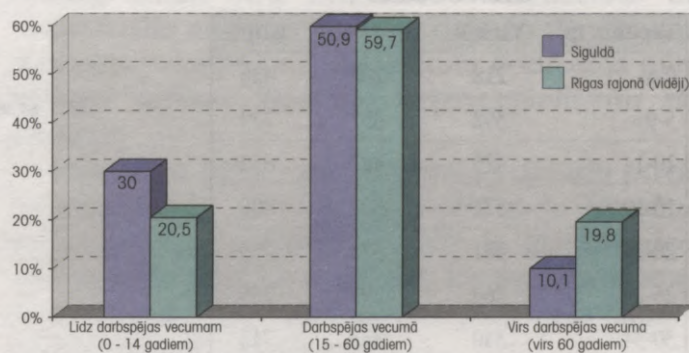
Siguldas iedzīvotāju skaits 20. gs. (no 1909. līdz 2000. gadam) pieaudzis vairāk nekā 10 reizi (sk. diagrammu "Iedzīvotāju skaita dinamika Siguldā"). Īpaši strauji tas palielinājies laika posmā no 1959. līdz 1989. gadam, sasniedzot augstāko rādītāju 1989. gadā (11585 iedzīvotāji). Nākamajos 11 gados iedzīvotāju skaits pakāpeniski un lēnām samazinājies līdz 10747 cilvēkiem 2000. gadā (2000. gada provizoriskie tautas skaitīšanas dati).

Dabiskais pieaugums ir negatīvs kopš 1991. gada. Mirstībai pārsniedzot dzimstību 1,4 reizes, 1999. gadā tas bija – 3,4 %. Taču pēdējie dati par jaundzimušo skaita palielināšanos 1999. gada beigās un 2000. gadā vieš cerības, ka tuvākā nākotnē Siguldā dabiskais pieaugums varētu būt pozitīvs.

Iedzīvotāju blīvums Siguldas pilsētā ir 590 cilv./km². Siguldas iedzīvotāji sastāda aptuveni 8% no Rīgas rajona iedzīvotājiem.

Salīdzinot Siguldas un Rīgas rajona iedzīvotājus pa vecuma grupām (sk. diagrammu "Iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām Siguldā 2000. gada 1. janvārī"), varam secināt, ka Siguldā ir lielāks bērnu un jauniešu skaits, bet zemāks – pensijas vecuma cilvēku skaits, savukārt darbaspējīgo

Iedzīvotāju sadalījums pa vecuma grupām Siguldā 2000. gada 1. janvārī

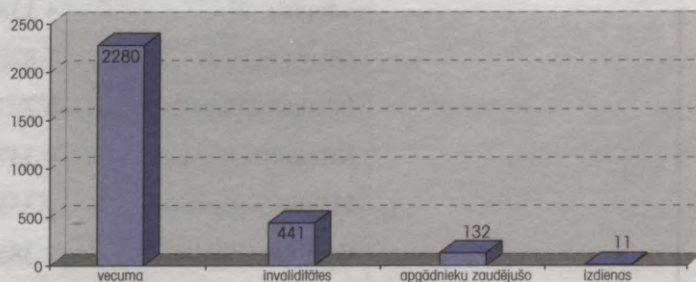

iedzīvotāju skaits ir tāds pats kā rajonā.

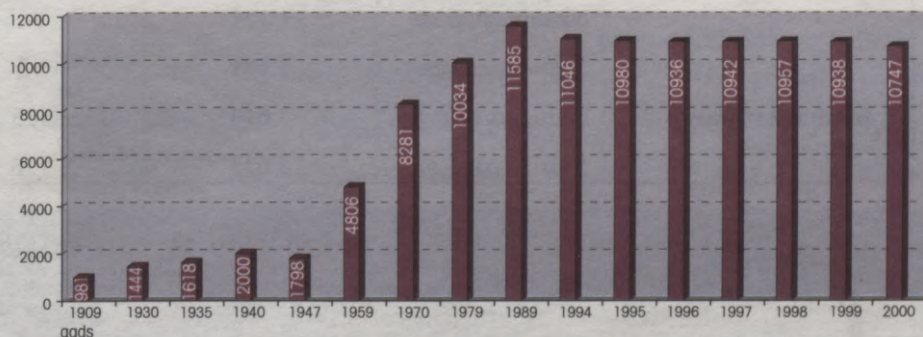
Siguldā nekad nav bijuši lieli ražošanas uzņēmumi, kuri pārmaiņu laikā no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku būtu bankrotējuši un līdz ar to liela daļa iedzīvotāju zaudētu darbu. Lielākā daļa ir mazie un vidējie uzņēmumi, kuri darbojas pakalpojumu sfērā, tāpēc, atšķirībā no citām pilsētām, Siguldā Krievijas ekonomiskās krīzes laikā bezdarba līmenis būtiski nav mainījies. Tas ir zemāks nekā valstī, jo cilvēki, kuri nevar atrast darbu Siguldā, strādā Rīgā.

Iedzīvotāju dzīves līmeņa ziņā, pēc ANO datiem, Latvija 1999. gadā ierindota 74. vietā pasaulē (1998. gadā – 92. vietā).

Pensiju saņēmēju skaits Siguldā 1999. gada vidū

Iedzīvotāju skaita dinamika Siguldā

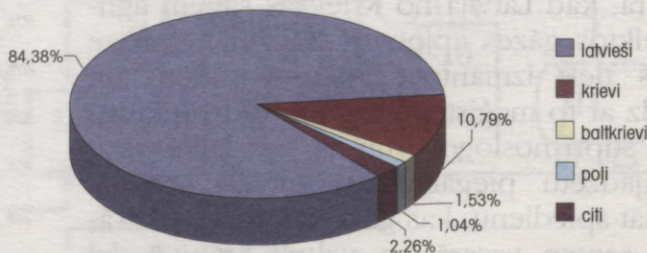

2000. GADA TAUTAS SKAITĪŠANAS PROVIZORISKIE REZULTĀTI

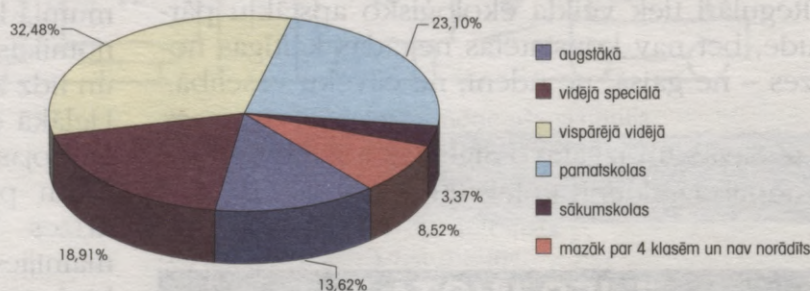
Iedzīvotāju dzimums un vecums

Vecuma gr.	Virieši	Sievietes	Kopā
0-4	218	208	426
5-9	392	357	749
10-14	425	427	852
15-19	421	382	803
20-24	381	372	753
25-29	364	391	755
30-34	340	373	713
35-39	358	419	777
40-44	371	450	821
45-49	299	344	643
50-54	271	343	614
55-59	307	346	653
60-64	249	383	632
65-69	204	318	522
70-74	166	295	461
75-79	84	216	300
80+	69	204	273
Kopā	4919	5828	10747

Iedzīvotāju nacionālais sastāvs

Iedzīvotāju izglītības līmenis (no 15 g. un vairāk)

Iedzīvotāju skaits Siguldā un tās apkaimē 2001. gadā

Rajons	Pilsēta, pagasts	Iedzīvotāju skaits	Iedzīvotāju skaits vecuma grupās		
			līdz 6 gadiem	no 7 līdz 18 gadiem	darbspējas vecumu pārsniegušie
Rīgas rajons	Sigulda	10 767	639	1 875	2 371
	Vangaži	4 138	260	792	728
	Allažu pagasts	1 878	126	320	401
	Inčukalna pagasts	3 777	299	657	847
	Krimuldas pagasts	4 337	321	810	867
	Mālpils pagasts	4 355	320	804	763
	Siguldas pagasts	3 385	222	632	724
Cēsu rajons	Līgatne	1 499	85	220	479
	Līgatnes pagasts	3 039	198	650	585
	Mores pagasts	691	55	154	164
	Nītaures pagasts	1 141	84	242	252
	Zaubes pagasts	1 171	92	240	273
Limbažu rajons	Lēdurgas pagasts	1 614	123	335	343
	Vidrižu pagasts	1 633	126	343	360

✓ Noskaidro visu par iedzīvotājiem savā mājā (cik, kāda tautība, dzimums, vecums, nodarbinātība)! Iegūtos datus attēlo grafiski!

8. SIGULDAS EKONOMISKĀ ATTĪSTĪBA UN SAIMNIECISKĀ DARBĪBA

8.1. SAIMNIECISKĀS DARBĪBAS UZPLAUKUMS KOPŠ 1991. GADA

Kopš 1991. gada visā valstī un arī Siguldā sākas tautsaimniecības pārorientācijas process no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku. Veidojās dažādi privātuzņēmumi – akciju sabiedrības, paju sabiedrības, individuālie uzņēmumi, SIA (sabiedrības ar ierobežotu atbildību), zem-

nieku saimniecības u.c.

Siguldā kā visveiksmīgākās uzņēmējdarbības formas jāmin SIA, zemnieku saimniecības un individuālie uzņēmumi. Liela daļa šo uzņēmumu darbojas pakalpojumu sfērā, kura nodrošina pilnvērtīgu servisu Siguldas iedzīvotājiem un tās viesiem.

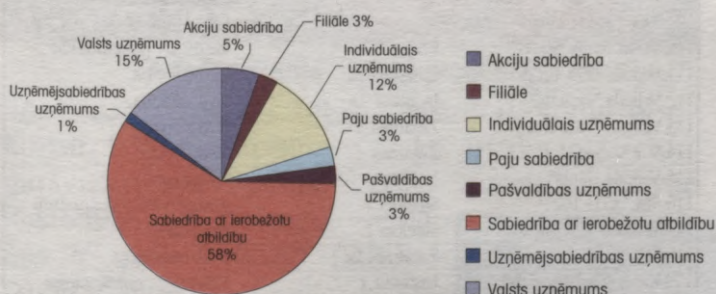
Salīdzinot 1991. gadu, kad sākās dažādu privāto uzņēmumu darbība, ar 2000. gadu sākumu, redzams, ka uzņēmumu skaits ir gandrīz desmitkārtšojies. Tas tikai liecina, ka Sigulda ir spējusi veiksmīgi pārorientēties no plānveida ekonomikas uz tirgus ekonomiku.

Siguldā 1991. gadā reģistrētie uzņēmumi

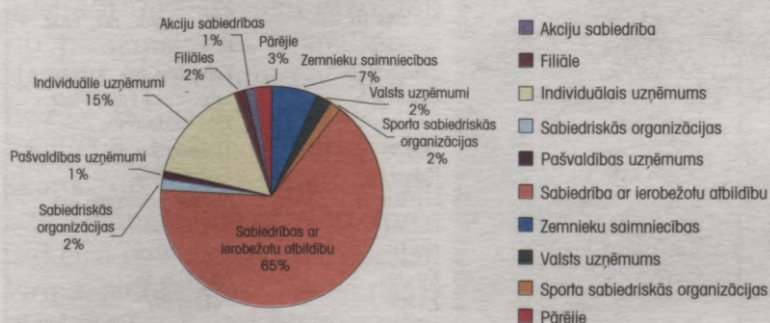
Uzņēmējdarbības forma	Skaits	Īpatsvars %	Kapitāls (mlj. Ls)	Kapitāla īpatsvars (%)
Akciju sabiedrība	4	5,33	0,99	53,62
Filiāle	2	2,67	0,00	0,05
Individuālais uzņēmums	9	12,00	0,00	0,00
Paju sabiedrība	2	2,67	0,00	0,06
Pašvaldības uzņēmums	2	2,67	0,02	1,17
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	44	58,67	0,52	28,38
Uzņēmējdarbības uzņēmums	1	1,33	0,01	0,29
Valsts uzņēmums	11	14,67	0,30	16,43
Kopā:	75	100	1,84	100

8.2. UZŅĒMĒJDARBĪBA SIGULDĀ

Siguldā reģistrēto uzņēmumu kopējais skaits 1991. gadā

Siguldā reģistrēto uzņēmumu kopējais skaits 2000. gadā

Siguldā 2000. gadā reģistrētie uzņēmumi

Uzņēmējdarbības forma	Skaits	Īpatsvars %
Akciju sabiedrība	9	1,30
Atklātais sabiedriskais fonds	5	0,72
Filiāle	11	1,59
Individuālais uzņēmums	108	15,56
Kooperatīva sabiedrība	6	0,86
Kooperatīvo sabiedrību savienība	1	0,14
Kooperatīvo biedrību uzņēmums	1	0,14
Kooperatīvo biedrību s-bas uzņēmums	2	0,29
Paju sabiedrība	2	0,29
Pašvaldības uzņēmums	8	1,15
Sabiedriskā organizācija	11	1,59
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību	455	65,56
Sporta sabiedriskā organizācija	12	1,73
Uzņēmējdarbības uzņēmums	1	0,14
Valsts uzņēmums	15	2,16
Zemnieku saimniecība	47	6,77
Kopā:	694	100,00

Uzņēmumi Siguldā 2001. gadā

Uzņēmuma nos.	Adrese	Pamatdarbības veids
1. PU "Saltavots"	Pils 16	Ūdensapgāde, notekūdeņi
2. PBU "Siguldas Siltums"	Pulkveža Brieža 109	Siltumapgāde
3. PU "Jumis"	Blaumaņa 10	Atkritumu izvešana
4. SIA "Antis"	Pils 4	Tirdzniecība, sabiedriskā ēdināšana
5. SIA "AVB"	Valdemāra 1	Foto pakalpojumi
6. SIA "NIKO"	Valdemāra 1	Tirdzniecība
7. SIA "ESKO"	Ausekļa 7A	Tirdzniecība
8. SIA "Klaips"	Dārza 21	Tirdzniecība
9. SIA "SA un Partneri"	Pulk. Brieža 93C, Pils 15	Tirdzniecība
10. A/S "Laima"	Raiņa 3	Tirdzniecība
11. SIA "Juma Siguldā"	Raiņa 1	Tirdzniecība, sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
12. SIA "Siga"	Pulkveža Brieža 111C	Minerālūdens ražošana
13. SIA "A + G"	Pils 1	Tirdzniecība
14. I.U. "SIMBO"	Pulkveža Brieža 69	Tirdzniecība
15. SIA "Siguldas RCP"	Mālpils 6	Būvniecība
16. I.U. "Taurenis"	Raiņa 3	Tirdzniecība
17. A/S "Siguldas Būvmeistars"	Gāles 27	Būvniecība
18. Rīgas raj. Pat. b-bas s-ba	Mālpils 4	Maizes ceptuve, tirdz.
19. SIA "Bukulti B"	Pils 4C	Tirdzniecība
20. SIA "Vitus"	Pulkveža Brieža 113	Remonta pakalpojumi
21. SIA "CSS"	Ventas 1	Tirdzniecība
22. SIA "Magnēts S"	Pulkveža Brieža 2	Tirdzniecība
23. SIA "Varniset"	Pils 11	Tirdzniecība
24. SIA "Fermu mehanizācija"	Pulkveža Brieža 111	Ģaļas izstr. ražošana
25. SIA "Loks un ko"	Pulkveža Brieža 111	Tirdzniecība
26. SIA "Apmaiņas punkts"	Pulkveža Brieža 111A	Tirdzniecība
27. SIA "Bogris"	Ausekļa 5A	Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
28. SIA "VGV"	Pils 8	Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
29. SIA "Ilga Sigulda"	Ventas 1A	Tirdzniecība, sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
30. SIA "BBS Dizains"	Ventas 1A	Viesnīca
31. SIA "Lude"	Pils 10	Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
32. SIA "Madara"	Raiņa 2	Tirdzniecība
33. SIA "Tabax"	Rūsiņa 7	Tirdzniecība
34. SIA "Vikmeste"	Ausekļa 5	Tirdzniecība
35. SIA "Siguldas Senleja"	Turaidas 4	Viesnīca
36. SIA "Fans"	Parka 1	Tirdzniecība
37. SIA "Palmeris"	Kronvalda 7	Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
38. SIA "Rota L"	Turaidas 10	Tirdzniecība
39. SIA "Nāra - X"	Pils 3	Tirdzniecība
40. SIA "MEDA"	Dārza 29	Vairumtirdzniecība
41. SIA "V.I. Straupe"	Bērzu 8	Rotaslietu izgatavošana
42. SIA "Aida VA"	Ventas 1	Tirdzniecība
43. Z/S "Kalnziedi"	Ausekļa 7A	Tirdzniecība
44. SIA "Vita Mārket"	Ausekļa 5	Tirdzniecība
45. SIA "BMT"	Kalna 1	Kokapstrāde
46. SIA "Siguldas tirdz. centrs"	Blaumaņa 2	Tirdzniecība
47. SIA "AD REM"	Mālpils 1	Autoserviss, tirdzniecība
48. A/S "Mēbeļu plātnes"	Lauku 7/9	Kokapstrāde
49. "Woodworking" LTD	Lauku 12	Kokapstrāde
50. SIA "Siguldas Celtnieks"	Ventas 4	Būvniecība
51. A/S "Latvijas gāze"	Līvkalna 4A	Gāzes apgāde
52. SIA "Manderlija"	Raiņa 3	Tirdzniecība
53. PVAS "Latvijas nafta"	Vidzemes šoseja 69	Degvielas tirdzniecība
54. SIA "Kūrnams"	Leona Paegles 21	Panorāmas rats
55. Siguldas vet. dienests	Vidzemes šoseja 6	Veterinārie pakalpojumi
56. VAS CATA Siguldas filiāle	Vidzemes šoseja 22	Transporta pakalpojumi
57. SIA "Siguldas bloks"	Vidzemes šoseja 32.km	Betona izstrādājumu izgatavošana
58. SIA "Relius"	Ventas 1	Tirdzniecība
59. ZTK "Efekts LTD"	Jūdažu 7	Tirdzniecība
60. SIA "Kaibe"	Valdemāra 4	Tirdzniecība
61. SIA "Lielā saulespuķe"	Ausekļa 5A	Skaistumkopšanas salons
62. SIA "Sigma"	Ausekļa 5	Darijumi ar nekustamo īpašumu
63. SIA "Sezams"	Vidzemes šoseja 69	Degvielas tirdzniecība
64. SIA "Hops 2"	Ausekļa 7	Skaistumkopšanas salons
65. SIA "Raksts"	Ausekļa 7	Tirdzniecība

66. IU "J.D. Feja"	Šveices 31	Tirdzniecība
67. SIA "Daugava"	Pils 9	Sabiedriskās ēdināšanas pakalpojumi
68. SIA "Kvartāls"	Leona Paegles 3	Tirdzniecība
69. SIA "ARDEK"	Ausekļa 5A	Tirdzniecība
70. SIA "Zibsnis"	Kalna 4	Tirdzniecība
71. SIA "Grifs"	Valdemāra 2	Tirdzniecība
72. SIA "M 4 PLUS"	Krišjāņa Barona 8A	Tirdzniecība
73. SIA "Pirtnieks"	Ventas 1	Tirdzniecība
74. SIA "ONIK"	Pils 10	Kinoteātris
75. SIA "Bliks"	Leona Paegles 3	Datorsalons
76. SIA "ARGO - A.E."	Gāles 4	Vet. aptieka un klinika
77. SIA "RABL"	Strēlnieku 37	Motorzāģu rem. un tirdz.
78. SIA "Apse"	Pulkveža Brieža 48	Tirdzniecība
79. IU "Kamma"	Leona Paegles 3	Tirdzniecība
80. SIA "AGA"	Pulkveža Brieža 111	Gāzes tirdzniecība
81. SIA "J. Graviņas"	Dārza 42A	Tirdzniecība
82. SIA "Nianse"	Leona Paegles 3	Skaistumkopšanas salons
83. IU "Kristīne RR"	Valdemāra 2	Tirdzniecība
84. SIA "Irvāra"	Dzelzceļa stacijā	Tirdzniecība
85. SIA "Vidzemes sēklas"	Raunas ielā 5	Tirdzniecība
86. SIA "J.D. & Co"	Pils 6	Viesnīca
87. SIA "M un PP"	Ausekļa 5A	Aptieka
88. SIA "Lat S"	Valdemāra 4	Tirdzniecība
89. SIA "MTA Inčukalns"	Blaumaņa 2	Tirdzniecība
90. SIA "Sikspārnis"	Pļavziedu 3	Sab. ēdināšanas pakalp.
91. SIA "Gauja motors"	Mazā Gāles 1	Autoserviss, kafējnīca
92. SIA "PS gāze"	Ventas 16A	Gāzes uzpildes stacija
93. Z/S "Lazdukalns"	Valdemāra 2	Tirdzniecība
94. SIA "Siguldas biznesa serv."	Pils 3	Aptieka
95. SIA "Latvija Statoil"	Vidzemes šoseja 12	Degvielas tirdzniecība
96. SIA "SKV un V"	Leona Paegles 3	Aptieka
97. SIA "Gros - AUTO"	Ventas 1	Tirdzniecība
98. SIA "LIA 94 Co"	Pils 8	Videosalons
99. IU "Ozis"	Dārza 2A	Motorciklu salons
100. SIA "Astrida"	Leona Paegles 9	Videonoma
101. SIA "Bukulti B"	Stacijas laukums	Preses kiosks
102. SIA "Inviana"	Pulkv. Brieža 26	Dzīvojamu māju apsaimn.
103. SIA "Siguldas nami"	Šveices 25	Dzīvojamu māju apsaimn.
104. SIA "Segevolde"	Ausekļa 7A	Tirdzniecība
Siguldas pagastā		
105. A/S "Latplanta"	Ganību 11	Garšvielu ražošana
106. PAS "ZPS Sigulda"	Zinātnes 7	Lauksaimniecība
107. SIA "Kāpieni 96"	Ganību 10	Kokapstrāde
108. Zinātnes centrs "Sīgra"	Institūta 1	Zinātniskais darbs
109. VAS "Sig. v. ciltsl. un MAS"	Kalnabeites	Lauksaimniecības pakalp.
110. Viesu nams "Ezeri"	Ezeros	Viesnīcas pakalpojumi
111. Veikals "Z/S Ievas"	Zinātnes 7a	Tirdzniecība
112. Veikals "Donāte"	Institūta 2a	Tirdzniecība
113. Veikals "Taurenis"	Zinātnes 5	Tirdzniecība
114. SIA "Zibsnis"	Zinātnes 4	Tirdzniecība
115. Veikals "Jānis"	Nākotnes 10	Tirdzniecība
116. SIA "ATU 1021"	Siljēkas 1	Autoservisa pakalpojumi
117. Veikals- kafējnīca	Siljēkas 1	Tirdzniecība
118. SIA "Fans"	Zinātnes 1a	Tirdzniecība
119. Kafējnīca "Bucefāls"	Institūta 1	Kafējnīcas pakalpojumi
120. Zonālā Valsts arh. pers. d.	Institūta 1a	Arhīva pakalpojumi
121. SIA "Linko Lat"	Vidzemes šos. 38. km	Degvielas uzpilde
122. SIA "Anatols"	Kitiņos	Garšvielu ražošana
123. SIA "Siguldas Galdnieks"	Vidzemes šos. 50. km	Kokapstrāde
124. AKB "Balt. Transītu banka"	Zinātnes 7	Finanšu pakalpojumi
125. SIA "SG-Autodarbnīca"	Institūta 1b/3	Tirdzniecība
126. SIA "Škautne"	Zinātnes 21	Autoservisa pakalpojumi
127. Foto darbnīca "Rakurs"	Institūta 1	Foto pakalpojumi
128. SIA "Fitosan"	Institūta 1b	Zāļu izstrāde, raž., tirdz.
129. IU "Egle"	Inderdēļi	Kokzāģētava
130. SIA "Furšets"	Zinātnes 7b	Kafējnīcas pak. Atpūtas z.
131. SIA "Furšets"	Zinātnes 5	Sabiedriskā ēdin. Tirdz.
132. Aptieka	Zinātnes 1	Zāļu tirdzniecība
133. Veikals-kafējnīca "Aina"	Jūdažos	Tirdzniecība
134. Veikals "Sīlis"	Jūdaži 6a	Tirdzniecība
135. SIA "Lazdiņa"	Lejasanciši	Atpūtas pasākumu org.
136. SIA "Lāma"	Lāmas	Kokapstrāde
137. Z/S "Pīlādži"	Pīlādžos	Kokaudzētava
138. Z/S "Latroze"	Kīparos	Apzāļumošana
139. Z/S "Kīkši"	Kīkšos	Puķkopība
140. Viesnīca "Santa"	Kalnājiņi	Viesnīcas pakalpojumi

AKCIJU SABIEDRĪBA "LATPLANTA"

A/S "Latplanta" ir specializējusies garšvielu un pārtikas koncentrātu ražošanā un fasēšanā. A/S "Latplanta" dibināta 1990. gadā. Tā bija viena no pirmajām akciju sabiedrībām Latvijā. 1992. gadā a/s "Latplanta" kļuva par ģimenes uzņēmumu ar 18 darbiniekiem.

Firma ir ražotne (Siguldā, Ganību 11), kā arī tirdzniecības birojs Rīgā.

A/S "Latplanta" piedāvā ap 90 dažādu produktu, kas fasēti paciņās, pudelītēs un kārbīņās – dažāda veida piparus, vaniļina cukuru, dilles, raudeni, krustnag-

A/S "Latplanta" ražotā produkcija

liņas, dažāda veida želejas, želatīnu, sodu, popkornu, kaltētus sīpolus u.c., kā arī deviņu veidu garšvielu maisījumus. Visus produktus var iegādāties arī nefasētā veidā, kas ir īpaši izdevīgi pārtikas pārstrādātājiem.

Lielākā daļa izejvielu tiek iepirkta no garšvielu galvaspilsētām Hamburgas un Roterdamas. Ražotnes infrastruktūra nodrošina garšvielu apstrādi un garšvielu ražošanu no pirmapstrādes – malšanas, dažādu maisījumu izveides – līdz gatavam produktam. Kvalitāte, nelielais darbinieku skaits un augstāzīgā, kvalitatīvā itāļu tehnika palīdz produkcijai būt konkurētspējīgai. Firma strādā divos galvenajos virzienos – tehniski piln-

veidojas un mērķtiecīgi virza produktus tirgū.

Svarīga nozīme ir arī produkta iepakojumam, kas nodrošina garšvielu aromāta saglabāšanu. Vienoto dizaina koncepciju novērtējuši ne tikai pircēji. 1999. gadā a/s "Latplanta" ieguva *Grand Prix* par labāko iepakojumu Latvijā. Tas deva tiesības piedalīties *World Packaging Organization* rīkotajā pasaules iepakojumu konkursā, kur a/s "Latplanta" izpelnījās atzinību, iegūstot *World Star* balvu.

Gandrīz pusi no saražotās produkcijas a/s "Latplanta" eksportē uz pārējām Baltijas valstīm.

Kopš 1999. gada beigām a/s "Latplanta" tējas nozare ir kļuvusi par atsevišķu ražošanas firmu – "Viglats".

VĀCIJAS – LATVIJAS KOPUZŅĒMUMS SIA "AUTO ĪLE UN HERBSTS"

Vācijas – Latvijas kopuzņēmums SIA "Auto Īle un Herbsts" ir oficiālais Volkswagen (VW) pārstāvis Vidzemes reģionā. Uzņēmums līdz 2000. gada rudenim atradās Siguldā, Dārza ielā 2. Kopš 1993. gada tas piegādā Latvijas tirgum jaunas, kā arī mazlietotas vieglās un kravas automašīnas no Vācijas. SIA "Auto Īle un Herbsts" reģistrēta 1993. gada 8. oktobrī.

Uzņēmuma pamatdarbība ir VW un Audi marķu automašīnu tirdzniecība, tehniskā apkope, remonts, auto rezerves daļu piegāde un tirdzniecība.

Autoserviss ir aprīkots ar augstas kvalitātes, VW prasībām atbilstošiem Vācijas firmas *Hoffmann* autopacelājiem, riepu montāžas un balansēšanas stendiem un savērsuma regulēšanas stendu. Autoserviss ir aprīkots ar *Bosch* firmas motoru diagnostikas stendu, kā arī ar vācu rūp-

Autoserviss "Īle un Herbsts"

nīcas VAG diagnostikas stendiem. Autoservisa meistari remontdarbus veic ar visā pasaulē atzītiem profesionāliem *Hazet* un *Facom* firmu instrumentiem. Klientu automašīnām piedāvā *Castrol* un *Mobil* motoru eļļas un smērvielas. Motoreļļa tiek mainīta ar *Mobil* ātrās eļļas nomaiņas līnijas iekārtu. Turpat esošajā noliktavā oriģinālo rezerves daļu uzkrājums ir 110 000 latu apjomā. Nomainītajām oriģinālajām rezerves daļām ir 1 gada garantija. Tā tiek pārtraukta, ja tehniskās apkopes darbi un remontdarbi nav veikti autorizētā VW autoservisā.

Lielākā daļa autoservisa speciālistu firmā strādā 5 – 7 gadus, turklāt apmācību guvuši Vācijā VW servisā. Servisā strādājošie regulāri tiek sūtītiursos, kur tos informē par jaunākajām tehnoloģijām un jaunajām automašīnām. Autoservisā pārsvarā tiek apkalpotas *Audi* un *VW* marku automašīnas – gan vieglās, gan kravas, gan pasažieru mikroautobusi. Dienā autoservisā vidēji apkalpo 15 – 17 automašīnas.

Kopš 2000. gada rudens SIA "Auto Īle un Herbsts" atrodas Siguldā, Mālpils ielā 1, stratēģiski izdevīgā vietā – Rīgas – Pleskavas un Siguldas – Ķeguma autoceļu krustpunktā. Jaunajā centrā ir plašs autosalons, autoserviss, rezerves daļu veikals un automazgātuve.

SIA "J.D. UN CO"

Viesnīcu "Sigulda" un viesu namu "Ezeri" apsaimnieko SIA "J.D. un Co", kura dibināta

Viesnīca "Sigulda"

1991. gada 13. decembrī. Firmas dibinātāji ir Juris Dudko un Anita Isajeva.

Firmas galvenais darbības virziens ir celtniecības pakalpojumi. Viesu nams "Ezeri" sāka darboties 1995. gadā. Tā kā bija pieprasījums pēc kvalitatīviem tūrisma pakalpojumiem, firmas būvbrigāde veica kņaza Kropotkina būvētās viesnīcas "Sigulda" rekonstrukciju. Atjaunotajā ēkā ir visas mūsdienu ērtības un mājīgi interjeri.

Viesiem tiek piedāvāta 21 labiekārtota istaba, konferenču zāle, bārs, restorāns.

2001. gadā tika pabeigta viesnīcas "Sigulda" papildkorpusa celtniecība. Tajā ir baseins, sauna, divas semināru zāles, pusdienu zāle.

A/S "SIGULDAS BŪVMEISTARS"

A/S "Siguldas Būvmeistars" ir specializēts celtniecības un būvmateriālu ražošanas uzņēmums, kura mērķis ir pasūtītāja pieprasījuma kvalitatīva un savlaicīga izpilde. A/S atrodas desmit labāko būvfirmu vidū, turklāt arī līderpozīcijās dolomīta pārstrādē Latvijā.

2000. gadā kopējie ienākumi pieauga par aptuveni 70% salīdzinājumā ar 1999. gadu. 2001. ga-

A/S "Siguldas Būvmeistars" uzceltie objekti

dā plānots sasniegt gandrīz 4 miljonus latu lielu neto apgrozījumu.

2000. gadā uzņēmuma celtniecības nozarei un dolomīta ražošanas nozarei tika piešķirts ISO 9002 kvalitātes vadības sistēmas sertifikāts.

Firmas pirmsākumi meklējami 1957. gadā, kad tā bija starpkolhozu celtniecības organizācija.

"Siguldas Būvmeistars" par akciju sabiedrību kļuva 1993. gada 17. martā.

Uzņēmuma darbība vērsta trīs virzienos:

- ✓ celtniecība,
- ✓ dolomīta un smilts materiālu ražošana,
- ✓ būvmateriālu tirdzniecība.

Celtniecības specializācija ir sarežģītu inženierbūvju, attīrīšanas ietaišu būvniecība.

Ceļu būvei nepieciešamā dolomīta un smilts materiālu ražošanas apjoma ziņā uzņēmums ir viens no lielākajiem Latvijā.

Firmā strādā apmēram 200 pieredzējušu dažādu celtniecības nozaru speciālistu, no kuriem 8 ir sertificēti projektu vadītāji.

Firma ir Latvijas Būvnieku asociācijas, Latvijas Būvzinieņu savienības, Latvijas Būvmateriālu ražotāju asociācijas, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras dalībniece.

9. TŪRISMS UN SPORTS

9.1. TŪRISMA UZŅĒMĒJDARBĪBA SIGULDĀ MŪSDIENĀS

Tūrisms mūsdienās ir kļuvis par lielu un nozīmīgu tautsaimniecības nozari. Tas atzīts par pasaules lielāko industriju, kas nodarbina gandrīz 7% no visu strādājošo skaita un rada 10% pasaules iekšējā kopprodukta (visas pasaules saražoto preču un pakalpojumu kopējās vērtības).

Nākotnē tūrisma nozīme tikai pieaug, jo:

- ✓ sabiedrības uzskatos norit pārmaiņas – svarīgāka par darbu kļūst atpūta un saturīga brīvā laika pavadīšana;
- ✓ attīstītajās valstīs samazinās darba dienas garums un pieaug vajadzība atbrīvoties no ikdienas stresa;
- ✓ strauji palielinās personisko automašīnu skaits un līdz ar to sabiedrības mobilitāte;
- ✓ iedzīvotāju vecumstrukturā pieaug pensionāru īpatsvars, seniori arvien biežāk kļūst par tūrisma firmu klientiem.

Tūrists ir cilvēks, kas uz laiku atstāj savas mājas, lai dotos uz citu vietu, kur izmanto naktsmītnes vismaz vienu nakti, bet nepaliek ilgāk prom no savas dzīvesvietas kā

1 gadu un apmeklētājā vietā nestrādā algotu darbu.

Izplatītākie tūrisma veidi, ko pazīst pasaulē, ir:

- ✓ **rekreatīvais tūrisms** – cilvēka fizisko un garīgo spēku atjaunošana atpūšoties. Iecienīta ir atpūta pludmalē – Maiami (ASV), Grieķijā, Jūrmalā vai pie Ungura;

- ✓ **izziņas tūrisms** – ļoti izplatīts tūrisma veids, jo cilvēks ir zinātkārs un bieži dodas apskatīt svešas pilsētas, zemes, brauc iepazīt pasauli;

- ✓ **lietišķais tūrisms**, konferenču tūrisms – šo arodu un amatu pārstāvjiem, darba pienākumus veicot, ir jādodas uz citām zemēm; izplatītas ir dažādu organizāciju rīkotas vairākdienu mācības, kas notiek kādā attālākā vietā;

- ✓ **ekotūrisms** – tūrisma veids, kam raksturīga ceļošana relatīvi neskartā un neapdzīvotā vidē, lai baudītu dabas ainavas, pētītu vietējo floru un faunu, izziņātu vēsturiskās un kultūras vērtības;

- ✓ **aktīvais tūrisms** – tūrisma veids, kurā ceļotājs visas nepieciešamās darbības veic pats; šis tūrisma veids ietver arī sportu, piemēram, izjādes, velobraucienus, airēšanu, pārgājienus.

Vēl iespējami dziednieciskie, medību un maksšķerēšanas, izklaides un citi tūrisma veidi.

Ceļotāju skaits pasaulē nemitīgi pieaug. Attīstīto valstu tūristiem pievienojas daudzi pasaules apceļotāji no Āzijas strauji progresējošām valstīm – Taivānas, Dienvidkorejas, Malaizijas. Palielinoties maksātspējai, par aktīviem tūristiem kļūs arī bijušā padomju bloka valstu iedzīvotāji.

Tiek izteiktas hipotēzes, ka tūristu plūsma no Vidusjūras un citām dienvidu zemēm, kur globālās sasīšanas dēļ cilvēkus nomoka pārlietu liels karstums, varētu novirzīties uz mērenā klimata joslas zemēm, tostarp arī uz Baltijas piekrasti.

Tomēr pretēji vispārējām pozitīvajām tūrisma attīstības tendencēm pasaulē pēdējos gados Latvijā samazinājies kā ārzemju ieceļotāju kopējais skaits, tā arī iebraukušo tūristu izdevumi un vidējais uzturēšanās ilgums valstī.

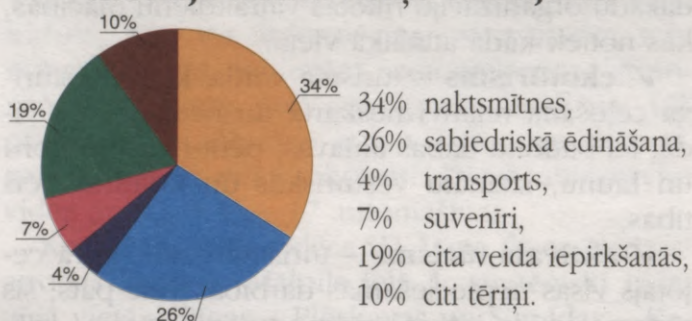
Siguldā dominē vienas dienas ekskursantu tūrisms, kam raksturīgi nelieli tēriņi pakalpojumu iestādēs, bet kas intensīvi lieto pieejamos apskates objektus un atstāj piegružojumu.

Kamēr Latvijai kopumā vēl nav labas satiksmes iespējas ar attīstītajām valstīm un kamēr vēl nav radīts mūsu valsts pozitīvs tēls ārzemēs, tikmēr Siguldai atliek orientēties uz vietējo tūristu, kurš brīvdienās varētu apmeklēt dažādus pasākumus un izmantot aktīvā tūrisma piedāvājumus. Siguldas viesnīcas var sekmīgi konkurēt Latvijas tirgū ar konferenču tūrisma iespējām.

Tūrisma attīstībai Siguldā ir īpaši labi priekšnoteikumi: izdevīgs ģeogrāfiskais stāvoklis, bagāts kultūras un vēsturiskais mantojums, kūrorta tradīcijas, dabas krāšņums. Tūrisma speciālisti Siguldu kopā ar GNP uzskata par otro nozīmīgāko tūristu apmeklējuma objektu pēc Rīgas un Jūrmalas.

Siguldas novada ekonomiskai attīstībai aktuāla ir tūristu piesaistīšana uz vairākām dienām, viesnīcu nodarbināšana. Tūrists, kas būs pārnakšņojis viesnīcā, tepat arī paēdis, apmeklēs izklaides pasākumus, iegādāsies suvenīrus, iznomās laivu, auto vai velosipēdu.

Ārzemju tūristu tēriņu sadalījums:

Tādējādi tūrisms rada ienākumus daudziem ar tūrisma pakalpojumiem saistītiem cilvēkiem. Savukārt tie savas peļņas lielāko daļu iztērē tepat savā dzīvesvietā. Tūristu atvestā nauda otro un pēc tam arī trešo reizi nonāk apgrozībā, veicinot visa novada ekonomiku.

Visas iestādes, kas ir radītas, lai apmierinātu tūristu vajadzības un vienlaikus gūtu ienākumus no tūrisma, pieder pie tūrisma infrastruktūras. Jo labākas ir šīs iestādes un augstāks ir to servisa

līmenis, jo labprātāk maksāspējīgie tūristi tērē savu naudu.

Pie tūrisma infrastruktūras pieder:

1. Naktsmītnes.

Viesnīcas ir visnozīmīgākais tūristu izmitināšanas veids, tomēr ne vienīgais. Ir arī viesu nami, lauku mājas, moteļi, jauniešu tūristu mītnes. Jāņem vērā, ka daļa tūristu ceļo ar autotreileriem.

2. Sabiedriskā ēdināšana.

Šo pakalpojumu īsteno kafejnīcas, bāri, restorāni un citi ēdināšanas uzņēmumi. Tur ne tikai paēd, bet arī pavada daļu brīvā laika, atpūšas.

3. Muzeji, izstāžu zāles.

Siguldā atrodas visapmeklētākais Latvijas muzejs – Turaidas muzejrezervāts, kas 1996. gadā pirmais Baltijā ieguva Eiropas muzeju gada balvas laureāta nosaukumu.

Privātu muzeju Siguldā (Rīgas ielā 11) ir izveidojis Mārtiņš Sesks. Tas ir piensaimniecības muzejs "Žaņa pienotava".

4. Dažādi specializēti pakalpojumi:

- gaisa trosu ceļš;
- auto noma;
- velo u.c. tūrisma inventāra noma;
- golfs, minigolfs;
- zirgu izjādes;
- braucieni ar tūristu kamanām bobsleja trasē;
- pakalpojumi kalnu slēpošanas trasēs.

5. Tūrisma informācijas centri.

Visā pasaulē tūristi pazīst piktogrammu **i**, kas nozīmē informāciju. Ceļotāji tur var iegūt ziņas par:

- ✓ tūristu mītnēm, cenām un rezervēšanas iespējām;

Nosaukums	Adrese, tālrunis	Vietu skaits	Konferences	Papildu pakalpojumi
Viesnīca «Aparjods»	Ventas iela 1b, t. 7705225	31	20 vietas	Restorāns
Viesu nams «Vējupe»	Televīzijas iela 19, t. 7973121	20	20/70 vietas	Bārs ar kamīnu
Viesu nams «Livonija»	Pulky. Brieža iela 55, t. 7973066	15		Pirts
Viesu nams «Ezeri»	Siguldas pagasts, t. 7973009	30	25 vietas	Sauna, biljards, izjādes ar zirgiem
Viesnīca «Sigulda»	Pils iela 6, t. 7972263	85	100 vietas	Bārs, pusdienas, vakariņas, sauna, baseins
Viesnīca «Santa»	«Kalnjāņi», t. 7901777	42	30 vietas	Sauna ar baseinu, bārs
Viesu nams «Bušelis»	«Jaunātes», Krimuldas pag., t. 2978212	8	20 vietas	Sauna, laivas, zirgi, velosipēdi
Rehabilitācijas slimnīca «Krimulda»	Mednieku iela 3, t. 7972232	60	60 vietas	Sauna
Viesnīca «Senleja»	Turaidas iela 4, t. 7972162	115		
Kempings «Siguldas pludmale»	Peldu iela 1, t. 7973724			
Atpūtas nams «Līvkalns»	Pēteralas iela, «Līvkalni», t. 7970916	11	30 vietas	Restorāns, bārs, saunas, sporta inventārs

(no 2002. g. – 41)

Galvenie Latvijas tūrisma nozari raksturojošie rādītāji

1. tabula

Rādītājs	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Iebraukušo ārzemnieku kopējais skaits (tūkst.)	1713	1824	1801	1718	1914	
Vairāku dienu ārzemju ceļotāju kopējais skaits (tūkst.)	564.9	635.1	576	543.9	509.2	
Ārzemju ceļotāju vidējais ceļojuma ilgums (diennaktis)	2.9	2.4	2.1	2.0	1.8	
Ārzemju ceļotāju kopējie izdevumi Latvijā (milj. Ls)	108.7	118.7	98.2	66.0	74	
Ceļojumu pakalpojumu bilance (Latvijas iedzīvotāju izdevumu ārzemēs un ārzemju viesu izdevumu Latvijā starpība; milj. Ls)	-87	-77	-72.9	-91.1	-73.9	

Papildiniet 1., 2., 3. tabulu, izmantojot Centrālās statistikas pārvaldes datus, kas apkopoti ikgadējā biļetenā «Tūrisms Latvijā»!

2. tabula

Valstis, uz kurām tūristi devās no Latvijas

Reģions	1998 Tūkst. ceļotāju	1999 Tūkst. ceļotāju	2000 Tūkst. ceļotāju	2001 Tūkst. ceļotāju	2002 Tūkst. ceļotāju
Pavisam	2091.4	2348.9	2718.2		
Tai skaitā devās uz:					
Amerikas Savienotajām Valstīm	6.9	13.9	14.7		
Austriju	7.3	13.9	11.5		
Dāniju	17.0	18.7	12.0		
Franciju	9.3	12.3	7.4		
Igauniju	333.1	423.9	553.6		
Lietuvu	960.8	1019.2	1178.0		
Poliju	62.9	46.3	43.4		
Somiju	11.9	20.2	20.7		
Vāciju	51.5	52.3	44.7		
Zviedriju	50.7	39.1	41.6		
Kopā uz:					
ES valstīm	180.2	189.5	167.2		
NVS valstīm	499.7	596.5	710.7		

3. tabula

Valstis, no kurām tūristi ieradās Latvijā

Reģions	1998 Tūkst. ceļotāju	1999 Tūkst. ceļotāju	2000 Tūkst. ceļotāju	2001 Tūkst. ceļotāju	2002 Tūkst. ceļotāju
Pavisam	1801.3	1717.9	1914.1		
Tai skaitā no:					
Amerikas Savienotajām Valstīm	23.7	10.4	14.2		
Čehijas	25.4	17.6	13.2		
Dānijas	16.2	13.8	13.6		
Igaunijas	454.9	498.7	602.3		
Lielbritānijas	15.0	12.5	16.3		
Lietuvas	621.5	513.3	653.3		
Norvēģijas	14.4	13.4	10.8		
Polijas	56.1	63.6	56.0		
Slovākijas	13.2	14.2	11.7		
Somijas	128.4	123.5	133.1		
Ungārijas	19.5	9.3	14.3		
Vācijas	71.4	83.8	65.6		
Zviedrijas	86.2	57.3	53.8		
Kopā no:					
ES valstīm	355.2	338.7	310.0		
NVS valstīm	190.7	197.2	203.5		

✓ restorāniem, muzejiem, valūtas maiņas vietām u.c.;

✓ ekskursiju maršrutiem, tūristu apmetnēm, interesantiem objektiem;

✓ transporta līdzekļu kustības grafiku.

✓ Tūrisma informācijas centros var iegādāties kartes, suvenīrus, saņemt citus tūrisma pakalpojumus (biļešu rezervēšana, gids, ekskursijas).

Informāciju par Siguldu un apkārtējo teritoriju var iegūt:

i Siguldas Tūrisma informācijas centrā (Siguldā, Pils ielā 6, tālr. 7971335);

i Gaujas nacionālā parka Apmeklētāju centrā (Siguldā, Baznīcas ielā 3a, tālr. 7971345).

? ✓ Kādus tūrisma infrastruktūras objektus varētu izveidot jūsu ģimene?

9.2. TŪRISMS SIGULDĀ NO 19. GADSIMTA OTRĀS PUSES LĪDZ 1940. GADAM

Sigulda un tās tuvākā apkārtnē Krimulda un Turaida jau 19. gs. 2. pusē sāka veidoties par ievērojamu atpūtas centru. To īpaši veicināja Rīgas, vienas no lielākajām toreizējās Krievijas impērijas pilsētām, tuvums, straujā rūpnieciskā attīstība, iedzīvotāju skaita pieaugums un regulāras satiksmes atklāšana ar Rīgu.

Satiksmē notika galvenokārt ar privātām karietēm un zirgu pasta ratiem – diližansiem. *"Diližanss līdzinājies mazam omnibusam, aizklāts. Tanī vietas apmēram 10 pasažieriem. Bagāža tiek novietota uz diližansa jumta, kur sēdējis arī pasta puisis ar savu garo pātagu, kura vairāk derējusi plikšķināšanai. Puiša tērps bijis – zaļi svārki un sarkana veste ar misiņa pogām, cepure ar augstu misiņa skārda apkalumu, kam virsū*

Diližanss. Rūtas Dzenes zīmējums

pastnieka taure. Diližansa priekšā jūgti četri zirgi, kuri skrējuši kā vējš. Pa ceļam no Rīgas pirmā bijusi neliela pietura Ropažos, pēdējā pietura – Starpas krogs un tad jau Sigulda. Šeit tiek mainīti zirgi, jo diližanss brauc tālāk uz Cēsīm." /A. Austriņš. Kop. raksti.– R., 1938./

Taču šī transporta dārgā maksa un biežās apstāšanās vēl neveicināja lielu apmeklētāju pieplūdumu.

Sigulda kļuva daudz plašāk pieejama ekskursantiem un atpūtniekiem pēc Rīgas–Valkas dzelzceļa līnijas atklāšanas 1889. gadā.

Taču pirmie soļi, lai izveidotu Siguldu par ceļotāju iecienītu vietu, tika sperti jau agrāk un ir saistīti ar kņazu Kropotkinu vārdu. Divas kņazu paaudzes veicināja t.s. Vidzemes Šveices popularitāti toreizējā Krievijas impērijā. Muižas īpašnieks, iespējams, pievērsa uzmanību tam, ka jau 19. gs. sākumā daži vācu ceļotāji savos iespaidos par Siguldu bija to salīdzinājuši ar Saksijas Šveici, bet Gaujas ieleju – ar Elbes krastiem Saksijā, un nolēma to attīstīt pēc Eiropas kūrortu paraugiem.

Pirmie būtiskākie apkārtnes labiekārtošanas darbi tika veikti jau 19. gs. 60. gadu sākumā, kad 1862. gadā, apceļojot Baltijas provinces, Siguldā vairākas dienas uzturējās Krievijas imperators Aleksandrs II. Ap šo laiku tika uzsākta arī Siguldas pilsdrupu saglabāšana un sakopšana, nostiprinot mūrus, ierīkojot celiņu un skatu vietas, ko organizēja Dmitrijs Kropotkins. Viņa sieva grāfiene Olga fon Borha, muižas mantiniece, 1870. gadā sāka pārdot zemniekiem viņu rentētās mājas, tādā veidā iegūstot līdzekļus, ko izmantoja arī Siguldas kā kūrorta izkopšanai. Tika ierīkotas t.s. Alpu takas ar kāpnēm Gaujas senlejas krastos, tiltiņi un soli, lai neatpaliktu no slavētajiem Eiropas kūrortiem. Lidzīgi darbojās arī viņa kaimiņi Gaujas labajā krastā – Krimuldas pils īpašnieks firsts Pauls fon Livens un Turaidas barons Baltazars fon Kampenhauzens. Arī Krimuldā pirmie apkārtnes labiekārtošanas darbi bija saistīti ar Krievijas imperatora Aleksandra II apmeklējumu – viņš viesojās arī Krimuldā. Liekas, neilgi pirms šī notikuma tika veikti Krimuldas pilsdrupu sakopšanas darbi – uz vecās pils drupu pamatiem austrumu pusē tika uzceltas jaunas sienas ar lielām gotiskām logu ailām kā raksturīga nodeva tālaika mākslīgo pilsdrupu modei, labiekārtota tuvējā apkārtnē – uz Velna alu un Gūtmaņa alu ierīkoti ērti gājēju celiņi ar kāpnēm un skatu vietām, tāpat labiekārtots jaunās pils parks.

Gūtmaņa alas un Turaidas pils apkārtnes sakopšanu savukārt pirmais uzsāka Turaidas barons, kas ierīkoja šeit diķus, iekopa gājēju takas, nedaudz vēlāk, 20. gs. sākumā, tika uzcelts arī t.s. Gūtmaņālas paviljons, kurā atpūtniekiem piedāvāja svaigu pienu no Turaidas muižas kūtim.

Pēc tālaika preses ziņām – tad, kad sāka būvēt jau minēto Rīgas–Valkas dzelzceļu, Kropotkini izmantojuši paziņanos, lai panāktu dzelzceļa līnijas izbūvi caur Siguldu, nevis Allažiem, kā bijis paredzēts projektā. Tādējādi viņi "pārtrumpoja" Allažu baronu Otto fon Blankenhāgeni. Savukārt Siguldai pirmo reizi parādījās reālas iespējas kļūt par nopietnu kūrortpilsētu, jo ceļš visplašākajai apmeklētāju publikai no Rīgas nu bija vaļā.

Arī pēdējais Siguldas muižas īpašnieks Nikolajs Kropotkins (1872 – 1937) mērķtiecīgi

Gūtmaņas paviljons

veicināja tūrisma attīstību Siguldā. Ap Siguldas dzelzceļa staciju sāka strauji veidoties pašreizējais pilsētas centrs. Domājot par ekskursantiem, kņazs netālu no dzelzceļa stacijas uzcēla viesnīcu

"Hotel Segewold", tika uzsākta pansiju celtniecība uz muižas zemes (galvenokārt gar Šveices ielu un Lakstīgalas ielu), pēc tam tās iznomāja pansiju turētājiem. Par lielu naudu tika nomāti arī muižas krogi un Gaujas pārceltuve.

Šajā laikā Siguldā jau bija 114 vasarnīcas, atpūtnieku izvadāšanai pa apkārtni tika nodarbināti 142 ormaņi. Siguldā bija ap 1000 pastāvīgo iedzīvotāju, bet vasarā kopā ar atpūtniekiem to skaits pieauga līdz 3000. (Istabas atpūtnieki irēja arī apkārtnes saimniecībās.)

Gan vietējā, gan arī lielāko Krievijas pilsētu presē un dažādos 19. – 20. gs. ceļvežos parādījās reklāmas un sludinājumi (ar aprakstiem par labākajām pansijām, viesnīcām un galvenajiem apskates objektiem) par Siguldu kā brīnišķīgu atpūtas vietu.

Šajā laikā uzplaukumu piedzīvoja arī viens no nozīmīgākajiem 19. gs. atklājumiem – fotogrāfija. Gan Rīgas, gan citu pilsētu fotogrāfi vairumā izdeva pastkartes ar Siguldas un tās apkārtnes populārāko vietu skatiem. Ekskursanti tās labprāt iegādājās piemiņai, tādējādi turpinot popularizēt "Vidzemes Šveici". Tas piesaistīja jaunus ap-

Gaujas pārceltuve

meklētājus ne tikai no Rīgas un tās apkārtnes, bet arī bagātņiekus no Maskavas, Sanktpēterburgas un Varšavas. Tie varēja vizināties atsperratos, kāpelēt pa "Alpu takām", šķērsot Gauju ar prāmi, aplūkot pilsdrupas, alas, gravas un citus apkārtnes jaukus. Daļai atpūtnieku, šķiet, izbraukumi uz Siguldu bija arī "modes lieta". Tomēr Siguldā uzturējās izglītota publika, muižas parkā tika uzcelta arī estrāde (tā atradās apmēram tagadējā Kultūras nama vietā), kur vasarās bieži notika koncerti un deju vakari. Šeit bieži ieradās ekskursantu vilcieni, ar kuriem uz Siguldu izbrauca Rī-

M. Buclera pastkarte "Gruss aus Segewold"

gas biedrības. Tām parasti līdzī bija savas koncertprogrammas, ko arī izrādīja muižas estrādē.

Ziemā, kad viesu bija mazāk, atpūtas iespējas Siguldā gluži neizsīka – iecienīta izprieca bija braukšana no Gaujas krasta ar lielām stūrējamām un bremzējamām ozolkoka kamanām, kurās varēja sasēsties 4 – 6 cilvēki. Trase bija apmēram tur, kur pašreiz ceļš no Siguldas ved lejā uz Gaujas tiltu, bet pēc tam nogriezās pa labi, kur bija izbūvēta arī īsta virāža. Kungi ar dāmām brauca lejā, bet vietējie ormaņi par samaksu vilka ragavas augšā.

No visiem minētajiem pasākumiem muižas kasē ieplūda liela nauda, tāpēc tās īpašnieks kņazs Kropotkins varēja līdzekļus ieguldīt ne tikai muižas, pilsētas un tās apkārtnes labiekārtošanā, bet nodrošināt arī sev un saviem viesiem atbilstošas izpriecas. Piemēram, no 1909. g. laikraksta "Vārpa" uzzinām, ka *"1901. gada ziemā muižkungs pavēlējis no Krievijas atvest 1000 zaķu, jo Siguldas mežos medījamo kustoņu maz. Vienā meža malā nostādīja medniekus, bet otrā pretī nelaimīgos kustoņus. Apmēram 1/3 daļu nošāva, bet pārējie aizbēga"*.

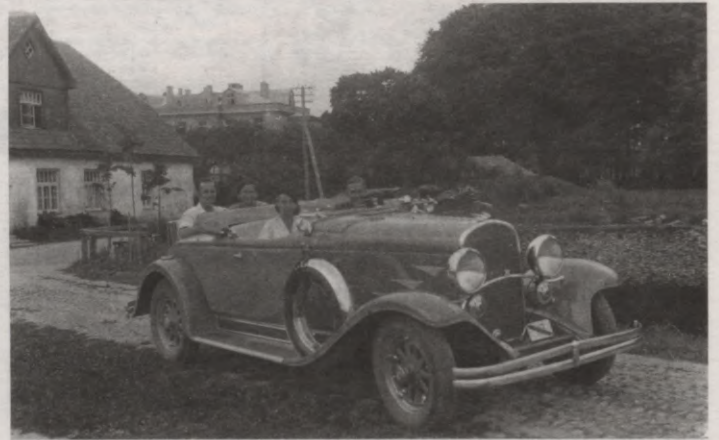
Tādas bija iebraucēju izpriecas, atpūtas un izklaides iespējas. 20. gs. sākumā Sigulda līdzās Jūrmalai un Ogrei veidojās par iecienītu kūrortu. Diemžēl veiksmīgo attīstību izjauca Pirmais pasaules karš. Sigulda stipri cieta 1916. – 1918. gadā, atrazdamās piefrontes joslā. Lielākā daļa Siguldas muižas ēku bija sagrautas, stipri cietušas bija arī apkārtnes celtnes. To atjaunošanu sāka tikai tad, kad Latvija jau bija kļuvusi par neatkarīgu republiku. Pēc kara, kad sākās muižu nacionalizācija 1920. gada agrārreformā, Kropotkina privātā iniciatīva bija zudusi, bet tūristu un atpūtnieku interese mazinājusies. Bagātākie rīdzinieki nesteidzās ar jaunu pansiju vai vasarnīcu būvi, jo pēc tām vairs nebija pieprasījuma, tāpēc ka daudzi Siguldas namsaimnieki daļu savas dzīvojamās platības izīrēja.

Tomēr drīz kā tūristi parādījās vienas dienas

ekskursanti – skolēni, dažādu biedrību dalībnieki un darba kolektīvi. Tie ieradās no visām Latvijas malām, bet pārsvarā no Rīgas, jo 20. gadsimta trīsdesmitajos gados Sigulda bija ērti pieejama – darba dienās kursēja seši, svētkos – astoņi vilcieni no Rīgas un atpakaļ, turklāt ceļotāji biežāk sāka izmantot savu transportu.

Tūristu piesaistīšanai tika darīts viss iespējams no pilsētas domes un valdes puses. Trīsdesmito gadu sākumā pašvaldība izveidoja īpašu kūrortkomiteju, lai tā popularizētu Siguldas un tās apkārtnes jaukus (komiteja piedalījās 1934. gada kūrortu izstādē Rīgā un ieguva 1. vietu).

Tika atjaunotas arī senākās "Alpu takas" Gaujas senlejā, ierīkotas jaunas kāpnes un soliņi. Ekskursantu apskates objekti un maršruti gan lielākoties palika iepriekšējie – pilsdrupas, pilskalni, alas un krāšņie dabas skati. Taču drīz Siguldu papildināja divas jaunbūves: dzelzceļa stacija un tilts pār Gauju.

Ekskursanti Siguldā, Baznīcas ielā

Tilts deva iespēju ekskursantu grupām, kas arvien biežāk sāka izmantot savu transportu – autobusus un kravas automašīnas, ērtāk nokļūt Gaujas labajā krastā, lai apskatītu Krimuldu un Turaidu. Turaidā bija arī kāds jaunums – 1936. gadā pilsdrupu centrālā torņa augšā atklāja skatu laukumu, no kura bija pārrēdzama visa plašā Gaujas senleja ap Siguldu. Šis minētās pārmaiņas atkal piesaistīja Siguldai jaunus apmeklētājus un palīdzēja kaut daļēji atgūt Vidzemes Šveices pirmskara godību.

Diemžēl negaidīti nāca traģisks pavērsiens, 1940. gada notikumi, kam tūlīt sekoja Otrais pasaules karš. Tūristu pilsētas Siguldas labi iecerētā attīstība atkal tika apturēta.

9.3. TŪRISMS SIGULDĀ PADOMJU REŽĪMA GADOS

Otrā pasaules kara gados Siguldā bija sagrauts tilts pār Gauju, dzelzceļa stacija, daudzas dzīvo-

jamās mājas. Pirmie pēckara gadi bija drupu vākšanas un atjaunošanas gadi.

Gaujas tilts tika atjaunots 1950. gadā, dzelzceļa stacija – 1951. gadā. Diemžēl stacijas ēka tika uzcelta pēc tipveida projekta, nevis savā agrākajā izskatā.

Ekonomiski smagajā piecdesmito gadu periodā uz Siguldu brauca galvenokārt Latvijas iedzīvotāji, sevišķi rīdzinieki. Krāšņo dabas skatu valdzinājums bija nepieciešams arī tajā laikā.

Nozīmīgs pavērsiens pilsētas attīstībā sākās sešdesmitajos gados, kad pilsētā tika uzsākti jauni kapitālās celtniecības un labiekārtošanas darbi, īpašu vērību veltot Siguldas kā vissavienības nozīmes tūrisma centra attīstībai. 1968. gadā tika pieņemts Latvijas PSR Ministru Padomes lēmums Nr. 332 "Par Siguldas pilsētas kā darbaļaužu atpūtas, sporta un tūrisma centra attīstību".

1955. gadā Turaidas *Dainās* uzcēla tūristu bāzi "Sigulda" (tagad viesnīca "Senleja").

Dažādu tautību tūristi no visas Padomju Savienības vasarā devās vairāku dienu laivu braucienos pa Gauju, ziemā – slēpoja. Programmā ietilpa ekskursijas uz Rīgu, Salaspils memoriālu un, protams, pa Siguldas vēsturiskajām un gleznainajām vietām.

Ikvienas ekskursijas programmā bija Turaidas pils un Siguldas novadpētniecības muzeja apmeklējums. Muzejs dibināts 1948. gadā, 1961. gadā pārcelts uz Turaidas pilsdrupām. Muzeja ekspozīcijai bija jāatbilst Kultūras ministrijas izvirzītajām prasībām apmeklētāju vispārīzglītojošajā,

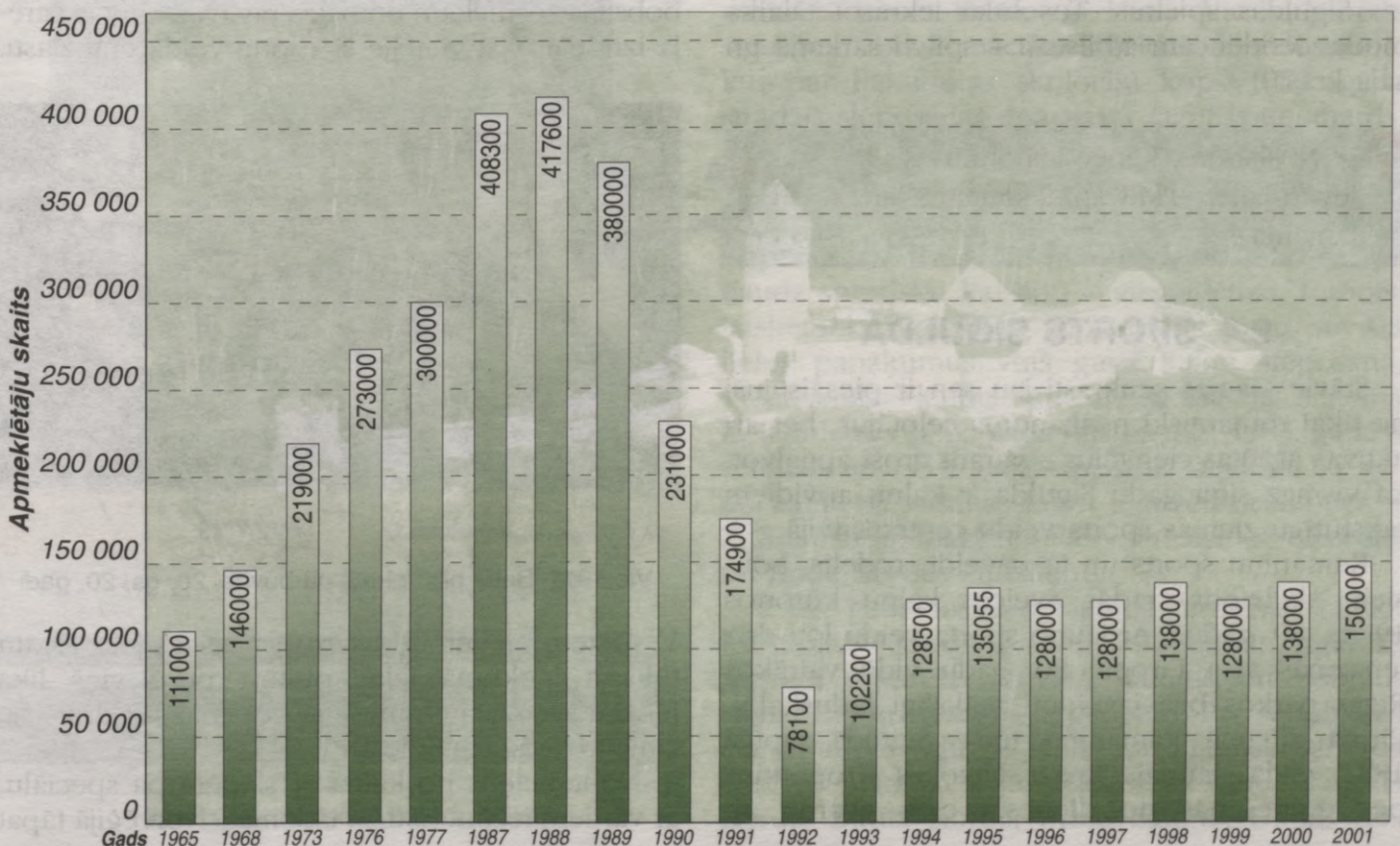
estētiskajā un idejiski politiskajā audzināšanā. Muzeja darbinieki nodarbojās ar Turaidas, Siguldas un Rīgas rajona vēstures, arheoloģijas, arhitektūras un mākslas pieminekļu apzināšanu, pētīšanu un saglabāšanu. 1985. gadā atklāja Dainu kalnu. 1988. gadā novadpētniecības muzejs ieguva muzejrezervāta statusu.

Tūristu bāzes iemītnieki. 1963. gads

Siguldā 1962. gadā tika uzcelts universālveikals ar ēdnicu un restorānu.

Universālveikals bija tūristu visiecienītākais objekts. Laikā, kad preču piedāvājums tirdzniecībā bija ierobežots, ceļojumi likās pievilcīgi, jo nereti bija iespēja iegādāties deficītas lietas. Latvijas veikali salīdzinājumā ar Krieviju un citām padomju republikām bija labāk apgādāti. Ceļojumu un ekskursiju biroju gidiem bija jāprot saskaņot ekskursijas tematikai izvirzītās prasības ar tūristu vēlmi apmeklēt veikalus.

1973. gadā Siguldā filiāli izveidoja Rīgas Ceļojumu un ekskursiju birojs. Filiāle apkalpoja Siguldas tūristu bāzē dzīvojošos tūristus, kā arī klientus no atpūtas nama «Cīruliši» Cēsis, sanatorijas «Bīriņi» un «Līči».

Ekskursijas vadīja labi sagatavoti gidi siguldieši, savas pilsētas patrioti. Siguldas ekskursiju vadītāji savu stāstījumu veidoja, izmantojot muzeja pētījumus, tādējādi bija daudz labāk informēti par Rīgas un Jūrmalas biroju kolēģiem, kas arī strādāja šajā maršrutā.

Tūristi ekskursijas laikā apmeklēja Siguldas pilsdrupas, priecājās par Gaujas senielejas krāšņo dabu, pabija Gūtmaņa alā un devās uz Turaidu – Turaidas Rozes kapu un Turaidas pili. Populārs bija Dārzkopības un biškopības biedrības dārzs (Siguldā, Cēsu ielā 10) ar bagātu ziedu kolekciju stādījumos un Latvijas keramiķu veidoto dārza keramikas darbu izstādi.

Pilsētas ekskursantu skaitu papildināja arī sanatorijas «Sigulda» pacienti, kas bija sabraukuši no visas PSRS.

1969. gada janvārī atklāja gaisa trosu ceļu – Siguldas un Gruzijas pilsētas Ciaturas speciālistu sadarbībā tapušo būvi.

70. gados vagoniņa pasažieru skaits sasniedza gandrīz 300 000 pasažieru gadā.

Pilsētā darbojās uzņēmuma "Daiļrade" Siguldas suvenīru cehs. Te ražoja apmēram 60 dažādu veidu izstrādājumu no koka, metāla, dzijas, dzintara. Īpaši pieprasīti bija dzintara izstrādājumi. Amatnieki turpināja izgatavot un pārdot iecienītos Siguldas spieķus. Tos sāka iekrāsot tālaika modes tendencēm atbilstoši – spilgti sarkanā un zaļā krāsā.

? ✓ Noskaidro, kāpēc ir notikušas tik ievērojamas TMR apmeklētāju skaita izmaiņas!

9.4. SPORTS SIGULDĀ

Stāvie Gaujas senkrasti jau sen ir piesaistījuši ne tikai romantiski noskaņotus ceļotājus, bet arī aktīvas atpūtas cienītājus – varam droši apgalvot, ka vismaz simt gadu Sigulda ir kalnu apvidiem raksturīgu ziemas sporta veidu centrs Latvijā.

Kamaniņu sports un tā paveidi (rodelis, bobslejs, skeletons) radās Šveices kalnu kūrortos 19. gs. 80. gados. Ar jauno sporta veidu ļoti drīz iepazinās visa Eiropa. 80. gadu vidū vairākos Rīgas parkos bija izveidoti mākslīgi leduskalni. Pirmā zināmā kamaniņu trase Siguldā tapusi 1887. gadā. Jaunais kņazs Nikolajs Kropotkins pēc atgriešanās no dienesta cara gvardē ap

1895. gadu nelielu bobsleja trasi ar vienu virāžu uzbūvēja savas Siguldas muižas tuvumā.

Līdz Pirmajam pasaules karam Siguldas muižas bobsleja trasē regulāri trenējās Siguldas bobsleja kluba biedri, kuri apmetās pansijā "Baltā pils". Tās nomnieks H. Sviķerkungs bija kluba

Bobsleja kamanas

prezidents un vairākkārtējs sacensību uzvarētājs. Muižā varēja iznomāt bobsleja ragavas un kamaniņas. Rīdzinieks Voldemārs Bernhofs, kas bija krāsu fabrikas ierēdnis, ar labiem panākumiem startēja arī starptautiskajās sacensībās. Pirmajās Eiropas meistarsacīkstēs skeletonā, kas notika Davosā, Šveicē, 1914. gadā, viņš ieguva čempiona titulu.

Arī pēc Pirmā pasaules kara beigām Siguldas bobsleja ceļš tika izmantots agrākajā veidā. 1926. gadā, kad nodibināja Siguldas miestu, saldumu rūpnieks Vilhelms Ūze uzdāvināja miesta valdei bobsleja sešniekam domātas ragavas, un tās varēja iznomāt visi vietējie šī sporta veida entuziasti.

Viesnīca "Baltā pils" pirms pārbūves. 20. gs. 20. gadi

V. Ūzem piederēja vasarnīca Šveices ielā 19, un tukšajā laukumā ielas pretējā pusē viņš lika ierīkot tenisa laukumu, ko bez maksas drīkstēja izmantot visi siguldieši.

Nobrauciens no kalna ar slēpēm pa speciālu, ar vārtiem iezīmētu trasi izdomāts Norvēģijā tāpat

kā lēkšana no tramplīna. Pirmās sacensības slalomā notika Austrijā 1905. gadā, bet nobraucienā – Šveicē 1926. gadā. Kopš 1936. gada kalnu slēpošana ir ietverta ziemas olimpisko spēļu programmā.

20. – 30. gadu mijā slēpošanas sporta veidi arī Latvijā ieguva arvien plašāku popularitāti, un 1933. gadā Siguldā pie *Kalna Klauku* mājām tika uzbūvēts Baltijas valstīs pirmais tramplīns ar jaudu ap 70 m tāliem lēcieniem. 1936. gadā Siguldā notika pirmās starptautiskās sacensības kalnu slēpošanā, kurās piedalījās arī Igaunijas un

Lietuvas sportisti. Izcili slēpotāji Siguldā bija jau toreiz. Piemēram, Aleksandrs Celms 1933. gadā pirmoreiz startēja no jaunā tramplīna, bet pēc tam bija sepiņkārtējs Latvijas čempions lēkšanā no tramplīna. Drosmīgākā slēpotāja bija siguldiete Biruta Kalniņa (Martinsone), izcilus panākumus guva krimuldietis Pauls Briedis un citi.

1935. gadā Siguldas pilsētas valdes Kūrortkomiteja izveidoja savu sporta sekciju un pieņēma darbā sporta instruktoru Leonīdu Panteļejevu. Tika iegādāts nomaī paredzēts inventārs, kas tolaik bija vietējo amatnieku darināts. Siguldā un tās apkārtnē sporta sekcijas entuziasti nosprauda pavisam 12 dažāda garuma un grūtību pakāpes slēpotāju maršrutus, no tālienes atbraukušie sportisti varēja salīgt arī instruktoru pavadoni. Ar pašgatavotām oškoka slēpēm savas sporta gaitas Siguldas kalnos 30. gadu nogalē sāka Eduards Braķis, kura tēvs būvēja vasarnīcu un, būdams labs kurpnieku amata meistars, savam dēlam izgatavoja slēpju zābakus, kas nebija sliktāki par čehu oriģinālu. Lai arī Latvijas sportisti nepaspēja sasniegt pasaules līmeņa rezultātus, Sigulda jau tad izvērtās par valsts nozīmes ziemas sporta centru.

Pēc Otrā pasaules kara slēpošanas sacensības Siguldā atsāka rīkot 50. gadu sākumā. Atjaunotā *Kalna Klauku* tramplīna pirmo sacensību uzvarētājs atkal bija A. Celms. 1955. gada meistarsacīkstēs kalnu slēpošanā Latvijas čempionu medaļas pirmoreiz izcīnīja siguldieši Ņina Gorbunova un Ziedonis Korde, bet nobraucienā uzvarēja Biruta Korde un Harijs Vītols. Minētie siguldieši tolaik mācījās Siguldas 1. vidusskolā, kur par fizikultūras skolotāju kopš 1953. gada strādāja slēpošanas entuziasts Zigurds Reinharde.

Z. Reinharda aizrautība un trenera talants vairoja kalnu slēpotāju pulku Siguldā, un siguldieši kļuva par Latvijas labākajiem kalnu slēpotājiem. Paša Z. Reinharda mūžā ir bijis daudz sportisku kaislību – vieglatlētika, futbols, basketbols, volejbols, motosports, taču sevišķi lielus panākumus viņš guva kalnu slēpošanā. Vissavienības kalnu slēpotāju sacensībās slalomā Z. Reinharde 1952. gadā bija sestais, 1953. gadā – ceturtais un 1955. gadā – piektais labākais. 60. gadu kalnu slēpošanas lauru ieguvēji lielākoties ir Z. Reinharda, mazliet vēlāk – arī Ziedoņa Kordes un Anda Kordes audzēkņi.

1960. gada februārī Siguldā norisinājās LPSR I ziemas olimpiskās sacensības, kurās Siguldas jaunieši uzvarēja ne vien slalomā un nobraucienā, bet arī lēkšanā ar slēpēm. Par republikas čempioniem kļuva Jānis Dreimanis, Rihards Ozoliņš, Harijs Liljē, Ziedonis Korde, Andis Korde, Biruta Korde, Inese Eglone, Dainis Ab-

NEVIS DAVOSĀ, BET SIGULDĀ

Lēciens no Siguldas lidināšanās-slēpošanas augstnes (trampīna) pie Kalna Klauku mājām, Paradīzes kalna tuvumā.

LATVIJAS ZIEMAS SPORTA
KŪRORTS
VIDZEMES ŠVEICE
SIGULDAS PILSETAS VALDE

1934. gada reklāmas bukleta vāks

Centrā – Siguldas 1. vidusskolas sporta skolotājs Zigurds Reinhards (nr. 236), pa kreisi – viņa skolnieki, vēlāk treneri Ēriks Vītols (nr. 227) un Ziedonis Korde, pa labi – Osvalds Pirtnieks 1950. gadā Gaiziņkalnā

zalons. Čempiona godu ziemeļu divcīņā (lēkšanā ar slēpēm un distanču slēpošanā) no 1958. līdz 1964. gadam nevienam neatdeva siguldietis Pēteris Martinsons.

60. gados pie *Kalna Klaukām* ierīkoja vēl vienu slaloma trasi un uzbūvēja otru tramplīnu. 1966. gadā ekspluatācijā nodeva trešo slaloma trasi, kas toreizējā Siguldas aptiekas pārvaldnieka Pirtnieka vārdā tika dēvēta par Pirtniekkalna trasi. Vietā, kur paceļas bobsleja trase, uzbūvēja arī tramplīnu ar mākslīgo segumu – Baltijā vienīgo šāda veida tramplīnu, kas ļāva lēcējiem trenēties arī vasarā. Tolaik Siguldas pilsētas izpildkomiteja, ko vadīja Ausma Skripa, iedalīja zemi pilsētā vēl divu jaunu trašu izveidei.

Kopš 1960. gada Siguldā (Pils ielā 9) darbojās sporta skola, kurā bija vieglatlētikas, volejbola, trampīnlēkšanas, slaloma un distanču slēpošanas sekcijas. No 1964. gada sporta skola specializējās

J. Ciaguns 60. gadu beigās Kaukāzā kļuva slaveni

sportisti, starp tiem:

✓ Silvija Misāne, trīskārtēja Latvijas čempione un PSRS junioru sacensību 2. – 3. vietas ieguvēja;

✓ Skaidrīte Mizone (Mikosa), daudzkārtēja Latvijas čempione, PSRS junioru sacensību pieckārtēja čempione, jaunākā PSRS sporta meistarē kalnu slēpošanā;

✓ Juris Ziediņš, astoņkārtējs Latvijas čempions, divkārtējs PSRS junioru čempions.

Augstākais padomju laika sasniegums Siguldas kalnu slēpotājiem bija Jāņa Ciaguna 1973. gadā iegūtais PSRS čempiona tituls slalomā.

Siguldā un tās apkaimē ir ierīkotas 8 kalnu slēpošanas trases – septiņas Gaujas kreisā krasta nogāzēs, astotā – Krimuldas pagasta *Kalnzaķos*. Dažāds ir trašu labiekārtojuma, drošības un servisa līmenis. Visaugstākais tas ir Pilsētas trasē Siguldā, kuru kopš 1998. gada apsaimnieko olimpiskais centrs «Sigulda».

1986. gadā Siguldā atgriezās bobslejs. Pilsētā tapa pasaules līmeņa sporta objekts. Kopā ar Dienvidslāvijas speciālistiem no Sarajevas tika uzcelta kamaniņu un bobsleja trase. Kopš tā laika trasē ik gadus notiek starptautiskas sacensības – Pasaules kausu izcīņas posmi, Eiropas čempionāti, Pasaules junioru čempionāts. Sigulda ir izcīnījusi tiesības 2003. gadā rīkot pasaules čempionātu kamaniņu sportā.

Siguldu ir iecienījuši ne tikai ziemas sporta veidu pārstāvji. Citos gadalaikos Siguldas apkaimes reljefa īpatnības labprāt izmanto riteņbraucēji. Piemēram, Valsts prezidenta atbalstītais Vienības velobrauciens kopš 1997. gada tradicionāli notiek Siguldā. Daudz dalībnieku startē orientēšanās sacensībās (Māra Mitrēvica rīkotās sacensības «Siguldas rudens» nepārtraukti notiek kopš 1973. gada). Par tradīciju kļuvis autorallijs «Vidzeme». Sportiskākie siguldieši apvienojušies dažādos sporta klubos: ar Siguldas vārdu ir re-

Siguldas kamaniņu un bobsleja trase

ģistrēts badmintona, basketbola, orientēšanās klubs, darbojas sporta klubs «Brīvnieki», kamaņņu sporta un snovborda klubs.

Treniņiem un sacensībām tiek izmantotas ne tikai Siguldas skolu sporta zāles un laukumi, bet arī a/s «Siguldas Būvmeistars» sporta zāle, mini-golfa laukums, pludmale volejbolam, ielas un laukumi basketbolam. 2000. gadā pilsētas stadions pie 2. vidusskolas ieguva jaunu sintētisku segumu. Tas varētu būt stimuls vieglatlētikas attīstībai Siguldā.

Alīda Ābola (Zukule; orientēšanās sports)

Visaugstākie sasniegumi:

- ✓ Pasaules čempionāta 3. vietas ieguvēja (1989. g. Zviedrijā);
- ✓ Ziemeļu valstu čempionāta 2. vietas ieguvēja (1992. g. Norvēģijā);
- ✓ Pasaules veterānu čempionāta 1. vietas ieguvēja (2001. g. Lietuvā).

Dzimusi: 1954. gada 29. novembrī Preiļu rajonā.

Mācījusies:

- Aglonas vidusskolā (1. – 10. klase).

Treneri:

Jānis Kažemaks, PSRS izlasē arī Valērijs Kiseļevs, Rūdolfis Ābols.

Augstākie sasniegumi:

- PSRS Arodbiedrību čempione;
- PSRS Bruņoto spēku čempione (daudzkārtēja);
- PSRS čempione (vairākkārtēja), arī ziemas orientēšanās sportā;
- sociālistisko valstu Draudzības kausa un godalgoto vietu ieguvēja;
- Latvijas čempione (daudzkārtēja, pēdējo reizi 2000. gadā Daugavpilī);
- dažādu starptautisku daudzdienu un stafetu sacensību uzvarētāja vai godalgotu vietu ieguvēja.

Mācījusies Rīgas 25. vidusskolā. Siguldā dzīvo kopš 1986. gada.

Ar orientēšanās sportu nodarbojas kopš 1972. gada (VEF Sporta klubā). Pirms orientēšanās trenējās vieglatlētikā (kross un vidē-

Alīda Ābola pirms starta pasaules čempionātā

jās distances), slēpošanā, riteņbraukšanā.

Augums: 159 cm, sportiskais svars 54 kg, augstākā izglītība, precējusies, 3 bērni.

Strādā Nacionālo bruņoto spēku Sporta klubā par sporta instruktori.

Jānis Ciaguns (kalnu slēpošana)

Visaugstākais sasniegums:

- ✓ PSRS čempions slalomā 1973. gadā.

Dzimis: 1951. gada 6. septembrī Aizkraukles pagastā.

Mācījies:

- Vildogas pamatskolā (1. – 4. klase), pēc tam Siguldas 1. vidusskolā;
- LVFKI (1970. – 1977. gads).

Augstākie sasniegumi:

- 25 reizes Latvijas čempions;
- 1974. gadā – PSRS tautu spartakiādes čempions slalomā;

Treneris Jānis Ciaguns kopā ar dēlu Ivaru Ciagunu 1999. gada pasaules čempionātā ASV

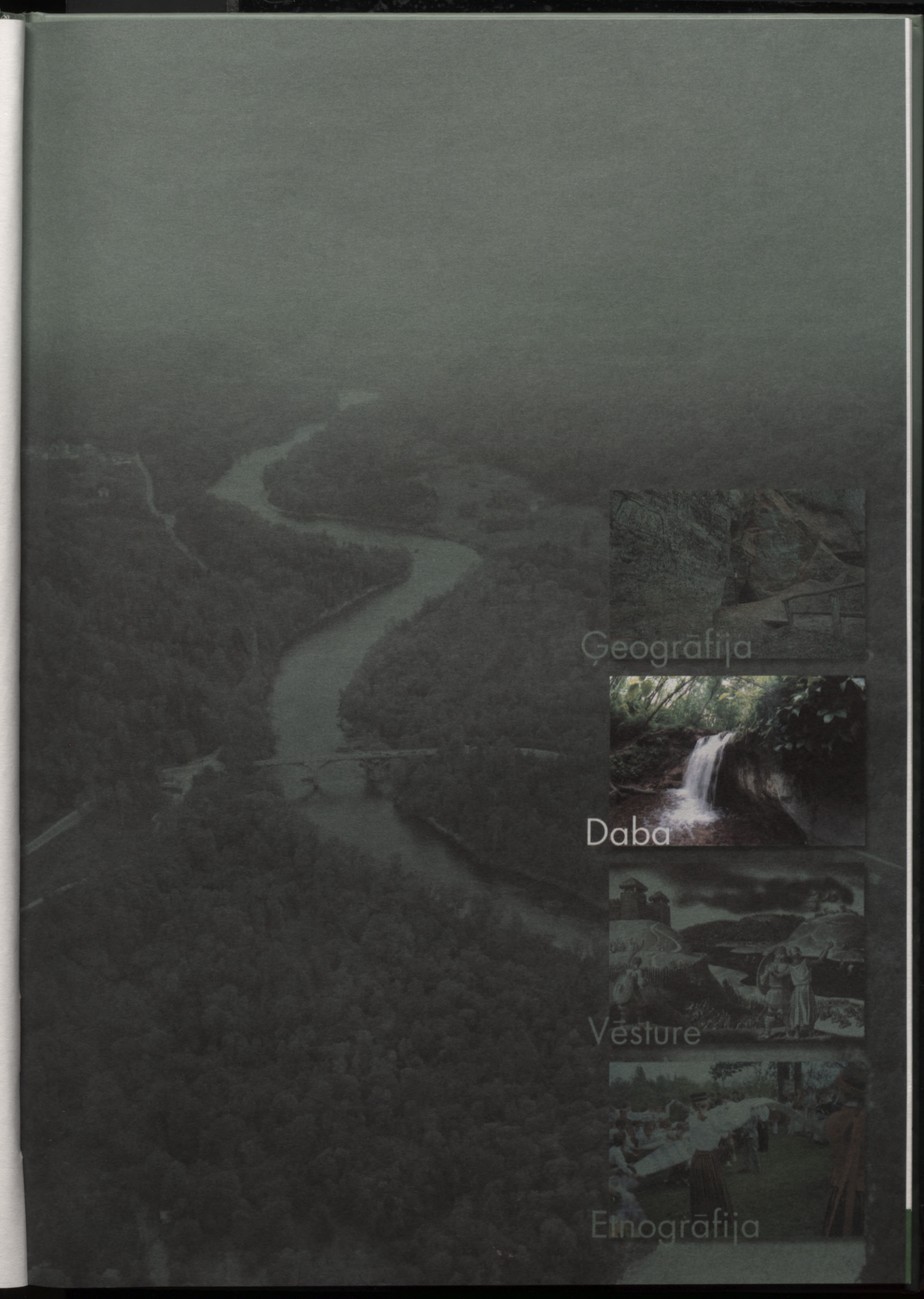
- 1974. gadā – pasaules čempionāta dalībnieks;
- 1978. gadā – PSRS Kausa ieguvējs.

Kopš 1980. gada – kalnu slēpošanas treneris.

Augums: 172 cm, svars 78 kg, precējies, divi bērni.

SIA «CSS» vadītājs, norvēģu firmas «Jotul» izplatītājs Baltijas valstīs, olimpiskā centra «Sigulda» direktors.

Ģeogrāfija

Daba

Vēsture

Etnogrāfija

DABA

Dabas un cilvēka dzīves kopsakarības gadsimtu gaitā ir ļoti mainījušās. Agrā pavasara rīta stundā, apstājusies uz smilšakmeņa ieža Gaujas krastā, vēroju straumi, kas, klusi skalodamās, plūst savā mūžīgajā gaitā uz jūru. Pār upi klājās viegla miglas dūmaka, un koki pretējā krastā pulcējās it kā noslēpumā tīti. Nebija ne ļaužu soļu, ne balsu, tikai tālumā dzeguze kūkoja un zemu, zemu virs ūdens aizzibēja zivju dzenīša spilgti zilganais skrējiens. Laikam tik vientuļa un klusa pirms daudziem gadu tūkstošiem dzīvojuši dižā Gaujas senieleja.

(Lija Briedaka.)

1. MĒS SAVĀ DABĀ – GAUJAS NACIONĀLAJĀ PARKĀ

Gaujas nacionālais parks (turpmāk GNP) aizņem plašu teritoriju (91745 ha) Vidzemes vidienē (Rīgas, Cēsu un Valmieras rajonos) abpus Gaujas krastiem. Izveidots 1973. gada 14. septembrī, lai aizsargātu unikālu dabas kompleksu – Gaujas upes senleju. Gaujas garums ir 460 km, no tiem apmēram 90 km Gauja plūst pa plašu ieleju, kas veido parka kodolu jeb centrālo daļu. Gaujas senleja, kurai nav analogu visā Baltijā, ietver gan mazpārveidotas dabas teritorijas, gan vēsturiski izveidojušās lauku ainavas, gan nozīmīgus senatnes pieminekļus.

Šeit pārstāvētas gandrīz visas galvenās Latvijā sastopamās ekosistēmas (dabas daļa ar visu, kas tur ietilpst: dzīvnieki, augi, augsne, ūdens, klimats un citi faktori). Nozīmīgākā un arī teritorijas ziņā visplašākā ir mežu ekosistēma. Ārpus senlejas sastopami pārsvarā egļu un priežu meži. Siguldas apkārtnē atrodams arī citas ekosistēmas, kā, piemēram, lauksaimniecības zemes, ne-

kultivētas pļavas, ganības, ūdeņu biotopi (biotops ir vide, kur augiem un dzīvniekiem ir samērā vienveidīgi dzīves apstākļi) – no avotiem līdz dažāda lieluma un tipa upēm un ezeriem, Latvijā samērā reti sastopami biotopi – smilšakmens un dolomīta atsegumi un alas (GNP dabas aizsardzības plāns).

Atkarībā no izmantošanas mērķiem GNP teritorija ir iedalīta vairākās **funkcionālās zonās** (GNP likums).

1. Dabas rezervāta (stingrā režīma) zona izveidota, lai saglabātu bioloģiski daudzveidīgās teritorijās notiekošos dabiskos procesus. Šajā zonā aizliegta jebkāda dabas resursu ieguve, saimnieciskā vai cita veida darbība. Šeit veic tikai zinātnisko izpēti, meža ugunsdrošības pasākumus un pasākumus, kas nepieciešami zonas aizsardzībai un saglabāšanai. Zonas šķērsošana iespējama pa noteiktiem maršrutiem.

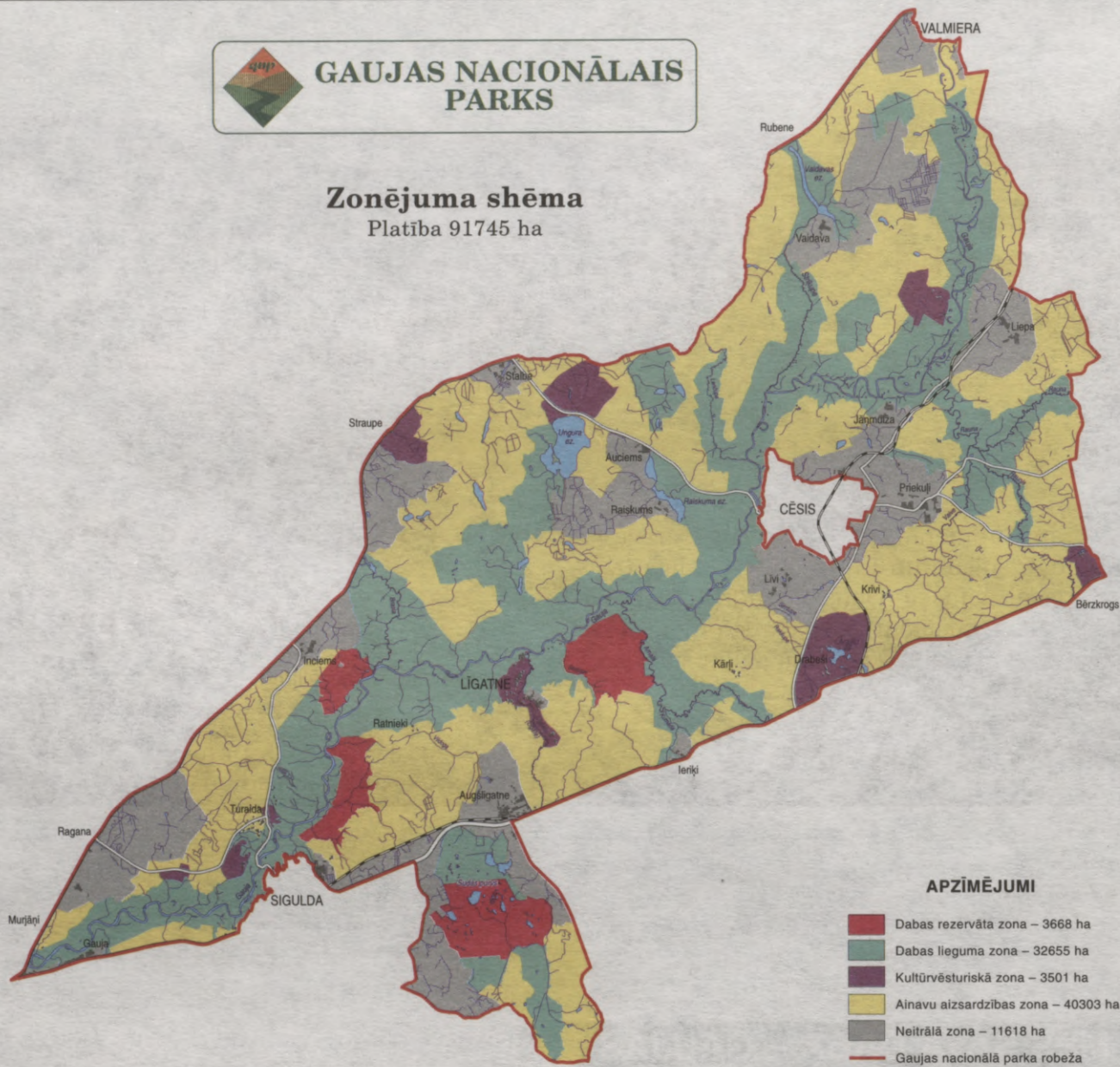
2. Dabas lieguma zona izveidota, lai saglabātu Gaujas senieleju un Gaujas pieteku ielejas ar raksturīgo dabisko ainavu biotopu, lai saglabātu valsts un vietējās nozīmes ģeoloģiskos un citus

GAUJAS NACIONĀLAIS PARKS

Zonējuma shēma

Platība 91745 ha

dabas pieminekļus. Šajā zonā nedrīkst sagatavot kokmateriālus kailcirtēs, nosusināt purvus, bojāt, iznīcināt, uzart pļavas, mainīt reljefu, ieviest dabiskos biotopos vietējiem apstākļiem svešas augu un dzīvnieku sugas, dedzināt sauso zāli un niedres. Šajā zonā ar parka administrācijas rakstveida atļauju var veikt būvniecību dabiskā ainavā, organizēt masu izklaides pasākumus brīvā dabā (atpūtas, sporta un citus pasākumus, kuros piedalās vairāk nekā 50 cilvēku), izņemot gadījumus, kad pasākumi notiek speciāli šim nolūkam paredzētās vietās.

3. Ainavu aizsardzības zona izveidota, lai saglabātu raksturīgo daudzveidīgo ainavu, nacionālo kultūrvidi un atpūtas resursus, kā arī nodrošinātu nenoplicinošu saimniecisko darbību.

4. Kultūrvēsturiskā zona izveidota, lai nodrošinātu kompleksu aizsardzību kultūras pieminekļiem un īpaši aizsargājamās kultūrvēsturiskās teritorijās.

5. Neitrālā zona izveidota, lai veicinātu parkā

esošo blīvi apdzīvoto teritoriju vai intensīvi izmantojamo lauksaimniecības platību ilgspējīgu attīstību.

? ✓ Kartē atrodi visas zonas un salīdzini to platības!

Parka teritorijā aizliegts

(GNP likums, 3. pants):

- 1) bojāt vai iznīcināt kultūrvēsturiskos objektus;
- 2) bojāt vai iznīcināt valsts un vietējās nozīmes ģeoloģiskos un ģeomorfoloģiskos dabas pieminekļus;
- 3) veikt darbības, kas izraisa augsnes eroziju;
- 4) bojāt vai iznīcināt mikroliegumus, aizsargājamus un retos augus, kā arī to biotopus;
- 5) bojāt vai iznīcināt īpaši aizsargājamus kokus, kas iekļauti dabas pieminekļu kategorijā;
- 6) bojāt vai iznīcināt vietējās nozīmes aizsargāja-

mos kokus, kuru sarakstu apstiprina pašvaldības;

- 7) postīt putnu ligzdošanas vietas, skudru pūžņus un citu dzīvnieku dzīves vietas;
- 8) izgāzt vai izmest atkritumus (izņemot atkritumu savākšanas poligonus un izgāztuves);
- 9) piesārņot augsni, gaisu, virszemes ūdenstilpnes, avotus un pazemes ūdeņus;
- 10) iztaisnot upes un strautus;
- 11) pārvietoties ar motorlaivām un ūdensmotorcikliem pa upēm, ezeriem un citām ūdenstilpnēm (izņemot Ungura ezeru);
- 12) bojāt vai iznīcināt labiekārtojuma objektus, informācijas un norādes zīmes;
- 13) izbūvēt dambjus un mākslīgus šķēršļus bez zivju ceļa ierīkošanas upēs un citās ūdenstecēs, kur notiek zivju migrācija.

GNP aug apmēram 20% no valstī aizsargājamām augu sugām un ir ļoti daudzveidīga dzīvnieku pasaule. Tas ir viens no floristiski bagātākajiem Latvijas reģioniem (gandrīz 900 paparžaugu un sēkļaugu sugu), kas turklāt vēl pilnībā nav izpētīts. Apzinātas 58 reto un apdraudēto vaskulāro augu (paparžaugi un sēkļaugi) sugu 232 atradnes. Turklāt kailā dobšpārne (*Cenolophium denudatum*) Latvijā aug tikai Gaujas ielejā. Savukārt meldru kosa (*Equisetum scirpoides*) aug tikai Braslas ielejā. Tatārijas plaukšķenei (*Silene tatarica*), birztalu diždadzim (*Arctium nemorosum*), melnodzenei (*Cucubalus baccifer*), Roberta ozolpappardei (*Gymnocarpium robertianum*), mūru

sikpappardei (*Asplenium rutamuraria*) un plūksnu sikpappardei (*Asplenium trichomanes*) Latvijā zināmas vēl tikai dažas atradnes. Parkā atrasta arī dzeltenā dzegužkurpīte (*Cypripedium calceolus*), Lēzeļa lipare (*Liparis loeselii*) un meža silpurene (*Pulsatilla patens*). Raksturīgi, ka vairums reto un apdraudēto vaskulāro augu sugu atradņu konstatēti Gaujas un tās pieteku ielejās. Tur salīdzinoši lielā koncentrācijā atrastas 17 Latvijas Sarkanajā grāmatā iekļautās augu sugas.

GNP sastopama savdabīga ķērpju flora: no 232 parkā konstatētajām sugām daudzas uzskatāmas par retām. Tiek uzskatīts, ka GNP teritorijā ir labvēli-

Knopjveidīgā piknotēlija

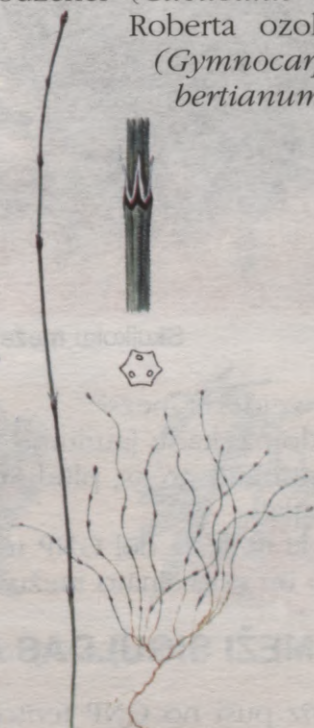
Parastais plaušķērpis

gi apstākļi ķērpju augšanai, jo daudzas retas sugas, kas konstatētas pirms 100 gadiem, ir saglabājušās līdz mūsdienām. GNP teritorijā sastopamas 18 no 34 Latvijas Sarkanajā grāmatā iekļautajām ķērpju sugām. Ar katru gadu Latvijā tiek atklātas jaunas ķērpju sugas, turklāt izzūd esošās. Tas rada izmaiņas iepriekš minētajos skaitļos.

Līdzšinējie pētījumi par cepurišu sēnēm liecina, ka GNP teritorijā sastopama vismaz 551 šo sēņu suga. Daudzas konstatētas pirmo reizi Latvijā. (Latvijā sastopamas 1015 cepurišu sēņu sugas.) No 38 aizsargājamo sēņu sugām

Tatārijas plaukšķene

Meldru kosa

Lēzeļa lipare

Mūru sikpaparde

Plūksnu sikpaparde

Birztalu diždadzis

Dzeltenā dzegužkurpīte

GNP teritorijā konstatētas 17 sugas.

Lai iepazīstinātu cilvēkus ar Latvijā sastopamiem kokiem, retiem un aizsargājamiem augiem, Gaujas nacionālajā parkā tūristu apskatei tiek piedāvātas dabas takas. Tās atrodas pie

Pārslainā beka

Alkšņu zobīņbeka

Spožā sārtlapīte

Vēdekļa sārtaine

Zvārtas ieža (taka "Meža mātes valstībā") un Līgatnes mācību un atpūtas parkā.

Līgatnes mācību un atpūtas parkā ir 1,1 km garā botānikas taka. Šajā takā var apskatīt raksturīgākos pļavas augus. Pie aizsargājamiem augiem klāt pielikta plāksnīte, kurā redzams šis augs, norādīts auga nosaukums latviski un latīniski, ziedēšanas laiks (sk. pielikumā).

? ✓ Kur Siguldas apkārtnē varētu izveidot botānikas taku? Uzzīmē takas karti!

2. MEŽS

Meža platība uz Zemes ir 4,1 miljardi hektāru. Izšķir trīs galvenos mežu tipus: skujkoku meži, lapu koku meži un jauktie meži. Mežu tips mainās klimatisko joslu ietekmē. Latvijā mežs ir valdošā ekosistēma, kur galvenā organisko vielu ražotāja ir kokaudze.

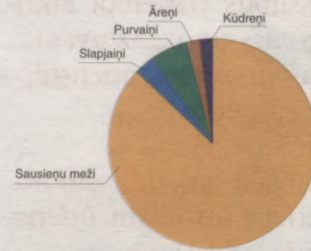
Mežs ir kompleksa ekosistēma, kas sevī ietver augus, dzīvniekus, sēnes. Katru meža tipu var aplūkot kā atsevišķu biotopu.

2.1. MEŽU TIPI LATVIJĀ

Latvijas meži nav viendabīgi. Tie atšķiras pēc koku sugu sastāva, zemsedzes, pameža un augs-

nes īpatnībām. Katrai koku sugai nepieciešami noteikti augšanas apstākļi – augsne, mitruma režīms, temperatūra, ēnojums.

Latvijas mežos liela nozīme ir augsnes ūdens režīmam, jo apmēram puse no visiem mežiem aug pārmitrās augsnēs. Latvijas meži ir klasificēti zinātniski pamatotos meža tipos.

Sausieņu mežus (87% GNP) iedala sešos meža apstākļu tipos – sils, mētrājs, lāns, damaksnis, vēris un gārša.

Slapjaini – meži slapjajās minerālaugsnēs (3% GNP). Izšķir piecus meža augšanas apstākļu tipus: grīnis, slapjais mētrājs, slapjais damaksnis, slapjais vēris, slapjā gārša.

Purvaini – meži slapjajās kūdras augsnēs (6% GNP). Izšķir četrus meža tipus: purvājs, niedrājs, dumbrājs un liekņa.

Āreņi – meži nosusinātās minerālaugsnēs (2% GNP). Izšķir četrus meža tipus: viršu ārenis, mētru ārenis, šaurlapju ārenis, platlapju ārenis.

Kūdreņi – meži nosusinātās kūdras augsnēs (2% GNP). Izšķir četrus meža tipus: viršu kūdreņis, mētru kūdreņis, šaurlapju kūdreņis, platlapju kūdreņis.

Skujkoku mežs

? ✓ Kā veidojas mežs?
 ✓ Padomā, kādu ļaunumu mežam nodara ugunsgrēks, plūdi, nepareiza izciršana!
 ✓ Kāda iemesla dēļ GNP ir maz slapjo un nosusināto mežu?

2.2. MEŽI SIGULDAS APKĀRTNĒ

Gandrīz pusi no GNP teritorijas aizņem meži (48592 ha jeb 47%). To izvietojums parkā ir ne-

vienmērīgs. Meži galvenokārt atrodas gar Gauju un tās pietekām ielejās un pieguļošajās platībās. Pārējā teritorijā ir nelieli mežu masīvi, kas mijas ar plašām lauksaimniecības zemēm. GNP augošie meži ir samērā daudzveidīgi, te sastopami gandrīz visi Latvijai raksturīgie mežu tipi.

Gaujas senlejas Siguldas posmā pārsvarā ir gāršas, turklāt daudzās vietās stāvajos un saposmotajos ieleju krastos meži saglabājuši savu pirmatnību. Siguldas apkārtnē ir daudz vecu un pieaugušu, mistrotu platlapju mežu, vietām arī ozolu, liepu un ošu audzes. Siguldā ir vislielākais veco mežu īpatsvars visā Latvijā. Gar Gauju visā tās tecējumā aug balto vītoli un kārkļu audzes. Raksturīgi, ka Gaujas ielejā katrs meža tips aizņem noteiktu reljefa elementu. Senlejas nogāzes apaugušas ar damakšņa un mētrāja tipa mežiem. Visā ielejā ir daudz vecu divsimtgadīgu, trīssimtgadīgu ozolu.

Siguldas apkārtnē ir sastopamas šādas kokaugu sugas: ozoli, priedes, liepas, egles, bērzi, kļavas, paegli, ievas, korintes, ābeles, pilādži, plūš-

koki, krūklī, apses, vītoli, kārkli, pabērzi, alkšņi, āra bērzs, melnalksnis, baltalksnis, lazdas, viksnas, gobas.

Siguldas tuvākajā apkārtnē mežus uzrauga GNP administrācija un Valsts meža dienesta Rīgas virsmežniecības Allažu mežniecība.

Meža nozīme dabā:

- 1) pasaules meži katru gadu atmosfērā izdala 55 miljardus tonnu skābekļa,
- 2) mežs spēj ietekmēt klimatu – maina vēja ātrumu,
- 3) mežs novērš augsnes eroziju (jūru, upju krastos un kalnu, pauguru nogāzēs),
- 4) regulē noteci: samazina palus, kavē upju krastu izskalošanu un nobrukumu veidošanos,
- 5) attīra gaisu no putekļiem, kaitīgām vielām; regulē gaisa mitrumu; izdala fitoncīdus, kas samazina kaitīgos mikroorganismus, uzlabo gaisa sastāvu; slāpē troksni.

Mežam ir saimnieciska nozīme, jo iegūst:

- 1) koksnī (celtniecībai, papīra rūpniecībai, dzelzceļu būvei, mēbeļu rūpniecībai, malcai),
- 2) sveķus, koku mizas (miecvielas ādu apstrādei, laku un krāsu ražošanai),
- 3) skujuas (medicīnai un parfimērijas rūpniecībai, skuju milti – lopbarībai),
- 4) ārstniecības augus,
- 5) ogas, sēnes,
- 6) medījamos meža dzīvniekus.

Mežu apsaimniekošana un izmantošana GNP teritorijā.

Parka teritorija meži iedalās valsts, pašvaldību un privātajos mežos. Katra konkrētā meža nogabala atrašanās kādā no parka teritorijas zonām nosaka tā izmantošanas intensitāti un apsaimniekošanas režīmu, ņemot vērā normatīvos aktus un likumus. Dabas rezervāta zonā aizliegta jebkāda saimnieciskā darbība. Privātajos mežos drīkst veikt tikai pakāpeniskās cirtes.

Bebru darbības sekas

Daļēji dabiski procesi mežā, ko ietekmē medību saimniecība:

- 1) bebru darbības

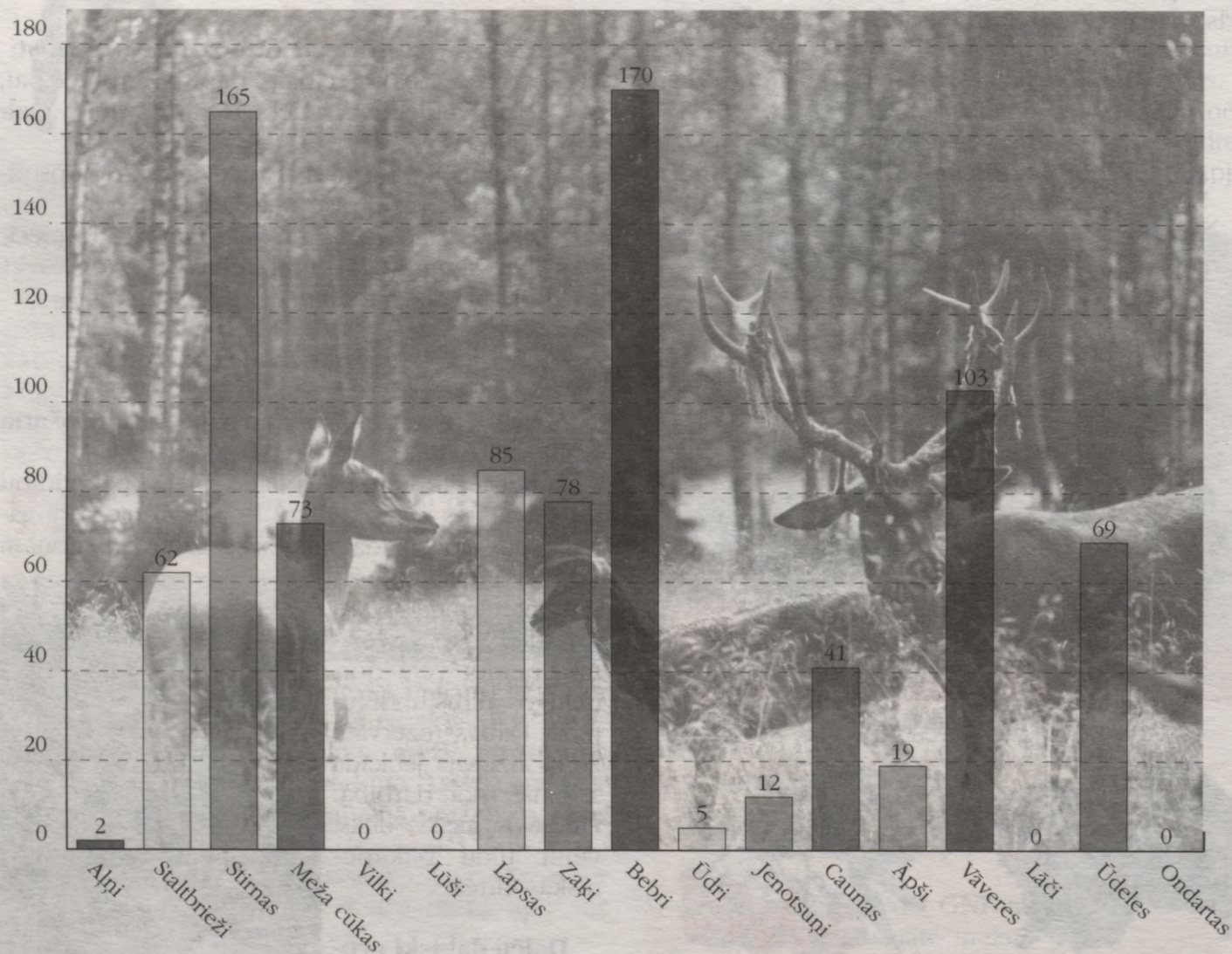

? ✓ Nosaki kokaugu sugas!

Dižkoki Siguldā un Siguldas apkārtņē

Nr.p.k.	Dižkoka nosaukums	Dižkoka atrašanās vieta	
1.	Katlapu ozols	Inčukalna pagasts	200 m no Katlapiem
2.	Kalnasikšņu ozols	Krimuldas pagasts	Pie Kalnasikšņu mājām
3.	Krimuldas ozoli	Siguldas pilsēta	Sanatorijas teritorijā
4.	Priede	Krimuldas pagasts	600 – 700 m no Liepenes mājām
5.	Zābaku ozols	Krimuldas pagasts	40 m uz A no Zābaku mājām
6.	Ozols	Krimuldas pagasts	100 m no Ātēm
7.	Priede	Krimuldas pagasts	Siguldas mežniecībā
8.	Priede	Krimuldas pagasts	200 m no Rāmnieku mājām
9.	Egļe	Krimuldas pagasts	Siguldas mežniecībā (13. kvartālā)
10.	Turaidas Rozes liepa (nolūzusi 2000. g. vasarā)	Siguldas pilsēta	Pie Turaidas baznīcas
11.	Laurenču priede	Siguldas pilsēta	150 m no Siguldas 2. pamatskolas
12.	Kalna Klauku viksnā	Siguldas pagasts	50 m uz R no Kalna Klaukām
13.	Ozols	Siguldas pagasts	Nurmižu rezervātā

MEŽA DZĪVNIEKU UZSKAITE SIGULDAS APKĀRTNĒ
(2000. gada 1. aprīlis)

rezultātā atsevišķās vietās meži tiek appludināti, tomēr reljefa dēļ tam nav ilgstoša iedarbība,

2) aļņu darbības rezultātā – koku mizas grau-

zumi, šādi bojājumi izdarīti galvenokārt pirms 15 – 20 gadiem, kad aļņu populācija bija ievērojami lielāka.

Profesijas, kas saistītas ar mežu apsaimniekošanu:

- ✓ mežkopis,
- ✓ mežizstrādes tehnologs un mežizstrādes inženieris,
- ✓ mežsaimnieks,
- ✓ mežsargs,
- ✓ zemkopis ar specializāciju mežkopībā,
- ✓ ekoloģijas tehniķis,
- ✓ cirsmu strādnieks.

Profesijas, kas saistītas ar kokapstrādi:

- ✓ amatnieks – galdnieks,
- ✓ būvgaldnieks,
- ✓ kokapstrādes iekārtu ie-

Alņu darbība – koku mizas grauzums

- stādītājs,
- ✓ koksnes pirmapstrādes strādnieks,
- ✓ koktēlnieks,
- ✓ lauku mājamatnieks,
- ✓ mēbeļgaldnieks.

Augstāko meža darbinieka izglītību vari iegūt Latvijas Lauksaimniecības universitātes Meža fakultātē.

2000. gada vasarā notikusi jaunprātīga Kalnasikšņu ozola dedzināšana

? ✓ Aizver acis un pasapņo par tēmu "Gadalaiki mežā"! Uzzīmē vai uzraksti tēlojumu!

3. LAUKSAIMNIECISKĀS EKOSISTĒMAS

3.1. PĻAVAS

Pļava ir ekosistēma, ko veido daudzgadīgi lakstaugi, kuri spēj augt un veidot zelmeni visu veģetācijas periodu. Izšķir dabiskās un kultivētās pļavas.

Dabiskās pļavas var būt dažādas pēc sava izvietojuma reljefā, pēc augšņu sastāva, pēc floristiskā sastāva, pēc mitruma apstākļiem (applūstošās un neapplūstošās). Dabiskās pļavas veidojušās pēc mežu izciršanas, pastāvīgas siena pļaušanas un lopu ganišanas. Nepļautas pļavas aizaug ar krūmiem, kokiem jau dažu gadu laikā.

Pļava ir atšķirīgs biotops, kuru apdzīvo daudzveidīgas augu, kukaiņu, putnu un citu dzīvnieku sabiedrības. Pļavā aug 40% no aizsargājamiem augiem.

Dabiskās pļavas sastopam upju un ezeru palienēs. Izplatītākie augi ir lielās graudzāles.

Pakalnu nogāzēs pārsvarā sastopamas vecas atmatu pļavas. Galvenās sugas tajās ir parastās smaržzāles, baltais un pļavas āboliņš, stāvā vilkāķūļa (ciņos), grīšļi, parastie vizuļi, istā madara,

Pļava ar graudzālēm

garlapu veronika. Šādas pļavas Gaujas baseinā sastopamas visbiežāk. Sausākās vietās veidojušās stepju pļavas, kurās aug dzeltenās kaķpēdiņas, lielziedu uzpirkstītes (Sarkanā grāmata, 3. kat.).

Savukārt ieplakās starp pakalniem plešas grīšļu pļavas. Var sastapt arī platlapju pļavas ar parasto vīgriezi, lēdzerksti, meža zirdzeni, dziedniecības baldriānu.

Sausa pļava

Gaujas ielejai raksturīgas sausās terasēs izveidojušās platības ziņā nelielas stepju pļavas, kur vieglās augsnēs uz karbonātiskiem iežiem aug kalnu āboliņš, spradzenes, lielās dzelzenes, krusainās genciānas (3. kategorija).

Latvijas pļavu klasifikācija izstrādāta inventarizācijas gaitā GNP. Tās pamatā ir pļavu iedalījums pēc augsnes mitruma apstākļiem.

Pļavas iedalītas trīs lielās grupās, kuru ietvaros

izdalīti vairāki pļavu tipi. Tie ir:

1. Sausas pļavas:
 - 1.1. stepju pļavas,
 - 1.2. smiltāju pļavas,
 - 1.3. atmatu pļavas,
 - 1.4. nogāžu pļavas;
2. Mēreni mitras pļavas:
 - 2.1. vilkakūlas pļavas,
 - 2.2. atmatu pļavas,

Mēreni mitra pļava

Mitra pļava

- 2.3. īstās pļavas,
- 2.4. palu terases nogāzes zālāji;
3. Slapjas pļavas:
 - 3.1. ūdeņu krastmalu zālāji,
 - 3.2. zemo grišļu pļavas,
 - 3.3. augsto grišļu pļavas,
 - 3.4. vīgriežu pļavas,
 - 3.5. ciņusmilgu pļavas.

Lai raksturotu pļavu bioloģisko vērtību, to dabiskuma pakāpi, tiek nodalītas indikatorsugas (sugu grupa, kas parasti sastopama dabiskās pļavās).

Pļavu novērtējumam izmantotas **trīs kategorijas**.

1. kategorija – botāniski ļoti vērtīgs pļavu nogabals, kurā ir vairāk par 5 indikatorsugām, tajā konstatētas vairākas retas sugas.

2. kategorija – botāniski vidēji vērtīgs pļavu nogabals ar dažām indikatorsugām.

3. kategorija – pļavu nogabals ar nelielu botānisko vērtību.

GNP speciālisti, apsekojot pļavas, secina, ka lielākā daļa apsekoto pļavu ir botāniski vidēji vērtīgas.

Septiņi pļavu nogabali novērtēti kā mazvērtīgi. Tajos netika atrasta neviena indikatorsuga. Šo pļavu raksturīga iezīme – nabadzīgs sugu skaitliskais sastāvs. Mazvērtīgās pļavas noteikti būtu jāapsaimnieko, jo tās ir potenciāli apkārtējo pļavu degradācijas avoti. To pierāda Siguldas pagasta Gaujas kreisā krasta Vējupītes ietekas apsekotā pļava, kura gandrīz pilnībā ir klāta ar Kanādas zeltgalvītēm, kas Latvijā izplatās kā dārza bēglis. Šīs sugas vairāki puduriši jau konstatēti netālu esošajā īstajā pļavā, kas novērtēta kā vidēji vērtīga.

Par ļoti vērtīgiem tiek atzīti 19 pļavu nogabali. Tajos ir konstatētas 4 – 9 indikatorsugas un vairākas aizsargājamās sugas: atvašu saulrietenis, Baltijas dzegužpirkstīte, odu gimnadēnija, smaržīgā naktsvijole, tumšsarkanā dzeguzene.

Aizaugusi pļava ar Kanādas zeltgalvītēm

Dažās pļavās vērojama dažādas pakāpes aizaugšana ar kokaugu sugām, jo tās netiek regulāri pļautas un ganītas. Šādās pļavās norit daudzas pārmaiņas: netraucēti sāk augt kārkli, melnalkšņi, baltalkšņi, daudzgadīgie lakstaugi – meža suņburkšķi, parastās vīgriezes, mitrākās vietās – meža meldri, kamolu doņi, tādējādi samazinās īsto pļavas augu sugu skaits, pārsvaru gūst purva un meža augi. Tā pakāpeniski notiek pļavas aizaugšana.

Pļavas apsekotajās GNP teritorijās nav apmierinošā stāvokli, jo apmēram 50% no tām ir lielākā vai mazākā mērā aizaugušas. Tāpēc pļavas var **uzskatīt par vienu no visapdraudētākajiem biotopiem GNP!**

Konstatētas arī atsevišķas nevēlamas izmaiņas veģetācijā un floras sastāvā. Notiek nevēlamu augu strauja ieviešanās. Piemēram, Sosnovska (*Mantegaci*) latvānis lielās platībās ieviesies Priekuļu, Vaives, Ratnieku un Siguldas apkārtnē. Augam ir indīgi matiņi, kas saulainā laikā izraisa

Aizaugusi pļava

cilvēka ādai ļoti bīstamus apdegumus. Nepieciešama aktīva rīcība tā izskaušanai, nopļaujot pirms ziedēšanas vai apmīglojot.

Vai latvānis aug arī pilsētas parkos?

Pļavām raksturīga veģetācija ir izveidojusies un tiek uzturēta arī uz Gaujas senielejas nogāzēm, kur ierīkotas slēpošanas trases, bet par slēpošanas un trašu uzturēšanas pasākumu ietekmi uz veģetāciju pagaidām trūkst datu.

Vēl nesen Siguldā ik gadus notika balonfestivāli. Īpaši padomā par pļavu, uz kuras vēl nesen tika rīkoti galvenie pasākumi! Tā bija viena no visvērtīgākajām pļavām Siguldā. Kāda tā kļuva pēc festivāla? Piemētātās plastmasas pudelēs ir kā lamatas kukaiņiem, jo saldaiss šķidrums, kas nedaudz palicis pudelē, pievilina tos. Jāpiemin, ka arī gaisa baloni rada īpatnēju troksni, kas traucē dzīvniekiem.

- ?
- ✓ Uzraksti tēlojumu "Agrs rīts pļavā"!
 - ✓ Veic izpēti vienā pļavas kvadrātmetrā!
 - ✓ Vai aizaugusi pļava ir tikai estētisks zaudējums?

3.2. TĪRUMI

Līdz ar lauksaimniecības attīstību tagadējā Latvijas un GNP teritorijā mežus daudzviet aizvieto tādi cilvēku veidoti vai ietekmēti biotopi kā pļavas, ganības un tīrumi. Turklāt, spriežot pēc agrāko laiku ilustratīvajiem materiāliem, 20. gadsimta pirmajā pusē un iepriekšējos gadsimtos Gaujas senleja un apkārtējā teritorija bijusi atklātāka, t.i., ar lielāku lauksaimniecības zemju īpatsvaru.

Ar lauksaimnieciskajām ekosistēmām saistītas galvenokārt sugas, kas piemērojušās dzīvei atklātos biotopos. Raksturīgākās dzīvnieku sugas, piemēram, ir pelēkais zaķis, baltais stārķis un grieze. Tajā pašā laikā šīs sugas ir jūtīgas pret cilvēku saimnieciskās darbības formām un intensitāti.

Kādas darbības intensificēšana, modificēšana vai pārtraukšana var novest pie sugu izzušanas?

Sugu daudzveidības ziņā bagātākās ir dabiskās jeb nekultivētās pļavas un ganības. Tās saglabājušās galvenokārt Gaujas un tās lielāko pieteku ielejās. Tagad reti kur vairs var ieraudzīt tādas Latvijas kādreizējai lauku ainavai tipiskas sugas kā rudzupuķes un savvaļas magones.

Sugu daudzveidība gan tīrumos, gan pļavās un ganībās ir tieši atkarīga arī no regulārās cilvēka darbības. Līdzīgi kā citur, arī GNP lauksaimniecības zemju izmantošanas raksturs laika gaitā ir mainījies un joprojām mainās. Galvenā tendence ir, no vienas puses, lauksaimniecības zemju pamešana un to aizaugšana ar krūmiem un mežu, bet, no otras puses, lauksaimniecisko tehnoloģiju intensificēšanās. Abu procesu rezultātā samazinās bioloģiskās daudzveidības ziņā

Kultūrainava

vērtīgāko teritoriju platība. Atsevišķos gadījumos bebru izraisītā ūdenslīmeņa paaugstināšanās apdraud slapjās pļavas.

Sudas purva tuvumā pļavas un citas lauksaimniecības kultūras kalpo gan kā rubeņu un dzervju rieta vietas, gan arī kā šo sugu un zosu barošanās vietas.

No bioloģiskās daudzveidības viedokļa ļoti nozīmīgi ir uz laukiem atsevišķi vai izklaidus augoši veci, arī jau nokaltuši lapu koki, ko regulāri apspīd saule. Tie, it īpaši ozoli, ir vienīgā dzīvesvieta gaismu mīlošajām piepju, ķērpju un kukaiņu sugām.

Vairākas zemnieku saimniecības pievērsušās bioloģiskās saimniekošanas metodēm, kas daudz lielākā mērā nodrošina bioloģiskās daudzveidības saglabāšanos lauksaimniecības zemēs. Vēlams, lai lielākā daļa vai pat visas zemnieku saimniecības GNP pievērstos šīm saimniekošanas metodēm.

- ?
- ✓ Kuras bioloģiskās saimniekošanas metodes Tu zini?

4. KLINŠU ATSEGUMI UN ALAS

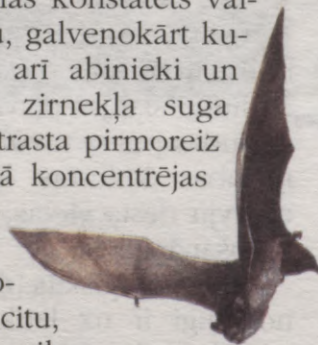
Smilšakmens un dolomīta atsegumi, kā arī alas ir dzīvesvieta daudzām tikai šiem biotopiem raksturīgām sēņu, ķērpju, sūnu, paparžu un dzīvnieku sugām. Vairums no tām ir kalnu apgabaliem raksturīgas sugas. Uz pamatiežu atsegumiem Gaujas ielejā ir saglabājušās un aug daudzas retas sugas. Piemēram, tikai uz GNP smilšakmeņu atsegumiem aug vairāk nekā 10 sūnu sugu un 4 ķērpju sugas. Kaut arī likums nepieļauj iežu atsegumu bojāšanu, izplatīta parādība ir dažādu uzrakstu ieskrāpēšana. Tādā veidā bieži vien tiek bojāti vai iznīcināti uz atsegumiem augošie augi. Dažos gadījumos to

Dāsnā usneja un maisveida solorina

darījuši arī seno uzrakstu meklētāji. Ne mazāk kaitīga ir ugunsgrāmu dedzināšana alās, atsegumu tuvumā. Patvaļīga daudzu atpūtnieku pārvietošanās ārpus takām un ceļiem, kā arī nometņu ierīkošana bojā sūnu segu, īpaši nogāzēs.

GNP teritorijā esošajās alās konstatēts vairāk nekā 70 dzīvnieku sugu, galvenokārt kukaiņi, zirnekļi, gliemji, kā arī abinieki un zīdītāji. Starp tām ir arī zirnekļa suga (*Nesticus sellulanus*), kas atrasta pirmoreiz Latvijā. Tā kā GNP teritorijā koncentrējas 2/3 Latvijas alu, Gaujas senieleja ir viena no nozīmīgākajām sikspārņu ziemošanas vietām Latvijā. Starp citu, no Latvijā konstatētajām sikspārņu 15 sugām 8 ziemo Latvijā, arī GNP. Te atrodas Latvijā nozīmīgākā ziemošanas vieta diķa naktssikspārņim, bet no Latvijā zināmajām platausainā sikspārņa 5 ziemošanas vietām 3 ir GNP. Īpaši nozīmīga kā ziemošanas vieta ir Līgatnes apkārtnē, kur konstatētas vairāk nekā 200 smilšakmens iežos mākslīgi veidotas katakombveidīgas alas.

Diķa naktssikspārnis

Platausainais sikspārnis

Raksturīgākie alu augi ir sūnas, ķērpji

un zilaļģes. Divās GNP alās atrasta arī Latvijai jauna sēņu suga – šaubīgais zemespūpēdis (*Melanogaster ambiguus*). Trijās alās konstatēta sārta bezlape, kura ir vienīgais alās atrastais segsēkļu pārstāvis. Alu intensīvās izpētes un pat atrakšanas, kā arī tūristu pieplūduma dēļ pēdējos gados būtiski pieaugusi alu apmeklētība, kas lielākoties atstāj nelabvēlīgu ietekmi uz alu faunu un floru. Piemēram, ir dati par ziemojošo sikspārņu skaita samazināšanos pēc tam, kad alas sākuši apmeklēt cilvēki. Atsevišķos gadījumos alu atrakšana, iespējams, sekmējusi jaunu dzīvesvietu izveidošanos atbilstošajām augu un dzīvnieku sugām.

Sārta bezlape

Velnalas klintis

5. APDZĪVOTO VIETU EKOSISTĒMAS

Ikvienā apdzīvotā vietā ir teritorijas, kur iznīcināts dabīgais augājs un veikta apbūve un kur ieviešas arī dažādas savvaļas augu un dzīvnieku sugas. Cilvēka veidotas ekosistēmas ir parki, skvēri, kapsētas un citi apstādījumi, kuros bieži vien liela vieta ir ierādīta ievestajiem svešzemju augiem. Stādījumi pilsētā kalpo par patvērumu daudzām vietējām dzīvnieku un augu sugām. Pilsētu zaļās zonas ir īpaši nozīmīgas iedzīvotāju atpūtai.

Alejas ir svarīgi pārvietošanās koridori daudzām dzīvnieku sugām, piemēram, sikspārņiem.

Parki tika veidoti pie bijušajiem muižu centriem un apvieno gan arhitektūras un vēstures, gan dabas vērtības. Tajos ir stādītas gan vietējās, gan eksotiskās svešzemju koku sugas. Vecie, dobumainie koki ir kā patvērumi pūcēm, sikspārņiem, piepju sēnēm (sk. Siguldas kartē atzīmētos parkus 13. lpp.).

5.1. SIGULDA – DĀRZU PILSĒTA

(Materiāls tapis sadarbībā ar Aivaru Irbi.)

Siguldu dēvē par skaistāko dārzu pilsētu Latvijā. Te uzbūvētās mājas mijas ar apkārtejiem stādījumiem, skvēriem un parkiem. Stādītās koku rindas un alejas brauktuvju malās, baznīcas parkā un muižas dārzā liecina, ka šeit cilvēki jau sen ir rūpējušies par savas vides veidošanu un kopšanu. Ne katrs mēs protam novērtēt vecumu majestātiskajai ozolu alejai no stacijas līdz Siguldas pilij. Kāda ir pilsēta mūsu redzējumā, kāda – to tūkstošu iebraucēju acīs, kuri, vai katru dienu apmeklējot Gaujas senleju, te caurbraucot skata un vēro, priecājas, liela vai nopeļ.

A. Irbes ģimenes dārzs

Lieli īpatsvaru pilsētas apbūvē ieņem privātās mājas un to dārzi nelielās platībās (sk. pielikumā). Te katra ģimene rada sev tīkamu un pieņemamu vidi ikdienas dzīvošanai. Te izaug ogas un āboli, te vaigus sārtina tomātu ķekari un briest gurķi, kāposti, burkāni, bietes. Te aug dažādi dekoratīvi krūmi un ziedos slīgst puķu dobes, te ir pagalma zaļais mauriņš un iebraucamo ceļu segumi, te ir vieta ugunskuram, baseinam, dārza apgaismojumam un kādam mākslas priekšmetam kopējā dārza ansambli. Ne vienmēr dārzu iekopšanai vajadzīgi lieli līdzekļi, drīzāk – mīlestība. Vajadzīga elementāra sakopti-

Maneku ģimenes dārzs

ba visur – no pagalma līdz ielas malai, kura ir kā mūsu vizītkarte visu apkārtejo acīm. Kopsim katrs savu ceļa malu, pagalmu, tad arī visa Sigulda būs tīrāka, kārtīgāka un pievilcīgāka!

Tulpju selekcionārs V. Skuja savā dārzā

Siguldā ir dārzi, kuri ar savu krāšņumu jau gadu desmitiem ierindojami Latvijas skaistāko daiļdārzu vidū. Nē, tie netiek kopti konkursu dēļ! Tos veido aizrautīgi cilvēki savam priekam un savai ģimenei. Šie dārzi ir kā pērles, kā paraugs citiem, tie prasījuši regulāru, ilgstošu kopšanu.

Selekcionārs Vītauts Skuja selekcijas darbam ir veltījis 30 gadus. Pa šo laiku ir radīts vairāk nekā 100 izcilu tulpju šedevru – daudz bārkstaino, lielziedu un daudziedu tulpju šķirņu. Šis selekcionāra radītās šķirnes var atrast gan Holandes, gan Japānas, gan arī citu valstu tulpju dārzos. Daudzi apmeklētāji V. Skujas tulpju selekcijas dārzu atzīst par pasaules klases paraugdārzu. Dažas no šķirnēm veltītas arī Siguldai, piemēram, narcīšu šķirne 'Turaidas Maija', tulpju šķirnes 'Siguldas Slava', 'Krimulda', 'Siguldas Efekts'.

Sigulda ir bagāta ar parkiem un skvēriem.

Vērtīgs ir Siguldas Jaunās pils dārzs. Tas ir veidots 19. gadsimtā un vēl joprojām pēc rūpīgas kopšanas kopā ar visām ēkām veido izcilu attiecīgā laika apstādījumu paraugu. Ieejot pils vārtiem, paveras majestātisks dārza skats. Uz plašā, koptā zāliena fona izceļas ēkas, sudrabegļu un duglāziju stādījums

Siguldas pils dārzs

un piramidālo dzīvības koku noslēdzošās rindas abās pusēs. Pils priekšā lepni stāv tēlnieka T. Zaļkalna 1938. gadā veidotā skulptūra Kronvaldu Atim.

Netālu no postamenta ir novietota tēlnieka J. Brieža skulptūra "Vāze". Bet veco duglāziju pavēnī atrodas M. Langes 30. gados veidotās skulptūras "Dzejnieks" un "Žurnālists".

Jauno tēlnieku paaudzi pārstāv siguldietis I. Dobičins ar darbiem "Sākums un gals" un "Divi", kuri novietoti zālienā.

Pils tuvākajā apkārtnē plešas Siguldas muižas parks ar diķi, ābeļdārzu un kādreiz stādītiem retu sugu kokiem – lapeglēm, veimuta priedēm, valriekstiem, kuri gadu gaitā ir saplūduši kopā ar apkārtējām mežaudzēm līdz pašam Gaujas senlejas krastam.

1985. gada 19. oktobrī pie Pils, Līvkalna un Krišjāņa Barona ielas krustojuma tika uzstādīts piemineklis Krišjānim Baronam (tēlnieks T. Zaļkalns, arhitekts E. Vecumnieks).

Siguldā nav lielu vēsturiski veidotu parku, tomēr pilsētas atsevišķas daļas starp dažādām ielām pēc to sakopšanas un celiņu ierīkošanas mēs saucam par parkiem. Ir Raiņa parks, Stacijas parks, Saules parks un jau pieminētais Siguldas muižas parks. Daudzi veidojušies no dabīgi augošu koku un krūmu audzēm. Stacijas parkā blakus simtgadīgai papelei – vienam no pilsētas resnākajiem kokiem – jau ilgstoši stāv akmens ar piemiņas zīmi inženierim F. V. Veisam.

- ? ✓ Kas bija inženieris F. V. Veiss?
 ✓ Cik lielu platību aizņēma sākotnēji izveidotais parks?
 ✓ Ko inženieris bez parka veidošanas vēl darīja Siguldā šajos 14 gados (kā liecina iekalums akmenī)?
 ✓ Ko simbolizē cirvja un enkura emblēma?

1961. gada 12. aprīlī parks papildināts uz Rīgas pusi ar lielāku bērzu stādījumu. Tā kā šajā dienā tika veikts pasaulē pirmais cilvēka lidojums

Parks pēc vētras

kosmosā, tad stādījumu nosauca par Gagarina birzi. Tur novietots arī piemiņas akmens.

"Manā atmiņā šī parka vecā daļa palikusi kā ar krūmiem aizaugusi, mitra, pārpuvota pilsētas vieta ar lielu četrkantainu bedri – strūklakas vietu netālu no ūdenstorņa. Tā vienmēr bija piedrazota un ūdens pilna." (A. Irbe.)

80. gadu sākumā iepriekšminētajā parka daļā tika veikta meliorācija, ierīkoti gājēju celiņi, tiltiņi pāri grāvjiem, izcirsti krūmi, viss noplanēts, turklāt iesēts zāliens.

Pēc postošās virpuļvētras 1999. gada 6. jūlijā lielākā daļa parka koku tika salauzti un izgāzti ar visām saknēm. Dažu minūšu laikā parks zaudēja to, ko bija rūpīgi audzējis gadu desmitiem ilgi, un pārvērtās par necaurejamu postažu, aizšķērsojot visus ceļus un blakus esošo Dārza ielu.

Bērnu rotaļu laukums Raiņa parkā

Raiņa parks ir dabīga purvainā mežaudze. Vecākie Siguldas iedzīvotāji atceras, ka tur varējuši lasīt dzērvenes, mellenes, lācenes. Parkā, ierīkojot meliorāciju un to nosusinot, mikroklimats mainījās. Vēlākos gados, paplašinot bērnu sektoru, izbūvēts viadukts un daļēji noasfaltēti parka celiņi. Tagad te veiksmīgi vietu atraduši minigolfa, tenisa un dažādu sporta spēļu laukumi.

Bērzu, Saules un Mēness ielu kvartālā atrodas Saules parks. Tas arī ir viens no vecākajiem pilsētas parkiem, no apkārtējās apbūves daļēji pasargāts, bet ne pilnībā paglābts. Plaša parka zona veidojas gar pašu Gaujas senleju no Siguldas poliklinikas līdz panorāmas ratam, līdz trošu ceļa Siguldas stacijai un tālāk gar Ainas ielu līdz Cēsu ielai. Te ir vieta slēpotājiem, dabas vērotājiem un dažādu izklaižu organizētājiem. Starp Poruka un Ainas ielu zālienā 1991. gadā tika uzstādīta tēlnieka Induļa Rankas skulptūra "Saskaņa". Šajā no apbūvēt tukšajā vietā bija iecerēts un izstrādāts projekts paplašināt Dārzkopības biedrības izstāžu augu kolekciju stādījumus.

Vēl daudzas vietas siguldieši mīļi sauc par

parkiem vai parcelēm. Tās faktiski savu mazo apmēru dēļ nekādi nav ierindojamas parku kategorijā. Viens no tādiem ir skvērs pašā pilsētas centrā pretim viesnīcai "Sigulda", saukts par Maija parku. Tas ierīkots pagājušā gadsimta četrdesmitajos gados ar lielu aplūveida dobi pašā centrā. Ap to regulārā lokā bija stādīti atsevišķi augoši ceriņu krūmi, sīkziedu rozēs un vasaras puķēs. Te augušas klintenes, jasmīni, irbenes, skābarži, sudrabegles, duglāzijas, parastie un sarkanlapu ozoli, kalna priedes, kļavas, dzīvibaskoki, spirejas. Pie ozolu stādīšanas esot piedalījies pats Latvijas prezidents Kārlis Ulmanis. Skvērā tika uzstādīta Aleksandra Briedes skulptūra "Daina".

I. Rankas skulptūra
«Saskaņa»

Skulptūra "Daina"

Maza, bet siguldiešiem ļoti nozīmīga ir padomju režīma represēto piemiņas vieta J. Čakstes un Raiņa ielas stūrī. Šeit pēc 1941. gada izvešanas katrai izvestajai ģimenei par piemiņu ir iestādīts bērzs. Šajā piemiņas vietā aug 2 ozoli, 21 bērzs un 5 dzīvibaskoki. No Raiņa ielas šo skaudro vietu norobežo cirpts mežabeļu dzīvžogs. Šeit uzstādīta tēlnieka Kārļa Baumaņa skulptūra "Lielā stēla".

Nelielā skvēriņā starp Atbrīvotāju, Parka un Dārza ielu uz granīta postamenta ir novietota tēlnieka Igora Dobičina kaltā skulptūra "Rūdolfs Blaumanis".

Siguldas pilsētas centra daļa būtiski mainījās pēc tādu sabiedrībai vajadzīgu ēku kā universālveikala, kultūras nama un autoostas uzcelšanas 60. – 70. gados. Saglabājot augošos bērzus, kurus stādījuši 1939. gada ģimnāzijas absolventi, un dažu labu veco ābeli, likvidējot pāraugušos egļu dzīvžogus Pils ielas (toreiz Padomju ielas) abās pusēs, paplašinot ielas braucamo daļu un pārceļot gājēju ietvi otrpus veco koku stādījumiem, pilsētā ienāca plašums un atvērtība. Šajā laikā lielu darbu pilsētas apstādījumu labiekārtošanā ieguldīja zaļumsaimniecības nozarē

strādājošie speciālisti Ina Vikmane un Mārtiņš Vikmanis, Aivars Irbe u.c.

1972. gadā tika pabeigta Dārzkopības un biškopības biedrības ēka. A. Irbe izstrādāja projektu par izstāžu dārza ierīkošanu. Tas bija jauns un nekur Latvijā nedzirdēts pasākums – veidot izstāžu dārzu. Drīz vien tas tapa par Siguldai nozīmīgu vietu, par kultūras centru, kuru brauca aplūkot pilsētas ciemiņi, te apgrozījās dārzkopji no plašas apkārtnes, te nāca Siguldas sabiedrība skatīt regulāri notiekošās ziedu un mākslas izstādes, apjūsmot gadskārtējos dārza keramikas darbus. Šeit notika dārza koncerti, sanāksmes, konferences. Dārzs gaida jaunas čaklas rokas, izdomas bagātus cilvēkus.

Vēl ir viens īpašs Siguldas dārzs – aizgājušo mūžu dārzs – kapsēta, Brāļu kapi. Te guļ mūsu senču paaudzes, te guļ mūsu tēvi, mātes, brāļi un māsas. 1980. gadā Siguldas Brāļu kapos tika uzstādītas tēlnieka Induļa Rankas skulptūras "Dzejnieks tribūns" un "Varoņa bojāeja" (arhitekts E. Vecumnieks).

Dainu kalns

Netālu no Siguldas atrodas Dainu kalns. 1981. gada rudenī tur aizsākās darbs pie Tautasdziesmu parka izveides Turaidā. Sākotnēji pieticīgā – ideja par piemiņas takas izveidošanu Krišjānim Baronam no *Dainu* mājām Gaujmalā līdz Turaidas pilij izvērtās kolosālā darbā daudzu gadu garumā, kas vainagojās ar liela, visu iecienīta parka izveidošanu ar daudzām viena tēlnieka Induļa Rankas latviešu tautasdziesmām un Dainu tēvam veltītajām skulptūrām. Turaidas muzejrezervāta Tautasdziesmu parkā uzstādītas 25 skulptūras.

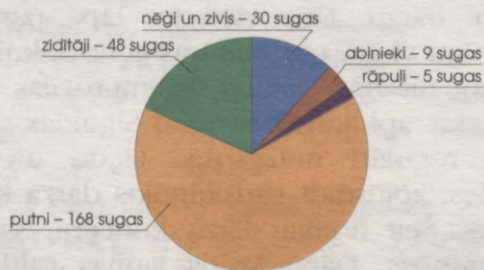
Sigulda ir skaista, sakopta pilsēta. Un tādai tai jāpaliek cauri nākamo gadu desmitiem.

? ✓ Izveido ekskursijas plānu pa Siguldas parkiem!

6. FAUNA

GNP ļoti daudzveidīga ir arī dzīvnieku valsts. Parka teritorijā mīt vairāk nekā 200 mugurkaulnieku, no kuriem vairāk nekā pusi sastāda putni.

Starp šīm sugām ir arī vairākas retas sugas, kuras iekļautas Latvijas un Eiropas Savienības īpaši aizsargājamo sugu sarakstā. Piemēram, Latvijas īpaši aizsargājamo sugu sarakstā no GNP sastopamajām iekļautas 5 nēģu un zivju, 3 abinieku un rāpuļu, kā arī 9 ziditāju sugas.

Gauja līdz ar tās pietiekām ir viena no nedaudzajām upēm visā Baltijas jūras reģionā, kurā saglabājušās dabiskās nēģu un lašu nārsta vietas. Pērļgliemene, iespējams, no GNP teritorijas ir izzudusi. Senos dokumentos ir rakstīts, ka 16. – 19. gs. Gauja bijusi nozīmīga pērļu ieguves vieta. Pastāvējusi pat noteikta nodarbošanās – pērļu zvejniecība. Pērles, kuras varēja izmantot rotaslietu izgatavošanai, šeit ieguva no upju pērļgliemenes (*Margaritana margaritifera*), bet pērļlites veidojas ne jau katrā upju gliemenē, smilšu graudiņam, kas iekļuvis gliemenē, apaugot ar perlamutra kārtiņu. Tajā laikā vidēji 200 – 300 gliemenēs bijusi atrodama tikai viena pērle. Tādējādi gliemeņu krājumi ātri vien tika iznīcināti, un līdz ar to upju pērļgliemene ir kļuvusi par sevišķi retu, izzūdošu dzīvnieku, ierakstītu Latvijas Sarkanajā grāmatā (1. kategorijā).

Upju pērļgliemene

Amerikas ūdele

Gaujā, it īpaši tās pietiekās, savulaik mīta Eiropas ūdele. Tā kā ir ieviesusies Amerikas ūdele, Eiropas ūdele GNP teritorijā izzudusi. Skaita izmaiņas skārušas lauk-

aiņus. Pēdējos gados aiņu skaits atkal pieaug. Gauja ir dzīvesvieta arī ūdriem.

No retajām putnu sugām Gaujas senielejā ligzdo vidējais, baltmuguras un trispirkstu dzenis, mazais ērglis, meža balodis, melnais stārķis, lielā gaura, gaigala, ūpis, zivju dzenītis, pelēkā cielava (sk. pielikumā). Gauja ir nozīmīga ligzdošanas un ziemšanas vieta meža pilēm un lielajām gaurām, ūdensstrazdiem. 20. gs. 30. gados tagadējā GNP teritorijā parasts putns bijusi zaļā vārna, šodien to varam aplūkot tikai fotogrāfijās.

Zaļā vārna

Gaujas senielejā mīt lielais susuris, kurš dzīvo nedaudzās Latvijas vietās. Pirmajā acumirkli tas atgādina sīku, pelēcīgu vāveri. Iespējams, tā ir mūsdienās vistālāk ziemeļos esošā šīs sugas atradne visa areāla ietvaros, jo susuru dzīvesvieta ir veci platlapju meži. Gaujas senieleja ir viena no nozīmīgākajām sikspārņu, arī reto sugu ziemšanas vietām Latvijā (diķa naktssikspārnis, platausainais sikspārnis).

Lielais susuris

GNP ūdenstilpnēs konstatētas 15 aizsargājamās un 20 retās ūdensbez mugurkaulnieku sugas: medicīniskā dēle, platspīļu ūdensvēzis, zaļā dižspāre, strautspāre, zaļā upjspāre, ugunsspāre, spilgtā purvuspāre, skraiduļblakts, divkupru peldvabole, makstenes, avotu knislis.

Siguldas apkārtnē ir pētīta bišu, skrejvaboļu, spāru, tauriņu un ūdenskukaiņu fauna. Vispildīgākā sugu inventarizācija veikta sauszemes un ūdens gliemju faunai. Daņu pētnieks H. Šlešs 1939. gadā, vākdams sauszemes gliemežus Siguldas apkārtnē, vienas dienas laikā konstatējis 63 sugas. Teodora Kamša kolekcijā, kura atrodas Latvijas Dabas muzejā un kura vākta galvenokārt Līgatnes apkārtnē, ir 80 (no 176 Latvijā konstatētajām) sauszemes un saldūdens gliemežu sugu čaulu. Pie parastām un plaši izplatītām GNP abinieku un rāpuļu sugām pieder parastais krupis, parastā varde, zaļā varde un pļavas ķirzaka.

Samērā retas sugas ir purva varde, sila ķirzaka un glodene. Odze ir reta suga, jo to skaits samazinās.

Lielā tritona un mazā tritona sugu izplatība vēl precizējama to slēptā dzīvesveida dēļ. Lielais tri-

7. ŪDENS

tons konstatēts GNP vidusdaļā no Siguldas līdz Cēsīm, kā arī 90. gadu sākumā diķi pie Siguldas pils.

Latvijas Sarkanajā grāmatā ierakstītas 2 sugas – sila ķirzaka un lielais tritons.

Zalktis ir bieži sastopama rāpuļu suga Siguldas apkārtnē, kā arī GNP dienvidu daļā.

Sila ķirzaka

Lielais tritons

Antropogēnā ietekme uz abiniekiem un rāpuļiem ir mērena, bet tālākā tūrisma attīstība var kļūt par negatīvu ietekmi uz atsevišķām sugām – īpaši uz čūskām.

Vietām uz autoceļiem novērojama abinieku bojāeja nārsta migrāciju laikā.

Ieteicams atzīmēt masveida bojāejas vietas un veikt atbilstošus aizsardzības pasākumus – ceļu norobežošanu un caurteču ierīkošanu. Jāatceras, ka arī šo dzīvnieku vieta dabā ir būtiska.

Lai atjaunotu kādreiz GNP teritorijā dzīvojošu, bet vēlāk izzudušu sugu populācijas, veikti vairāku sugu reintrodukcijas pasākumi. 1975. gadā tika uzsākta staltbriežu un bebru reintrodukcija, ievadot dzīvniekus no citām Latvijas vietām. Tagad šie dzīvnieki sastopami visā GNP teritorijā. Nesekmīgi reintrodukcijas mēģinājumi veikti baltirbei un mednim. Notikusi arī laukirbju pavairošana. Amatas un Braslas krastos atrodas zivju audzētavas, kas nodarbojas ar vietējo zivju resursu papildināšanu. Gaujā un tās lielajās pietekās 70. gados izlaisti kuprļaša, ketlaša un varavīksnes foreļu mazuļi, bet vietēju populāciju izveidošanās nav notikusi.

? ✓ Vai Tu zini, ar kurām metodēm pēta sikspārņus?

✓ Kur, Tavuprāt, paliek putni, vāveres un citi dzīvnieki pēc svētku uguņošanas? Vai varam cerēt, ka dzīvnieki atgriezīsies?

✓ Kāpēc GNP var atrast relatīvi daudz aizsargājamu un retu ūdensbezmugurkaulnieku?

Nav divu vienādu cilvēku, un nav divu vienādu ūdens avotu. Ikkatrā vietā ūdens ir unikāls. Atšķirīgo minerālvielu sastāvu, t. sk. dzelzs koncentrāciju, arī ūdens cietību nosaka ūdens ie-guves vieta. Šo atšķirību ir bezgala daudz, tieši tāpēc nevar būt divu pilnīgi vienādu ūdens-apgādes risinājumu. Ja jūs savu dienišķo veldzi nesmeļat no akas, būs grūti iztikt bez nopietna projekta. Tajā vajadzēs iesaistīt ģeologus, mikrobiologus, ķīmiķus, inženierus, celtniekus. Katrs no viņiem sniegs atbildes savas kompetences jomā.

Gaujas sateces laukums Latvijā ir 7 790 km². Latvijas Hidrometeoroloģiskais dienests krāj un analizē ūdens paraugus no Gaujas. Pēc ūdens bioloģiskās kvalitātes noteikšanas metodēm ir noskaidrots, ka kopumā Gaujas ūdens ir vāji piesārņots. Konstatēts, ka Siguldas notekūdeņi būtiski neietekmē Gaujas ūdens kvalitāti. Augšpus Siguldas vēl jūtama Līgatnes papīrfabrikas ilgstošā notekūdeņu ietekme. Lejpus Siguldas ūdens kvalitāti būtiski uzlabo daudzo avotu ieplūšana Gaujā. Gaujā pie Siguldas ir konstatētas retas spāru sugas, piemēram, zaļā dižspāre, ugunsspāre, zaļā upjuspāre un divkupru peldvabole (*Brychius elevatus*), kas Latvijā ir ļoti reta suga.

Nav krāti hidrobioloģiskie dati par Gauju Siguldas pilsētas tuvumā. Upes pašattīrīšanās ir samērā nelielā posmā starp Rīgas jūras līci un Siguldu. Tas ir tāpēc, ka attālums starp līci un Siguldu ir mazs.

Stāvoklis ir jāuzlabo lielākajā daļā Latvijas – gan savākšanas sistēmās, gan arī attīrīšanas procesos, lai izpildītu valsts prasības un starptautiskās saistības. Siguldā tika veikta izpēte (kāds ir ūdens ekoloģiskais stāvoklis). Izpēti pieprasīja Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, finansēja SIDA – Zviedru starptautiskās attīstības kooperācijas aģentūra.

Galvenās ūdens attīrīšanas problēmas Siguldā.

1. Nav dzeramā ūdens attīrīšanas staciju (būtu vēlams tikai viens ūdestornis Saules ielā, kas apgādātu visu pilsētu ar ūdeni). Ūdens sastāvā ir

Lakstīgalas ielas ūdestornis ▶

Fe (III) un Mg. Savienojoties Fe (III) ar skābekli, rodas brūnas nogulsnes, kas cilvēkiem ir nepatīkamas.

2. Lakstīgalas ielas ūdenstornis ir celts 1955. gadā. Šis tornis ir ilgi kalpojis, tāpēc radušies piesārņojumi ūdensvados, kurus vajadzētu izskalot.

3. Attīrīšanas iekārtas atrodas pilsētas teritorijā. Pie Lorupes tilta 1990. gadā sāka celt attīrīšanas iekārtu, bet 1991. gadā pārtrauca celtniecību. To atsāka 90. gadu beigās. Pa Šveices ielu līdz pat Lorupei ir izveidots spiedvads 2,6 km garumā un uzbūvēta moderna sūkņtava.

Spiedvada būvniecība Šveices ielā

4. Lakstīgalu gravas attīrīšana.

Netīrs dzeramais ūdens var izraisīt:

- ✓ infekcijas slimības,
- ✓ parazitiskās slimības,
- ✓ hronisku vai akūtu saindēšanos.

Slimības.

Dizentērija – nopietna gremošanas trakta infekcija, kura izraisa asiņainu caureju, ko pavadā drudzis un sāpes. Šādu simptomu gadījumā nekavējoties jāizsauc ārsts.

Botkina slimība (vīrushepatīts) – vispārēja vīrusa ierosināta akūta cilvēku infekcijas slimība, kam galvenokārt raksturīgs aknu bojājums. Ir vairākas Botkina slimības formas. Viena no tām ir vīrushepatīts A, ar kuru parasti slimo bērni. Tas izplatās ar inficētu pārtiku, ūdeni, kā arī ar gaisa pilieniem. Inkubācijas periods ilgst 3 – 4 nedēļas. Botkina slimība sākas ar paaugstinātu temperatūru, ēstgribas trūkumu, gripai līdzīgām parādībām vai sāpēm locītavās.

Holera – akūta, sevišķi bīstama zarnu infekcijas slimība. Slimība sākas ar caureju, kas pakāpeniski kļūst biežāka. Rodas nespēks. Vēlāk pievienojas vemšana. Smagos gadījumos ķermeņa temperatūra kritas, sākas krampji, apziņas traucējumi. Mainās slimnieka izskats – sejas panti ir asi, acis iekritušas, balss neskanīga, āda zilgana, stipri krokaina.

Salmoneloze – akūtas zarnu infekcijas slimību grupa, uztura toksikoinfekcijas. Infekcijas avots – slimie mājdzīvnieki un to produkti, grauzēji, retāk cilvēki. Saslimstība notiek, ja pārtikā lieto jēlu vai termiski nepietiekami apstrādātu gaļu. Simptomi: slikta dūša, vemšana, sāpes vēderā, caureja, paaugstināta temperatūra vai pat sāpes muskuļos, krampji.

Nepietiekošs fluora daudzums ūdenī var attīstīt zobu kariesu. Cilvēkam diennaktī nepieciešams 3 mg fluora.

Nozīme ir arī joda daudzumam ūdenī. 90 % no organismam vajadzīgā joda cilvēks saņem ar pārtikas produktiem (cilvēkam diennaktī jāuzņem 125 m/kg joda). Ja ūdenī joda ir maz, tad arī augsnē, augos un dzīvniekos tā ir maz. Joda nepietiekamība organismā izraisa vairogdziedzera slimības.

Īstermiņa ūdens kvalitātes uzlabošanas programma pilsētā.

✓ Dzeramā ūdens attīrīšanas stacijas celtniecība.

✓ Ūdenstīkla tīrīšana.

✓ Ūdens tīkla paplašināšana un rehabilitācija.

Ilgtermiņa ūdens kvalitātes uzlabošanas programma pilsētā.

Pie centrālās attīrīšanas iekārtas paredzēts pieslēgt arī lauktehnikas iekārtas. Pavisam ir 4 attīrīšanas iekārtas: Peldu ielā, Lauktechnikā, Krimuldā, Turaidā.

Fakti.

✓ Siguldā ūdens vidējā ieguve ir 2 897 m³ dienā.

✓ Siguldā ūdensvada tīkla galveno līniju kopējais garums ir 38 km.

✓ Lietusūdens novades tīklu garums ir 7,4 km.

✓ Bojājumi vados varētu būt atkarīgi no materiālu kvalitātes, zemes stāvokļa un celtniecības metodēm.

✓ Mūsu pilsētu ūdensvados plūst arī pazemes avotu ūdens. Tam ir gan plusi, gan minusi. Šis ūdens ir lētāks un tīrāks, mazāk pakļauts

Sūkņu stacija Siguldā

piesārņojumam un avāriju draudiem. Taču pazemes ūdeņos ir pārlietu daudz kalcija un dzelzs, tātad vēlams to mīkstināt un atdzelžot.

Dzelzs, kas ir dzeramā ūdenī, pati par sevi nav kaitīga cilvēka veselībai, bet tā rada duļķainību un garšas pasliktināšanos. Ūdens cietības ietekme uz cilvēka veselību pasaulē ir maz pētīta, turklāt pastāv divi diametrāli pretēji uzskati. Viens – ka ūdens cietība var izraisīt sirds un asinsvadu slimības, otrs – ka šīs slimības izraisa mīksts ūdens un tāpēc mīksts ūdens būtu jācietina.

7.1. ŪDENS PIESĀRŅOJUMS

Piesārņojums ir fizikālo vai ķīmisko parametru maiņa ūdenī. Tas var nelabvēlīgi ietekmēt dzīvus organismus. Ūdens piesārņojumam var būt dabiska izcelsme.

Tipiski ūdens piesārņojuma avoti ir:

- 1) cauruļu vadi, caur kuriem ūdenskrātuvēs, upēs, ezeros un jūrās tiek ievadīti pilsētu vai rūpniecības neattīrīti notekūdeņi;
- 2) lauksaimniecības notekūdeņi;
- 3) eļļas un naftas produktu izplūde no cauruļvadiem.

Izšķir šādus ūdens piesārņojuma veidus:

- 1) municipālais ūdens piesārņojums;
- 2) rūpnieciskais ūdens piesārņojums;
- 3) lauksaimnieciskais ūdens piesārņojums;
- 4) termiskais ūdens piesārņojums;
- 5) radioaktīvais ūdens piesārņojums.

Municipālo ūdens piesārņojumu veido piesārņojums no kanalizācijas un sadzīves notekūdeņiem. Rūpniecisko ūdens piesārņojumu veido dažādas organiskas vielas, metālu sāļi, naftas produkti. Lauksaimniecībā izmantoto ūdeņu piesārņojumu galvenokārt veido minerālmēslojums. Šī piesārņojuma dēļ upēs un ezeros ieplūst N un P saturošas vielas, kuras ietekmē gruntsūdens kvalitāti. Tas izraisa tā saukto eitifikāciju jeb ūdens ziedēšanu, kā rezultātā ātrāk nekā dabiski pārpurvojas ezeri un palielinās aļģu daudzums jūrās. Pēc vētrām sanestās, zaļās, smakojošās jūras aļģes ir tiešas N un P iedarbības sekas. Termiskais ūdens piesārņojums, proti, ūdens temperatūras paaugstināšanās, sagrauj ūdens ekosistēmu. Radioaktīvā ūdens piesārņojuma rezultātā radioaktīvās vielas uzkrājas ūdensdzīvniekos, kurus izmantojot pārtikā palielinās risks saslimt ar ļaundabīgajiem audzējiem un vairogdziedzera slimībām.

Ūdensvada ūdens tiek uzskatīts par labu, ja kopējais mikroorganismu skaits 1 ml ir 100, par aizdomīgu – 100 līdz 150, par piesārņotu – 500 mikroorganismi un vairāk. Aku un atklātu ūdensbaseinu ūdeņos mikroorganismu skaits 1 ml

ūdens nedrīkst pārsniegt 1000. Turklāt ūdens kvalitāti raksturo tas, vai ūdenī ir sastopama zarnu nūjiņa – *Escherichia coli* [*E. coli*].

Netieši dzeramā ūdens kvalitāti var pārbaudīt arī virusoloģiski (pēc tā saucamajiem *E. coli* fāģiem). Tie ir vīrusi, kas par savu mērķi izvēlas zarnu nūjiņas, kurās vairojas. Vienā zarnu nūjiņā mēdz attīstīties tūkstošiem vīrusu, pēc kuriem var arī spriest par ūdens piesārņojumu ar zarnu nūjiņām.

7.2. P/U "SALTAVOTS"

Ūdeni dzeršanai ņem no artēziskajiem urbumiem pie Gaujas. Pašvaldības uzņēmums "Saltavots" pilsētas iedzīvotājus nodrošina ar dzermo ūdeni un saimnieciski fekālo notekūdeņu savākšanu, novadišanu un attīrīšanu.

Attīrīšanas iekārtas.

Centralizētas ūdensapgādes un notekūdeņu novadišanas sistēmas Siguldas pilsētā sāka veidoties 20. gadsimta 50. gados. Pirmās attīrīšanas iekārtas tika nodotas ekspluatācijā 1963. gadā, to jauda bija 900 m³ diennaktī. Šīs attīrīšanas iekārtas tika rekonstruētas 70. un 90. gados, palielinot jaudu līdz 2400 m³ diennaktī. Diemžēl šī jauda ir nepietiekama, attīrīšanas iekārtas atrodas avārijas stāvoklī, jo trūkst līdzekļu to atjaunošanai.

Saimnieciski fekālie notekūdeņi tiek savākti un novadīti uz attīrīšanas iekārtām pa aptuveni 38 km gariem pašteses maģistrālajiem tīkliem, kā arī izmantojot notekūdeņu pārsūkņēšanas 4 stacijas. Notekūdeņus attīra 4 bioloģiskās attīrīšanas iekārtas. Lielākās no tām atrodas Peldu ielā. (Pēc p/u "Saltavots" materiāliem.)

Vismodernākā ūdens attīrīšanas iekārta visā Rīgas rajonā ir uzbūvēta *Muceniekos* 1998. gadā.

Kompleksā ir 2 baseini, kuros diennaktī ieplūst 250 m³ netīrā ūdens. Pirms tam ar kompresora palīdzību tiek atdalīti biežumi (papīri u.c.). Baseinos ir bioloģiskās dūņas, kuras ved no Salaspils. 10 m³ dūņu maksā Ls 100. Dūņās ir baktērijas, kuras barojas ar piesārņojumu. Ja ūdensbaseinos ir kādas indes, tad mainās ūdens krāsa. Skābeklis tiek speciāli pievadīts. Attīrīto ūdeni iesūknē Mazajā Juglā. Attīrītā ūdens analīzes ir tik labas, ka ūdeni var pat dzert. (Sk. mācību grāmatu "Ropažu pagasts".)

- ?
- ✓ Kādi ir galvenie gruntsūdeņu piesārņojuma avoti?
 - ✓ Kā, pēc Tavām domām, varētu novērst vai samazināt tos?

8. ATKRITUMI

8.1. ATKRITUMI – MŪSU NĀKOTNES BIEDS

Senie cilvēki apzinājās, ka nedalāmi ir saistīti ar vidi, kurā dzīvo. Būdami mednieki un augu vācēji, viņi neaizgāja bojā tikai tāpēc, ka cienīja pasauli, kurā dzīvoja.

Iedzīvotāju pieaugums, patēriņš un tehnoloģija šodien ir pirmie vides izmaiņu virzītājspēki. Planētas Zeme vide pēdējos gadsimtos mainās straujāk nekā jebkad agrāk. Šis gadsimts var pieredzēt ievērojamas vides izmaiņas un sagādāt pārsteigumus. Pārmērīgās prasības un dzīvesveids cilvēces slāņu vidū uzliek videi milzīgu slodzi. No pilsētām nākošais, strauji augošais atkritumu daudzums rada draudus videi un cilvēku veselībai. Ikviens no mums ir līdzatbildīgs par to, lai nodrošinātu cilvēces ceļu uz drošāku nākotni. Cilvēkam savas evolūcijas gaitā jāklūst par dzīvās dabas humānāko būtni. Tikai tad ikvienai dzīvības formai būs izdzīvošanas iespējas un daba būs pateicīga cilvēkam par domu gaišumu un rīcības labestību.

Atkritumu izgāztuve

Atkritumus transportē uz izgāztuvēm. Katra izgāztuve ir citādāka. Tajās var būt apglabāti visdažādākie atkritumi. Lai mūsu zeme nekļūtu par lielu atkritumu izgāztuvi ar grūti prognozējamām sekām, esam ķērušies pie sadzīves atkritumu saimniecības sakārtošanas. Atkritumu daudzums nemitīgi pieaug, palielinoties cilvēku skaitam un paaugstinoties labklājības līmenim.

Esam sapratuši, ka visa pamatā ir sadzīves atkritumu šķirošana, un ceram, ka tuvākajā nākotnē šajā darbā iesaistīsies arī visi iedzīvotāji. Katrai sadzīves atkritumu frakcijai ir jāatrod tās atsevišķās izmantošanas vai iznīcināšanas veids.

Atkritumi ir sadzīvē un saimnieciskās darbības rezultātā radušies vielu vai priekšmetu pārpaliku-

mi, no kuriem cilvēki grib atbrīvoties. Atkritumsaimniecība ir tautsaimniecības nozare, kas ietver atkritumu savākšanu, šķirošanu, transportēšanu, kā arī noglabāšanu vai dažāda veida pārstrādi (likums par sadzīves atkritumu apsaimniekošanu). Atkritumus vajadzētu vākt atsevišķi. Nokļuvuši kopējā plūsmā, tie var izraisīt nelaimes gadījumus, uzliesmojot, uzsprāgstot, izdalot indīgas gāzes. Siguldā atkritumus nešķiro, tādēļ izgāztuvē var būt bīstamas sekas. Parasti atkritumus sapresē, lai mazinātu to apjomu. Citās valstīs atkritumus pārklāj ar plēvi un izveido slalomkalnu jeb veic rekultivāciju. Mūsu izgāztuve nav tik liela, tādēļ atkritumus presē ar traktoru – buldozeru, un arī atkritumi jau ir 3 reizes sapresēti atkritumu savākšanas mašīnā.

Iedzīvotāju pienākumi atkritumu savākšanā:

- ✓ iegādāties tvertni savākšanai;
- ✓ uzturēt kārtībā atkritumu tvertņu laukumus,

Atkritumu konteineri L. Paegles ielā

kas paredzēti sadzīves atkritumu savākšanai, un nodrošināt ērtu transportlīdzekļa piekļūšanu atkritumu tvertnēm;

- ✓ nepiepildīt atkritumu tvertnes ar ugunsnedrošiem un eksplozīviem priekšmetiem;
- ✓ nepieļaut tvertnē esošo atkritumu sadedzināšanu, ciešu sablīvēšanu, ieskalošānu;
- ✓ tīrot teritoriju, aizliegts ierakt atkritumus zemē;
- ✓ aizliegts atkritumus izmest ārpus sava īpašuma teritorijas (Sadzīves atkritumu savākšanas, transportēšanas un šķirošanas noteikumi Siguldā).

Atkritumu tvertņu labošanu un nomaiņu veic to īpašnieks vai apkalpojošā firma. Atkritumu transportēšanas organizāciju pienākums ir nodrošināt atkritumu regulāru izvešanu no atkritumu tvertnēm, ko Siguldā veic firma "JUMIS".

Maksa par sadzīves atkritumu savākšanu un izvešanu tiek iekasēta:

- ✓ no katras pilsētā dzīvojošas fiziskas personas;
- ✓ no juridiskām personām, kas vada firmas, uzņēmumus un šo pakalpojumu izmanto.

Maksa, kas iedzīvotājiem noteikta par atkritumsaimniecības sniegtajiem pakalpojumiem, ietver:

- ✓ atkritumu savākšanas un transportēšanas izmaksas,
- ✓ dabas resursu nodokli fiziskām un juridiskām personām, kuras pārkāpj šos noteikumus (administratīvais sods no 5 līdz 50 latiem).

Siguldā atkritumus savāc 2 reizes nedēļā no daudzstāvu namiem, individuālie uzņēmumi izved paši 1 reizi nedēļā.

2001. gadā maksa par 1 m³ atkritumu izvešanu bija Ls 2,95, par 240 l – Ls 1,20 No daudzstāvu namu iedzīvotājiem – Ls 0,45 mēnesī.

Atkritumu savākšanas mašīna

Par katru kubikmetru atkritumu ir jāmaksā zemes resursu nodoklis (Ls 0,25 par katru kubikmetru). 40% no šīs summas paliks tās pašvaldības pārziņā, kuras teritorijā atradīsies atkritumu izgāztuve, un savukārt pašvaldības izdala līdzekļus izgāztuves apsaimniekošanai.

Uz Siguldas izgāztuvi atkritumi tiek vesti no Carnikavas, Allažiem, Murjāņiem, Lojas, Sējas, Inčukalna, Raganas, Krimuldas un Vangažiem. Šīs nozares pārstāvji domā, ka nākotnē katram iedzīvotājam atkritumi būs jāšķiro 2 daļās: stikls atsevišķi un papīrs atsevišķi. Jāpauzē vismaz sešiem gadiem, lai visi cilvēki to saprastu un godprātīgi izdarītu. Atkritumu apjomi Siguldas izgāztuvē ir apmēram 1550 m³ mēnesī. Atkritumus sašķiro bezpajumtnieki, kuri izgāztuvē ierodas kā pastāvīgi strādnieki.

Bez vārdiem

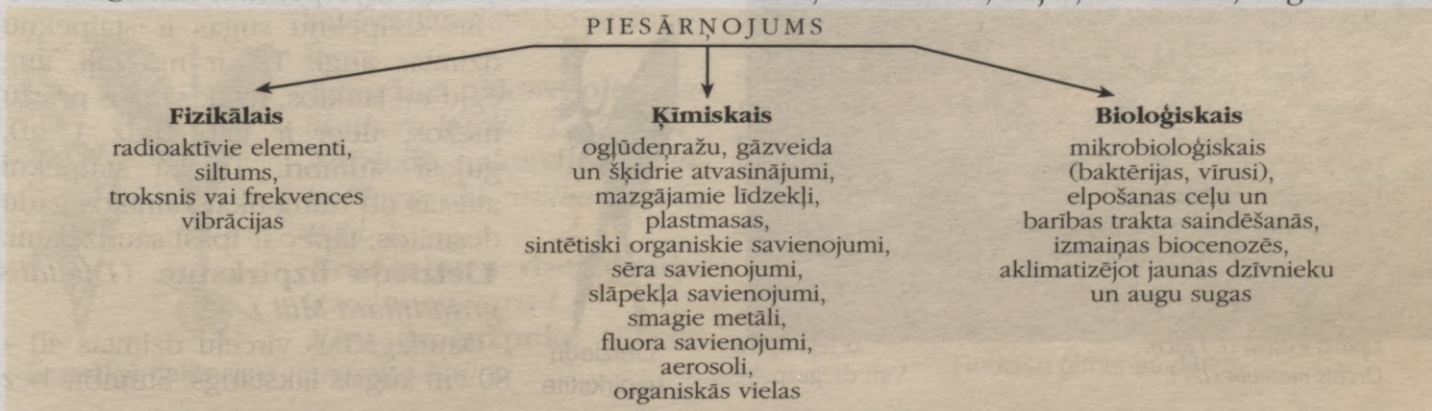
Siguldas izgāztuve nav veiksmīgi izveidota, tādēļ intensīvi jādomā par uzlabojumiem.

Nākotnes atkritumu savākšanas mašīna piemērota nelielu apjomu skvēru, parku apkopšanai

8.2. SECINĀJUMI PAR ŪDENS KVALITĀTES UN ATKRITUMU SAVĀKŠANAS PROBLĒMĀM SIGULDĀ

1. Atkritumus galvenokārt veido sadzīves un ķīmiskie galaprodukti.
2. Atkritumus nešķiro, bet presē gan savācējmašīnā, gan izgāztuvē.
3. Uz Siguldas atkritumizgāztuvi tos ved no Vangažiem, Murjāņiem, Krimuldas, Sējas, Allažiem, Carnikavas, Lojas, Inčukalna, Raganas.

4. Viens Siguldas iedzīvotājs no daudzstāvu nama mēnesi par atkritumu izvešanu maksā Ls 0,45.

5. Atkritumu izgāztuve atrodas GNP teritorijā.

6. Krāna ūdens kvalitāte iedzīvotājus neapmierina, jo bieži tas ir rūšains, ciets, kaļķains.

7. Pašlaik tiek risināts jautājums par ūdens kvalitātes uzlabošanu mūsu pilsētās.

8. Firma "JUMIS" sāk uzstādīt pilsētā jauna tipa konteinerus, kas domāti atsevišķi stiklam un atsevišķi papīram.

? ✓ Padomā, kā Latvijā varētu attīstīt otrreizējo pārpalikušo materiālu pārstrādi!
 ✓ Uzzīmē nākotnes atkritumu savākšanas konteineru!

9. PIELIKUMS

GNP KONSTATĒTĀS LATVIJAS SARKANĀS GRĀMATAS AUGU SUGAS

1. kategorija	<i>Cypripedium calceolus</i> L.	Dzeltenā dzegužkurpīte
2. kategorija	<i>Salix myrtilloides</i> L.	Mellenāju kārkls
	<i>Betula nana</i> L.	Pundurbērzs
	<i>Pyrus pyrastrer</i> Burgsd.	Meža bumbiere
	<i>Onobrysbis arenarija</i> (Kit.) DC.	Smiltāju esparsete
	<i>Pedicularis sceptrum-carolinum</i> L.	Dižā jāneglīte
	<i>Hammarbya paludosa</i> (L.) O. Kuntze	Purva sūnene
	<i>Malaxis monophyllos</i> (L.) Sw.	Purvāju vienlape
	<i>Dracocephalum ruyschiana</i> L.	Ziemeļu pūķgalve
	<i>Gentiana pneumonenthe</i> L.	Tumšzilā genciāna
3. kategorija	<i>Lycopodium annotinum</i> L.	Gada staipekņi
	<i>Lycopodium clavatum</i> L.	Vālišu staipekņi
	<i>Isöetes lacustris</i> L.	Gludsporu ezerene
	<i>Isöetes echinospora</i> Durien.	Dzeloņsporu ezerene
	<i>Aquilegia vulgaris</i> L.	Meža ozoliņi
	<i>Pulsatilla patens</i> (L.) Mill.	Šķeltlapu silpurene
	<i>Lunaria rediviva</i> L.	Daudzgadīgā mēnesene
	<i>Jovibarba sobolifera</i> (Sims) Opiz	Atvasu saulrieteņi
	<i>Malus sylvestris</i> Mill.	Meža ābele
	<i>Daphne mezereum</i> L.	Parastā zalktene
	<i>Helianthemum nummularium</i> (L.) Mill	Naudiņu saulrozīte
	<i>Chimaphila umbellata</i> (L.) W. Barton	Čemuru palēki
	<i>Arctostaphylos uva-ursi</i> (L.) Spreng.	Parastā miltene
	<i>Gentiana cruciata</i> L.	Krustainā genciāna
	<i>Digitalis grandiflora</i> Mill.	Lielziedu uzpirkstīte
	<i>Linnaea borealis</i> L.	Ziemeļu lineja
	<i>Lobelia dortmanna</i> L.	Ūdeņu lobēlija
	<i>Dactylorhiza baltica</i> (Klinge) Orlova	Baltijas dzegužpīrkstīte
	<i>Dactylorhiza incarnata</i> (L.) Soo	Stāvlapu dzegužpīrkstīte
	<i>Dactylorhiza russovii</i> (Klinge) Holub	Rusova dzegužpīrkstīte
	<i>Epipactis atrorubens</i> (Hoff.ex Bernb.) Schult	Tumšsarkanā dzeguzene
	<i>Gymnadenia conopsea</i> (L.) R. Br.	Odu gimnadēnijs
	<i>Liparis loeselii</i> (L.) Rich.	Lēzeļa lipare
	<i>Orchis mascula</i> (L.) L.	Viru dzegužpuķe

<i>Orchis militaris</i> L.	Bruņcepuru dzegužpuķe
<i>Platanthera bifolia</i> (L.) Rich.	Smaržīgā naktsvijole
<i>Platanthera chlorantha</i> (Cust.) Reichenb.	Zaļziedu naktsvijole
<i>Huperzia selago</i> (L.) Bernb. Ex Schrank et Merk.	Apdzira
4. kategorija	
<i>Diphasium complanatum</i> (L.) Holub	Parastais plakanstaipekņis
<i>Nymphaea alba</i> L.	Baltā ūdensroze
<i>Nymphaea candida</i> J.et C.Presl.	Sniegbaltā ūdensroze
<i>Tulipa sylvestris</i> L.	Meža tulpe
<i>Dactylorhiza cruenta</i> (O.F.Muell.) Soo	Asinsarkanā dzegužpīrkstīte
<i>Dactylorhiza maculata</i> (L.) Soo	Plankumainā dzegužpīrkstīte

Dzeltenā dzegužkurpīte (*Cypripedium calceolus* L.).

Daudzgadīgs orhideju dzimtas lakstaugs ar 20 – 50 cm augstu, taisnu stumbru. Lapas 3 – 5, plati eliptiskas, gareniski rievainas. Zieds viens (retāk 2 – 3), liels, kurpītes veida, ar dzeltenu lūpu un brūnganām pārējām apziedņa daļām. Sakneis ložņājošs, ar garām saknēm. Zied maijā, jūnijā.

Aug jauktos mežos, meža pļavās, upju krastos. Izplatība: GNP 5 atradnes.

Ziemeļu pūķgalve (*Dracocephalum ruyschiana* L.).

Daudzgadīgs lūpziežu dzimtas lakstaugs. Stumbrs 20 – 60 cm augsts. Lapas šauri lance-tiskas, spīdīgas, malas ieritinājušās, augšējās – gandrīz sēdošas, apakšējās – ar īsiem kātiem. Ziedi zilgani violeti, mieturos pa 6 augšējo lapu žāklēs, vārpveida ziedkopā. Zied no jūnija līdz augustam.

Aug pauguru nogāzēs, sausos, jauktos (vai skuju koku) mežos.

Mellenāju kārkls (*Salix myrtilloides* L.).

30 – 80 cm augsts vītulu dzimtas krūms. Zari – kaili, jauni zari – pūkaini. Lapas ļoti sīkas, 1,0 – 3,5 cm garas, ovālas, ar daudz dzīslām, blāvas, apakšpusē zilganvioletas (atgādina zīleņu *Vaccinium uliginosum* L. lapas). Ziedkopa 1,5 – 2,5 cm gara spurdze. Ziedu plēksnes brūndzeltenas, bieži vien iesarkanās. Zied maijā, jūnijā.

Aug zāļu purvos.

Gada staipekņi (*Lycopodium annotinum* L.).

Vālišu staipekņi (*Lycopodium clavatum* L.).

Šis staipekņu sugas ir staipekņu dzimtas augi. Tie ir mūžzaļi, aug egļu un jauktos, retāk sausos priežu mežos, tiem ir gari (līdz 1 m), guļoši stumbri. Tā kā staipekņi attīstās un izaug tikai vairākos gadu desmitos, tāpēc ir īpaši saudzējami.

Lielziedu uzpirkstīte (*Digitalis grandiflora* Mill.).

Daudzgadīgs virceļu dzimtas 40 – 80 cm augsts lakstaugs. Stumbrs bez

Lielziedu uzpirkstīte

zariem, ar nedaudz matiņiem. Lapas kārtas, plati lansetiskas, ar matiņiem, zobainas, apakšējās ar gariem kātiem. Ziedi dzelteni, līdz 4,5 cm gari, nesimetriski zvanveida, vienpusīgā ķekarā. Zied jūnijā, jūlijā.

Aug sausās pļavās, meža pļavās.

Daudzgadīgā mēnesene (*Lunaria rediviva* L.).

Daudzgadīgs 30 – 120 cm augsts krustziežu dzimtas lakstaug. Stumbrs zarains, ar matiņiem. Lapas ar kātiem, lielas, zāgzobainas, sirdsveida. Ziedi violeti, smaržīgi. Auglis ovāls, plakans, abos galos smails, nokarens pākstenis. Zied jūnijā, jūlijā.

Aug lapu koku un jauktos mežos, upju ielejās, krastu nogāzēs.

Meža silpurene (*Pulsatilla patens* (L.) Mill.; sk. attēlu).

Meža vizbulis (*Anemone sylvestris* L.).

Parastā ozolīte (*Aquilegia vulgaris* L.).

Visas šīs sugas ir gundegu dzimtas augi. Zied pavasarī un vasaras pirmajā pusē. Šķeltlapu silpurene galvenokārt sastopama sausos priežu mežos, mežmalās, republikas centrālajā un austrumu daļā. Meža vizbuli un meža ozoliņi sastopami visā valstī egļu un egļu-platlapu koku mežos, īpaši upju ielejās. Visas trīs sugas aug kaļķainās augsnes. Sevišķi lielos vairumos ievāc silpureņu un vizbulu ziedus. Augus vācot, jāsaudzē augu sakneņi. Jāievēro arī, ka abu minēto sugu augi ir indīgi.

Meža silpurene

Atvasu saulrieteņi (*Jovibarba sobolifera* (Sims) Opiz.).

Šī suga ir biezlāju dzimtas augs. Uzmaniību tas piesaista ar savām apaļajām galviņveida lapu rozetēm, kuras viegli izraujamas no augsnes. Aug sausos priežu mežos, pauguru nogāzēs.

Parastā zalktene (*Daphne mezereum* L.).

Šis krūmiņš ir zalkteņu dzimtas augs, aug mitros egļu un jauktos mežos. Zied agrā pavasarī pirms lapu plaukšanas. Viss augs ir ļoti indīgs. Parasti zalktenes pavasaros stipri aplauž, tādējādi kavējot tās dabisko atjaunošanos.

Smaržīgā naktsvijole

Smaržīgā naktsvijole (*Platanthera bifolia* (L.) Rich.).

Zaļziedu naktsvijole (*Platanthera chlorantha* (Cust.) Rchb.).

Bruņcepuru dzegužpuķe (*Orchis militaris* L.)

Vīru dzegužpuķe (*Orchis cruenta* Mill.).

Baltijas dzegužpuķe (*Orchis baltica* Klinge.).
Odu gimnadēnija (*Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br.).

Šie orhideju dzimtas augi galvenokārt aug mitrās pļavās un zāļu purvos, zied vasaras sākumā un vidū. Dažu sugu ziedi patikami smaržo. Dažas sugas (plankumainās, bruņcepuru, vīru dzegužpuķes) lieto arī tautas medicīnā.

Baltijas dzegužpuķe

Gludsporu ezerene (*Isotetes lacustris* L.).

Daudzgadīgs 5 – 20 cm augsts ezereņu dzimtas ūdensaugs, aug zem ūdens piekrastes joslā. Stumbrs īss, apaļš, pie pamata lapu rozete. Lapas stāvas, smailas, tumši zaļas, cietas, nedaudz caurspīdīgas. Pārziemo ar veģetatīvām lapām, kas atrodas lapu rozetes centrā.

Aug oligotrofa tipa ezeros smilšainā augsnē.

Dzelonsporu ezerene (*Isotetes echinospora* Dur.).

Daudzgadīgs 3 – 10 cm augsts ezereņu dzimtas ūdensaugs, līdzīgs gludsporu ezerenei. Lapas atliekušas, lapas plātne mīksta, caurspīdīga, galā smaile.

Aug oligotrofos ezeros smilšainā augsnē.

Čemuru palēki (*Chimaphila umbellata* (L.) W. Bart.).

Palēki ir ziemciešu dzimtas augi ar skaistām mūžzaļām ādainām lapām. Kā dekoratīvu augu to pārdod tirgū rudens un ziemas mēnešos.

Odu gimnadēnija

ATCERĪETIES – aizsargājamais augs nedrīkst vākt!!!

Rudzišu ģimenes dārzs

I. Vikmanes dārzs

Divlapu žagatiņa

Baltmugurdzenis

Mazais ērglis

Meža balodis

Pelēkā cielava

GAUJAS NACIONĀLAIS PARKS

LĪGATNES MĀCĪBU UN ATPŪTAS PARKS

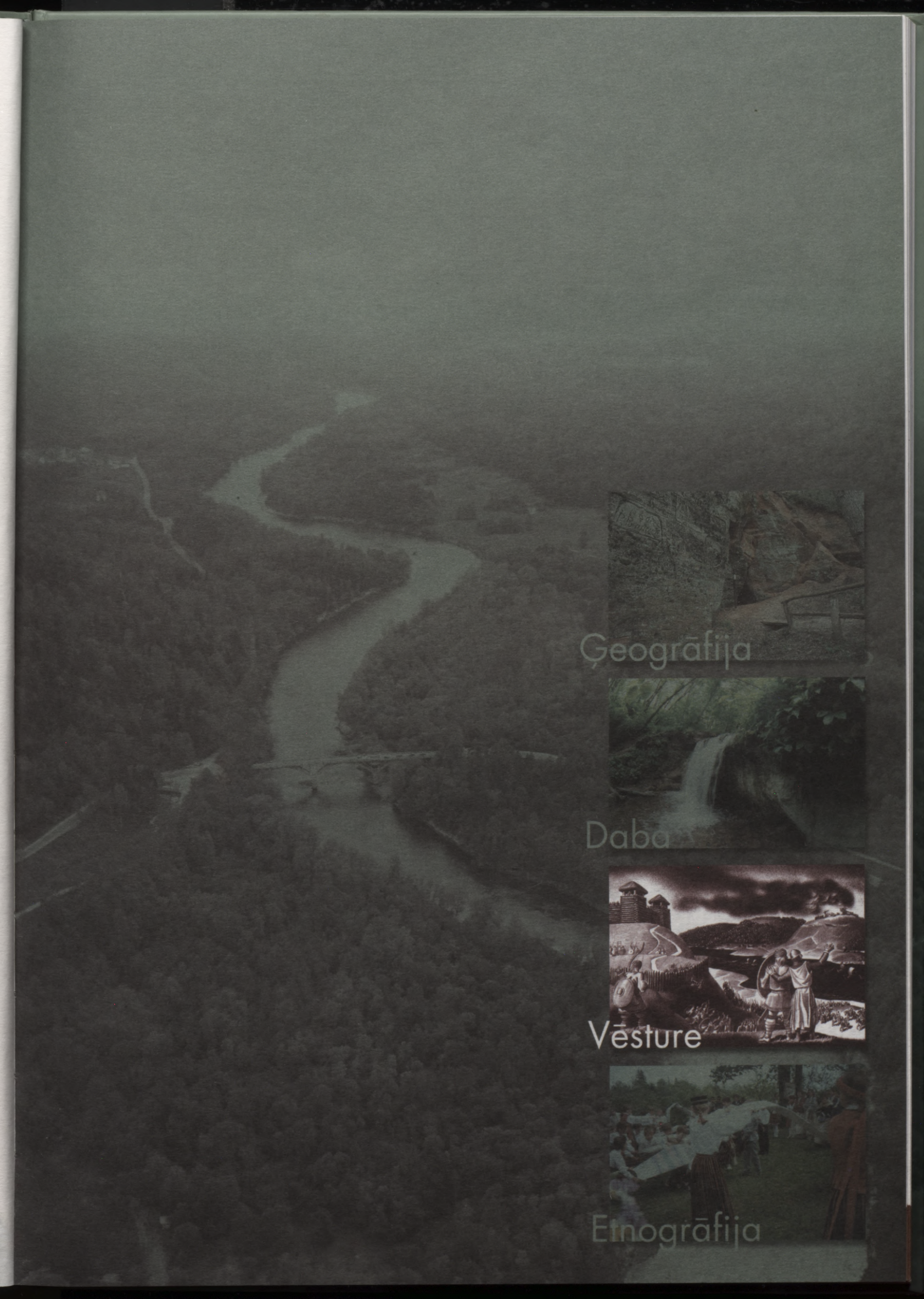
Legend:

- Informācijas centrs
- Nescartās dabas taka
- Gaujmalas taka
- Dabas taka
- Ceļš
- Autotūristu ceļš
- Ugunsкура vieta
- Skatu tornis
- Klintis
- Telšu vieta
- Kase
- Dzīvojamā ēka
- Aizliegts lebraukt
- Autostāvieta
- Meža cūka
- Jenotsuns
- Stallbriedis
- Sumbrs
- Lāsis
- Stirma
- Zirgi
- Lācis
- Suņa un vilka hibrīds
- Vilks
- Pūce
- Lapsa
- Pārceltuve
- Aizliegts pārvietoties ar velosipēdu
- Tualete

Map Labels: STRAUPE, GAUJAS, GAUJASMALA, RĪGA, CĒSIS, Katrinas ezis, Gūdu ezis, Paparžu grava, Jumpraviezis.

Compass: Z (North), R (West), A (East), D (South).

Atgādinām, ka suņa vadāšana, arī pie saites, Līgatnes mācību un atpūtas parkā nav atļauta!

Ģeogrāfija

Daba

Vēsture

Etnogrāfija

VĒSTURE UN KULTŪRAS VĒSTURE

1. SENVĒSTURE

1.1. SENĀKĀ APDZĪVOTĪBA SIGULDAS NOVADĀ

Pirmie iedzīvotāji Latvijā ienākuši 9. gadu tūkstoši pirms Kristus dzimšanas (pr. Kr.) un apmetušies upju ielejās. Gaujas lejteces baseinā, arī tagadējā Siguldas, Turaidas un Krimuldas teritorijā senākā apdzīvotība konstatēta ap 2. gt. pr. Kr. Par to liecina daži savrupatrādumi – krama našveida grieznis, rombveida bultas gals.

Seniedzīvotāji dzīvoja apmetnēs, nodarbojās

Liepeņu kapu uzkalniņš pirms velēnu kārtas noņemšanas

ar medībām, zveju, audzēja mājlopus un vieglāk apstrādājamās augsnēs iekopa tūrumus. Viņu rīcībā bija diezgan ierobežots akmens, koka, kaula, raga, krama darbarīku klāsts, jo viņi vēl nepazīna

Attīrītais kapu uzkalniņš

metālus. Uz viņu apmešanās vietām netieši norāda akmens cirvju atradumi un uzkalniņkapi Siguldas, Allažu, Turaidas, Krimuldas apkārtnē. Ļaudis pamazām apguva bronzas un vēlāk –

dzelzs apstrādes māku.

Zemkopji un lopkopji izsenis ir godājuši tos dabas spēkus, kas ietekmējuši viņu saimniecību. Rotaslietu formā un rotājumos ar saulišu un ģeometrisko ornamentu atspoguļojas senā kulta tradīcijas. (Kults ir seno dievību pielūgšana īpašās vietās: kulta kalnos, alās, pie kultakmeņiem, kulta kokiem.)

Pēc arheoloģiskajiem pētījumiem var secināt, ka līdz 6. – 7. gs. Siguldas apkārtni apdzīvoja tā saucamie Vidzemes jeb Gaujas zemgaļi. Ir ziņas par šī laika kapu uzkalniņiem pie Matīņa ezera, Siguldas pagasta *Līgotņu* mājām, diviem uzkalniņiem pie Krimuldas pagasta *Liepenēm*.

Mirušo pasauli norobežojis akmens riņķis, kurā lielākie akmeņi iezīmējuši debespuses. Sākot apbedījumus, riņķa centrā kurts ugunskurs, vēlāk pār to kaisīta smilts. Šeit apbedīti kādas saimes mirušie vairāku gadsimtu laikā. Līdzī dotas kapu piedevas: darbarīki, ieroči, rotas.

/Fonā redzamas bronzas rotaslietas no Krimuldas Liepeņu kapu uzkalniņa./

? ✓ Kāpēc mirušajiem kapā deva līdzī darbarīkus un sadzīves priekšmetus?

1.2. LĪBIEŠU LAIKS SIGULDAS NOVADĀ

No 11. līdz 13. gs. Gaujas lejtecē uzplauka īpatnējā un krāšņā lībiešu kultūra. Šo periodu nosacīti dēvē par lībiešu laiku, bet iedzīvotājus – par Gaujas lībiešiem.

Tas bija ļoti piesātināts, lielām pārmaiņām un vēsturiskiem notikumiem bagāts laiks. Gaujas krastu stāvākajās vietās tika uzceltas lielas koka pilis, citur – daži mazāki nocietinājumi kā patvērumi negaidītu uzbrukumu gadījumos. Lībieši novadu galvenos pilskalnus sauca savā valodā: Satesele, Toreida, Kubesele... Tālāk no pilīm lielāko ceļu malās izveidojās zemnieku ciemi. Tos visbiežāk dēvēja ciemu vecāko vārdos, proti, Anno ciems –

Lībiete 12. gs.
I. Siliņas zīm.

Ennisele, Totes ciems – Totisele, vai, norādot uz to īpašo atrašanās vietu, piemēram, Ezerciems – Jervikule un līdzīgi.

Pilskalnus allaž modri apsargāja ar lokiem bruņoti karavīri. Tur bija dzirdams arī kalēju, namdaru, podnieku un citu amatnieku darba troksnis. Arvien biežāk pie lielajām pilīm piestāja tirgotāju laivas. Nozīmīgu ostas vietu pie Gaujas bija ierīkojuši turaidieši. (Gauja tolaik bija kuģojama.) Bagātākie un uzņēmīgākie libiešu tirgoņi paši devās bīstamajā ceļā pāri jūrai uz Gotlandi, bet pa upju vai sauszemes ceļiem – uz tuvāko kaimiņu – latgaļu, kuršu, igauņu, senkrievu – zemēm.

Mūsu ieskats par libiešu ārējo izskatu un apģērbu veidojies no arheologu iegūtā materiāla kapulauku izrakumos.

Apģērbī gatavoti no vienkrāsaina brūngana, retāk zilgana vilnas vai balināta lina auduma. Sieviešu tērpi sastāvēja no lina krekla, plecos saspraužamiem vilnas brunčiem, jakas un vilaines. Vīrieši valkājuši lina kreklu, garu, apjoztu vilnas jaku, bikses, kuru gali zem ceļiem aptīti ar kājautiem, ādas apavus un vilnas apmetņus. Apģērbu papildināja grezns bronzas un sudraba rotu komplekts. Līvzemes bagātāko sieviešu lepnums bija krāšņās važiņu krūšu rotas.

- ? ✓ Kuras tautas bija radniecīgas libiešiem?
- ✓ Uzzīmē libiešu tirgotāju ceļa karti no Siguldas uz Gotlandi!
- ✓ Noskaidro, kā šodien siguldietim iespējams nokļūt Gotlandē!

1.3. PILSKALNI SIGULDAS NOVADĀ

Siguldas apkārtnē ir konstatēti 10 pilskalni. Tā kā vairums no tiem nav arheoloģiski pētīti, tos nevar dalīt pēc piederības baltiem vai libiešiem, bet var grupēt Gaujas kreisā un labā krasta pilskalnus.

Visi Siguldas apkārtnes pilskalni (izņemot Gavēņu kalnu) ir izvietoti Gaujas vai tās pieteku tiešā tuvumā. No trim pusēm tos norobežo dabīgi stāvas nogāzes, no ceturtās – dabīgi neaiz-

Libiešu vīrietis 12. gs.
I. Siliņas zīm.

sargātās, lēzenās – aizsarggrāvis un valnis. Uz vaļņa uzcēla baļķu aizsargsienu. Aizsargsienas iekšpusē atradās dzīvojamās un saimniecības ēkas, kā arī aka.

Siguldas pilsētas robežās atrodas **Satezeles**

Satezeles pilskalna valnis ap 1910. gadu

... un 1999. gadā

pilskalns jeb **Līvu kalns** (apmēram 1,5 km uz ziemeļaustrumiem no Siguldas Ordeņpils drupām). 13. gs. sākumā tajā valdīja Dabrelis. Pilskalns bijis nocietināts ar 8 m augstu un 75 m garu (vienu no lielākajiem Latvijā) valni. 13. gs.

Pilskalni Siguldas apkārtnē

sākumā te risinājušās sīvas cīņas starp vietējām ciltīm un vācu bruņiniekiem.

Vildogas jeb **Nurmižu** pilskalns atrodas Siguldas pagastā, Vildogas upītes labajā krastā, ap 1,5 km no tās ietekas Gaujā, biežā mežā.

Lielākais no Gaujas labā krasta pilskalniem – **Turaidas** pilskalns bijis Kaupo pārvaldīto lībiešu zemju centrs. Turaidas pilskalns ir arī arheoloģiski visvairāk pētītais Siguldas novada pilskalns (no 1976. gada izpēti veic viens no ievērojamākajiem Latvijas arheologiem J. Graudonis). Izrakumos apstiprinājās, ka lībiešu koka pils atradusies tajā pašā vietā, kur vēlāk uzcelta vācu mūra pils.

Tieši pretī Turaidas mūra pilij, otrā pusē Siguldas–Inciema šosejai, atrodas **Kārļa** kalns. Kā liecina arheoloģiskie pārbaudes izrakumi, tas bijis apdzīvots ļoti neilgu laiku.

Viešu pilskalns atrodas apmēram 2,5 km uz ziemeļaustrumiem no Turaidas, netālu no **Viešu** mājām. Pilskalna plakuma dienviddaļā redzama senā akas vieta – ar ūdeni pildīta bedre. Senāk stāstīts, ka, rūpīgi ieklausoties, akā varot dzirdēt klusu dziedāšanu – tur dziedot senču dvēseles. Populārāks nostāsts ir par akā esošajām bagātībām: pils bijusi ienaidnieku aplenkta un aizstāvji savas bagātības paslēpuši akā.

Netālu no Krimuldas pils, Vikmestes upītes labajā krastā, ap puskilometru no **Gravzaķu** mājām atrodas **Vikmestes** pilskalns jeb **Suvorova** kalns. Pilskalns bijis iemīļota Baltijas ģenerālgubernatora kņaza Suvorova pastaigas vieta (no 1854. gada Suvorovs vairākas vasaras pavadījis Krimuldas muižā).

Krimuldas pagasta teritorijā, Lojas upes kreisajā krastā pie **Kaupiņu** mājām, atrodas **Lojas** pilskalns. Senākais kalna un apkārtnes nosaukums bija Assegale, un tas piederējis lībiešu vecākajam Asem (Livonijas Indriķa hronikā minēts arī kā Asso, Asse).

No Lojas pilskalna 4 km uz austrumiem atrodas nelielais **Gavēņu** pilskalns.

Kubeseles pilskalns atrodas apmēram 200 m uz dienvidiem no Krimuldas baznīcas.

Siguldas un Turaidas apkārtnē esošie pilskalni ir interesanti mūsu tautas vēstures liecinieki, un mēs varam priecāties, ka dzīvojam vietā, kur saites ar pagātni ir tik ciešas. Visi pilskalni ir arheoloģijas pieminekļi un atrodas valsts aizsardzībā, tādēļ izturēsimies saudzīgi pret šo mūsu senču atstāto mantojumu.

? ✓ Pēc kādām pazīmēm pilskalnus var noteikt dabā?

✓ Kopā ar klasi apmeklē tuvākos pilskalnus!

2. SIGULDAS NOVADS NO 13. LĪDZ 16. GADSIMTAM

2.1. VĀCU KRUSTNEŠU IEBRUKUMS

12. gs. otrajā pusē vācu tirgotāji bija pirmie, kas sāka apmeklēt Daugavas un Gaujas upju krastos dzīvojošās tautas. Viņi tirgojās un iepazinās ar vietējo iedzīvotāju dzīvesveidu un paražām.

Vācu mērķtiecīgo darbību mūsu senču pakļaušanā un kristīšanā, kā arī zemju iekarošanā vēlāk nosauca par "spiešanos uz austrumiem" (*Drang nach Osten*).

Galvenais vēstures avots par 12. – 13. gs. notikumiem ir Indriķa Livonijas hronika. Turaidas un Siguldas novads Hronikā ir pieminēts vairākkārt. Par to varam pateikties interesantām un joprojām vēsturē dažādi vērtētām personībām – misionāram Teoderiham, par kura brīnumaino izglābšanos no pagānu lībiešu tiesas stāsta Hronika, kā arī diviem kaimiņiem – Turaidas vecākajam ("it kā karalim") Kaupo un Satezeles vecākajam Dabrelim. Viņi izvēlējās dažādus darbības virzienus – viens kļuva par vācu sabiedroto lībiešu kristīšanā, otrs – aizstāvēja savu zemi.

A. Baumaņa glezna "Likteņa zirgs"

Pie turaidiešiem ieradās kristīgās ticības sludinātājs (misionārs) brālis Teoderihs no Lejasreinas apgabala Marimundas klostera. Līvzemē pret jauno ticību izturējās ar neuzticību, un, kā vēsta senraksti, 1191. gadā turaidieši savu misionāru gribēja upurēt pagānu dieviem: "... tika sapulcināta tauta un Dievu griba par ziedošanu izzināta zilējot; tapa nolikts šķēps, un zirgs kāpa pār to, pēc Dievu gribas pirmo sperdams dzīvības lēmēju kāju." Pēc seniem ticējumiem, zirgam piemītošā gudrība ļaujot ieskatīties nākotnē, redzēt to, ko neredz cilvēki. Tādējādi upurēšanas gaita un turaidiešu tālākais liktenis izšķīrās

Teoderiham par labu. Sekoja pirmo turaidiešu kristīšana: kristījās Turaidas līvu vecākais Kaupo, Enniseles ciema vecākais Anno un citi, tikai Satezeles lībieši un viņu vadonis Dabrelis vēl ilgi palika pie savu senču ticības.

Vēlāk 1203. gadā Teoderihs paņēma **Kaupo** līdzī uz Romu, kur viņus pieņēma pāvests Innocents III. Viņš svētīja Kaupo, iztaujāja par zemēm pie Gaujas un šķīroties uzdāvināja 100 zelta gabalus un ar roku rakstītu svētā Gregora Bībeli. Kaupo atgriezās kā pārliecināts kristietis, kopā ar krustnešiem devās karagājienos pret Baltijas pagānu tautām un pēc nāves novēlēja savus īpašumus baznīcai.

Satezeles pils vecākais **Dabrelis** (miris epidēmijas laikā 1211. gadā), atšķirībā no Kaupo, bijis nesamierināms vācu un to nestās kristīgās ticības pretinieks. Hronikā sīki aprakstītas lībiešu cīņas ar vāciešiem pie Satezeles pils – 1206. gadā

neveiksmīgais pils ieņemšanas mēģinājums un pils pakļaušana 1212. gadā. Lūk, kā to apraksta hronists Indriķis: *"Un viņi cīnījās un aizstāvējās daudz dienu. Bet vācieši ar paterellām (akmeņu metamām ierīcēm) dragāja pils aizsarg-sienas, svieda pili daudz lielu akmeņu un nogalināja cilvēkus un daudz lopu. Citi ar bultām padzina līvus no aizsardzības un ļoti daudzus no viņiem ievainoja, vēl citi uz-cēla aplenkumturni, kuru vējš nākamajā naktī nogāza zemē; nu pili sacēlās liela kliegšana un gavilēšana, un līvi, pēc senajām ieražām godādami savus dievus, nokāva dzīvniekus, ziedoja suņus un āžus un, zobodamies par krustnešiem, bīskapa un visa karaspēka acu priekšā svieda tos lejā no pils.*

Taču visas viņu pūles bija veltīgas: tika uzcelts izturīgāks aplenkumturnis, šis koka tornis ātri nostiprināts un uzbīdīts virsū grāvim, apakšā parokoties zem pils. Tikām Rūsīņš (latgaļu vecākais) no pils augšas uzrunāja Cēsu mestru Bertoldu, savu draugu, tas ir, biedru; noņēmis no galvas bruņucepuri, viņš izliecās no aiz-

A. Stankeviča grafika "Pirmā kristīšana Turaidā"

A. Stankeviča grafika "Kaupo Romā pie pāvesta Innocenta III"

A. Stankeviča grafika "Krustnešu uzbrukums Turidai un Satezelei"

sargsienas un atgādināja tam agrāko mieru un draudzību. Te viņu pēkšņi ķēra galvā kāda stopnieka bulta; viņš nokrita un pēc tam nomira.

Bet vācieši rakās valni un nerimās ne dienu, ne nakti, un valnis ieplaisāja, tā ka jau bija gaidāma visas aizsargsienas nobrukšana. Un, kad līvi redzēja, ka viņu stiprākās pils augša jau liecās lejup, viņi, sirdī izbijušies un garā apmulsuši, aizsūtīja savus vecākos, Asi kopā ar citiem, pie bīskapa un lūgtin lūdzās, lai viņiem piedod un nenogalina viņus. Bīskaps centās viņus pārliecināt, lai atgriežas pie ticības sakramentiem, un nosūtīja pili savu karogu, ko viņi pacēla, bet citi atkal nosvieda zemē. Nu Ase tika piesiets pie moku rīkiem un atsākta cīņa, un pēdējā kauja izvērtās niknāka par iepriekšējo. Tad viņi beidzot padevās, augšā pacēla Svētās Marijas karogu, bīskapa priekšā nolieca kaklus, pazemīgi lūdzot viņus pasaudzēt, lai viņi jo ātrāk atkal pieņemtu nonievāto Kristus ticību, turpmāk stingri ievērotu visus svētos ritus un nekad vairs neatcerētos pagānu ieražas. Un bīskaps iežēlojās par viņiem un aizliedza karaspēkam ieiet pilī, lai lūdzēji netiktu nogalināti un tik daudzu dvēseles aizraidītas uz eļi.. "

Pēc vairāku gadu ilgām cīņām lībiešu zemes tomēr nonāca vācu iekarotāju pārvaldījumā.

? ✓ Kura – Kaupo vai Dabreļa – rīcība Tev liekas pareizāka? Kāpēc?

Turaidas pils piederēja Rīgas arhibīskapam.

Krimuldas pils piederēja Rīgas Domkapitulam. Tā bija vēlētā arhibīskapa padomdevēj-iestāde, kurā ietilpa 12 domkungi – augstākie garīdznieki.

Pilis cēla vietējie lībiešu amatnieki un zemnieki, kuri bija kļuvuši par atkarīgiem cilvēkiem savā tēvu zemē. Šis trīs pils celtas ģeogrāfiski izdevīgās vietās Gaujas krastos, lai no katras pils varētu redzēt divas pārējās. Tas liecināja par viduslaikiem raksturīgo zemes īpašnieku savstarpējo neuzticēšanos. Tik blīvs piļu izvietojums apliecināja arī šī novada tirdzniecisko un politisko nozīmību.

Livonijā izveidojās Rietumeiropai jau zināmā senjoru un vasaļu attiecību sistēma jeb feodālisms. Senjori (arhibīskaps, ordeņa mestrs) izlēņoja saviem vasaļiem (bijušajiem krustnešiem, tagadējiem muižniekiem) zemes "ar ļaudīm, zvejām, mežiem un laukiem". Tā tika ierakstīts lēņu grāmatās. Līdz ar to mūsu senči tika pārvērsti par lietām, līdzvērtīgām mežiem un laukiem. Par to senjori prasīja vasaļu uzticību un dienestu galmā vai karaspēkā, kad tas bija nepieciešams. Piemēram, Siguldā vēstuļu maršalam, kuram bija jānodrošina pasta sakari starp Livonijas pilīm, piešķīra Lorupes muižiņu. Attiecības starp senjoriem un vasaļiem tomēr neizveidojās tik labas, kā bija iecerēts, notika savstarpējās cīņas un nodevība.

Kamēr notika Baltijas jūras piekrastes zemju pakļaušana, bīskapi un ordeņa mestri bija spiesti sadarboties. Kad teritorijas tika pakļautas, sākās cīņa par varu abu spēcīgāko zemes īpašnieku starpā. Protams, cīņās netika taupīti vietējie zemnieki un viņu īpašumi. Šis savstarpējās cīņas Siguldas novadā atspoguļojās īpaši spilgti.

2.2. SIGULDAS NOVADS LIVONIJAS LAIKĀ (13. GS. BEIGAS – 16. GS. VIDUS)

Krustneši, kas pakļāva un kolonizēja Baltijas jūras piekrasti, nāca galvenokārt no Svētās Romas impērijas (Vācijas) dažādiem novadiem. Viņi atnesa sev līdzī dzimtenes politiskās pārvaldes veidu – feodālo sadrumstalotību. Tāpat kā vācu valstīs, arī Livonijā neizveidojās vienota valsts. Livonija sastāvēja no piecām nelielām valstiņām. Siguldas novads ietilpa divās no tām. Gaujas lejteces kreiso krastu jeb Siguldas zemes pārvaldīja Zobenbrāļu (vēlāk Livonijas) ordenis, bet labo krastu jeb Turaidas un Krimuldas zemes – Rīgas arhibīskaps.

Vācu varas nostiprināšanai tika celtas mūra pils Siguldā, Turaidā un Krimuldā.

Siguldas pils atradās Livonijas ordeņa landmaršala valdījumā. Landmaršals (karaspēka virspavēlnieks) bija otrā nozīmīgākā amatpersona pēc ordeņa vadītāja – mestra.

Ienaidniekus taču šķīra tikai Gaujas upe. Ir zināmi gadījumi, kad Siguldas ordeņa brāļi sagūstījuši Rīgas arhibīskapu Turaidā un piespieduši parakstīt viņam neizdevīgus dokumentus vai arī ieņēmuši Krimuldas un Turaidas pilis, kā arī sadumpojuši pret arhibīskapu viņa vasaļus. Piemēram, 1298. gadā pēc 8 dienu izturēta aplenkuma Turaidas pils padevās Livonijas ordeņa mestram Bruno un nonāca ordeņa rokās uz 68 gadiem.

Pils iemītņieki dalījās vairākās kārtās. Bija **bruņinieki** jeb **īstie brāļi**, kuri bija devuši uzticības zvērestu baznīcai un ordenim. Viņi dzīvoja kā mūki, neveidoja ģimenes, par galveno uzskatīja karošanu un pagānu pievēršanu ticībai. **Pusbrāļi** apkalpoja bruņiniekus un palīdzēja karagājienos. Bija arī **karakalpi** jeb **landsknehti**, **ierēdņi** un **citi apkalpotāji**. Iedzīvotāju skaitu pils grūti konstatēt.

Diemžēl šīs savstarpējās ķildas noveda pie tā, ka livonieši nespēja kopīgi pretoties Krievijas (Maskavas) cara Ivana Bargā karaspēka iebrukumam. Livonijas karā (1558 – 1583) maskaviešu karaspēks izpostīja arī Siguldas, Turaidas un Krimuldas pilis un novadus.

Siguldas pilsdrupas

Pie Siguldas pils 1226. gadā tika uzcelta baznīca. Nav ziņu par tās izskatu, bet pirmā baznīca varētu būt celta no koka. Mūra baznīca tajā pašā vietā tika uzbūvēta vēlāk. Pie baznīcas veidojās miests – vietējo un vācu amatnieku un tirgotāju apmetne.

Krimuldas draudze dibināta 1205. gadā, kad priesteris Alobrands uzcēla libiešu virsaiša Kaupo novadā Kubeselē baznīcu. Tā ir viena no vecākajām Latvijas baznīcām, vairākkārt postīta un atjaunota.

Joprojām nav vienota viedokļa par vārda "Sigulda" izcelsmi. Viduslaikos Siguldas nosaukuma rakstībā nebija vienveidības. Tālaika dokumentos šis vārds figurē gan kā *Segewold*, gan

Segewald, gan *Zegewalt*, gan *Sygewalde*. Pēc vācbaltu vēsturnieku uzskata, tas cēlies no senvācu valodas un nozīmējot "biezs mežs" (vai arī "uzvaru mežs") – no vācu *Sieg* ("uzvara") un *Wald* ("mežs"). Skaidrs ir viens – ar vietvārdiem "Satezele" un "Sigulda" 13. gs. sākumā saprata divas dažādas apdzīvotas vietas. Livonijas Indriķis, rakstot par ordeņbrāļu cīņu pret Satezeles līviem, nekad nejauc šīs divas apdzīvotās vietas, turklāt par "Siguldu" sauc ordeņbrāļu nocietināto pili.

ĪSAS ZIŅAS PAR PIĻU CELTNIECĪBAS VĒSTURI

Siguldas pils, senākā no novada pilīm, celta no 1207. līdz 1209. gadam mestra Venno laikā. Sigulda bija ordeņa komturija, bet no 1432. līdz 1560. gadam – landmaršala mītne. Siguldas pils sākumā bijusi kastellas tipa – nocietināta, mūros ieslēgta pils. Ap 13. gs. 60. gadiem Livonijas ordenis Siguldas pili veica lielus pārbūves darbus, pārveidojot to konventa tipa celtņē (viduslaiku piļu tips ar iekšēju četrstūrīgu pagalmu, ko no visām pusēm ieslēdz pils korpusi, kuru stūros atrodas torņi). Uzskata, ka Siguldas pils savas celtniecības kulmināciju sasniegusi 15. gs. Ziemeļu kara laikā (18. gs. sākumā) pils tika nopostīta. Mūsdienās saglabājies konventa ēkas dienvidrietumu korpus ar gotiskām logailām un galveno vārtu torni.

Visā Latvijā un arī tālu ārpus tās robežām ir pazīstama **Turaidas pils**. Tās pirmsākumi saistās

Turaidas pils

ar 1214. gadu, kad pēc Rīgas arhibīskapa Alberta norādījuma Raceburgas bīskaps Filips uzsāka mūra pils celtniecību Turaidā. Tika uzbūvēts nocietinājums, kuru nosauca par Fredelandi – "Miera zemi". Nosaukums neiesakņojās, un šo vietu turpināja saukt vecajā libiskajā nosaukumā par Turaidu. Sākotnēji 13. gs. Turaidas pils bija viena no Rīgas arhibīskapa rezidencēm. Laika gaitā tā vairākkārt paplašināta un pārbūvēta. Lielākās pārbūves notikušas 15. gs. beigās un 16. gs. sākumā. Atšķirībā no Siguldas pils, kuras plāna pamatā tomēr saskatāms regulārs taisnstūris, Turaidas pils celta, vairāk pielāgojoties dabas apstākļiem (reljefam), tādēļ ir neregulāras formas – izstiepta. Viena no galvenajām tās sastāvdaļām ir pagalmā brīvi stāvošais apaļais tornis jeb *bergfrīds* (Francijas pilīs pazīstams arī kā donžons) apkārtnes novērošanai un pēdējam patvērumam, ja ienaidniekam izdevies ielauzties pilī. Pēc ugunsgrēka 1776. gadā viduslaiku cietoksni vairs neatjaunoja.

Krimuldas pils celta ap 13. gs. vidu (pēc Jir-

Krimuldas pilsdrupas

gena Helmsa hronikas ziņām – 1255. gadā), kad Rīgas arhibīskaps līvu teritoriju Gaujas labajā krastā piešķīra Rīgas Domkapitulam. No visām trijām viduslaiku pilīm Gaujas senlejā Krimuldas pils bijusi vismazākā un arī vissliktāk saglabājusies līdz mūsdienām.

✓ Kāpēc viduslaiku pilis ir jā saglabā?

2.3. POĻU LAIKI (1561 – 1629)

Pēc Livonijas kara Vidzeme un Latgale kļuva par Polijas – Lietuvas īpašumu. Te tika izveidota Pārdaugavas hercogiste, kas dalījās vaivadijās un stārstijās. Sigulda bija Cēsu vaivadijas, Turaida un Krimulda – vietējo stārstiju centri.

Polijas karalis jauniegūtajos apgabalos lika veikt piļu materiālā stāvokļa pārbaudes. Šo revīziju protokoli glabājas Lietuvas Valsts arhīvā. Tie ir nozīmīgi vēstures avoti par pilīm, to nocietinājumiem, zemniekiem un viņu klausībām. Lūk, kas 1590. gadā rakstīts par Siguldas pili: "Visa tā ir apjota ar četrstūrainu mūri, kuram, nākot no jaunām dzirnavām no lauka puses dienvidos, priekšpils priekšā piesienas mūra tornis, kas ir jau sen sabrucis, bez augšējās daļas. Uz abām pusēm no šī torņa iet augsts mūris līdz pils grāvim vai arī līdz kalnu nogāzēm Gaujas upes krastā. Pa kreisi otrā spārnā iet divas vaļējas mūra sienas, starp kurām kādreiz bijuši staļļi 92 soļu garumā. Pusei no šiem mūriem tagad nav vairs augšējās daļas, bet otra puse apjunta ar salmiem. Zem šī jumta atrodas piedarbs ar riju labības kulšanai un žāvēšanai. Ejot tālāk pils virzienā, nonākam pie tilta uz augsta guļkoku balsta, kas nesen savests kārtībā un kas iet pāri diezgan dziļam pils grāvim. Šī tilta priekšā pa kreisi tilta galā uz Gaujas pusi atrodas mūra aizsargtornis šaušanai uz četrām pusēm. Tajā ir trīs bojāti stāvi. Ejot pa šo tiltu uz iekšējo priekšpili, nāk tilta uzvelkamā daļa divās ķēdēs, tad nāk mūra vārtu ailē pirmie divkārsie vārti, piedzīti ar lielām dzelzs naglām ar stipriem maziem vārtiem tajos un "iekšējām" atslēgām. Pie šiem vārtiem labajā pusē atrodas sardzes telpa, ierīkota mūrī, tās durvis ir ar virām. Bet pa kreisi atrodas koka kāpnes ar dēļu galeriju. Bet

pa labi aiz sardzes telpas, neieejot priekšpili, atrodas mūra siena šaušanai, kurā ierīkots 21 logs šaušanai ar arkebūzām. Bet augšā divi torņi šaušanai, netālu viens no otra, un šīs sienas galā, augšā uz pils atrodas koka nocietinājumi..." No šī teksta fragmenta varam spriest, ka maz kas no kād-

reizējās varenības saglabāties.

Pēc pils revīzijas apraksta mēs zinām, ka iekšējā priekšpilī atradās zirgu stalli, pirts, labības noliktavas, dzīvojamās telpas kalpotājiem, divi trīs un četru stāvu mūra torni un kāds koka tornis aizsardzībai, bet pa kreisi no vārtiem – divstāvu korpuss ar velvētām telpām un pagrabiem. Pati pils ir bijusi trīs stāvu ar iekšējo pagalmu. Pirmajā stāvā atradās dažādas saimnieciskās telpas. Uz otrā stāva telpām vedušas ārējas kāpnes. Telpas augšstāvos ir bijušas apgleznotas, tās tika apsildītas ar kamīniem un glazētu podiņu krāsnīm, logos dažām telpām bijušas vitražas. Pils baznīcai bijuši divi altāri. Priekšpils vārtu tornī, caur kuru pašlaik ir ieeja pilsdrupās, bija uzstādīti divi dzelzs lielgabali.

Par poļu valdīšanas laikiem saglabājušās arī stārastiju ienākumu un izdevumu atskaites. Pēc Turaidas stārasta ziņām Turaidas stārastijā bija četri pagasti. Katrā pagastā 20 – 30 zemnieku saimniecības.

Jau 16. gs. Siguldas tuvākajā apkārtnē pastāvējušas mājas ar nosaukumiem *Dauda, Sprigulis, Matiņš, Piža, Toža*, Turaidā – *Beste, Vieša, Siksna, Pūtelis, Grāmatnesis*. Tādi vietvārdi ir arī mūsdienās.

Kā zināms, māju nosaukumi ir vecāki par zemnieku uzvārdiem, jo uzvārdu došana notika pāris gadsimtu vēlāk.

Zemi mērīja arklos (arkls – lauksaimniecībā izmantojamās zemes platības un vērtības mērs, nodevu aplikšanas vienība). Pamatā bija viena vai pusotra arkla saimniecības. Zemnieka turību apliecināja darba lopu skaits. Pēc atskaitēm var izsekot zemnieku dzīvei vairāku gadu garumā. Piemēram, Pēterim Titkam 1584. gadā bija 1 arkla saimniecība, 1 vērsis, ar kuru ik pārnedēļu bija jāiet kļaušās muižā, bet otro nedēļu jāpilda kājnīka kļaušas. Tātad šajā nedēļā vērsi saimniecības darbos varēja lietot mājnieki. Kā nodevas muižai Pēteris Titka deva 2 pūrus rudzu (1 pūrs – apm. 70 litri), puspūra miežu, puspūra auzu, 5 mārciņas lina (1 mārciņa – apm. 400 gram), 15 grašus naudas. Pēc gada zemniekam atņēma pusarklu, to pievienoja muižas zemēm, jo viņš nespēja visu apsaimniekot. Protams, pildīt kļaušas, maksāt nodevas un apsaimniekot savu zemi bija grūti, tāpēc zemnieki bieži bija uz nabadzības robežas.

Zemniekus uzraudzīja vagari, parasti tie bija turīgie saimnieki. No kļaušām divus gadus atbrīvoja jaunsaimniekus jeb iebūviešus, lai viņi varētu iedzīvoties jaunā vietā, kā arī amatniekus (podniekus, muciniekus u.c.), kuri muižā pildīja savus darbus. Bija arī specifiskas kļaušas – ziņneša darbs. No poļu laikiem Turaidā saglabājies

māju nosaukums *Grāmatneši*, kurā dzīvojis viens no šādiem ziņnešiem.

Pēc Livonijas kara daudzi zemnieki nabadzības dēļ tika atbrīvoti no kļaušām, jo viņiem nebija darba lopu. Atvieglājumi bija arī nelaimes gadījumos.

Muižām bija vajadzīgi turīgi zemnieki, kas dotu ienākumus, tāpēc saprātīgi muižnieki un valsts muižu pārvaldnieki rūpējās, lai zemnieki nenonāktu trūkumā. Tomēr dzīves līmenis bija zems un ražas nepietiekamas.

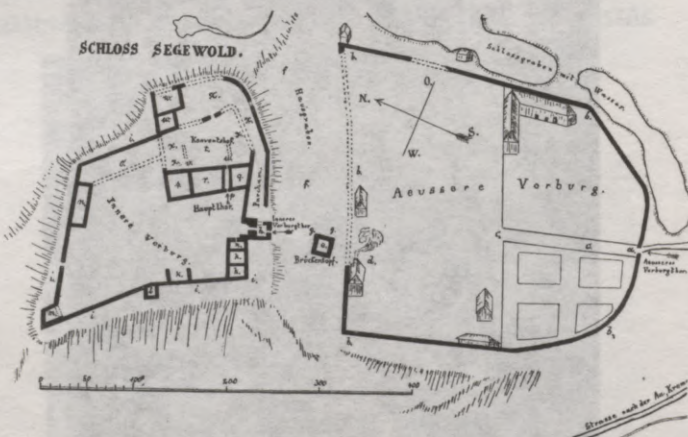
Turaidas apkārtnē nebija apstrādāts aptuveni 20 % zemes. Tas liecina, ka karš bijis samērā saudzīgs pret turaidiešiem.

16. gs. beigās zemnieki pamazām sadziedēja Livonijas kara cirstās brūces. Diemžēl 17. gadsimts atnesa jaunu karu, postu un jaunus zemes kungus.

ĪSAS ZIŅAS PAR SIGULDAS PILSĒTIŅU 16. GS. BEIGĀS

(Pēc 1590. g. revīzijas materiāliem.)

Tā aizņēma teritoriju starp tagadējo Siguldas baznīcu un Siguldas pilsdrupām. Pilsētiņas centrā atradās tirgus laukums. Iedzīvotāji galvenokārt bija amatnieki un tirgotāji. Iedzīvotāju vairākumam bez piemājas sakņu dārziem piederēja arī tūrumi ārpus pilsētas (Satezeles pilskalna apkār-

Siguldas pils plāns

nē), kur viņi ieguva nepieciešamo pārtiku. Pilsētnieki bija vācu un latviešu tautības. Pirmo vidū – birģermeistars Hans Lavs, bārdzinis Matīss Jesps, kurpnieks Joahims Vinters u. c. Latvieši galvenokārt apkopa muižas laukus un pildīja sardzes dienestu pilī. 1590. gada revīzijas protokolā rakstīts, ka Matīsam muceniekam ir dārzs, un viņš pilij gatavo mucas un spundes. Jēkabam ādminim ir dārzs un nedaudz zemes, viņam pilij jāģērē ādas. Matīsam pavāram ir dārzs

un krogs, un viņam pilī jāgatavo ēdiens, jākauj lopi un jāuzrauga pulkstenis. No šiem latviešiem dažu, sevišķi sargu, pienākums bija sūtīt savas sievas uz pils dārziem ravēšanai un ražas novākšanai. Turklāt tiem pašiem sargiem, kad viņi nav sardzē, ar pils tikliem jāzvejo zivis. Pilsētniekiem ir pienākums vajadzības gadījumā ierasties pilī aizsardzībai.

3. ZVIEDRU LAIKI – 17. GADSIMTS

3.1. SIGULDAS NOVADS ZVIEDRU LAIKOS

1600. gadā sākās poļu-zviedru karš. Jau 1601. gadā zviedru karaspēks iekaroja Vidzemi, ieņēma Siguldas, Turaidas un Krimuldas pilis. Drīz poļi atkaroja zviedriem novadu, bet 1621. gadā Vidzeme uz 100 gadiem nokļuva Zviedrijas sastāvā.

Jaunie zemes īpašnieki, tāpat kā poļi, veica arklu revīziju, lai noskaidrotu zemes īpašniekus, zemnieku sētu skaitu, viņu īpašuma novērtējumu, klaušu un nodevu lielumu. Tas tika veikts, lai uzzinātu, cik nodevu varēs ievākt no jauniegūtās zemes. Pēc revīzijā noskaidroto arklu daudzuma zviedru valdība noteica nodokļus – staciņu zemniekiem un jātnieku dienestu muižniekiem.

1625. gadā Zviedrijas karalis Gustavs II Ādolfs Siguldas muižu kopā ar pilsnovadu uzdāvināja grāfam Gabriēlam Uksenšernam. 17. gs. 50. gados karalis Kārlis XI veica redukciju (pārskatīja

iepriekšējo karaļu dāvinājumus un pārņēma valsts kontrolē daudzas muižas, lai papildinātu valsts kasi). Arī Siguldas, Turaidas un Krimuldas muižas nonāca valsts jeb kroņa īpašumā. Notika jauna arklu revīzija, lai precizētu zemnieku nodevas. Lai gan Zviedrijas zemnieki dzimtbūšanu nepazīna, zviedru karaļi neuzskatīja par vajadzīgu atcelt dzimtbūšanu Vidzemē. Viņi nevēlējās saasināt attiecības ar vietējiem muižniekiem, tāpēc Vidzemē saglabājās tāda pati kārtība kā iepriekšējos gadsimtos.

Reducētās muižas zviedru valdība iznomāja muižniekiem. Nomnieki domāja tikai par to, kā ievākt valsts noteiktās nodevas un iegūt peļņu arī sev. Nomnieku nelikumības un nežēlība nebija izņēmums arī Siguldas novadā. Arhīvos glabājas daudzas Vidzemes zemnieku sūdzības par nomnieku alkatību. Daži zemnieki, riskējot ar savu

I. Īles zīm.

Naturālā rente 1 zviedru arkls = 30 ha

1. Rudzi	ap 6 pūri (ap 300 kg)
2. Mieži	ap 6 pūri (ap 300 kg)
3. Ruzas	ap 6 pūri (300 kg)
4. Āvieši	1 sieks (8 kg)
5. Griķi	3 sieki (24 kg)
6. Zirņi	1 sieks (8 kg)
7. Lini	1/2 poba (ap 4,2 kg)
8. Ķinēpes	1 rieksnava (0,25 litri)
9. Āķēpes	1 pobs (ap 8,4 kg)
10. Āāposti	10 galvainas
11. Oļas	10 gabali
12. Vistas	5 gabali
13. Dzija	2 mārciņas (ap 0,8 kg)
14. Virve	1 gabals (18 metri)
15. Siens	1 vezums (250 kg)
16. Salmi	10 kūli (ap 80 kg)
17. Malka	1 aas (ap 2,2 m ³)
18. Pagasta nodevas:	
Vēršu nauda	2 markas
Āitu nauda	6 markas
Cūku nauda	2 1/2 markas
Naudas nodeva	5 markas

dzīvību, brauca pāri jūrai, lai paši iesniegtu sūdzības karalim Kārlim XI Stokholmā.

Siguldas muiža 1682. gadā tika iznomāta A. Koškulam, kurš ātri nonāca konfliktā ar Siguldas zemniekiem. Zemnieki rakstīja sūdzības Kārlim XI par to, ka muižkungs tos pārlietu kalpinot, bez iemesla sitot, ka uz kļaušām liekot ierasties jau pirmdien ap pusdienlaiku, bez pārtraukuma esot jāstrādā līdz vakaram, kas ne tikai cilvēkiem, bet arī zirgiem esot grūti. A. Koškuls līcis iet kļaušās arī sestdienās. Sūdzību ierosināja un arī aizveda uz Stokholmu Siguldas dzimtzemnieks Jēkabs Brūnis, kurš bija aizbēdzis uz Rīgu un atradis patvērumu kāda turīga pilsoņa namā. Pēc vairākkārtējām sūdzībām A. Koškuls bija spiests atstāt savu vietu.

Tomēr visvairāk zviedru laiki Siguldas novadā saistās ar **Turaidas Rozes – Maijas** dzīves stāstu. Viņas liktenī atspoguļojas 17. gadsimta dzīve. Maiju kā bada novārdzinātu zīdāini pēc poļu un zviedru kaujas par Turaidas pili 1601. gadā starp mirušajiem atrada Turaidas pils rakstvedis Greifs. Viņš Maiju uzaudzināja kā savu meitu. Maija bija saderinājusies ar Siguldas pils dārznieku Viktoru Heilu. Parasti jaunieši satikās Gūtmaņa alā. Turaidas pilī tajā laikā dzīvoja arī divi poļu armijas karavīri. Vienam no tiem – Ādamam Jakubovskim arī bija iepatikusies Maija. Viņš ar vilto tu vēstuli (it kā no Viktora) Maiju ievilināja Gūtmaņa alā. Lai glābtu savu godu un uzticību mīlestībai pret Viktoru, Maija pierunāja Jakubovski pieņemt kā izpirkumu viņas lakatu, kuram piemītot burvja spēks. Šajos laikos cilvēki joprojām ticēja dažādām burvestībām un brīnum-

Rainis ar Dailes teātra aktieriem E. Viesturi, T. Lāci un režisoru E. Smiļģi pie Turaidas Rozes kapa. 1927. gads

lietām. Arī Jakubovskis noticēja Maijas lakata brīnumspēkam, taču gribēja to pārbaudīt. Maija apsēja lakatu ap kaklu, Jakubovskis cirta ar zobenu un, protams, nogalināja meiteni.

Ilgu laiku šis traģiskais notikums tika uzskatīts par skumju teiku. Bet 19. gadsimta vidū tika at-

rasts Vidzemes tiesas arhīvs, kurā kopā ar citām lietām bija arī 1620. gada augustā Gūtmaņa alā notikušās Maijas slepkavības izmeklēšanas protokoli. Senā teika iedvesmojusi vairākus autorus radīt mākslas darbus par Turaidas Rozes uzticības un mīlestības spēku.

? ✓ Kādus mākslas darbus par Turaidas Rozi Tu zini?

3.2. IZGLĪTĪBAS PIRMSĀKUMI SIGULDAS DRAUDZĒ

Kur latviešu bērni mācījās pirms 300 un vairāk gadiem? Ja vajadzētu sniegt īsu, bet tajā pašā laikā izsmeļošu atbildi, būtu jāsaka: "Nekur un visur." Līdz 17. gadsimta beigām skolu Latvijas laukos vispār nebija. Bet vai tas nozīmēja, ka bērni būtu palikuši bez jebkādas apmācības un audzināšanas? Nebūt ne. Viņu skola bija darbs, vecāki un daba.

Jau no mazām dienām bērni tika radināti pie darba. Pats pirmais darbs bija ganos iešana – "ganu gaitas", kuras dzīvi aprakstītas mūsu literatūras klasikā.

Vecāki un vispirms māte bija tā, kura bērnu ievadīja brīnumainajā dabas pasaulē, ieaudzināja sirsniņu un iejutību pret visu dzīvo:

*Mana mīla māmuliņe
Mani mīļi audzināja,
Ne sunīti kājām spert,
Ne uguns pagalīti.*

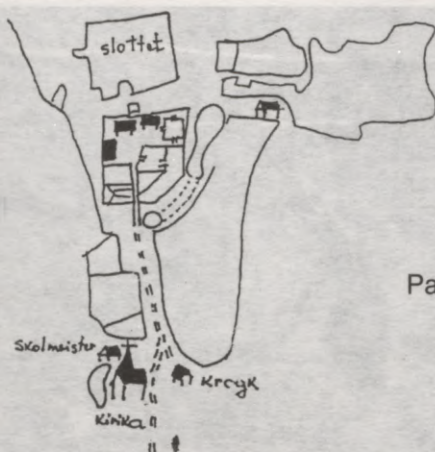
(Latviešu tautasdziesma)

Trešais skolotājs bija daba. No mazām dienām augot dabas vidū, senajiem latviešiem izveidojās īpaša attieksme, kuru varētu nosaukt par dabas (arī kosmisko spēku) pielūgsmi.

Šī dabas skaituma izpratne, gaumes izjūta atspoguļojas latviešu tautas tērpos, ornamentikā, iedzīves priekšmetos, tautas celtniecībā.

Tādēļ, runājot par izglītību tās pirmsākumos, ar to nekādā ziņā nedrīkst saprast t i k a i skolu. Zināšanas, ko tajā ieguva, bija (no mūsu viedokļa raugoties) ļoti trūcīgas un nepilnīgas. Turklāt lielākā daļa bērnu skolā nemaz negāja. Darbs, ģimene un daba, kā arī reliģija līdz pat 20. gadsimta sākumam bija īstie latviešu bērnu audzinātāji. Tieši tie ir mūsu kultūras stūrakmeņi.

Pirmās skolas Vidzemes lauku novados radās pēc Zviedrijas karaļa pavēles 17. gadsimta 80. gados. Organizējot skolas, galvenais zviedru valdības nolūks bija latviešu zemnieku stiprāka piesaistīšana kristīgajai ticībai un cīņa ar pagānismu, kura tradīcijas joprojām pakļautās tautas apziņā bija spēcīgas. Izglītības iegūšanas mērķis nebija sasniegt augstāku stāvokli sabiedrībā.

Paskaidrojumi:
 slottet – pils
 kirika – baznīca
 krogk – krogs

Siguldas pils un apkārtnes plāns 17. gs. beigās.
 No Latvijas Valsts Vēstures arhīva kopijas
 pārzīmējusi Indra Čekstere

Feodālisma devīze skanēja: *"Katram jāpaliek tajā kārtā, kurā tas piedzimis."*

Pirmā skola Siguldas draudzē dibināta ap 1684. gadu. Tā atradusies vai nu pie baznīcas (17. gs. Siguldas pilsmuižas plānā redzama arī skolotāja, proti, "Skolmeister", māja), vai arī jau no pašiem pirmsākumiem tur, kur 18. un 19. gadsimtā atradās draudzes skola – tagadējās Līvkalna un Miera ielas stūrī. Kā vienu no pirmajiem skolotājiem Siguldā vēstures avoti nosauc kādu Kristoferu Šipentavu (Schippentaw). Lai gan pirmās skolas bija domātas zemniekiem, cerētās atsauces no viņu puses tomēr nebija. 1693. gadā Siguldas mācītājs sūdzējās, ka zemnieki savus bērnus skolā nemaz nesūtot, aizbildinoties ar to, ka

Senākā zināmā latviešu ābece. 17. gs. beigās

tie viņiem pie darbiem vairāk vajadzīgi. Kādā vēlākā mācītāja ziņojumā tomēr teikts, ka "Siguldā .. mācās 10 bērni".

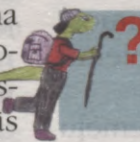
Galvenais, ko valdība un mācītāji gaidīja no skolas, bija lasītprasmes, katķisma (kristīgās ticības pamatu) un garīgo dziesmu melodiju apguve, bet pats galvenais – ieaudzināt pazemību pret "augstākās kārtas" pārstāvjiem.

Kā notika mācīšana? Mācību grāmatu, protams, nebija. Skolā bija tikai viena Glikas Bībele un varbūt kāda dziesmu grāmata. Skolotājs "teica priekšā" katķisma gabalus vai garīgās dziesmas,

un skolēniem skaļā balsī vajadzēja atkārtot. Mācību vielu "iekala" no galvas bez izpratnes. Lasīšanas apmācībā tolaik lietoja t.s. "boksterešanas" metodi (vispirms skaļi nosauca katru burta "nosaukumu", tad tos pa zilbēm sasauca kopā utt.). Ar šādu metodi bērni lasītprasmi spēja apgūt tikai 2 – 3 gadu laikā. Mūsdienās bērni šādas iemaņas apgūst apmēram pusgada laikā.

Pirmajai Siguldas skolai, jādomā, nevarēja būt īpaša loma draudzes kultūras dzīvē, lai gan pilnīgi bez nozīmes tā arī nebija. 1703. gadā Siguldas mācītājs norādīja, ka, par spīti skolu sliktajam stāvoklim, tomēr esot cilvēki, kuri skolā iemācījušies grāmatu un varot to svētdienās dievvārdos citiem priekšā lasīt.

1695. gadā Vidzemi piemeklēja neraža, kas atkārtojās arī nākamajā gadā. Neražai sekoja bads, kura dēļ zemnieki lielā skaitā bēga uz Krieviju un Poliju. Tukšas palika ne tikai zemnieku sētas, bet arī skolas. Tās nopostīja Ziemeļu karš. Iesākās 18. gadsimts – pats tumšākais un smagākais latviešu tautas vēsturē.

✓ Kāds bija skolas galvenais uzdevums dzimtbūšanas laikā?

4. 18. GADSIMTS SIGULDAS NOVADĀ

4.1. ZIEMEĻU KARŠ

1700. gadā sākās karš starp Krieviju un Zviedriju, kas vēsturē pazīstams ar nosaukumu Ziemeļu karš.

1702. gadā, izmantodams zviedru galveno spēku prombūtni, krievu karaspēks iebruka Vidzemē. Nelielie zviedru spēki un slikti apbruņotais, steigā apmācītais latviešu zemessardzes karaspēks nespēja nopietni pretoties ienaidniekam. Tika postīta Valka, Smiltene, Valmiera, Rauna, Trikāta, Alūksne un citas Vidzemes pilsētas, kā

J. K. Broce. Siguldas pilsdrupas. 18. gs. beigās

arī muižas, aizdzīti lopi un aizvesti gūstā iedzīvotāji.

Siguldas mācītājs J. H. Hinkeldeijs 1708. gada 10. augustā rakstīja, ka krievu karavīri pēkšņi iebrukuši mācītājmuižā un mācītājs zaudējis visu savu mantu. Dzīvojamā māja un klēts pārvērsta pelnos. Allažos kazaki gandrīz pilnīgi aplaupījuši mācītāju, skolmeistaru un mācītājmuižas ļaudis. Krodzinieku pārdūruši ar pīķi, un viņš drīz nomiris.

Krievu karaspēka virspavēlnieks grāfs Šeremetjevs ziņoja ķeizaram Pēterim I: "*Visvarēnais Dievs un Dievmāte Tavu vēlēšanos piepilda: ienaidnieka zemē vairs nav ko postīt. No Pleskavas līdz Tērbatai un no Rīgas līdz Valkai viss ir izpostīts, visas pilis sagrautas. Nekas nav atlicis, izņemot Pērnavu un Rēveli un šur tur pa muižai pie jūras..*"

Juku laikos zemnieki devās prom no savām mājām. Bēgot no ienaidnieka, dažas ģimenes esot meklējušas patvērumu Gaujas krasta alās un gravās (tā esot cēlies arī Pētera alas nosaukums). Pārējie savukārt atstāja Siguldas draudzes robežas un devās citu kungu meklējumos. Ziemeļu kara laikā beidza pastāvēt arī jau pieminētā pilsētiņa pie Siguldas baznīcas.

Par to, kā Vidzeme izskatījies pēc Ziemeļu kara, trāpīgi liecina kāda mācītāja un dzejnieka S. G. Dīca pants:

*Kur daža branga ēka,
Kur daža skaista pils,
Nu tagad zaķi lēkā,
Nu atmata un sils.*

4.2. LIELAIS MĒRIS

Ziemeļu karam sekoja arī tā saucamais Lielais mēris. Epidēmijas kā viduslaikos, tā jauno laiku sākumā regulāri aiznesa sev līdzī tūkstošiem cilvēku dzīvību. Tomēr tik plašos apmēros kā 18. gadsimta sākumā mēris Latvijā vēl nekad nebija plosījies. Ļaužu mutēs vēl vairākās paudzēs saglabājās šausminoši nostāsti par to.

Uzskata, ka mēris sācies septiņu gadu laikā Konstantinopolē, no turienes cauri Polijai, Prūsijai un Kurzemei 1710. gada vasarā atklūvis līdz Rīgai. Epidēmijas izplatību veicināja karaspēka pārvietošanās.

Krievu karaspēka aplenktaajā Rīgā katru dienu nomira vairāki simti cilvēku. "*Siltajā vējā nejuta parastās vasaras smaržas – zāļu, mežu un ūdeņu. Vien trūdu gaiss vētīja. Baznīcu kapenes bija pārpildītas, un dievkalpojumos cilvēki ģība no smirdoņas. Un drīz tie beidzās, jo apmīra mācītāji.*" No Rīgas mēris izplatījās uz laukiem. Visvairāk cieta tās draudzes, kas atradās pie satiksmes ceļiem, īpaši – lielu ūdensceļu tuvumā.

Vidzemes zemnieka dzīvojamā rija. 18. gs. beigas

Piemēram, Salaspilī mēri nomira 96% iedzīvotāju. "*Sētas palika tukšas. Labību, kas toreiz, pēc tik daudziem tukšiem gadiem bija labi padevusies, nebija vairs kam vākt. Desmitiem verstu apkārt nevienas dzīvas.*" (Citāti no Uģa Niedres tēlojuma "*Ansī juku laikos.*")

Arī Sigulda piederēja pie tiem novadiem, kur mēri apmīra lielākā daļa iedzīvotāju. Pēc mācītāja ziņām, no visiem Siguldas draudzē mēri nomiruši 1732 jeb **75,8%**. Visvairāk nomiruši mācītājmuižā – 53, dzīvi palikuši 5, Lorupē nomiruši 77, dzīvi palikuši 15 un Siguldas pilsmuižā no 1161 iedzīvotāja nomiruši 840.

Pēc Ziemeļu kara Vidzeme tika iekļauta Krievijas sastāvā. 18. gadsimts – dzimtbūšanas vistumšākais laiks – paiet smagā klaušu darbā, trūkumā un postā.

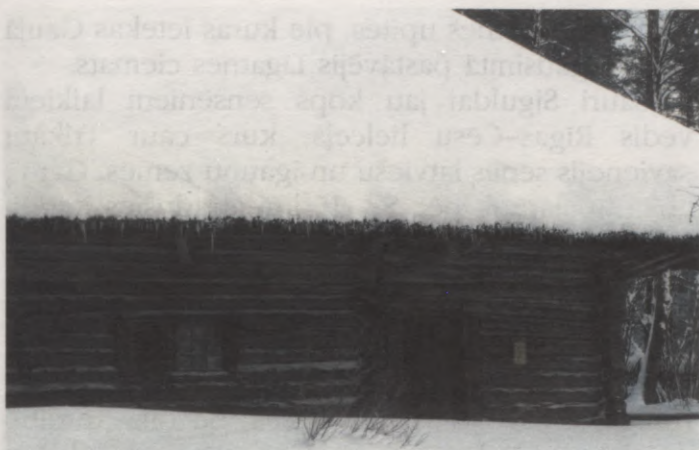
*Kas tie tādi, kas dziedāja
Bez saulītes vakarā,
Tie bij' visi bāra bērni
Bargu kungu klausītāji.*

(*Latviešu tautasdziesma*)

4.3. SIGULDAS NOVADS PĒC ZIEMEĻU KARA

Pēc Ziemeļu kara dzīve lēnām, taču atjaunojās. Tukšajās sētās pamazām atgriezās aizbēgušie zemnieki, vairāk tomēr bija ienācēju no Kurzemes un Igaunijas. Dažas zemnieku ģimenes uz šejieni pārcēla paši muižnieki.

Siguldas pilsmuižai vairākkārt mainījās īpašnieki. Sākumā tā piederēja Krievijas valstij, tad cariene Anna Joannovna to 1737. gadā piešķīra karavadonim grāfam Pēterim fon Lasī. 1761. gadā fon Lasī mantinieki par 36 000 Alberta dālderiem pārdeva muižu grāfienei Braunai (dzim. Lasī). Pēc tam muižu mantoja viņas dēls, Austrijas feldmaršals, pēc kura nāves tā nonāca viņa tēva, Livonijas un Igaunijas ģenerālgubernatora grāfa Georga Brauna īpašumā (1770. gadā). Grāfa

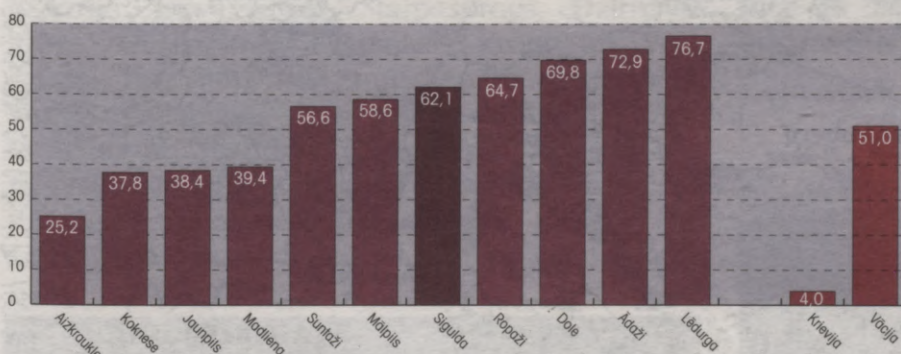
Valmieras skola – rija. 18. gs.

Brauna meita Eleonora apprecējās ar Mihaelu fon Borhu un 1780. gadā mantoja Siguldas pili.

4.4. IZGLĪTĪBA SIGULDĀ 18. GADSIMTĀ

Par izglītības stāvokli Siguldā 18. gadsimtā stāsta dokumenti. 1736. gadā skolu pārbaude noskaidrojusi, ka Siguldas skolas māja ir pavisam veca un nederīga, bērnus skolā neviens nesūta. Ap 1740. gadu Siguldas draudzes skola atradusies rijā. Par to, kādas izskatījušās skolas Vidzemē 18. gadsimtā, stāsta Vidzemes luteriskās baznīcas virspriekšnieka J. B. Fišera ziņojums: *"Rijai trūkst dienas gaismas, jo gaismu var ielaist tikai pa vienu lodziņu, bet otrs – uz vēja pusi jātur ciet, tā ka pa lielākai daļai jāsēž tumsā un bērni dabū saskatīt burtus tikai tad, kad atnāk lodziņa priekšā uzteikt."*

Kaut gan skolu stāvoklis bija pavisam bēdīgs, 18. gadsimta beigās latviešu zemnieku vidū vēro-

Lasītpratēju skaits % Rīgas apriņķa draudzēs 18. gs. beigās (pēc mācītāju sniegtajām ziņām)

Aprēķini izdarīti pēc A. Viča grāmatas "Iz latviešu skolu vēstures" (R., 1992. – 140. lpp.). Salīdzinājumam: lasītpratēju skaits Krievijā un Vācijā 18. gs. beigās (A. Apinis. "Grāmata un latviešu sabiedrība līdz 19. gadsimta vidum". – R., 1991. – 110. lpp.). Jāņem vērā, ka Vācijā lasītpratēji lielākoties bija pilsētu iedzīvotāji, nevis zemnieki.

? ✓ Izpēti tabulu! Novērtē siguldiešu lasītprasmes līmeni, salīdzinot ar pārējām draudzēm!

jams lasītprasmes pieaugums. 1780. gadā, piemēram, Siguldas draudzē bijuši 1218 lasītpratēji (516 bērni, 702 pieaugušie) un 744 lasītnepratēji.

Tiesa, apmēram 99% no lasītpratējiem šo prasmi bija apguvuši mājās no vecākiem, nevis skolā.

Pie Krimuldas baznīcas atrodas piemiņas akmens Krimuldas draudzes skolas skolotājam **Jurim Natanaēlam Ramanim**, dzejniekam, kurš 1778. gadā tika padzīts no amata un nodots tiesai par brīvdomību un dzimtļaužu musināšanu. Rokrakstā izplatījās viņa "Krusta skolas grāmata" – garīgu dziesmu, Bībeles izteicienu un ētisku pamācību krājums, sastādīts 1797. gadā. Lūk, fragments no dzejoļa:

*Tu runā taisnību
Un saki tādiem vaigā,
Ko tādi ēd un dzer,
Ar ko tie lepni staigā –
Ir sviedri, asaras,
Ar to tie barojas,
Ir ļaužu nopūtas
Un mantas laupītas.*

Piemiņas akmens
J. N. Ramanim

5. SIGULDA 19. GADSIMTĀ (līdz 1889. gadam)

5.1. SIGULDA 19. GADSIMTA 1. PUSĒ

Ja pēkšņi notiktu brīnums – laiks pagrieztos atpakaļ un mēs nonāktu Siguldā, teiksim, ap 1800. gadu, tad savu pilsētu noteikti nepazītu. Tur, kur tagad paceļas daudzstāvu nami, eleganti veikali un kafejnīcas, zaļumos sligst privāto māju kvartāli, mūsu priekšā būtu necaurejami egļu meži un dumbrāji, smilšainas nogāzes un drēgnas tērces. Kā liecina vecu ļaužu atmiņas, teritorija ap tagadējo dzelzceļa staciju, kā arī starp Valdemāra, Ausekļa un Pils ielu vēl 19. gs. 80. gados bijis viens vienīgs staigns purvs. Zemnieki tur rudenos vilkuši iekšā beigtus zirgus un ziemā rīkojuši bagātīgas lapsu medības. Tuvāk tagadējai Vidzemes šosejai skatienam pavērtos daži slikti apstrādāti zemnieku tīrumi, pļavas

un ganības, starp tām izkaisīti atsevišķu māju (*Puskas, Jurdas, Pižas, Kalna Beites un Lejas Beites, Ķipari*) puduri ar nomelnējušiem salmu jumtiem un vēl citas mājas, uz kuru zemes pēc vairāk nekā simts gadiem izaugusi tagadējā Siguldas pilsēta. Tomēr tās centrālā daļa izveidojusies uz kādreizējās Siguldas pilsmuižas, kā arī Gāles muižas zemēm.

Siguldas draudzes robežas jau kopš seniem laikiem sniegušās no Desupes rietumos līdz Kumadas upei austrumos. Dienvidos tā robežojusies ar Allažu un Nītaures draudzi, bet ziemeļos to Gauja atdalījusi no Krimuldas un Turaidas. 19. gadsimta sākumā sīkākā teritoriālā vienība bija muiža. Siguldas draudzē bija 8 muižas – Siguldas pilsmuiža (*Schloß Segewold*), Gāles muiža (*Galenhof*), Lorupes muiža (*Kronenberg, Wilderbusen*) un Siguldas mācītājmuiža (*Pastorat Segewold*). Tālāk uz Vildogas pusi – Nurmīžu muiža (*Nurmishof*), no tās uz austrumiem – Ramas muiža (*Rammenhof*), bet vēl tālāk – Jaunkempji (*Neu-Kempenhof*). Savukārt tagadējā Līgatne (Augšlīgatne) tolaik saucās Paltmale (*Paltemall*), bet Līgatnes nosaukumu tā ieguvusi

vēlāk no Līgatnes upītes, pie kuras ietekas Gaujā jau 18. gadsimtā pastāvējis Līgatnes ciemats.

Cauri Siguldai jau kopš senseniem laikiem vedis Rīgas–Cēsu lielceļš, kurš caur Trikātu savienojis senās latviešu un igauņu zemes. Gar tā abām malām ik pēc 5 – 15 km atradušies **krogi**. Daļu krogu ēku vēl mūsdienās var labi pamanīt, braucot pa Vidzemes šoseju. Pirmie krogi Livonijā parādījušies 14. gadsimtā, bet 16. gadsimta sākumā Siguldas draudzē minēti veseli 10 krogi.

Krogiem latviešu tautas vēsturē bijusi pret-runīga loma. No vienas puses, tie bija apreibināšanās, morālās degradācijas vieta un sākums daudzu ģimeņu tragēdijām.

*Mīļi lūdzu tautu dēlu,
Ap galviņu glāstīdama,
Nedzer ilgi krodziņā,
Nestāvini kumeliņ.*

(Latviešu tautasdziesma)

Bieži vien smagajā kļaušu darbā nomocītie latviešu zemnieki krogā atstāja pēdējo grasi.

Tomēr krogi nozīmēja arī patvērumu un atpū-

✓ Kartē atrodi:
a) tekstā minētās Siguldas draudzes muižas, Turaidu un Krimuldu,
b) Siguldas 6 krogus un 2 dzirnavas!

Starpaskrogs 19. gs. 1. pusē. Gravīra pēc A. fon Hāgena zīmējuma

tu pēc garā, nogurdinošā un bistamā ceļa. Krogi bija arī sastapšanās un jaunāko ziņu apmaiņas vieta. Te tika spriests gan par notikumiem pašu draudzē, gan ārpus tās. Krogos nolasīja ķeizara rīkojumus jeb patentes, dažkārt tika svinētas zemnieku godības, tajos līga jeb derēja kalpus un pat zemnieku nemieru laikā apsprieda kopīgu rīcības plānu.

Krogu ēkas jau no pirmā acu uzmetiena var atšķirt pēc to garā, izstieptā korpusa. Krogos zem viena jumta bijušas apvienotas divas telpas jeb "gali" ("labais" jeb "vācu" un "sliktais" jeb "zemnieku" gals). Pie katra gala bija arī sava "stadula" – novietne zirgiem un pajūgiem. Siguldas draudzē (bez Līgatnes) 18. gadsimta beigās pastāvējuši 6 krogi: Desu krogs, Starpaskrogs, Dzirnava krogs, Gāles krogs, Baznīcas krogs un Vēja krogs. No tiem līdz mūsdienām (pārbūvētā veidā) saglabāties tikai viens – Starpaskrogs. Vecākais no Siguldas krogiem bija Baznīcas jeb Jelgavkrogs, kurš atradies pretī Siguldas baznīcai un vēstures avotos pirmo reizi minēts jau 1434. gadā. Tas nodedzināts Pirmā pasaules kara

Kroga iekšskats Vidzemē. 18. gs. beigas.
J. K. Broces zīmējums

laikā. Vēja krogs atradies vietā, kur Rīgas–Cēsu lielceļš šķērsoja Vējupīti (aptuveni bijušās "Lauktechnikas" mehānisko darbnīcu rajonā). 1865. gadā šajā krogā dzimis ievērojamais Jaunās strāvas darbinieks un Latvijas Republikas pirmais izglītības ministrs **Kārlis Kasparsons**.

Kultūrvēsturiski pieminekļi ir arī **dzirnavas** (neatņemama sava laika ainavas sastāvdaļa).

Dzirnavas pie Siguldas pils minētas jau 16. gadsimta beigās. Divas dzirnavas pastāvējušas uz Lorupes: Ancīšu un Lorupes (Starpas) dzirnavas. Ancīšu dzirnavu diķis ir vēl joprojām.

Satiksmes ceļi veda arī pāri Gaujai – tādēļ bija nepieciešamas **pārceltuves**. Pazīstamākā pārceltuve Siguldā atradās 0,7 km augšpus tagadējā tilta. Tā darbojās līdz pat 1937. gadam, kad tika atklāts tilts pār Gauju. Vēl senākos laikos, kad

Pārceltuve pār Gauju. 19. gs. 1. puse.
Gravīra pēc A. fon Hāgena zīmējuma

pārceltuvju nebija, pāri Gaujai cēlās ar laivām. Tad, kad nebija arī laivu, izmantoja braslus – seklas vietas upē. Ir zināms, ka viens šāds brasls jau akmens laikmetā lietots Gaujā pretī Turaidai.

5.2. 19. GADSIMTA PILIS SIGULDĀ

Siguldas, Turaidas un Krimuldas muižām bija dažas kopīgas iezīmes – tās atradās bijušo Livonijas piļu tiešā tuvumā, izmantoja pilsdrupu akmeņus dzīvojamo un saimniecības ēku celšanai.

19. gadsimtā Siguldas muiža bija grāfu Borhu, vēlāk Kropotkinu dzimtas īpašumā, Turaidas muiža – Budbergu, pēc tam Kampenhauzenu dzimtai, bet Krimuldas muižas īpašnieki bija firsti Līveni.

Firsts Johans Līvens Krimuldas muižu nopirka 1817. gadā. Pēc viņa nāves tā pārgāja viņa dēla Paula Līvena īpašumā. Krimuldas iedzīvotāji vēl 20. gs. 30. gados ar cieņu un pateicību pieminēja viņa laulāto draudzeni firstieni Natāliju Līvenu un meitas Sofiju un Aleksandru. Viņas savulaik apmeklējušas slimniekus un nabagus, ilgāku laiku sūtījušas siltas pusdienas Krimuldas pagasta skolas bērniem un apdāvinājušas tos pie Ziemassvētku eglītes. Abas jaunās firstienes muižā izveidojušas jaukto kori. Viņas piedalījušas ar muzikāliem priekšnesumiem draudzes vakaros. Muižā ierīkota arī skola mazākajiem bērniem un slimnīca karā ievainotajiem.

Pēc 1848. gada tika uzcelta Krimuldas pils t.s. vēlinā **klasicisma** stilā.

Krimuldas Jaunā pils.

19. gs. 50. gadi. Gravīra pēc A. fon Hāgena zīm.

Apmēram 19. gadsimta vidū piļu arhitektūrā sāka atdarināt dažādu iepriekšējo gadsimtu stilus. Šādus atdarinātus stilus sauc par **pseudostilēm**, bet pašu atdarināšanu – par **historismu**. Historisma celtne ir arī Siguldas Jaunā pils (tagadējā pilsētas dome). Tā celta no 1878. līdz 1881. gadam. Darbus vadījis būvuzņēmējs latvietis Jānis Meņģelis no Cēsīm. Jaunā pils celta **neogotikas** ("jaunās gotikas") stilā.

19. gadsimts sākās ar nozīmīgiem notikumiem latviešu zemnieku dzīvē. 1819. gadā Vidzemē atcēla dzimtbūšanu. Zemniekiem tika dota personiskā brīvība, bet viņu saimniecības un

Siguldas Jaunā pils. 20. gs. sākums. Pastkarte

apstrādātā zeme palika muižnieku īpašumā. Zemnieki varēja zemi izpirkt no muižniekiem, tomēr ne visiem bija tādi līdzekļi. Pamazām veidojās turīgo zemnieku un trūcīgo (bezzemnieku, kalpu) kārtas.

Zemes iegūšanas iespējas bija atkarīgas arī no pašiem muižniekiem. Šajā ziņā Krimuldas un Turaidas muižu īpašnieki rīkojās pilnīgi pretēji. Siguldas muižas īpašnieks Aleksandrs fon Borhs 1867. gadā noslēdza pirmos 50 zemes izpiršanas līgumus. Ir zināmi šo vecsaimniecību nosaukumi, daudzi no tiem saglabājušies arī mūsdienās: *Spulles, Kalna Beites, Ķīpari, Grotiņi, Eriņi*. Protams, zemnieki spēja samaksāt tikai daļu zemes vērtības, pārējo aizņēmas no Vidzemes muižnieku kredītbankas, kurai maksāja 20 – 30 gadus.

Savukārt Turaidas muižas īpašnieks Baltazars fon Kampenhauzens tajā pašā laikā turpināja noslēgt tikai rentes līgumus, bet zemi nepārdeva. Lielāko daļu rentes naudas turaidieši atstrādāja muižas mežu izciršanā un baļķu izvešanā pie Gaujas. Turaidas muižas zemes nebija auglīgas, tāpēc zemnieki vienlaikus bija arī amatnieki – stīpu liecēji, spieķu gatavotāji, plostu pludinātāji.

Līdz ar personisko brīvību zemnieki ieguva arī uzvārdus un pases. Saimniecību pirkšanas līgumos (kontraktos) var atrast šādus uzvārdus: Pētersons, Jansons, Miķelsons, Ādamsons, Krastiņš, Kviesis, Ervalds, Zaķis, Matiņš, Bariss.

A. Pētersons.

Turaidas muižas kalpa sieva.

Vairākums no viņiem uz līguma uzvilkuši trīs krustiņus (parastā rakstītnepratēju zīme), bet daļa spējusi uzrakstīt savus uzvārdus.

Dzimbūšanas atcelšanas likumā tika noteikts, ka jāizveido pagastu valdes un pagastu tiesas. Agrāk tikai muižnieki varēja lemt tiesu pār saviem ļaudīm, bet 1866. gadā stājās spēkā jaunais pagastu likums, kas pašvaldības atbrīvoja no muižnieku kontroles.

Pagasta dzīves organizētāji bija pagasta sapulce un vietniekpulks (deputāti; uz 500 iedzīvotājiem bija 8 – 12 vietnieki). Vēlētāji bija vietējie zemes īpašnieki un viens no 10 bezzemniekiem. Izpildvara piederēja valdei un pagasta tiesai. Valde bija atbildīga par pagasta nodevām valstij, sabiedriskajiem darbiem, rekrūšu došanu karadienestā, tiltu un ceļu labošanu.

19. gadsimtā Siguldas pagastā ietilpa mūsdienīgu Siguldas pilsētas, Lorupes, Jūdažu un citas teritorijas. 19. gadsimta beigās sāka veidoties pagasta sabiedriskā dzīve, nodibinājās pirmās biedrības, kā, piemēram, "Vidzemes Šveice", Siguldas savstarpējās ugunsapdrošināšanas biedrība, bija pagasta skola, aptieka; Siguldas turīgie zemnieki pasūtīja laikrakstus un kalendārus. Tāpat kā visā Latvijas teritorijā, arī Siguldā bija jūtama latviešu pašapziņas un turības līmeņa celšanās.

1862. gada 11. un 12. jūlijā Krievijas cars Aleksandrs II viesojās Vidzemes un Kurzemes guberņās. Arī Siguldas novads izpelnījās godu uzņemt "zemes tēvu" (kā rakstīja tālaika avīzēs).

Siguldā viesus sagaidīja Siguldas muižas īpašnieks Aleksandrs fon Borhs. Cars viesojās arī Turaidas un Krimuldas muižās. Vēl mūsdienās par šo vizīti atgādina nosaukums "Ķeizarkrēsls" – gleznains pakalns, no kura Aleksandrs II esot jūsmojis par Gaujas likločiem.

Cara vizīte bija liels pārdzīvojums visiem vietējiem iedzīvotājiem. Bija aizmirsusies gan grūtā ikdienas dzīve, gan nabadzība; visi vēl ilgi runāja par krāšņajiem tērpiem, brašajiem, izrotātajiem zirgiem, svētku uguņošanu un mūziku.

5.3. IZGLĪTĪBA SIGULDĀ 19. GADSIMTĀ

1819. gadā pēc zemnieku brīvīšanas Kurzemē un Vidzemē tika pieņemti arī likumi par zemnieku bērnu pamatizglītību. Tie paredzēja dibināt divu veidu skolas – pagastskolas un draudzes skolas. Pagastskolām vajadzēja visiem bērniem iemācīt "skaidri lasīt", kā arī ticības mācības pamatūs. Tomēr zemnieku nabadzības dēļ pagastskolu dibināšana noritēja ļoti gausi, un tās līdz pat 19. gadsimta 60. gadiem Vidzemē bija reta parādība.

Otrs pamatskolas tips bija četrgadīgās draudzes skolas. Tās nebija obligātas, un tajās mācījās galvenokārt saimnieku dēli. Atšķirībā no 18. gadsimta draudzes skolām tajās mācīja arī rakstīšanu, rēķināšanu, dārzkopības un biškopības pamatus. Skolēnu skaits draudzes skolās parasti nebija liels – Siguldā līdz 1850. gadam tas nepārsniedza 12 skolēnu.

Siguldā draudzes skola tika izveidota 1829. gadā. Līdz 1848. gadam tajā par skolotāju strādāja **Pēteris Lesiņš** – Paltmales *Lapsu* māju saimnieka dēls. Lesiņš bija pirmais latviešu tautības skolotājs Siguldā. Viņš gan nekādu "profesionālu" izglītību nebija baudījis, bet skolotāja darbam nepieciešamās zināšanas ieguvis Rīgā pie kāda vācu tautības "skolmeistara". Kā jau tajos laikos parasts, arī Lesiņš blakus skolotāja pienākumiem veica ķestera, priekšdziedātāja un ērgelnieka uzdevumus, nepieciešamības gadījumā arī izvadīja mirušos.

Vairākums Siguldas bērnu, tāpat kā 18. gadsimtā, skolā negāja, bet lasīšanas iemaņas apguva mājās. Lūk, kā šo procesu attēlo rakstnieks un pedagogs Kaudzītes Matīss: "Bērza vai priežu koka skals dega iesprausts melnā trijkāja sprautuvē. Ap šo vienīgo mājas gaismu tad pēc dienas

*Lūkt fchē
ka teeli fbrahda un mafi
mahzahs*

F. E. Štolls. "Jauna boksterēšanas un lasīšanas grāmata" (izd. Rīgā 1813)

darba pulcējās visi mājnieki. Sprautuves priekšā sēdēja sievietes ar saviem rūcošiem un burkstošiem ratiņiem. Dažai vecākai pie sāniem stāvēja kāds bērns, kam jāmaca "pātari" vai grāmata.. Grāmatas mācīšana pastāvēja lielāko tiesu tikai iekš tā, ka bērnam, velkot ar iesmiņu pa lasāmo gabalu, vajadzēja runāt pakaļ vērpējas no galvas izsauktos vārdus, kā: "Tā svētā lūgšana". Daži iemācījās no galvas veselus gabaliņus, nepazīdami grāmatā neviena vārda, pat neviena burta. Bet ar laiku tomēr lasīt iemācījās cits pēc cita, ja arī ne visi pareizi un pilnīgi."

Lasīšanas apmācību stipri kavēja mācību grāmatu – ābeču – trūkums, vecāki bija pārāk nabadzīgi, lai tās iegādātos. Tādēļ lielākajai daļai bērnu vajadzēja apmierināties ar dziesmu vai lūgšanu grāmatu.

Lielākais panākums izglītības jomā 19. gadsimta 1. pusē bija Jāņa Cimzes skolotāju semināra dibināšana 1839. gadā Valmierā. Tā uzdevums bija sagatavot kvalificētus skolotājus latviešu tautskolām. Lai arī Latvijas skolotāju semināri līdz pat 1880. gadam atradās spēcīgā vācu mācītāju un

muižnieku aizgādībā, tomēr tādas mācību iestādes dibināšana, kas pirmā latviešiem pavēra ceļu uz laicīgu un eiropisku izglītību, nenoliedzami bija pozitīva. Valmieras semināra beidzējs bija arī skolotājs **Pēteris Graumanis**, kurš Siguldas draudzes skolā sāka strādāt 1848. gadā. No pasākumiem, kas saistīti ar izglītību 19. gadsimtā Siguldas apkārtnē, vēl jāmin arī Vidzemes skolotāju konferences, kuras no 1848. līdz 1871. gadam notika Turaidā, t.s. "Šveices mājā" (tā nodega Otrā pasaules kara laikā). Konferences, protams, notika vāciski. Ap 1850. gadu izglītības politikā sāk iezīmēties pārvācošanās tendences – piemēram, draudzes skolās sāk pastiprināti mācīt vācu valodu. Tieši pret šīm tendencēm 1869. gadā konferencē vērsās runātājs, kas pirmo reizi šo konferenci vēsturē savu referātu nolasīja latviski. Viņa vārds bija Oto Kronvalds (vēlāk plaši pazīstams kā **Kronvalda Atis**). Galvenā Kronvalda ideja – latviešu valoda nav sliktāka par citu Eiropas tautu valodām, tai jādod iespēja nostāties līdzās pārējām, bērniem

Piemineklis Atim Kronvaldam Siguldā

izglītība ir jāsniedz viņu dzimtajā valodā. Kronvalds uzskatīja, ka latviešu skolās jā māca visi tie paši priekšmeti, kas vācu skolās, arī Latvijas vēsture un latviešu literatūra. Kronvalda Atim ir milzīgi nopelni latviešu tautas pašapziņas atmodināšanā, latviešu nacionālās izglītības veidošanā. Atceroties Kronvalda runu 1869. gadā Turaidas konferencē, viņam 1938. gadā Siguldā, pie Rakstnieku pils, tika atklāts pieminēklis.

Tomēr tautskolu lietas Siguldas draudzē necik tālu nebija pavirzījušās uz priekšu līdz pat 1860. gadam, kad Vidzemē un Kurzemē masveidīgi sāka dibināt pagastskolas.

Arī skolas ārējais izskats un iekārtojums neko daudz neatšķīrās no 19. gadsimta 1. puses skolu iekārtojuma. Lūk, ko 1880. gadā kāds siguldietis, pēc vairākiem gadiem apmeklējams dzimto pusi, rakstīja: "Draudzes skola, pazemīga mālu būdiņa ar salmu jumtu. Sīrns skolotājs te strādā viens pats bez palīga, ziemu ar 20 – 30 bērniem, vasarā tik ar desmito daļu no virsējā skaita. Vairākiem arī ziemu šaurajā klasē, kas, cik man atminams, ir arī guļamā un ēdamā istaba, nav vietas. Iegājušiem pa durvīm, labi jāpieliecas, lai galvu nepiedauzītu pie lāvām, kas iekšpusē pie griestiem pienaglotas .. Lodziņi mazi, zemi. Grīdas dēļi šūpojas kā laipas."

Ap 1879. gadu par Siguldas draudzes skolotāju kļūst Cimzes semināra absolvents **Eduards Linde**. 1885. gadā izglītības attīstībā notika straujš pavērsiens – ar cara valdības pavēli visas tautskolas un skolotāju seminārus pakļāva izglītības ministrijai. Tas vājināja vācu mācītāju un muižnieku tiesības iejaukties skolu lietās. Bet tajā pašā laikā izglītības sistēmā pastiprinājās pārkrievošanās tendences – tika stingri noteikts, ka tautskolās visi mācību priekšmeti, izņemot ticības mācību un baznīcas dziedāšanu, jā māca krievu valodā. Tikai pagastskolu pirmajās klasēs vēl atļāva pagaidām mācīt latviešu valodā. Bet jau pēc dažiem gadiem arī tajās pavēlēja visus priekšmetus mācīt krieviski.

? ✓ Kādas jaunas iezīmes izglītībā parādījās pēc dzimtbūšanas atcelšanas?

"Šo rindiņu rakstīja bērības gados valdīja zināmā ļaužu šķirā uzskats: "Mācīts cilvēks vairs nevar būt latvietis. Kas mācīts un tomēr vēl saucas par latvieti, tas apsēsts no garīgas augstprātības velna, jo nav latviešu TAUTAS, tikai zemnieks ir LATVIETIS!"

✓ Kādas ir Tavas domas par Kronvalda Ata grāmatā "Nacionālie centieni" citētajiem izteikumiem? Kā tie raksturo laikmetu pirms jaunlatviešu kustības sākuma?

6. SIGULDA NO 1889. LĪDZ 1914. GADAM

Sigulda pirms 100 gadiem...

Pa grantētajiem villas "Nachtigall" ("Lakstīgala") celiņiem, kam gar malām puķu dobes, cēli

pastaigājās korsetēs iežņaugtas dāmas ar saules-sargiem. Tās pavada lielkņazi (kņazi, ģenerāļi), viņu labdzimības... ekselences... tādi un tādi... no Pēterburgas, Maskavas, Varšavas, Rīgas un citām Krievijas impērijas lielpilsētām. Skan vācu, franču, nedaudz arī krievu un poļu valoda.

Bet turpat blakus bija arī cita Sigulda – tā, kur dzīve ritēja gandrīz tāpat kā pirms simts vai divsimts gadiem, tā, kura pazina ne vien darba sūrumu, bet arī skaistumu, tā, kuras vasaras pagāja siena pļavās un labības druvās, bet rudenī – rijās un kartupeļu tīrumos, tā Sigulda, kuras rokas bija sastrādātas un kura zināja maizes rieciena vērtību. Tā bija Sigulda, kura vasarā brauca peļņā ormaņos vai uz plostiem, bet ziemā strādāja meža darbos.

Siguldas stacija. 20. gs. sākums

Hotel "Segewold"

6.1. SIGULDAS UZPLAUKUMS PĒC 1889. GADA

Skaistā Siguldas daba vilinājusi ceļotājus jau kopš seniem laikiem, bet īpaši – kopš 19. gadsimta sākuma. Tomēr nokļūšana līdz šejieni bija stipri apgrūtināta neērtās satiksmes dēļ. Tā nedaudz uzlabojās, kad 1837. gadā izbūvēja šoseju no Rīgas līdz Ādažiem, 1847. gadā – līdz Engelhartes muižai (netālu no Raganas), bet 1868. gadā – līdz Cēsīm. Tomēr vispilnīgākā satiksme tika nodibināta tikai ar Rīgas–Valkas dzelzceļa līnijas atklāšanu 1889. gadā. No šī brīža tad arī sākās Siguldas kā vasarnīcu centra izaugsme.

Līdz 1889. gadam tagadējās Siguldas pilsētas teritorijā, izņemot Siguldas muižu, bijušas tikai 5 ēkas: t.s. "Ķempītis" – vēstuļu pasts (tagad šajā vietā atrodas kamaniņu-bobsleja trase), Gāles krogs, Baznīcas jeb Jelgavkrogs pie Siguldas baznīcas un draudzes skola.

Pēc stacijas ēkām pirmo uzcēla dzelzceļa tuvumā esošo viesnīcu "Hotel Segewold". Tā, tāpat kā visas apkārt esošās zemes, piederēja Siguldas pilsmuižas īpašniekiem kņaziem Kropotkiniem. Siguldas kā atpūtas un tūrisma centra augošā popularitāte bija muižas īpašniekiem izdevīga, tāpēc viņi darīja visu, lai to palielinātu. Kropotkini sāka izpārdot muižai piederošo zemi ap staciju. Muiža guva lielus papildienākumus arī no iznomātajām vasarnīcām, tirgotavām un krogiem.

Pirmo privātmāju tagadējā Siguldas centrā (Valdemāra ielā 1) uzcēla E. Grinbergs – tēlnieka Teodora Zaļkalna tēvs, kurš tajā iekārtoja tirgotavu un tējnīcu (pašreizējā ēka Valdemāra ielā 1 uzcelta tikai ap 1920. gadu). Sākotnējā apbūve aizgāja bojā Pirmā pasaules kara laikā.

Zemes pircēju 19. gs. 90. gados saradās arvien vairāk, lai gan daudzus atbaidīja augstās cenas.

Pirmā vienlaidus apbūvētā iela Siguldā bija Šveices iela. Tur vasarnīcas tika celtas apmēram

no 1890. līdz 1903. gadam. Sākumā vasarnīcu īpašnieki bija vācieši. Dažas vasarnīcas tika celtas pa 2 – 3 kopā, izveidojot vasarnīcu kolonijas. Tā radās Beka, Keslera, Hopes un citas vasarnīcas. Visas pirmās vasarnīcas bija koka, pēc tajā laikā parasto vasarnīcu tipa, kādu vēl tagad var apskatīt Rīgas Jūrmalā – sevišķi Bulduros, Dubultos un Majoros. Parasti tās bija divstāvu celtnes ar stiklotām verandām un kokgriezumiem

rotātiem jumtu galiem un logu aplodām, dekoratīviem torniņiem, vējbrīdītājiem un karodziņiem. Dažas vasarnīcas ieguva īpašus nosaukumus, piemēram, villa "Stahl", villa "Karmena" (Šveices ielā 21), villa "Nachtigall"

Viņu tirgotājs Siguldā.
20. gs. sākums

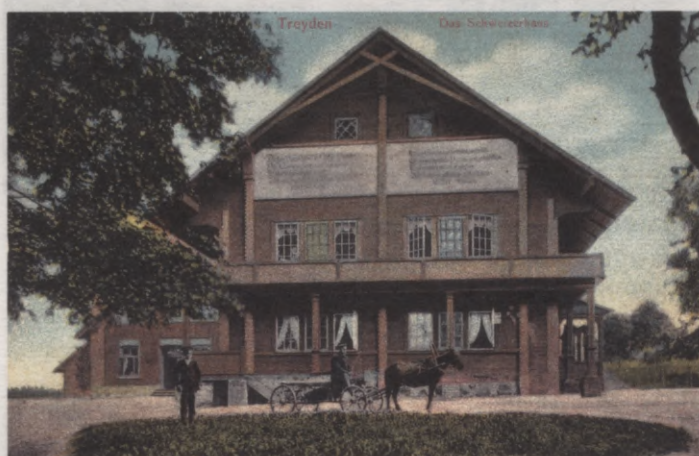
("Lakstīgala", tag. Siguldas slimnīcas vecais korpuss), villa "Franc" (Gaujas lejā pie pārceltuves). Diemžēl vairums šo vasarnīcu vēlākajos gados tika stipri pārbūvētas. Vienīgā ēka, no kuras iespējams spriest par to, kā izskatījies Šveices iela 20. gadsimta sākumā, ir bijusī aptiekas ēka Valdemāra ielā 3.

19. gs. 90. gadu beigās celta arī "Baltā pils" (Gaujas ielā 1), kurā apmetās Nikolajs Kropotkins ar savu ģimeni.

Ar laiku Siguldas vasarnīcas savā īpašumā ieguva turīgākie latviešu tirgotāji, uzņēmēji. Tā radās "Villa Keņģis". Komponista Alfrēda Kalniņa māte Rozālija Kalniņa nopirka Hopes vasarnīcas, Rihards Dzene (Dzenis) – villu "Lakstīgala" u. c.

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā Sigulda bija iecienīta vasaras atpūtas vieta īpaši aristokrātijas vidū. Vairākkārt šeit – proti, Siguldas pili, viesojušies arī cara ģimenes locekļi.

Ap 1901. gadu Siguldas izaugsmē iestājās it kā apsūkums. Tās pirmie ziedu laiki bija pagājuši. Diemžēl Siguldai nebija savas peldvietas. To daļēji mēģināja kompensēt ar dziedniecisko

- ?
- ✓ Kā cēlies Lakstīgalas ielas nosaukums?
 - ✓ Kā cēlies Šveices ielas nosaukums?
 - ✓ Kura ir vecākā iela Siguldā?
 - ✓ Kura ir vecākā māja Siguldā?
 - ✓ Ar ko bija saistīts Siguldas uzplaukums 19. gs. beigās?
 - ✓ Noskaidrojiet, vai kāds no vecākajiem Siguldas iedzīvotājiem vēl zina, kuras vietas agrāk saukušās: Saltavots, Ažavots, Fričavots, Friča grāvis, Desas grava, Starpas grava, Siguldas grava, Elles grava, Vitiņleja, Muceniekleja!

ūdeņu vannām. Drīz vien sāka izmantot sēravotu Siguldas *Zušos*.

6.2. KŅAZA NIKOLAJA KROPOTKINA DARBĪBA SIGULDĀ

1866. gadā notika Siguldas muižas īpašnieka grāfa Aleksandra fon Borha meitas Olgas un kņaza Dmitrija Kropotkina kāzas. Meitai pūrā tika dota Siguldas muiža. No šī laika Siguldā sāka valdīt pēdējā muižas īpašnieku dzimta, jo pēc 1920. gada agrārās reformas muiža tika nacionalizēta.

Interesanta un nozīmīga personība Kropotkinu dzimtā bija Olgas un Dmitrija Kropotkinu dēls kņazs Nikolajs Kropotkins (1872 – 1937).

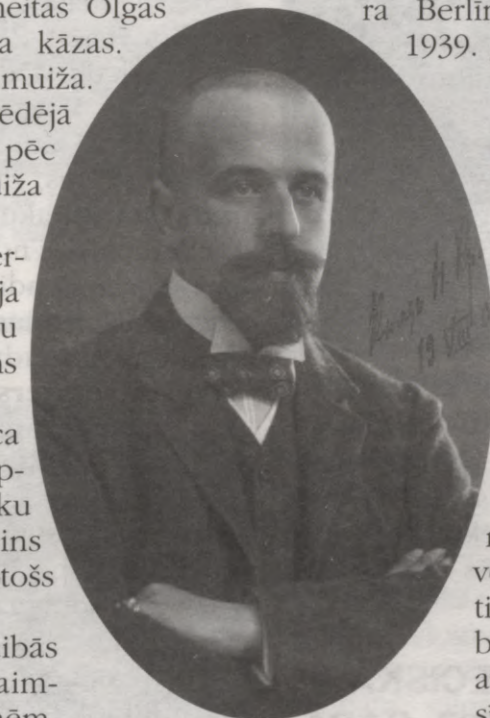
Viņš Siguldas muižā veica dažādus pārkārtojumus. To apliecina viņa bijušo strādnieku atmiņas, kurās N. Kropotkins atainots kā interesants, saprotošs un atsaucīgs cilvēks.

Viņš iepirka daļu melnraibās govīs, izjādes zirgus, lauksaimniecības mašīnas no ārzemēm, uzcēla mehāniskās dzirnavas, pagrabus ar ledu piena dzesēšanai, piena pārdošanas veikalu atpūtniekiem. Viņš pārdeva zemniekiem zemi īpašumā, iznomāja muižai piederošo pārceltuvi pār Gauju, pansijas, viesnīcu.

Piena paviljons, kur atpūtniekiem pārdeva Siguldas muižā svaigi slauktu pienu

N. Kropotkins apprecēja Madlienas muižnieka meitu Mariju, ģimenē bija pieci bērni.

Kņazs Nikolajs Kropotkins, Siguldas pilsmuižas pēdējais īpašnieks

Būdams izglītotš un enerģisks cilvēks, N. Kropotkins iesaistījās arī politiskajos procesos.

1904. gadā viņu iecēla par Rīgas apriņķa zemnieku lietu komisāru, vēlāk viņš pildīja Kurzemes

vicegubernatora, pēc tam – Vidzemes vicegubernatora pienākumus.

N. Kropotkinam bija daudz interesantu ieceru saimnieciskās un kultūras dzīves uzlabošanā, diemžēl tās pārtrauca 20. gadsimta politiskās norises un kari.

N. Kropotkins emigrēja uz Franciju, bet nomira Berlīnē 1937. gadā. Viņa piederīgie 1939. gadā aizbrauca uz Vāciju.

6.3. 1905. GADA REVOLŪCIJAS NOTIKUMI SIGULDAS APKĀRTNĒ

Latvijas teritorijā revolūcijas notikumi ieguva īpašu nozīmi, jo latviešu tautu apspieda dubults jūgs – gan vācu muižnieki, gan krievu ierēdņi.

Latvijas teritorijā cīņas vadīja Latviešu sociāldemokrātiskā strādnieku partija (LSDSP). Mitiņos cilvēki izvirzīja prasības par politiskām tiesībām (vārda brīvību, sapulču brīvību), par muižnieku privilēģiju atcelšanu (medību un zvejas tiesības, tiesības ierīkot dzirnavas un krogus), prasīja nodrošināt latviešu valodas brīvu lietošanu valsts iestādēs un skolās.

Siguldas pagastā revolūcijas idejas izplatīja Jānis Čaule, sociāldemokrāts, bijušais Jelgavas reālskolas audzēknis. 1905. gada novembrī vecās pagastvaldes vietā iedzīvotāju sapulcē ievēlēja rīcības komiteju. Tajā ietilpa *Zušu* māju saimnieks Jānis Pogiņš, rīcības komitejas priekšsēdētājs, muižas kalpi Jānis Desainis, Jānis Pālēns, dzelzceļnieks Kārlis Cirponis un citi. Kopumā Rīgas apriņķī zemnieki nodedzināja 69 muižas. To vidū nebija ne Siguldas, ne Turaidas, ne Krimuldas muižas.

Siguldiešiem nebija pretenziju pret N. Kropotkinu, jo viņš nebija netaisnīgi un varmācīgi izturējies pret zemniekiem. Tāpēc Siguldā 1905. gada revolūcijas notikumi nebija plaši un te neizvērsās bruņota cīņa kā citur Latvijā. Siguldas apkārtņē nodedzināto 14 muižu īpašnieku ģimenes ieradās pie N. Kropotkina pēc palīdzības. Kņazs finansēja viņiem vilcienu uz Rīgu, kur muižnieki varēja justies drošāk. J. Desainis Siguldas stacijā uzstājās ar runu, aicinādams sabojāt vilciena slīdes, tomēr nekādi šķēršļi muižnieku aizbraukšanai netika likti.

Kad 1906. gadā Siguldā ieradās soda ekspedīcija, sākās izrēķināšanās ar rīcības komitejas lo-

cekļiem. J. Desainis, J. Pālēns un K. Cirponis tika nošauti, vairāku zemnieku mājas nodedzinātas un paši zemnieki pērti ar rikstēm. Vairākus zemniekus izsūtīja uz Sibīriju.

1905. gadā nošauto revolucionāru piemiņas akmens
Siguldas kapos

Krievijas impērijas iedzīvotāju pirmā sacelšanās pret cara patvaldību cieta sakāvi. Tomēr atmiņas par Piekto gadu deva spēku un drosmi latviešiem gan Pirmajā pasaules karā, gan Brīvības cīņās.

6.4. SIGULDAS SAIMNIECISKĀ ATTĪSTĪBA PĒC 1905. – 1907. GADA REVOLŪCIJAS

Pēc Piektā gada revolūcijas siguldieši atkal atsāka mierīgu saimniecisko dzīvi.

Līdz 1914. gadam Nikolajs Kropotkins bija gan pārdevis, gan iznomājis ap 120 gruntsgabalu tagadējās Šveices, Pils un Ausekļa ielas rajonā.

1909. gadā Siguldā bija 35 mūra un 57 koka nami. Pastāvīgo iedzīvotāju skaits bija ap 900, bet vasarās tas vairākkārt palielinājās. Siguldieši parasti piepelnījās, apkalpojot vasarniekus – izīrēja istabas, piegādāja produktus, bet vīrieši visvairāk brauca par ormaņiem. Lielākā ražotne bija Siguldas kūdras purvs, kur ieguva kūdras briketes.

Vispār dzīve tajos laikos Siguldā bija dārga, un vasaras šeit pavadīt varēja atļauties tikai turīgi ļaudis.

6.5. KULTŪRAS DZĪVE SIGULDĀ LĪDZ 1914. GADAM

BIEDRĪBA "VIDZEMES ŠVEICE"

Biedrība "Vidzemes Šveice" bija vecākā biedrība Siguldā un "visu Siguldas biedrību māte". Tā dibināta 1880. gadā un sākumā saukusies Siguldas Labdarišanas (Labdarības) biedrība. Biedrības dibinātāji un pirmie vadītāji bijuši

P. Kreilis, K. Zemlers, P. Cilinbergs, vēlāk – M. Ertners, E. Linde un Apsītis. "Izrikojumi" sākumā notikuši Siguldas ūdensdzirnavās un uz Baznīcas (Jelgavkroga) stadulas augšas. Rikoti apmēram 2 – 3 pasākumi gadā. Pirmajās teātra izrādēs piedalījušies Jurbrencene (Zandberga), Sprigulene (Ertnerē – Kārļa, Nikolaja un Felicitas Ertneru māte), Tožene (Miesiņa), P. Kreilis, M. Ertners, P. Zāns un citi. Kopš pašas dibināšanas biedrībā darbojās koris, kas piedalījies II un visos pārējos Vispārējos Latviešu Dziesmu svētkos. Biedrība rīkojusi jautājumu izskaidrošanas vakarus, zaļumballes, bazārus u.c. pasākumus. Sevišķi aktīvi Siguldas Labdarišanas biedrība darbojusies no 1906. līdz 1911. gadam, kad tās priekšgalā atradies toreizējais Siguldas pagasta darbvedis **Eduards Zvaigzne**. No 1903. gada Siguldas draudzes skolā strādāja skolotājs **Pēteris Venners**, kas vadīja arī biedrības kori. Par panākumiem jaunās paaudzes audzināšanā, īpaši koru attīstībā Siguldā, P. Venners 1932. gadā tika apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeni.

Blakus rosīgam korim E. Zvaigzne noorganizēja arī spēcīgu teātra trupu, kurā darbojās Alīde Zandberga, Kristīne Jaunzeme, Kristīne Kreile, Rozālija Zvaigzne, Paulīne Grīnvalde, Emma Vennere, Alfrēds Zandbergs, Fricis Kalniņš, Rūdolfs Kreilis, Kārlis Ertners un citi. Lielā-

Biedrības "Vidzemes Šveice" nama
atklāšana 1911. gada decembrī.
Pirmajā rindā ceturta no kreisās – Felicitas Ertnerē

kais teātra trupas panākums bija viesošanās Rīgā, Interimteātrī, 1911. gada pavasarī ar A. Niedras lugu "Zeme". 1908. gadā Siguldas Labdarišanas biedrība kļuva par biedrību "Vidzemes Šveice".

Tomēr vislielākais biedrības veikums bija biedrības nama uzcelšana. Tas bija iespējams, pateicoties biedrības vadītāju, pirmkārt Eduarda Zvaigznes, uzņēmībai un neatlaidībai. Nebija viegli savākt vairāk nekā 17 000 rubļu – tik daudz izmaksāja šī nama uzcelšana un iekārtojums. Tomēr tas tika veikts, un 1911. gada decembrī

Biedrības "Vidzemes Šveice" nams pirms Pirmā pasaules kara

jaunais biedrības nams vēra durvis apmeklētājiem. Projekta autors bija arhitekts Augusts Malvess. "Nams arī no ārienes atstāj patīkamu

Rīgas teātru aktieri «Sprigūļos» pie F. Ertneres. Pirmajā rindā no labās: E. Smiļģis, F. Ertneris

iespaidu ar savu glīto vienkāršību un izturēto stilu," rakstīja tālaika avīzes.

Vēlāk līdz 1915. gadam biedrību vadīja Kārlis Ertners. Turpinājās straujās sabiedriskās dzīves ritms, tika uzvests līdz 17 pirmizrādēm gadā.

Visus vērtīgākos Rīgas teātru jaunuzvedumus iestudēja arī Siguldā. Teātra trupa papildinājās ar jauniem spēkiem – V. Lukstiņu, A. Grīnbergu, O. Lesiņu, N. Ertneru, F. Ertneri un citiem. Teātra dalībniekiem tika sarīkoti kursi A. Amtmaņa-Briediša un V. Segliņa vadībā. Pirmizrādēs galvenajās lomās vairākkārt viesojās Lilija Ērika, Tija Banga, Paula Baltābola, A. Amtmanis-Briedītis un citi.

Pirmā pasaules kara laikā 1915. gadā biedrības nama telpās tika ierīkota lazarete. 1917. gada septembrī krievu karaspēks atkāpjoties nodezināja biedrības lepnumu – skaisto namu.

Vasaras teātra «Arkādija» aktieri pie teātra 20. gs. sākumā. Trešajā rindā otrā no kreisās – režisore Vilma Egliņa-Nāra

Siguldas pagasta *Sprigūļu* mājās dzimusi izcilā latviešu režisore, kustību konsultante un teātra pedagoģe **Felicita Ertneris**. Viņas vecāki bijuši rosīgi pašdarbības teātra dalībnieki. Pēc V. Olava komercskolas beigšanas 1911. gadā F. Ertneris piedalījies vairākās amatieru teātra izrādēs Siguldā – piemēram, tēlojusi Zelmiņu R. Blaumaņa lugā "Indrāni". 1917. gadā beigusi P. Leshafta Fiziskās audzināšanas institūtu, vēlāk ritmiskās vingrošanas un plastikas studiju. Pēc atgriešanās Rīgā 1920. gadā, režisora E. Smiļģa aicināta, sākusi strādāt par kustību konsultanti Dailes teātrī. Vienlaikus bijusi ritmoplastikas pedagoģe vairākās Latvijas teātra skolās. Bijusi E. Smiļģa līdzgaitniece, palīdzējusi veidot Dailes teātra savdabīgo stilu. Kopš 1940. gada vidus bijusi līdzrežisore gandrīz visiem ievērojamākajiem E. Smiļģa inscenējumiem.

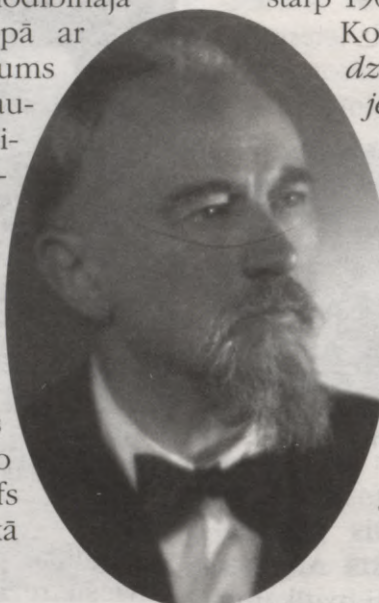
Ar Siguldu saistīta arī aktrises **Paulas Baltābolas** dzīve un daiļrade. Pirms Pirmā pasaules kara P. Baltābola darbojās Siguldas pašdarbības teātrī, bet no 1919. gada līdz 1932. gadam strādāja Latvijas Nacionālajā teātrī (dažas sezonas arī Dailes teātrī), kur atveidoja daudzas varoņlomas, piemēram, Žannu d'Arku A. Upīša tāda paša nosaukuma traģēdijas pirmuzvedumā, Raiņa Spīdolu ("Uguns un nakts") un Āriju ("Indulis un Ārija"), kā arī raksturolomas. Aktīvās skatuves gaitas beigusi dzirdes traucējumu dēļ. Atlikušo mūža daļu māksliniece pavadījusi Siguldā, savā mājā Dārza ielā. Mirusi 1978. gadā.

TEĀTRIS "ARKĀDIJA"

Līdzās biedrības "Vidzemes Šveice" teātra trupai Siguldā darbojās arī pirmais profesionālais teātris. Tas bija vasaras teātris "Arkādija"

Vilma Egliņa-Nāra

(Saules ielā), kuru 1900. gadā nodibināja dziedātāja **Vilma Egliņa-Nāra** kopā ar aktieri Mārtiņu Stīnusu. Nosaukums "Arkādija" cēlies no tāda paša nosaukuma teātra, kuru M. Stīnuss nodibināja 1895. gadā Torņakalnā. Te darbojās māsas Tija Banga un Jūlija Banga, Roberts Tautmīlis-Bērziņš un citi pazīstami aktieri un kultūras darbinieki. 1902. gadā V. Egliņa-Nāra pārgāja uz Rīgu, un "Arkādijas" darbība apsīka. Tā atjaunojās 1910. gadā, kad V. Egliņas-Nāras inscenētajā "Turaidas Rozē" pirmo reizi dziedāja operdziedātājs Ādolfs Kaktiņš. Pirmā pasaules kara laikā teātris nodega.

Alfrēds Kalniņš

MŪZIKAS DZĪVE SIGULDĀ
LĪDZ 1914. GADAM

Līdz Pirmajam pasaules karam Siguldā ritēja bagāta mūzikas dzīve. Vairāki komponisti, dziedātāji un mūziķi bija ļoti iemīļojuši Siguldu, pavadīja te vasaras. Visvairāk ar Siguldu šajos gados saistīta izcilā latviešu komponista **Alfrēda Kalniņa** dzīve un daiļrade. A. Kalniņa mātei Siguldā (Šveices ielā 15) piederēja 3 vasarnīcas un viena ziemas mājiņa. Šeit pie A. Kalniņa savulaik viesojušies komponisti Emīls Dārziņš, Andrejs un Pāvuls Jurjāni, Pauls Sakss, Emīlis Melngailis, mākslinieki Jūlijs Madernieks, Burkards Dzenis un citi. Siguldā A. Kalniņš draudzējies ar nākamo tēlnieku Teodoru Zaļkalnu un viņa brāļiem Oskaru Grīnbergu un Jāni Grīnbergu. Lielākā daļa no dziesmām ("Brīnos es", "Sapņu tālumā", "Jau aiz kalniem", "Bērņības rīts"), kuras A. Kalniņš sarakstījis laika posmā

Malvine Vignere-Grīnberga

starp 1901. un 1903. gadu, tapušas tieši Siguldā. Komponists vēlāk rakstīja: *"Paliekošu, dziļu iespaidu uz mani atstāja Sigulda jebkurā gadalaikā, un tikai tur es sāku rakstīt ārā pilnīgi bez klavierēm. Niedras un Blaumaņa plāno dzejas grāmatiņu "Ceļa malā" kabatā, apkārt klejojot Siguldas gravās un Gaujas līčos, radās toreizējo dziesmu vairums. Vēl atminos vietu, kur komponēju dziesmu "Jau aiz kalniem". Tovakar atrados starp Siguldas pilsdrupām un lielceļu lejā, apmēram kalna vidū, kad brīnišķīgais saules riets lējās pār koku galotnēm Krimuldas pusē, un man likās, ka tālu, tālu kāds dzied."*

Vairākas A. Kalniņa dziesmas, to vidū "Sapņu tālumā", "Sirds tik grūta", veltītas ievērojamākajai 20. gadsimta sākuma latviešu operdziedātājai **Malvinei Vignerei-Grīnbergai**, kuras dzīve arī ir cieši saistīta ar Siguldu – viņas ģimenei Siguldā piederēja divas vasarnīcas Šveices ielā 17. Dziedātāja aktīvi piedalījās Siguldas mūzikas dzīvē līdz 1914. gadam un arī vēlāk – 20. – 30. gados, kad šeit vadīja privātu vokālo studiju.

Ar Siguldu cieši saistīts arī ievērojamais latviešu tautasdziesmu aranžētājs **Emīlis Melngailis**.

1911. gadā laikraksts "Latvija" ziņoja par E. Melngaiļa koncertu Siguldā: *"Programmā tikai Melngaiļa kompozīcijas un visi numuri tiek aizpildīti komponista vadībā. Korī ap 100 dziedātāju speciāli no Melngaiļa izvēlēti. Koncertu atklāja ar spēcīgi vareno "Dievs, dod mūsu tēvu zemei". Galvenā kārtā jāmin "Nogramusi pils". Tik teicamu izpildījumu un izjusti*

Alfrēda Kalniņa vecāku pansijas Siguldā

Siguldā pie E. Grīnberga. Pirmajā rindā no kreisās: O. Grīnbergs, T. Zaļkalns, J. Madernieks. Otrajā rindā: R. Dzenis, A. Kalniņš, P. Jurjāns, J. Grīnbergs. Trešajā rindā: E. Dārziņš, E. Grīnbergs, P. Sakss, H. Eldgasts

izstrādātu priekšnesumu nākas mums ārkārtīgi reti dzirdēt, un par to Melngailim jāizsaka sevišķa pateicība. Tādu priekšnesumu var uzstādīt kā paraugu koru dziedāšanā, un mūsu koru vadītāji daudz priekš sevis mantotu, ja tie Melngaiļa izpildījumus jo rūpīgi studētu."

TĒLOTĀJMĀKSLAS PĀRSTĀVJI SIGULDĀ

No visiem 19. gadsimta otrās puses gleznotājiem tieši **Jūlija Federa** darbos Siguldas un Gaujas tēma ieņem visredzamāko vietu. J. Feders Siguldā ar pārtraukumiem strādāja no 1867. līdz 1907. gadam. Viņa "Gaujas leja" kļuva par vienu no darbiem, kas aizsāka latviešu ainavu glezniecības tradīcijas.

Laika posms pirms Pirmā pasaules kara ir viens no ražīgākajiem arī divu izcilāko latviešu mākslinieku **Jaņa Rozentāla** un **Vilhelma Purviša** daiļradē. Vilhelms Purvītis Siguldā pavadīja vasaras 1905. gadā un no 1911. līdz 1914. gadam. Tieši Siguldā V. Purvītis atrada "atslēgu" ainavas zaļo masu gleznošanai.

Jaņa Rozentāla ražīgākais Siguldā pavadītais laiks bija no 1910. līdz 1914. gadam. Viņš vasarās uzturējās Siguldas *Kalna Klaukās*. Te uzgleznota "Siguldas ainava" – ārkārtīgi smalki kolorēts darbs, kur kā dzīva jūtama mūsu lielā mākslinieka klātbūtne. Vēl minami darbi "Pavasaris" (1909), "Pavasaris Siguldā", "Gaujas leja Siguldā", "Ģimene Siguldā" un citi.

Teodors Zaļkalns (ist. uzvārdā Grīnbergs) dzimis 1876. gadā Allažu pagasta *Zaļajā kalnā*. Tā kā ar lauksaimniecību nebija iespējams pie turības tikt, ģimene pārcēlās uz Silciemu, kur tēvs ierīkoja nelielu bodīti. No 1891. gada Grīnbergu ģimene dzīvoja Siguldā, kur tēvs atvēra veikalu un tējnīcu Valdemāra ielā 1. Arī Teodora Zaļkalna tēvs Eduards Grīnbergs bija neparasta personība. Apveltīts ar izgudrotāja talantu, uzņēmību un vēlmi "izsisties uz augšu", dot dēliem labu izglītību, viņš vienlaicīgi bija smalks mākslas pazinējs un cienītājs, labi zīmēja, labprāt uzņēma savās mājās dēla draugus un studiju biedrus. Mācīdamies Pēterburgas Mākslas akadēmijā, T. Zaļkalns vasaras pavadīja pie vecākiem Siguldā.

Dziedātāja Malvīne Viņnere-Grīnberga bija T. Zaļkalna vecākā brāļa Oskara dzīvesbiedre. Radnieciskās saites Zaļkalnu vienoja arī ar citu ģimeni – tēlnieks Burkards Dzenis un pansijas "Lakstīgala" īpašnieks Reinholds Dzenis bija viņa brālēni.

Siguldā atrodas T. Zaļkalna veidotais piemiņeklis Atim Kronvaldam. Pēc tēlnieka meta veidots arī Krišjāņa Barona piemiņeklis.

M. Buclers ar audzēkņiem

M. Buclera fotodarbnīca

Latviešu Fotogrāfiskās biedrības izbraukums uz "Fotogrāfu kalnu" Siguldā. 1908. gads

FOTOMĀKSLA SIGULDĀ LĪDZ 1914. GADAM

Siguldas vārds cieši saistīts arī ar latviešu nacionālās fotomākslas pirmsākumiem. 1897. gadā šeit, Gaujas lejā, netālu no toreizējās pārceltuves, savu darbnīcu atvēra vēlākais Latviešu Fotogrāfiskās biedrības dibinātājs un latviešu fotorūpniecības aizsācējs **Mārtiņš Buclers**. 1906. gadā tikko nodibinātā Latvijas Fotogrāfiskā biedrība rīkoja izbraukumu uz "Vidzemes Šveici" – Siguldu. Arī otrs latviešu fotomākslas aizsācējs **Jānis Rieksts** organizēja fotoizstādi (1908. gadā) Siguldā.

RAKSTNIEKI SIGULDĀ UN TURAIĀDĀ

Siguldas un Turaidas apkārtnē 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā bijusi dzīves un darba vai arī atpūtas vieta vairākiem latviešu rakstniekiem.

No 1893. līdz 1901. gadam par rakstvedi Turaidas pagastā strādā rakstnieks **Pērsietis** (Kārlis Zemītis). Daudzi viņa stāstos attēlotie notikumi un raksturi sakņojas apkārtējo zemnieku ikdienas dzīvē.

1913. gada vasarā Siguldas pagasta *Daudās* savu pažiņu ģimenē kādu laiku uzturējusies rakstniece **Anna Brigadere**. Bezmiega naktīs viņa šeit sarakstījusi lugu "Raudupiete".

No 1908. līdz 1909. gadam Siguldā (Šveices ielā 3) dzīvojis rakstnieks **Reinis Kaudzīte**.

? ✓ Kura ir īsākā iela Siguldā?
✓ Kuras Siguldas ielas nosauktas latviešu rakstnieku vārdos?

✓ Kuriem no šeit minētajiem latviešu rakstniekiem ir pieminekļi Siguldā:

- Rainim,
- Rūdolfam Blaumanim,
- Leonam Paeglem,
- Krišjānim Baronam,
- Jānim Porukam?

✓ Kuri latviešu rakstnieki savos darbos pieminējuši Siguldā?

✓ Vai pazīsti šo vietu? Ja nepazīsti, skaties 101. lpp.!

7. SIGULDA PIRMĀ PASAULES KARA LAIKĀ

Pirmais pasaules karš pārtrauca visus iesāktos darbus. Vīrieši tika iesaukti armijā. N. Kropotkins par saviem līdzekļiem izveidoja dzelzceļa hospitāli un piedalījās svarīgākajās kaujās Rietumu frontē. 1917. gada augustā pēc varonīgajām latviešu strēlnieku cīņām pret vāciešiem Mazās Juglas krastos frontes līnija nostiprinājās pie Desupes. Līdz 1918. gada februārim te atradās vācu galvenā ierakumu līnija. 1918. gada 31. decembrī Desupes krastos nostiprinājās vācu Dzelzsdivīzija un landesvērs, lai pretotos sarkanajiem latviešu strēlniekiem. Šīs cīņas vāciešiem nebija sekmīgas, un 1919. gada sākumā Rīgā un lielākajā daļā Latvijas nodibinājās padomju vara.

Tā kā frontes līnija bija tuvu Siguldai, apšaudēs to pamatīgi izpostīja. Tika nodedzināta dzelzceļa stacija, viesnīca, biedrības "Vidzemes Šveice" nams, koka vasarnīcas, izdemolēta N. Kropotkina Jaunā pils.

Vidzemes šosejas un Zinātnes ielas krustojumā 1935. gadā ievērtēja Brāļu kapus, kur no plašās apkārtnes apglabāja 101 karavīra piņšļus. Vairākums bija Pirmajā pasaules karā kritušie latviešu

strēlnieki, kā arī Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušie igauņu karavīri. Siguldas baznīcā 1931. gada augustā biedrības "Latvijas Sargi" Siguldas nodaļa uzstādīja piemiņas plāksni ar tekstu: "7. Siguldas kājnieku pulka brīvības cīņās kritušiem karavīriem.

*Labāk savu galvu devu,
Nekā savu tēvu zemi."*

Latviešu strēlnieku Brāļu kapu piemineklis Vidzemes šosejas un Zinātnes ielas stūrī

Vācu karavīru Brāļu kapu piemineklis netālu no Lorupes gravas

Turaidas baznīcā 1933. gadā tika ievērtīta marmora piemiņas plāksne Pirmajā pasaules karā un Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušajiem 27 draudzes locekļiem. Plāksne daudzus gadus glabājās paslēpta baznīcas sakristejā, un tikai 1989. gadā tā tika piestiprināta agrākajā atrašanās vietā.

Par Pirmo pasaules karu joprojām atgādina 1917. un 1918. gadā kritušo vācu karavīru Brāļu kapi ar 105 apbedījumiem netālu no Vidzemes šosejas un Lorupes gravas (pie Siguldas 2. pamatskolas). Kapu teritoriju apņem apļveida akmens mūris. Apļa vidū atrodas 1937. gadā izgatavotais granīta piemineklis.

8. SIGULDA NO 1918. LĪDZ 1940. GADAM

8.1. SAIMNIECISKĀ ATTĪSTĪBA UN PILSĒTAS TIESĪBU IEGŪŠANA

1918. gada 18. novembrī notikušo Latvijas Republikas pasludināšanu siguldieši atbalstīja un uzņēma ar prieku un cerībām.

Svarīgs notikums bija 1920. gada agrārā reforma. Muižu zemes tika nacionalizētas, to bijušajiem īpašniekiem atstāja ap 50 ha zemes un dzīvesvietu. Pārējo zemi sadalīja jaunsaimniecībās, kuras ieguva bijušie bezzemnieki. Zemi Latvijas valdība piešķīra arī Brīvības cīņu dalībniekiem un cilvēkiem, kuriem bija lieli nopelni

Lauksaimniecības Ekonomiskā S-ba „Gauja“

Jaunatwehrti plaschi nostahditi weikali Siguldā, (tah|runis № 44) un Intschukalnā, (tah|runis № 15) preeksch tirgoschanās wairumā un masumā.

Pastāwigi leelā iswehlē augsstākā labuma par wisehtakām zenam:

kolonialprezes, eļļas, dzelss un dselss isstrahdajumi, trauki, manufaktura, galanterijas prezes, lopbarības rauschi un klijas u. t. t. Peenem isstrahdaschanai: ahdas, wilnu un linus. Uspehrk: labibu, sehklas, ahdas, kartupeļus, lupatas, wezu dselsi u. t. t.

Upawus

glihtus un isturigus peedahwā

E. Milts, Siguldā

Beenmehre trahjumā: uhdensahbaki, fun-
gu, damu un behrnu
šchnorsahbaki un turpes.

Bagatawo pehz mehra un isdara wişus isla-
boşchanas darbus.

Galoschas. :: Filzsahbaki.

E. Schultz, Siguldā

Kolonial un daschadu pretschu tirgotawa.

Dibinata 1905. g. tahlr. 48.

Peedahwā: kolonialprezes pirmā labuma uu da-
şchadas zitas šaimneežibas prezes.

Medibu şchaujamos peederumus.

Peenemu: wilnu, linus, drehbes un ahdas dascha-
das isstrahdaschanai preeksch labatām
fabrikam.

Rob. Seediņa drogu weikals, Siguldā

Drogas, ķimikalijas, smarschas:
- eeksch- un ahrsemes. -

Pahrseenamee lihdsekļi. ~ Gumijas prezes.

Krahsas — drehbju un
krahsolaju.

A. Kaktiņsch buhwusņehmejs Siguldā

usņemās buhwju isweschanu ar sawu,
kā ari darba deweja materialu.

Mechaniska koku apstrahdaschanas
darbnica. Jsgatawo buhwplanus.

M. Hajutinas

zobārstniecības kabinets

Tilta namā.

Siguldā.

Runas stundas no 10—1 un 3—6.

A. BAISCHA, Siguldā,

galanteriju pretschu tirgotawa

dibinata 1912. g.

Peedahwā:

daschadas galanteriju modes prezes un rakstamleetas.

R. Tifana

kolonialpretschu weikals

Siguldā, pašcha mahjā, blakus paštam.

Krahjumā arweenu pirmā labuma prezes

par lehtām zenam.

Jsglihtības kooperatiws „KULTURAS BALSS“ grahmatu un rakstamleetu veikals

valsts izveidē un kultūras dzīvē.

Piemēram, Krišjānim Baronam uzdāvināja *Slakteru* mājas (vēlāk nosauktas par *Dainām*, tag. viesnīcas "Senleja" teritorijā Gaujas krastā). Krišjānis Barons pirms sava nozīmīgā darba – Latviešu tautas dainu vākšanas – sarakstījis pir-

Tipiska mazuļa Siguldas iedzīvotāja māja.
20. gs. 20. gadi

mo Latvijas ģeogrāfijas mācību grāmatu "Mūsu tēvzemes aprakstīšana" (1859). Krišjāni Baronu pamatoti var saukt par latviešu nacionālās ģeogrāfijas pamatlicēju.

Siguldas muižas Jauno pili savā īpašumā ieguva Latvijas Preses biedrība. Krimuldas pili izveidoja Latvijas Sarkanā Krusta sanatoriju, bet Turaidas pils tika iznomāta Rīgas Skolotāju biedrībai.

Raiņa iela Siguldā
(bijušais muižas ganu ceļš)

Siguldieši atsāka savu saimniecisko un politisko dzīvi: apstrādāja zemi, būvēja mājas, dibināja biedrības.

Lai gan Siguldas pagasta centra daļa ap dzelzceļa staciju bija biezi apdzīvota un vairāk atgādināja pilsētu nekā lauku ciemu, juridiski joprojām visa teritorija tika uzskatīta par pagastu. No siguldieša Alberta Raslava atmiņām uzzinām: *"..Siguldieši turēja govīs, cūkas, arī zirgus, apstrādāja savus gruntsgabalus. Naudu nodokļu nomaksai un rūpniecības preču iegādei nopelnīja, iedami meža darbos. Vēl varēja piepelņoties Siguldas kūdras purvā pie briķešu žāvēšanas un*

transportēšanas. Dzīvojām kā laucinieki. Valsts darbā nodarbināto bija maz. Daži desmiti siguldiešu iztiku ieguva no siktirdzniecības. Tajā laikā jau varēja tirgot neiedomājamas lietas. Pastāvīga darba iespējas lielākai daļai siguldiešu tika radītas tikai pēc kara gados."

20. gadu sākumā Siguldas inteliģences pārstāvji Kārlis Ertners un Alfrēds Rubins sāka izskaidrošanas darbus par Siguldas miesta kā apdzīvotas vietas nepieciešamību. Izveidojās biedrība "Raiņa klubs", kas vēlējās atdalīt no Siguldas pagasta "pilsētniecisko daļu" un nemaksāt kopīgos pagasta nodokļus, ievēlēt savu (miesta) pārvaldi. Jau

Siguldas pilsētas dome. 1928. gada marts

20. gadu sākumā Latvijas Centrālā zemes ierīcības komiteja bija apstiprinājusi Siguldas perspektīvās apbūves plānu, kura autors bija baltvācu arhitekts A. Maidels. Agrākie muižas iekšējie ceļi kļuva par Pils, Šveices, Krišjāņa Barona, Dārza, Pulkveža Brieža u.c. ielām.

1926. gada 8. februārī Siguldai tika piešķirts miesta nosaukums un pašvaldības tiesības.

1928. gadā visā Latvijā tika atcelts miesta kā administratīvas vienības nosaukums, un 1928. gada 25. februārī arī Sigulda ieguva pilsētas tiesības.

Siguldas pilsētas dome līdz 1934. gadam tika ievēlēta vispārējās, aizklātās vēlēšanās pēc partiju vai grupu iesniegtiem sarakstiem jeb listēm.

Kārlis Ertners puda Sociāldemokrātu partijas uzskatus, bet Alfrēds Rubins pārstāvēja turīgo slāņu intereses. Abiem politiskajiem pretiniekiem bija savi laikraksti (K. Ertners izdeva "Siguldas Ziņas" un A. Rubins – "Vidzemes Šveice").

Divi Siguldas ārsti – A. Rubins un O. Viksniņš pārmaiņus bija pilsētas galvas amatos 20. gados, bet 1931. gada vēlēšanās uzvarēja K. Ertners, kurš šo amatu saglabāja līdz 1934. gada 15. maijam. Pēc K. Ulmaņa apvērsuma pilsētas valdi vairs neievēlēja, bet iecēla.

1935. gadā Siguldā bija 1618 iedzīvotāju, no tiem – 742 vīrieši un 876 sievietes. Pēc iedzi-

votāju skaita Sigulda pilsētu sarakstā ierindojās 41. vietā. Sigulda šajā laikā bija ļoti latviska pilsēta, jo tajā bija 1537 latvieši (94,99%).

30. gadu ekonomiskā krīze valstī iespaidoja arī Siguldu, strauji samazinājās tūrisms.

Rosība atjaunojās 30. gadu vidū, kad tika būvēts Gaujas tilts un jaunais ceļš līdz Gūtmaņalai. Šajā laikā aktivizējās māju un dzīvokļu būvniecība un modernizēšana. Tika celtas arī trīsstāvu mājas, mūra mājas, ierīkoti ūdensvadi, centrālā apkure un elektrība. 1935. gadā valsts atpirka "Balto pili" un pārbūvēja šo pansiju Siguldas ģimnāzijas vajadzībām. Pie pilsētas valdes nodibināja kūrortkomiteju, kura sāka izdot mēnešrakstu "Siguldas Balss" (vēlāk "Gauja"), tādējādi reklamējot Siguldas piedāvātās iespējas. Kūrortkomiteja organizēja kopš 1933. gada iedibinātās Dziesmu dienas, iznomāja sporta inventāru atpūtniekiem, kas izmantoja *Kalna Klaukās* uzcelto slēpošanas trampīnu un 12 slēpju maršrutus Siguldā un tās apkārtnē.

30. gadu nogale bija Siguldas kā atpūtvietas uzplaukuma laiks. Mazpilsētas mierīgais dzīves ritms, kas mijās ar spilgtām kultūras un sporta aktivitātēm, ļāva daudziem vietējiem atrast nodarbošanos apkalpojošā sfērā. Pilsētā darbojās 4 pansijas, 2 tūristu mītnes, 3 tūristu mītnes bija Siguldas apkaimē. Par rosīgu tirdzniecību liecina apmēram 90 lieli un mazi veikali, arī 4 traktieri, 3 konditorejas, nedēļas tirgi un 6 gadatirgi, bija arī 3 fotodarbnīcas. Arī valsts sekmēja Siguldas attīstību, nodrošinot ērtu satiksmi ar galvaspilsētu. Ik dienu starp Siguldu un Rīgu kursēja 9 pāri vilcienu, bet 1936. gadā maršrutā Rīga–Sigulda pa Vidzemes šoseju sāka kursēt arī satiksmes autobusi.

Siguldas pilsēta vairākkārt ieguva godalgas Latvijas kūrortu izstādēs par atpūtas un tūrisma iespēju piedāvājumu un labu reklāmu.

Pilsētas valde sadarbojās ar Preses biedrību, kas 1936. gadā pārbūvēja Jauno pili un pie tās

? ✓ Vai pazīsti šo vietu? Ja nepazīsti, skaties 107. lpp.!

veidoja krāšņu parku. Pilsēta ziedoja 1000 latu parka labiekārtošanai, loloja kopējus plānus par gaisa tilta būvi, cerēja ierīkot bobsleja ceļu.

1938. gada 30. septembrī K. Ulmanis apstiprināja Siguldas pilsētas ģerboņa aprakstu – "No kreisās puses šķērsām dalīts vairogs. Augšējā sudraba laukā trīs zaļas lapas. Apakšējā zaļā laukā trīs sudraba ziedi."

8.2. GAUJAS TILTS SIGULDĀ

Līdz 1937. gadam gan kājāmgājēji, gan pajūgi, gan retās automašīnas tika celti pār Gauju ar prāmi. Pārceltuve atradās nepilnu kilometru uz augšu pa Gauju, netālu no bijušās bērnu sanatorijas (kādreizējās "Villa Franc"). Tomēr šī

pārceltuve, īpaši vasarā – tūrisma sezonas laikā, nepaspēja pietiekami ātri apkalpot visus gribētājus, turklāt vismaz reizi gadā (pava-

Gaujas tilta atklāšana. 1937. gada 23. jūlijs

saros, ledus iešanas laikā) tā nebija lietojama. Tādēļ tika nolemts pāri Gaujai pie Siguldas uzcelt tiltu.

Tilta celtniecība bija iecerēta jau 20. gados, tomēr dažādu apstākļu dēļ tā aizkavējās. Beidzot jaunais tilts tomēr bija gatavs. To svinīgi atklāja 1937. gada 23. jūlijā, piedaloties Valsts prezidentam Kārlim Ulmanim, satiksmes ministram V. Einbergam un citām augstām amatpersonām, kā arī vairākiem tūkstošiem skatītāju. Tilta virsbūves projekta autori bija prof. K. Gailis un prof. P. Pāvulāns.

Tilts tika sagrauts (uzspridzināts) Otrā pasaules kara laikā (1941. gada jūnija beigās), padomju armijai atkāpjoties. Tas tika atjaunots no 1949. līdz 1950. gadam, bet no jauna atklāts 1950. gada 1. maijā (projekta autors P. Pāvulāns, darbu vadīja G. Janovskis).

8.3. IZGLĪTĪBA SIGULDĀ

Siguldā un Siguldas pagastā pastāvēja divas pamatskolas un viena vidusskola (ģimnāzija).

Siguldas pilsētas **pamatskola** tika ierīkota bijušās draudzes skolas telpās un atradās tagadējās Līvkalna un Miera ielas stūrī. To pārdēvēja par "Siguldas pilsētas 6 klasīgo pamatskolu". 20. – 30. gados šeit strādāja skolotāji Oto Sināts (pārziņis), Alma Vennere, Olga Bērtiņa (Veģe), Cilda Hirša, Marta Trauberga, Oto Čakars un citi.

Skolā darbojās koris un dramatiskais pulciņš, kā arī atturības (pretalkohola) pulciņš "Cerība", mazpulku, skautu un gaidu organizācijas.

Mazpulku darbības galvenais praktiskais mērķis bija radīt skolēnos interesi par dabu un lauku darbiem, izkopt darba mīlestību. Siguldas pamatskolas mazpulka nosaukums bija "Gaujmalietis". 2 mazpulki ("Vienība" un "Censonis") darbojās arī Siguldas ģimnāzijā. Katru gadu mazpulki organizēja darbu izstādes un ražas skates.

Skautu organizācija Siguldā pastāvēja kopš 1926. gada. Tajā bija pārstāvēti gan Siguldas pamatskolas, gan ģimnāzijas audzēkņi. Skauti rīkoja sporta sacensības, organizēja salidojumus.

Siguldas pamatskolā pastāvēja arī Sarkanā krusta organizācija. Tajā skolēni mācījās sniegt

pirmo palīdzību, apguva higiēnas iemaņas.

SKOLOTĀJA KARLĪNA VĒVERE (1899 – 1928)

Karlina Vēvere dzimusi Priekuļu pagastā (pie Cēsīm). Kāds viņas skolabiedrs atceras: "Viņas vecāki bija krietni un strādīgi ļaudis, iecienīti plašā apkārtnē. Kaut arī dzīves apstākļi bija šauri, saviem bērniem tie piegriezta sirsnīgu un nopietnu vērību. Nespēdami gan dzīvē līdzī dot

lielas mantas, toties deva līdzī daudz garīgu vērtību – neliekuļotu sirsnību, vecāku un darba mīlestību, centīgu garu, pašai dziedzību, iecietību un ideālu godīgumu."

Pēc Cēsu vidusskolas un komercskolas beigšanas K. Vēvere sāk strādāt par grāmatvedi, tomēr drīz vien pārliecinās, ka šī profesija nav viņas īstais aicinājums. Kopš 1922. gada viņa strādā par skolotāju. Viņas pēdējā darbvietā bija Siguldas I pakāpes pamatskola. "Kas viņu pazina tuvāk, tie zinās, ar kādu prieku, ticību un aizraušanos tā nodevās audzināšanas darbam. Viņa nezināja, ko nozīmē sevi taupīt. Viņai uzticētā skola arvien bija bērnu pārpilna. Vecāki pat no attālākiem Siguldas pagasta nostūriem sūtīja savus bērnus "Vēveres skoliņā". Bērni Vēveri mīlēja un cienīja. Viņi to sauca par "mīlo skolotāju"."

Strādādama pāri saviem spēkiem, nepiemērotos darba un dzīves apstākļos, Karlina Vēvere vēl jauna saslima ar

Siguldas 6 klasīgā pamatskolas ēka

Karlīna Vēvere (centrā) ar saviem audzēkņiem pie "Vēveres skolas" (tag. K. Valdemāra ielā 3)

tuberkulozi – slimību, kas tajos laikos bija gandrīz neārstējama. Jau 1926. gadā viņa bija spiesta pārtraukt darbu skolā. Pusgadu ilgā ārstēšanās skolotāju sanatorijā Inčukalnā nedeva rezultātus. Tad Siguldas skolotāji pēc Rīgas apriņķa skolu inspektora Pētera Veģa ierosmes sarīkoja labdarības pasākumu, lai savāktu līdzekļus savas kolēģes ārstēšanai. Katrs no viņiem sagatavoja kādu priekšnesumu vai izgatavoja suvenīru labdarības tirdziņam. Izdevās savākt ap 400 latu. Tālākai ārstniecībai ar šo summu tomēr nepietika, izdevās segt tikai izdevumus medikamentiem un uzturam viņas vecāku mājās – Priekuļu pagasta "Rāviņās". Šeit arī 1928. gada 17. aprīļa

Siguldas pamatskolas skolotāji C. Hirša, A. Vennere, O. Sināts, O. Bērtiņa (Veģe)

Mazpulka "Gaujmalietis" ražas skates dalībnieki. 1935. g.

rītausmā aprāvās Karlinas Vēveres mūžs. Viņas nāve bija sāpīgs zaudējums Siguldas skolotāju saimei, bērniem un vecākiem.

SIGULDAS ĢIMNĀZIJA

1918. gadā Pļaviņās tika nodibināta M. Brimmerbergas privātā vidusskola. 1922. gadā to pārveidoja par Valsts Rīgas apriņķa vidusskolu Pļaviņās, bet 1928. gadā pārcēla uz Siguldu. 1935. gadā skolu pārdēvēja par Siguldas ģimnāziju. Līdz 1944. gadam tajā par skolotājiem strādājuši Maksimiliāns Kaulēns (direktors), Anna Ivena, Jānis Norvilis, Roberts Ozols, Fridrihs Brēdermanis, Daila Šternmane, Elfrīda Ledaine-Treimane, Rūdolfs Blaumanis (rakstnieka R. Blaumaņa krustdēls), Lūcija Felsberga-Bērziņa, Voldemārs Mednis, Velta Matīsa, Ērika Caunīte, Alfrēds Lukstiņš un citi. Viņu vidū ir arī tādi, kuru vārdi pazīstami visas Latvijas kultūras dzīvē.

Siguldas pamatskolas absolvents T. Gailītis skautu formā

Komponists **Jānis Norvilis** par dziedāšanas skolotāju un kora, kā arī orķestra vadītāju Siguldas ģimnāzijā strādāja no 1928. līdz 1935. gadam. Pazīstamo dziesmu "Svēts mantojums" ("Vakarjunda") J. Norvilis sarakstīja Siguldā. To pirmo reizi izpildīja Siguldas ģimnāzijas koris.

No 1935. līdz 1937. gadam par angļu valodas skolotāju strādāja Lūcija Felsberga (Bērziņa). Pēc Otrā pasaules kara, atrazdamās trimdā Austrālijā, vēlāk – Anglijā, Lūcija Bērziņa pievērsās rakstniecībai. Viņas spalvai pieder vairākas autobiogrāfiskas un daiļliteratūras grāmatas, arī grāmata "Pa svešiem lielceļiem" – par bēgļu gaitās pārdzīvoto.

30. gadu beigās par fizikultūras un militārās apmācības skolotāju Siguldas ģimnāzijā strādāja virsleitnants Alfrēds Lukstiņš. Viņš 1919. gadā bija viens no Cēsu skolnieku rotas dibināšanas iniciatoriem. Saviem audzēkņiem skolotājs Lukstiņš centās ieaudzināt nacionālā patriotisma jūtas, rīkojot sporta sacensības, organizējot visai ģimnāzijai pārgājienu pa Cēsu kauju vietām.

Sākumā Siguldas ģimnāzija atradās Pils ielā 9 (apmēram tur, kur atrodas kafejnīca "Trīs draugi"). 1936. gadā to pārcēla uz Ernās Porukas pansiona "Baltā pils" (aiz baznīcas).

Siguldas ģimnāzijā mācījās ne tikai siguldieši,

SIGULDA. PANZIJA BALTĀ PILS. La pension „Baltā pils”. Lettonie. Pension „Baltā pils”

Šajā ēkā Siguldas ģimnāzija (vēlāk – vidusskola) atradās no 1936. līdz 1960. gadam

Skolotāja D. Šternmane ar savu audzināmo klasi. 1937. gada pavasaris

Siguldas ģimnāzijas skolotāji. Pirmajā rindā ceturtais no kreisās – direktors M. Kaulēns

Siguldas ģimnāzijas gājiens. 1938. gada 15. maijs

Siguldas ģimnāzijas karoga mets

bet arī jaunieši no plašas apkārtnes – Turaidas, Krimuldas, Allažiem, Nītaures un citiem pagastiem.

1938. gada 17. novembrī, atzīmējot Siguldas ģimnāzijas 20. gadadienu, 7. Siguldas kājnieku pulks ģimnāzijai pasniedza karogu ar devīzi "Gara uzvarai, latvju mūžībai". Karoga metu izstrādāja zīmēšanas skolotājs Voldemārs Mednis.

8.4. SABIEDRISKĀ DZĪVE PILSĒTĀ

PAŠDARBĪBAS TEĀTRI SIGULDĀ

Siguldā turpinājās tās pašdarbības tradīcijas, kuras bija iedibinājušas biedrība "Vidzemes Šveice" jau 20. gadsimta sākumā. "Sigulda bija kā apsēsta ar teātri. Spēlēja lieli un arī mazi." (No skolotājas Ilgas Skutānes atmiņām.) No 1920. līdz 1940. gadam Siguldā darbojās vairāki dramatiskie kolektīvi.

20. gados Siguldā darbojās arī Raiņa kluba

Siguldas teātra aktieri pēc Elīnas Zālītes lugas "Rudens rozes" izrādes. Pirmajā rindā otrais no kreisās – režisors Herberts Zommers, no viņa pa labi – lugas autore E. Zālīte, no viņas pa labi – Vilma Mača (sk. 107. lpp.)

teātris (sabiedriska organizācija, kas popularizēja Raiņa daiļradi un idejas. Siguldā Raiņa kluba nodaļa pastāvēja līdz 1934. gadam, kad to slēdza pēc K. Ulmaņa autoritārā apvērsuma).

Tā kā biedrībai savu telpu nebija, Raiņa kluba

teātra izrādes notika pansijas "Lakstīgala" zālē. Nozīmīga loma izrāžu veidošanā bija Nikolajam Ertneram (Felicitas Ertneres un Kārļa Ertnera brālim), kurš darbojās gan kā režisors, gan kā dekorators un aktieris.

Dramatiskais kolektīvs 20. gados pastāvēja arī

Etnogrāfisks uzvedums "Tautās ejot". 1938. gads. Trešajā rindā trešais no kreisās – E. Brastiņš (ar prievīti), piektais – A. Prēdelis, sestā – V. Mača

Siguldas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrības (BUB) klubā, kur to vadīja jau minētā Vilma Egliņa-Nāra (precējusies Lauberte). 1928. gadā kolektīvs tika pārdēvēts par Siguldas teātri. Sākumā to turpināja vadīt V. Lauberte, bet vēlāk – īpaši 30. gados – arvien lielāku nozīmi ieguva viesrežisori no Rīgas – F. Ertneris, J. Mārsietis, J. Ozoliņš, K. Linde, H. Zommers, P. Lūcis un citi. Uzvedumos piedalījās arī Rīgas teātru aktieri – visvairāk no Dailes teātra (piemēram, Benita Ozoliņa, pazīstamais komiķis A. Miķelsons).

Siguldas teātra panākumi balstījās uz spēcīgu aktieru ansambli. Tajā darbojās Malvīne Ziediņa, Emma Vītoliņa, Nikolajs Ertners, Jānis Zuze, Millija Meņģele, Vilma Mača, M. Rubina un citi.

1938. gadā, piedaloties arī Tautas universitātes Siguldas nodaļas korim, tika iestudēts krāšņs etnogrāfisks uzvedums "Tautās ejot" (režisors Pēteris Lūcis, etnogrāfs Ernests Brastiņš, diriģents Arvīds Prēdelis).

SIGULDA DZIESMU UN MŪZIKAS SKAŅĀS

20. – 30. gados Siguldā risinājās aktīva mūzikas dzīve. Šeit darbojās Latvijas Tautas universitātes Siguldas nodaļas un biedrības "Vidzemes Šveice" apvienotais koris (diriģents Jānis Norvilis, vēlāk – Arvīds Prēdelis).

Par nozīmīgu tradīciju ne vien Siguldas, bet arī visas Ziemeļrietumvidzemes mūzikas dzīvē kļuva pazīstamās Siguldas Dziesmu dienas. Pirmā Dziesmu diena notika 1933. gadā 16. jūlijā Gaujmalā pie *Līcīšu* mājām. Tajā piedalījās 6 kori ar 200 dziedātājiem. Otrā notika 1934. gada 8. jūlijā Siguldas pilsdrupās. Tajā piedalījās 42 kori ar

Pirmā Siguldas Dziesmu diena. 1933. gada 16. jūlijs aptuveni 500 dalībniekiem. Vēl kuplāks dalībnieku skaits bija Trešajā Dziesmu dienā 1935. gadā 9. jūnijā – 48 kori (no Rīgas, Jūrmalas, Ziemeļvidzemes un Igaunijas) ar gandrīz 2000 dziedātājiem. Dziesmu dienas turpinājās arī nākamajos gados – izņēmums bija tikai 1940. un 1941. gads. Dziesmu dienas siguldiešiem un Siguldas viesiem bija kļuvušas tik iemīļotas, ka notika arī tad, kad Latvijas neatkarība bija jau zaudēta – vācu okupācijas (1942. gadā) un padomju okupācijas laikā (40. gadu beigās).

30. gados vasarās Siguldas iedzīvotājus un viesus iepriecināja 7. Siguldas kājnieku pulka orķestris (diriģents Kārlis Paucītis).

Latvijas Tautas universitātes Siguldas nodaļas koris ar diriģentu Jāni Norvili

SIGULDAS BUB

Siguldas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība dibināta 1923. gadā. Tās dibinātājs un ilggadējs priekšsēdētājs bija K. Tīkans. Ugunsgrēki gan Siguldā tajos laikos bija reti, un biedrības galvenā nozīme izpaudās pilsētas kultūras dzīves organizēšanā. Siguldas BUB klubā notika dažādi sarīkojumi, te darbojās dramatisks kolektīvs, no kura 1928. gadā izveidojās Siguldas teātris. Biedrībai bija arī savs pūtēju orķestris. Kādreizējais BUB biedrs Alberts Raslavs atceras: *"Biedrībā bijām visi brīvprātīgie ugunsdzēsēji, cilvēku*

SIGULDAS STACIJA. La gare de Sigulda. Lettonie. Station Sigulda

Siguldas dzelzceļa stacija (atklāta 1925. gada decembrī; arhitekts P. Feders). Tika uzskatīta par skaistāko stacijas ēku Latvijā. Celta nacionālā romantisma stilā no Allažu šūnakmens un laukakmeņiem. Sagrauta 1944. gadā

Siguldas brīvprātīgie ugunsdzēsēji ar tai laikā "moderno" ugunsdzēsības tehniku

apmēram 60, kaut gan speciāli apmācīti vai apgādāti ugunsgrēka gadījumam gan nebijām. Ja kas dega, tad skrēja pa ielām viens zēns ar īpašu taurīti un deva signālu. Vieni rati "brandmeisteršanai" mums bija. Ar rokām uzpumpējām ūdeni no cisternas, bet vairāk gan nekas. Tomēr iztikām, jo ugunsgrēki Siguldā bija reti."

LAIKRAKSTI UN ŽURNĀLI SIGULDĀ

Laikraksta "Siguldas Ziņas" redakcija. No kreisās: K. Ertners, P. Blaus, J. Zuze

20. – 30. gados Siguldā iznāca vairāki laikraksti un žurnāli.

Laikraksti.

1. "Siguldas Ziņas" iznāca no 1925. līdz 1933. gadam. Izdevējs Kārlis Ertners un Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas Siguldas grupas komiteja. Redakcijā darbojās K. Ertners, rakstnieks P. Blaus, J. Zuze, V. Osis, E. Biriņš.

2. "Vidzemes Šveice" iznāca no 1929. līdz 1933. gadam. Izdevējs un redaktors Alfrēds Rubins.

Žurnāli.

1. "Siguldas Balss" iznāca 1935. gadā (8 numuri). Izdevējs – Siguldas Kūrorta komiteja. Redakcijā darbojās Ž. Gedulis, J. Zālītis, J. Zuze.

2. "Gauja" iznāca no 1936. līdz 1939. gadam.

Izdevējs – Siguldas pilsētas valdes Kūrorta komiteja, vēlāk – Siguldas pilsētas valde. Redaktors A. Strazds, vēlāk – Ž. Gedulis.

Iznāca arī vairāki vienreizēji vai īslaicīgi izdevumi, īpaši vasaras sezonā, kad notika dažādi kultūras pasākumi.

Siguldas Ziņas

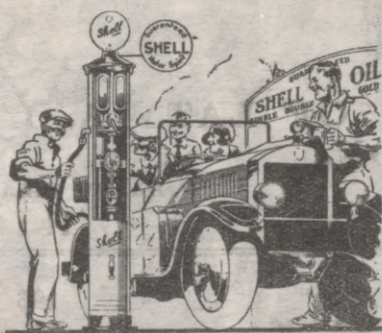
Vidzemes Šveice

Periodikas izdevumi Siguldā. 20. – 30. gadi

RAKSTNIEKU (PRESES) PILS SIGULDĀ

1936. – 1937. gadā Siguldas Jaunā (bijusi kņazu Kropotkinu) pils tika pārbūvēta, lai tajā ierīkotu Latvijas Preses biedrības atpūtas namu un viesnīcu. Pārbūve visvairāk skāra iekštelpas (interjeru). Arhitekta A. Birkhāna vadībā tika radīts viens no Latvijā greznākajiem un modernākajiem

Lietojiet
BENCINU un EĻĻAS
pasaules slavenās markas

SHELL

uz kuŗu Jūs variet paļauties.

„Shell“ bencina noliktavu un automatu saraksts

Noliktavas:

Rīgā:	Kroņu ielā 13	Tālr. 92591
Liepājā:	Posjieta ielā 16	354
Jelgavā:	Lielā ielā 6	140
Valmierā:	Dzelzsceļa pastā	169
Cēsis:	Rīgas ielā 6	3
Tukumā:	Tirgus laukumā	3
Daugavpilī:	Valdemara ielā 5	130
Krustpilī:	Dzelzsceļa stacijā	64 & 68
Rezeknē:	Latgales prosp. 16	109
Kraslavā:	Dzelzsceļa stacijā	21
Indrā:	Dzelzsceļa stacijā	

Bencina automati:

Nr. 1. Rīgā	Baznīcas ielā 4 (Dzirnavu ielas stūri)	Tālr. 23292
„ 2. „	Karlīnes ielā 1	92116
„ 3. Majoros	Omnibusa ielā 9	67
„ 4. Rīgā	Kuŗu ielā 16 (Šoneru ielas stūri)	33137
„ 5. „	Vaiŗu ielā 21,23 „City Garage“	31082
„ 6. „	Kieŗeļu ielā „LATGAR“	28854
„ 7. „	Rāts laukumā	20243
„ 8. „	Cesu ielā ^{pie jaunas Ģertrudes baznīcas.} Brīvības ielā 105.	91469
„ 9. „	Basteja laukumā	22214
„ 10. „	Meŗa parkā, Kokneses prosp.	36302
„ 11. „	Merķeļa un Terbatas ielas stūri	
„ 12. „	Laŗpleŗu ielā 70	33018
„ 13. „	Eŗnasa ielā 11	30255
„ 14. „	Ruŗpmuŗas ielā	93163

Nr. 15. Rīgā	Brīvības ielā 10	29257
„ 16. „	Ganību dambi 27/31	92573
„ 17. „	Vidzemes ņos. 91 („Villa Nova“)	
„ 18. „	Ģertrudes ielā 135, Valmieras ielas st.	23689
Liepājā:	Roŗu laukumā	1114
Jelgavā:	Tirgus laukumā	675
Cēsis:	Valmieras un Parku ielas stūri	105
Tukumā:	Tirgus laukumā	181
Saldus:	Upesmuŗas ielā 11	19
Talsos:	Lielā ielā 33	118
Siguldā:	Pils ielā 1	9
Daugavpilī:	Baznīcas laukumā	242
Ropaŗos:	Rusavu kroŗā Garkalns	12
Maŗonā:	Rīgas ielā 9	8
Aizputē:	Lielā ielā 26	24
Smiltēnē:	Gustava Adolfa laukumā	110
Vīreŗos:	„Maz-Dukuŗos“, Petersona mājās	35
Olainē:	Kausu mājās, Olaines pag.	1
Murĵanos:	Seŗas pag. Vīganta mājās	1
Jēkabpilī:	Pasta ielā, Tirgus laukumā	62
Sloka:	Anas ielā	27
Kuldīgā:	Liepajas ielā	124
Veŗtspīlī:	Dzirnavu un Plata ielas stūri	44
Ruŗienē:	Tirgus laukumā	56
Ragaŗ kroŗā:	Rīgas apr. Krimuldas pag., Ragaŗ kroŗa mājās	4
Valkā:	Raiŗa ielā Nr. 9	33
Valmierā:	Jurŗu ielā 5	295
„	Rīgas ielā 55	
Aluksnē:	Pils ielā, pretim Vidus ielai.	18
Bulduŗos:	Rēzeknes un Siguldas ielas stūri	
Rezeknē:	Kalpaka ielā 6	

nacionālā stila interjeriem. Telpu izveide vērtējama kā vairāku izcilu mākslinieku kopdarbs: telpu veidojums, dekoratīvā apdare (A. Birkhāns), mēbeles, intarsijas, vitrāŗas (N. Strunke), gleznas, panno (P. Ozoliņŗ, K. Sūniņŗ, N. Strunke), kamīns (V. Vasariņŗ). Šajā laikā pils tornim tika piebūvēta augŗdaŗa.

SIGULDA

? ✓ Vai pazīsti ņo vietu? Mēŗini saskatīt vismaz 3 kopīgas iezīmes ar mūsdienām!

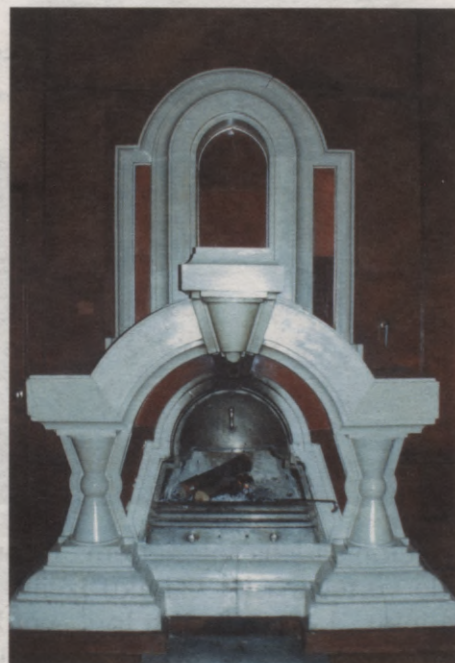

N. Strunke. Vitrāžas "Gadalaiki". (Siguldas Jaunajā pilī)

Svētku zāle. Arhitekts A. Birkhāns.
Intarsiju autors N. Strunke

Siguldas Jaunā pils celta no 1878. līdz 1891. gadam, pār-
būvēta no 1936. līdz 1937. gadam. Līdz ar to radās grezns
nacionālā stila interjers.

Kamīns pils ēdamzālē.
Autors V. Vasariņš

Nacionālā stilā noformēts kapitelis
2. stāva vestibīlā

9. SIGULDA PADOMJU UN VĀCU OKUPĀCIJAS LAIKĀ (1940 – 1944)

1940. gada vasarā Latvija, Igaunija un Lietuva varmācīgi tika iekļautas Padomju Savienības sastāvā. To paredzēja Molotova – Ribentropa pakts (1939. g. 23. augustā), kuru noslēdza divas agresīvas lielvalstis – PSRS un Vācija.

Arī Siguldā izveidojās padomju varas iestādes. Tika atlaista Siguldas pilsētas dome, amatos iecēla citus – padomju varai paklausīgus cilvēkus.

Pirmie padomju varas lēmumi bija saistīti ar nekustamo īpašumu nacionalizāciju.

Padomju varas atbalstītāju gājiens. 1940. gads

Arī Siguldā nacionalizēja vasarnīcas, dzīvojamās ēkas un tirdzniecības objektus.

Tika dots rīkojums nacionalizēt rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumus, kuriem gada finansu apgrozījums bija 300 000 latu. Siguldā tāds bija viens uzņēmums – Latvijas Ekonomiskā sabiedrība "Gauja" (Ausekļa ielā 7). 1940. gadā nacionalizēja lielos namīpašumus – divstāvu un trīsstāvu mūra ēkas (kopumā 22), bet 1941. gadā – arī vidējos rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumus. Tika izveidotas arodbiedrības, bet aizliegtas visas pārējās sabiedriskās organizācijas. Rīgas rajona amatnieku biedrības valdes priekšsēdētājs K. Meņģelis atmiņās rakstīja: "Mūsu saziēdotie līdzekļi – 15000 lati bija līdzīgi jāsadala Siguldas arodbiedrībai, partijas un komjaunatnes organizācijām, un es tā arī rīkojos." Senām tradīcijām bagātā Siguldas Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrība arī kļuva par valsts kontrolētu iestādi.

1941. gada 14. jūnijā uz Sibīriju kopā ar daudziem tūkstošiem Latvijas iedzīvotāju tika izvestas arī 10 siguldiešu ģimenes (22 cilvēki). Viņu vārdi atrodami Rīgas aprinča deportēto iedzīvotāju sarakstā, kas sastādīts pēc LR Iekšlietu ministrijas rīcībā esošajiem arhīva materiāliem.

1941. gada 22. jūnijā vācu armija iebruka

Padomju Savienībā. Jau jūlija sākumā cauri Siguldai tālāk uz Igauniju atkāpās padomju armijas daļas. Tās uzspridzināja Gaujas tiltu, lai kavētu vāciešu tālāku virzišanos uz priekšu. Padomju okupācijas varas vietā izveidojās cita – vācu vara. Komendantūra atradās bijušajā Preses biedrības pilī. Siguldieši pildīja komendantūras pavēles, piemēram, raka aizsardzības līnijas ierakumus un dzīvoja peticīgu kara laika dzīvi.

Dzidra Zeberīņa (dzim. Nārūna) ir latviešu rakstniece. Bērībā un agrīnajā jaunībā vasaras pavadījusi Siguldas Daudās. Otrā pasaules kara beigās emigrējusi. Dzīvo ASV (Havaju salās). Stāstu krājumi: "Kad es maza biju", "Es esmu visur" u.c. Daži stāsti tapuši, atceroties Siguldā pavadītās vasaras.

Dzidra Zeberīņa

MAZIE ZIRDZĪNI

(No stāstu krājuma "Es esmu visur".)

Ik ritu trīs vācu virsnieki dodas izjādē. Tie laikam ir ļoti augsti aizmugures virsnieki, jo neatrodas frontē, bet savas vasaras dienas pavada bijušajā Siguldas Rakstnieku pilī. Zirgi labi, droši vien tepat Vidzemē atsavināti. Varbūt tie reiz bijuši kāda mazpulcēna lolojums, kāda aizsarga lepnums..

Ik ritu vācieši atjāj piecus kilometrus uz Daudām, zirgiem galvas stalti izslietas, pašiem deguni arī; ieraugot labdienu nedod, apjāj tik apkārt mājai, izmīnā grantētos celiņus starp košumdobēm, kas nemaz nav domāti zirgu pakaviem. Apstājas brīdi gravas malā, kur plašs skats – man pašai jau arī nenoskatīties pāri bērzu galotnēm uz Krimuldas un Turaidas zilganajiem kalniem, Gauju lejā. Kādu ritu es atveru lielās mājas slēģus, kad pēkšņi aiz stūra parādās jātnieki. Pirmā jātnieka melnais zirgs satrūcies iesprauslājas un metas sāņus, salecos arī es. Tik tuvu mani ieraudzījuši, vācieši mani uzrunā. Labi vēl, ka nesaka savu "heil Hitler", nedomā arī pavaicāt, vai tā te var jādēlēt, bet tūlīt tieši: "Kam pieder šis īpašums?" Virsniekam acis cietas, aukstas. Skatos tomēr droši preti un saku: man!

Kad visi trīs virsnieki nu ņemas mani apskatīt, es pati arī it kā līdzī skatītos. Kaut vidusskolu beigusi un iesvētīta, izskatos jaunāka, jo esmu tāda tieva, izstīdzējusi. Basām kājām. Izbalējušā, pārāk īsā vasaras kleitīnā. Mati bizē ap galvu apvīti, bet nekārtīgi, allaž kāda gluma šķipsna izraujas un karājas, kā pašai tik. Rokas, kas gana ravējušas, sienu grābušas, mellenes lasījušas, sastrādātas, nagi aplūzuši.

Virsnieki laikam netic – ko tā noplukusi kalpone mūs muļķo!

Manas acis spītībā neatlaižas, jūtu, ka izslienots staltāka, mana galva paceļas augstāk.

Šodien, vēl šodien es tik tiešām esmu šo māju īpašniece – mans šis nams ar trīspadsmit lielām istabām, manas kūti, dārznieka māja, dārzi, meži, parks, siltumnīca, peldbaseins, tenislaukums. Puskilometru tālāk rentnieku māja ar vēl lielāku kūti, pļavas, lauki. Mans pat ābeļdārzs, kur reiz ziedēja un augļus nesa apaļš tūkstotis ābeļu. Ap bargajā ziemā nomelnotajiem stumbriem, zem kailajiem zariem aug lekna zāle, āboliņš.

Mana ir arī ķēve Herta, kas nemudināta metas panākt katru zirgu, ko sastop uz ceļa, vienalga, kāds vezums pašai velkams. Putekļu mākonī tad kā sarkani kāvi noplīvo Hertas krēpes..

Ne vārda netekdami, vācieši uz vietas apgriež savus

Rīgas apriņķa deportēto iedzīvotāju saraksts (Sigulda) 1941. gadā

Nr.p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Dzimšanas gads	No kurienes izsūtīts (mājas, ielas nr.)	Izsūtījumā no	Nometināšanas vieta (sākotnējā)	Miris izsūtījumā	Atbrīvots no izsūtījuma	Izsūtījuma lietas numurs
1.	Kamoliņš Jēkabs Jēkaba d.	1906	Zvaigžņu iela 16	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags	01.02.42.		13427/3
2.	Pētersons Riņhards Jāņa d.	1882	Blaumaņa iela 21	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags	13.12.41.		13428/3
3.	Andrēna Beatrise Hermaņa m.	1924	Pēteralas iela 9a	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Suhobuzimskas raj.		12.09.57.	16405
4.	Ezergailis Oskars Jāņa d.	1886	Viestura iela 5	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags	28.08.42.		17108/3
5.	Ezergale Marija Andreja m.	1894	Viestura iela 5	14.06.41., 30.09.48.	Sverdlovskas apg. Sevrallags		01.04.57. (bēgusi 15.09.47.)	17108
6.	Kalniņš Ansis Alfrēds Jāņa d.	1893	Siguldas stacijas māja	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags	04.08.42.		17136/3
7.	Kalniņa Marta Jāņa m.	1898	Siguldas stacijas māja	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Boļšojulujas raj.	11.11.51.		17136
8.	Kalniņa Ingūna Alfrēda m.	1938	Siguldas stacijas māja	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Boļšojulujas raj.		15.03.53.	17136
9.	Kalniņa Solveiga Alfrēda m.	1934	Siguldas stacijas māja	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Boļšojulujas raj.		16.04.56.	17136
10.	Druviņš Indriķis Kārļa d.	1884	Pils iela 12	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags	02.06.42.		17257/3
11.	Druviņa Klauģija Vasilija m.	1886	Pils iela 12	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ačinskas raj.		20.03.56.	14257
12.	Kušķis Jūlijs Jāņa d.	1898	K. Marksa iela 29	14.06.41.	Kirovas apg. Vjatlags	23.07.43.		17257/3
13.	Kušķe Elza Jāņa m.	1896	K. Marksa iela 29	14.06.41., 14.08.50.	Krasnojarskas nov. Kozuļkas raj.	27.04.54.		17412
14.	Kušķis Vilis Jūlija d.	1925	K. Marksa iela 29	14.06.41., 14.08.50.	Krasnojarskas nov. Kozuļkas raj.		21.01.56. (bēdzis 01.02.47.)	17412
15.	Tobis Jānis Teņa d.	1888	Pils iela 1	14.06.41.	Sverdlovskas apg. Sevrallags		07.03.56.	17800/3
16.	Tobis Tenis Gusta d.	1857	Pils iela 1	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ačinskas raj.	11.11.43.		17800
17.	Tobis Karlīne Jēkaba m.	1864	Pils iela 1	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ačinskas raj.	11.11.43.		17800
18.	Tobis Alise Friča m.	1912	Pils iela 1	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ačinskas raj.	ped. ziņas 1948. g.		17800
19.	Tobis Arvids Jāņa d.	1929	Pils iela 1	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ačinskas raj.	Nav ziņu		17800
20.	Maldavs Udo Pētera d.	1896	Šveices iela 31	14.06.41.	Valmieras cietums	04.07.41.		17937/3
21.	Maldava Giedra Alise Jēkaba m.	1904	Šveices iela 31	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Ustjēņisejas raj.		06.07.57.	17937
22.	Straume Miķelis Ludvigs Pētera d.	1900	Šveices iela 4	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	31.07.48.		526R/3
23.	Alksnis Ernests Jāņa d.	1905	Pils iela 4/6	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags		26.06.47.	P-2465
24.	Dundurs Kārlis Augusta d.	1911	Lakstīgalu iela 8	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	14.05.43.		P-8278
25.	Lapsals Jānis Jāņa d.	1897	Pils iela 12	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	15.03.42.		P-3597
26.	Lācis Aleksandrs Alberta d.	1904	Lakstīgalu iela 9	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	27.11.42.		P-6106
27.	Leja (Lejiņš) Pēteris Jāņa d.	1914	Pionieru iela 2	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	07.08.42.		P-5812
28.	Palejs Marks Dorofeja d.	1903	Raiņa prospekts 13	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags		05.11.50.	P-2205
29.	Romanis (Romāns) Valters Otto Jāņa d.	1906	Lāčplēša iela 4	14.06.41.	Krasnojarskas nov. Noriļlags	24.10.43.		P-2954

Rīgas apriņķa deportēto iedzīvotāju saraksts (Sigulda) 1949. gadā

Nr.p. k.	Uzvārds, vārds, tēva v.	Dzimšanas gads	No kurienes izsūtīts (mājas, ielas nr.)	Izsūtījumā no	Nometināšanas vieta (sākotnējā)	Miris izsūtījumā	Atbrīvots no izsūtījuma	Izsūtījuma lietas numurs
1.	Bērziņš Artūrs Jāņa d.	1924	Saules iela 1	25.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.		07.05.56.	11080
2.	Bērziņa Valentīna Ādama m.	1926	Saules iela 1	25.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.		07.05.56.	11080
3.	Francis Matilde Miķeļa m.	1878	Gaujas iela 6	27.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.		20.08.56.	11172
4.	Zalcmanis Mārtiņš Jāņa d.	1880	Gaujas iela 1	27.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.		30.06.56.	3971
5.	Zalcmane Margarita Jāņa m.	1888	Gaujas iela 1	27.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.		30.06.56.	3971
6.	Zalcmane Ligita Mārtiņa m.	1928	Gaujas iela 1	27.03.49.	Tomskas apg. Kolpaševas raj.	11.02.53.		3971
7.	Mūrmanis Augusts Mārtiņa d.	1883	Allažu iela 3	27.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.	18.11.51.		72
8.	Mūrmanis Edmunds Augusta d.	1909	Allažu iela 3	04.11.54.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		20.09.56.	72
9.	Mūrmane Janne Emma Augusta m.	1915	Allažu iela 3	27.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		16.01.57.	72
10.	Mūrmane Dzintra Jāņa m.	1940	Allažu iela 3	27.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		16.01.57.	72
11.	Mūrmane Ilga Jāņa m.	1938	Allažu iela 3	27.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		16.01.57.	72
12.	Mūrmanis Jānis Jāņa d.	1943	Allažu iela 3	27.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		16.01.57.	72
13.	Meņģelis Marta Jāņa d.	1914	Gaismas iela 4	28.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		12.01.56.	754
14.	Meņģelis Reinis Kārļa d.	1937	Gaismas iela 4	28.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		12.01.56.	754
15.	Meņģelis Ingrida Kārļa m.	1944	Gaismas iela 4	28.03.49.	Omskas apg. Kormilovkas raj.		12.01.56.	754

Saraksti sastādīti pēc Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijā esošiem arhīva materiāliem.

zirgus un aizaulekšo.

Ar baso kāju nolīdzinā zemes pikas pie ģerāniju dobes. Izrāvuši zemes pikas, nelieši.

.. Džipsis rej savu neganto svešiniekiem veltīto rējienu. Skatos, kas nu būs? Jāj atkal tāds virsnieciņš, bet pats ne tik apaļš, ne zirgs tik spīdīgs kā izjādes virsniekiem. Piesien zirgu pie koka, neļāj vis pa grantētiem celiņiem, nāk šurp, un nu man suns jāsavaldā.

"Heil Hitler!" un tūlīt, atbildi nesagaidījis, ko nesagaidītu, kaut gribēdams – vai es vāciski mākot?

Dod man kādu rakstu ar visādiem spiedogiem un

parakstiem: pēc tādiem un tādiem kara laika noteikumiem Daudu īpašnieki drikst šobrīd paturēt četras istabas. Pārējās nomitinās virsniekus. Parkā teltis apmetīsies kareivji, smagās mašīnas nomaskos alejā, un divdesmit zirgi ganīsies Daudu bijušajā ābeļdārzā. "Vai visu sapratāt? Lūdzu te parakstīties."

Dažas stundas vēlāk zeme dun, Daudās iebrauc smago mašīnu karavāna. Zviedz sveši zirgi. Herta zviedz preti, bet Džipsis rej, līdz aizsmok, tad nobijies tevelkas savā būdā – nekā nesaprot.

Daudu medainās parketa grīdas drīz vien nomelno

naglains, melni ziestu zābaku papēži, bet virsnieki un kareivji cilvēki vien ir – viņi saprot mani, ka nevaru būt priedīgs par tādu iebrukumu, un es saprotu, ka viņiem jāiet un jādara, ko kāds vadonis lika, jācinās svešās zemēs tālu no mājām.

Fronte virzās tuvāk, debesis pietrokšņo kara lidmašīnas, mums visiem – vācu armijas piederīgajiem, Daudu šīs vasaras iedzīvotājiem, zirgiem, sunim, lakstīgalām un pat tai čūskai papardēs – ir it kā atelpas brīdis. Baudām zeltainus rītus, vasaras ogas un augļus, bet, kad noducina pērkons – vai tiešām tas pērkons vien?

.. Kad uz Vācijas evakuēja brāļa darbavietu, piederīgie varēja doties līdz, un tēvs ar māti, divreiz dzīvē komunistu briesmas piedzīvojuši, negribēja ilgāk vilcināties.

Es ar savu ciēto galvu paliku. Vēl laika gana! Manas dzīves vasaras pieder Daudām, Siguldas gravām, puķu lejām. Vēl zied vasara ar neaizmirstulītēm grāvmalēs, ar rozēm, kliņģerītēm un magoņu ziediem; vēl naktis zvaigžņu pilnas, vēl ērkšķogas saldas, vēl piespiežas suņa Džipša mikstais purns, bubinādama nāk Herta ar sarkanajām krēpēm, un mazā Paija arī grib glāstu.

Mūsmājās virsnieki grib mūs trīs pierunāt doties uz Rīgu – un tālāk uz Vāciju. "Mēs kuru katru dienu virzīsimies tālāk. Sekos cita trupa. Un varbūt vēl cita, bet pēdējie aiz sevis visu nodedzinās." Tie ir cietsirdīgi vārdi, jo viņi ir pār mums norūpējušies. Kas tur ducina, tas vairs nav pērkons. "Mūsu smagajās mašīnās vietas pietiks. Brauciet mums līdz uz Rīgu, kad saņemsim pavēli!" Viņi pavēli saņem un aizbrauc. Mēs paliekam.

Citi virsnieki, citi kareivji, citi zirgi. Džipsis sen vairs nereg, seko man visur smagā grūtsirdībā, un mana sirds arī smaga – arvien biežāk. Dienas īsākas, naktis garākas, tālu bumbu piedunētas, tumšākas, neziņas pilnas. Mana Daudu vasara tuvojas beigām. Vai tā nebija, ka es tikai to sev izlūdzos – vienu vasaru, manu Daudu vasaru? Vai neteicu vecākiem – vasarā man jābūt Dauds!

Piemineklis izsūtītajiem Siguldas iedzīvotājiem. Tēlnieks K. Baumanis

Uzspridzinātais tilts pār Gauju. 1941. g. jūlijs

.. Uz Cēsu pusi ducina, bet tas nav vis pērkons, katru dienu.

Mums garām kolonnās brauc smagās kara mašīnas – uz fronti, uz fronti – bet fronte nu jau daudz tuvāk nekā pirms mēneša.

Padomju armija ienāca izpostītajā Siguldā 1944. gada 7. oktobrī.

No Elvīras Šēnbergas atmiņām: "Sigulda bija aplenkta deviņas dienas. Lielākā daļa iedzīvotāju paslēpās Klauku un Lorupes gravās. Atstātās mājas vācieši izlauņīja. Mana saimnieka mājā (Atbrīvotāju ielā 19) vācieši ievada lielgabalu, un apmetās tur apmēram 12 cilvēku. Mēs patvērāmies pagrabā un izraktā patvertnē. Notika bieži uzliedojumi un apšaudes."

Bija uzspridzināta dzelzceļa stacija un sliedes, tilts pār Gauju, nodedzināta 6 klasīgā pamatskola, sagrautas vairāk nekā 40 dzīvojamās mājas.

✓ Kuri latviešu rakstnieki vēl savos darbos attēlojuši Siguldu?

NOTIKUMI PASAULĒ, LATVIJĀ, SIGULDĀ

1940. g. 17. jūnijs

Padomju tanki šķērso Latvijas robežu. Latvijas okupācijas sākums.

1940. g. 21. jūlijs

Latvijā tiek pasludināta padomju vara.

1940. g. 5. augusts

Latvijas "brīvprātīga" iestāšanās PSRS sastāvā.

1940. g. rudens – 1941. g. pavasaris

Rūpniecības un tirdzniecības uzņēmumu, banku, daudzstāvu namu nacionalizācija Latvijā, aresti un slepkavības.

1941. g. 14. jūnijs

Pirmā lielākā Latvijas iedzīvotāju masveida deportācija (izsūtīšana) uz Sibīriju. Latvijas nacionālā sēru diena.

1941. gada 22. jūnijs

Hitleriskās Vācijas uzbrukums Padomju Savienībai.

1941. g. 1. jūlijs

Vācu karaspēks okupē Siguldu.

1943. g. marts

Sākas latviešu vīriešu "brīvprātīga" mobilizēšana vācu armijā ("leģionā").

1944. g.

Siguldas Jaunajā pilī apmetas armijas grupas "Nord" ("Ziemeļi") štābs.

1944. gada oktobra sākums

Kaujas par Siguldu.

1944. g. 7. oktobris

Padomju karaspēks ieiet Siguldā.

10. PSRS LAIKS

10.1. SIGULDA 1944. – 1960. gadā

Pēc Otrā pasaules kara Sigulda, tāpat kā daudzas citas Latvijas pilsētas, bija izpostīta. Daudzi siguldieši bija devušies bēgļu gaitās uz Vāciju un Zviedriju.

Atjaunojās padomju varas iestādes, kas turpināja 1940. gadā iesāktos darbus – īpašuma nacionalizāciju, zemnieku zemes apvienošanu kolhozos jeb kolektivizāciju, iedzīvotāju darbības un uzskatu kontroli.

Siguldā pēc kara dzīvoja ap 1700 iedzīvotāju. Uz viņu pleciem tūlīt gūlās smaga nasta – vispārīgie nodokļi un nodevas, lai nodrošinātu padomju armiju ar pārtiku.

Līdz 1947. gadam kā visā Latvijā, arī Siguldā pastāvēja kartiņu sistēma pārtikas un pirmās nepieciešamības preču iegādei.

Iedzīvotājiem trūka paša nepieciešamākā. Lieākā daļa Siguldas pēckara jaunās paaudzes izauga ļoti trūcīgos apstākļos. ("Vasarā baroja dārzs, ziemā – govš.") Uz skolu bija jādodas nonēsātos, no citiem patapinātos apģērbos. Un tomēr:

*Mums nebij` košu importdrānu,
Un grāmatu mums trūka ar,
Bet, segts ar mētelīti plānu,
Bij` divkārt zinātkārs mums gars.*

Tā pēc gadu desmitiem rakstis toreizējais Siguldas vidusskolas audzēknis, vēlāk ārsts Ģirts Veģis.

1949. gada 25. marta izsūtīšana atkal satrauca Latvijas iedzīvotājus. Sigulda atvadījās no 15 cilvēkiem.

1941. gada un 1949. gada masu deportāciju upuriem 1989. gada 14. jūnijā Siguldā atklāja pieminekli.

1949. gada 31. decembrī Sigulda kļuva par neliela rajona centru. Siguldas rajonā ietilpa Siguldas pilsēta, Jūdaži, Allaži, Inčukalns, Mālpils, Sidgunda, More, Nītaure, Līgatne un citas tuvākās apdzīvotās vietas. 1962. gada decembrī Siguldas rajonu likvidēja un Siguldu iekļāva Rīgas rajonā.

Viens no pirmajiem Darbaļaužu deputātu padomes izpildkomite-

Siguldas septiņgadīgās skolas audzēkņi
1945. g. 1. maija parādē

Darbaļaužu gājiens. 1954. g. 1. maijs

jas lēmumiem bija Siguldas ielu pārdēvēšana (Pils iela – Padomju iela, Pulkveža Briēža iela – Kārļa Marksa iela, Šveices iela – Imanta Sudmaļa iela u. tml.).

1950. gadā atklāja atjaunoto tiltu pār Gauju un uzcēla jaunu dzelzceļa staciju. Tika izveidota Siguldas remonta un celtniecības darbu pārvalde (RCP).

Bijušās Preses pils telpās izveidoja Padomju Savienības Arodbiedrību Centrālās padomes sanatoriju, kurā ārstējās galvenokārt cilvēki no

Stacija. 1950. gads

Vēlēšanas bij. komunistiskās
partijas komitejas ēkā
(Šveices ielā 6). 1946. gads

citām Padomju Savienības republikām.

1955. gada augustā pilsētā izveidoja vienu autobusu līniju uz Gaujas senleju. Tajā kursēja Rīgas autobusu parka autobusi. 1961. gadā tika noorganizēts patstāvīgais Siguldas autotransporta kantoris.

1957. gadā izveidoja Starpkolhozu celtniecības organizāciju (SCO), kas kļuva par lielāko celtniecības uzņēmumu Siguldā un tās apkaimē.

SIGULDAS 1. VIDUSSKOLA

1944. gada rudenī pēc vācu karaspēka padzišanas Siguldas vidusskola savu "Balto pili" atguva pilnīgā postažas stāvoklī. "Skolas ēkai izsisti logi, trūkst apkures, elektrības," rakstīts skolas hronikā. Pirmajās pēckara ziemās audzēkņi kopā ar skolotājiem brauca uz Silciema mežu pēc malkas. No ģimnāzijas (vidusskolas) pirmskara pedagogiem Siguldā bija palikuši tikai divi – Anna Ivena un Jānis Kaņeps. Skolā tika izveidota komjaunatnes pirmorganizācija. Uz tiem, kas nebija komjaunieši, raudzījās ar aizdomām.

Sienas avižu skate 1947. g. 7. novembrī

40. gadu beigās un 50. gadu sākumā visur valdīja neuzticības un baiļu atmosfēra. Katrs neuzmanīgi izteiktais vārds varēja kļūt liktenīgs. 1949. gada 25. martā ar citiem siguldiešiem uz Sibīriju izsūtīja arī Siguldas vidusskolas toreizējo direktori Margaritu Zalcmani kopā ar ģimeni.

Un tomēr pat šādos apstākļos Siguldas vidusskolas audzēkņi pēc skolotāju ierosmes veica gandrīz vai varoņdarbu – paglāba no pārkausēšanas Ata Kronvalda pieminekli un novietoja to skolas priekšā.

Pēckara jauniešu rakstura īpašības bija optimisms un darboties griba. Daudz ko bija laupījis karš, tāpēc viņi aizgūtnēm centās rast prieku it visā – dzīvot un mācīties mierlaika apstākļos vien jau šķita vesela bagātība. Tūlīt pēc mācību darba atjaunošanas Siguldas vidusskolā tika izveidots koris dziedāšanas skolotāja **Jāņa Kaņepa** vadībā

(nejaukt ar Jāni Kaņepu – matemātikas skolotāju), noritēja aktīva sporta dzīve, plašu atzinību ieguva tautisko deju kolektīvs (vadītāja **Eleonora Brikmane**). Kopš 1953. gada rosīgi darbojās dramatiskais kolektīvs, kuru vadīja skolotājs **Uldis Deisons** – vēlāk pazīstamais televīzijas diktors. Noorganizējās pūtēju orķestris J. Kaņepa vadībā, bet 50. gadu beigās – arī estrādes orķestris (vadītājs **Gunārs Krūte**).

Siguldas vidusskolas 40. un 50. gadu absolventiem ir literatūrzinātniece Saulcerīte Viese, muzikoloģe Vizbulīte Bērziņa, Edgars Lāčgalvis un Roberts Šimansons, skolotājas Rasma Rozentāle, Ritma Birzniece, Anna Bērze, Latviešu strēlnieku muzeja bijušais direktors Vilnis Stinkulis un daudzi citi.

KULTŪRAS DZĪVE

Lai arī pēckara laiks bija liela trūkuma laiks, lai arī visapkārt valdīja "baiļu birga", tomēr cilvēks nespēja ilgstoši atrasties šādā nospiešanas stāvoklī.

Kā viena no pirmajām atjaunojās teātra dzīve. Siguldieši joprojām ir saglabājuši to mīlestību uz "teātra spēlēšanu", kura sākusies biedrības "Vidzemes Šveice" pastāvēšanas laikā un uzplaukusi Latvijas neatkarības gados. Tūlīt pēc kara noorganizējās Siguldas BUB teātra trupa. Režijas vadīja arī pazīstamie Rīgas teātru aktieri un režisori Alma Ābele, Oļga Bormane, Herberts Zommers, Pēteris Lūcis, Jānis Menca un citi.

Viena no izcilākajām personībām Siguldas teātra vēsturē bija skolotāja Vilma Mača (1908 – 1994). Viņa mācījusi Siguldas draudzes skolā, pēc tam beigusi Cēsu skolotāju institūtu, kādu laiku strādājusi par palīgskolotāju Rīgas apriņķī. Pēc Otrā pasaules kara V. Mača strādāja Siguldas septiņgadīgajā skolā, bet no 1960. gada līdz aiziešanai pensijā – par ģeogrāfijas skolotāju Siguldas 1. vidusskolā. Jau kopš jaunības gadiem Vilma Mača savu dzīvi saistījusi ar teātri un šai mīlestībai palikusi uzticīga visu mūžu. "Mūsu teātra primadonna," – tā par viņu vēlāk teiks Siguldas teātra aktieri. Jaunībā V. Mača spēlējusi galvenokārt milētāju lomas, bijusi apveltīta ar ļoti labām muzikālajām dotībām. Bez viņas nav varējuši iztikt gandrīz nevienā izrādē, un visās lomās viņa parādījusi ļoti spožus panākumus. Pēckara gados vajadzēja pāriet uz raksturlomām – V. Mača ir bijusi lieliska Indrānu māte un Horsta madāma R. Blaumaņa lugās "Indrāni" un "Ugunī", kā arī citu tēlu iedzīvinātāja. Gan darbojoties Siguldas teātri, gan vadot skolēnu pašdarbības kolektīvus, viņa vienmēr bijusi kolektīva dvēsele, labsirdības un taisnīguma iemiesojums. Tādu viņu atceras siguldieši – kolēģi, skatītāji, bijušie skolēni. Starp tiem, kas viņas vadībā spēruši pirmos soļus uz skatuves, ir arī tādi populāri aktieri kā Marina Janaus, Rolands Zagorskis un Juris Kalniņš.

Pēckara posmā savu darbību atjaunoja arī Siguldas kori – sākumā BUB un lauksaimniecības arteļa "Sigulda" kori, vēlāk arī Siguldas kultūras nama jauktais koris. Kultūras nams līdz 1961. gadam atradās Šveices ielā 21. Liela nozīme paš-

darbības veicināšanā bija kultūras nama direktoram Alfrēdam Neimanim.

40. gadu beigās un 50. gados Siguldas korus vadīja Jānis Kaņeps, Ilga Skutāne, Ansis Alberings un citi. Siguldas kori piedalījās jau 1948. gadā Padomju Latvijas Dziesmu svētkos, kā arī vairākās dziesmu dienās. Vienā no tām – 1949. gada 10. jūlijā – pa starpām PSRS un LPSR himnai, kā arī dziesmām, kas slavina Staļinu, tika dziedātas tautasdziesmas E. Melngaiļa apdarē – "Tumša nakte, zaļa zāle" un "Kad pārnāksi, bāleliņ..." (kas zina, varbūt daudzas dziedātājas tajā brīdī domāja par saviem brāļiem, līgavaiņiem, vīriem, kuri vergoja Sibīrijas rūdas raktuvēs vai arī cīnījās nacionālo partizāņu rindās vēl nepakļautajos Latvijas mežos).

Siguldas koris Dziesmu svētkos. 1948. gads

Koru, kā arī teātra kultūras tradīcijas Latvijā pirmajos pēckara gados nedrīkst novērtēt par zemu. Toreiz tā bija gandrīz vienīgā iespēja vairākiem desmitiem cilvēku būt kopā (cita veida organizācijas, bez šaubām, tūlīt tiktu uzlūktas par pretvalstiskām). Otrkārt – tā bija iespēja daudz ceļot ne tikai pa Latviju, bet arī pa tuvākajām "kaimiņrepublikām" – Lietuvu un Igauniju. Tomēr pats galvenais – tā bija apziņa, ka brīvības alkas latviešu tautā ir gan uz laiku pieklusinātas, bet nav izdzēstas. Tā bija iespēja caur latviešu tautasdziesmām sēt tautā cerību. Visbeidzot – tā bija kopības spēka un nesalaužamības apziņšanās, ko nav iespējams izteikt vārdos, bet ko lieliski pazīst visi tie, kuriem bijusi laime kaut reizi stāvēt un dziedāt milzīga ļaužu pulka vidū uz lielās Dziesmu svētku estrādes.

*Pieci simti svešu ļaužu, simtiņš vien bāleliņu,
Pieci simti nebēdāju, simtiņā stāvēdama.
(Latviešu tautasdziesma)*

"Dziesma bija mūsu spēks," saka Ilga Skutāne atmiņās par šo laiku.

NOTIKUMI PASAULĒ, LATVIJĀ, SIGULDĀ

1945. g. 8. maijs

Hitleriskās Vācijas kapitulācija.

1945. g. 2. augusts

Japānas kapitulācija. Otrā pasaules kara beigas.

1946. g. 30. oktobris

Darbu sāk Siguldas komunālo uzņēmumu un labierīcību trests.

1950. g. janvāris

Sāk darboties Siguldas slimnīca.

1953. g. 6. marts

Josifa Staļina nāve.

1955. g.

Sāk darboties tūristu bāze "Sigulda" (vēlāk viesnīca "Senleja").

1956. g.

PSKP XX kongress. Sākas rehabilitācija. No Staļina spaidu noņem un izsūtījuma vietām atgriežas miljoniem cilvēku.

1956. g.

Siguldas Dzelzsbetona konstrukciju rūpnīca ražo pirmo produkciju.

1956. g.

"Hruščova atkusnis".

1957. g.

Tiek nodibināta Siguldas starpkolhozu celtniecības organizācija (SCO). Siguldā plaši svin pilsētas 750. gadadienu.

50. gadu beigas un 60. gadu sākums

Tiek uzsākta Siguldas pilsētas labiekārtošana (ūdensvada un kanalizācijas tīkla izveide, ielu asfaltēšana u.c.).

1959. g. jūnijs

Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) CK plēnums. Latvijas partijas un ekonomikas augstāko vadītāju nomainīšana. No šī brīža sākas pastiprināta smagās rūpniecības attīstība Latvijā, darbaspēka ieviešana no Padomju Savienības.

1959. g. septembris

Tiek atklāta Siguldas mūzikas skola.

1960. g. 1. septembris

Tiek atklāta Siguldas 1. vidusskolas jaunā ēka Kronvalda ielā 7.

10.2. SIGULDA 1961. – 1970. GADĀ

60. gadu sākumā (tautā sauktajā "Hruščova laikā") sākās daudzdzīvokļu māju celtniecība. Šajā laikā celtās mājas vēl tagad labi atpazīstamas Siguldā – tās ir divstāvu (vēlāk arī trīsstāvu) tipveida ēkas no baltiem ķieģeļiem. Pirmo sāka apbūvēt Lakstīgalas ielas galu (pie Šveices ielas), kur kādreiz atradušās privātmājas. (Tās tika nopostītas kara laikā.) Vienlaikus turpat blakus tapa pilsētai tolaik svarīgākās un nozīmīgākās celtnes – universālveikals un kultūras nams.

Pilsētas tirdzniecības tīklu izveidoja Siguldas patērētāju biedrība (PB). 1967. gadā tās apgrozījums bija 8,83 miljoni rubļu. 1950. gadā PB bija 897 paju biedri, 1967. gadā jau 3986 biedri.

Siguldas pilsētas DDP IK ēka. 1965. gads

1950. gadā Siguldas pilsētā bija 5 pārtikas preču veikali, 1 gaļas veikals, 1 rūpniecības preču veikals, 1 kiosks Gaujas senlejā, 1 restorāns viesnīcas ēkā. 1963. gadā PB nodeva ekspluatācijā jaunu modernu tirgus paviljonu, šajā gadā tika atklāts arī universālveikals. Tajā pašā ēkā atvēra restorānu "Gauja" un ēdnīcu ar 250 vietām.

1965. gadā Siguldā darbojās jau 28 tirdz-

niecības vietas.

Laikā no 1950. līdz 1965. gadam sabiedriskās ēdināšanas uzņēmumu apgrozījums pieauga. 1950. gadā tika apkalpoti 1 036 000 apmeklētāju, 1965. gadā – 1 827 000 apmeklētāju.

Siguldas zonālais valsts arhīvs 1964. gadā darbu sāk kā Latvijas PSR Centrālā Valsts Oktobra revolūcijas un sociālisma celtniecības arhīva nodaļa, bet 1966. gadā tiek dibināta patstāvīga filiāle Siguldā. 1991. gadā Siguldas filiāli pārdēvē

Bērnu rotaļu laukums Raiņa parkā. 60. gadi

Lakstīgalas iela. 60. gadi

par Siguldas zonālo valsts arhīvu.

Siguldas zonālais valsts arhīvs veic dokumentu uzkrāšanu, saglabāšanu, uzskaiti un izmantošanu valsts un sabiedrības interesēs, nodrošinot dokumentu pieejamību visiem interesentiem.

2001. gadā Siguldas zonālā valsts arhīva glabāšanā nodoti 513 arhīva fondi no Rīgas rajona iestādēm, uzņēmumiem un organizācijām (kopējais glabājamo vienību skaits – 227 212 lietas).

SIGULDAS KULTŪRAS NAMS 60. GADOS

Siguldas estrādes orķestris. 1968. gads

60. gados Siguldas kultūras namā darbojās dažādi kolektīvi un pulciņi – jauniešu deju kolektīvs (vadītāja E. Brikmane, vēlāk – G. Daņiļevičs), veco ļaužu deju kolektīvs (vad. E. Brikmane), koris (vad. Ā. Aņēna, vēlāk A. Salmane), bērnu baletpulciņš (vad. M. Erdmane). Izrādes dramatiskajā kolektīvā iestudēja Rīgas teātru režisori un aktieri Osvalds Krēsliņš, Eduards Treimanis, Arnolds Stemps, Irēna Jasliņa, siguldietis Artūrs Bērziņš un citi. Siguldieši gaišā piemiņā glabā pašdarbības teātra režisora **Osvalda Lūciņa** vārdu. 1963. gadā O. Lūciņš ieradās un vairāk nekā 30 sava mūža gadus ziedoja šejienes skatuves mākslas attīstībai. Viņa režijā tapuši daudzi neaizmirstami iestudējumi. Skatuves ietēru iestudējumiem visvairāk veidojis Siguldas gleznotājs Voldemārs Gudovskis.

Lielu atzinību 60. gados un 70. gadu sākumā ieguva kultūras nama estrādes orķestris "Sigulda" (dib. 1958. gadā), kuru sākumā vadīja Jānis Meija, bet no 1962. līdz 1970. gadam – Jānis Raslavs. Orķestra repertuārā bija galvenokārt estrādes dziesmas, no tām visvairāk Raimonda Paula dziesmas. Orķestrī spēlēja Alvis Dumbris, Pēteris Goldbergs, Vladimirs Kuzmins, Andris Muižnieks, bet vēlāk – 70. gados – arī Māris Namnieks un Dainis Garūts. Solistu vidū bija Ziedonis Martinsons, Edīte Gaile, Simeons Gorbunovs, Māra Kraukle, Valdis Rudzītis, Ārija Bronka, Raimonds Eizenšmits un citi. Orķestra

sniegumu papildināja konferansjē programma (Jānis Bariss, Uldis Deisons, Aivars Janelšītis).

Estrādes orķestris "Sigulda" bija vairākkārtējs festivāla "Liepājas dzintars", kā arī Kauņas festivāla "Dzintara trompete" laureāts. 1972. gadā orķestrim tika piešķirts Tautas kolektīva goda nosaukums.

Dejo mazie siguldieši

Siguldas kultūras namā darbojās šuvēju, audēju, adītāju, pinēju, fotogrāfu un citi pulciņi. Katru pavasari notika darbu skates, izstādes. Arī Siguldas dārkopības un biškopības biedrības (vadītājs J. Birģelis) darbība aizsākās tieši kultūras nama paspārnē.

"Tieši rosīgā un daudzpusīgā kultūras dzīve palīdzēja mums izdzīvot," tā šo laiku raksturoja Siguldas kultūras nama toreizējā direktore Vilma Barisa.

✓ Uzzini, vai Tavi vecāki (vecvecāki) arī piedalījušies Siguldas pašdarbībā!

SIGULDAS 1. VIDUSSKOLA

1960. gada septembrī Siguldas 1. vidusskola no "Baltās pils" pārcēlās uz jaunām telpām (tag. Kronvalda ielā 7) un apvienojās ar Siguldas septiņgadīgo skolu. Par skolas lepnumu kļuva sporta laukums, kura iekārtošanā atsaucīgi piedalījās paši skolēni fizikultūras skolotāja Zigurda Reinharda vadībā. Skolas noformējumu veidoja zīmēšanas skolotājs Uldis Tabaks, kurš bija arī fotopulciņa vadītājs.

Lieli nopelni gan mācību, gan ārpusklases darba pilnveidošanā bija direktoram **Antonam Ru-**

Siguldas 1. vidusskolas jaunās ēkas atklāšana

dzim, kurš skolu vadīja no 1954. līdz 1965. gadam. No 1965. līdz 1973. gadam vidusskolas direktors bija **Edgars Zands**. Šajos gados vairāki vidusskolas audzēkņi, arī divkārtējais PSRS čempions slalomā Jānis Ciaguns, guva ievērojamus panākumus kalnu slēpošanā. Motosporta attīstībā skolā lieli nopelni bija Ivaram Raudziņam.

60. gados Siguldas 1. vidusskolu beidzis vēlākais lidotājs Jānis Riekstiņš, Vecbebru sovhoztehnikuma direktors Jānis Plūme, dzejnieks Leons Briedis, literatūrzinātnieks Viesturs Vecgrāvis, apgāda "Likteņstāsti" direktore Anita Melupe, teātra zinātniece Guna Zeltiņa, aktieri Marina Janaus un Rolands Zagorskis, laikraksta "Izglītība" kādreizējais redaktors Felikss Zvaigznons un daudzi citi savās profesijās augstu vērtēti cilvēki.

NOTIKUMI PASAULĒ, LATVIJĀ, SIGULDĀ

1961. g. aprīlis

PSKP XXII kongress. Trešās (komunisma celtniecības) partijas programmas pieņemšana; Jurijs Gagarina lidojums kosmosā.

1961. g. – 1970. g.

Siguldā turpinās liela apjoma kapitālā celtniecība.

1963. g.

Siguldā uzsāk darbu Latvijas Lopkopības un veterinārijas institūts.

1964. g.

Siguldā atklāj pirmo autobusu līniju no Siguldas centra uz institūtu.

1964. g. janvāris

Tiek nodibināta "Latvijas Lauksaimniecības tehnikas" Rīgas rajona nodaļa.

1964. gada oktobris

PSRS vadītāju N. Hruščovu atceļ no visiem amatiem. "60. gadu atkušņa" beigas.

1965. g. – 1982. g.

"L. Brežņeva ēra" Padomju Savienībā.

1964. g. 1. novembris

Siguldā notiek pirmās mikroautomobiļu (kartinga) sacīkstes.

60. gadi

Siguldiešu, tāpat kā citu Latvijas iedzīvotāju, mājās masveidā parādās televizori.

Pieaug vietējās rūpniecības nozīme Siguldā. Izveidojas Siguldas PMK (tagad – "Siguldas Celtnieks").

Siguldā darbojas divas bērnu sanatorijas – "Sigulda" (bij. "Villa Franc" – Gaujas lejā, aiz pilsdrūpām) un Bērnu kaulu tuberkulozes sanatorija Krimuldas Jaunajā pilī.

Siguldas Jaunajā pilī tiek ierīkota Vissavienības arod-biedrību padomes sanatorija.

1968. g.

Pēc Siguldas deputātu padomes (Izpildu komitejas priekšsēdētāja **Ausma Skripa**) iniciatīvas LPSR Ministru padomē tiek pieņemts lēmums par Siguldas kā atpūtas, tūrisma un sporta centra izveidošanu tuvākajos gados.

1968. gada augusts

"Varšavas pakta" valstu karaspēks ieiet Čehoslovākijā.
"Prāgas pavasara" beigas.

1969. g. janvāris

Tiek atklāta gaisa trosu piekarceļa jeb "gaisa vagoniņa"
satiksme starp Siguldu un Krimuldu.

1969. g.

Sāk darboties Siguldas suvenīru ražošanas cehs, kas
nodarbina arī vietējos mājražotājus.

1970. g. septembris

Ekspluatācijā nodod bērnu mūzikas skolas jauno ēku.

1970. g.

Tiek uzcelts Siguldas TV retranslācijas tornis.

10.3. SIGULDA 1971. – 1980. GADĀ

70. gados Padomju Savienībā pastiprinājās Komunistiskās partijas diktatūra visās dzīves jomās. Izglītība, masu komunikācijas līdzekļi un kultūra tika stipri ideologizēti.

Siguldai gāja secen lielu rūpniecības uzņēmumu celtniecība, kā tas notika citās Latvijas pilsētās, piemēram, Ogrē, Olainē, Liepājā. Līdz ar to arī tik plašos apmēros nenotika darbaspēka iepludināšana no Padomju Savienības reģioniem. Tādēļ Siguldā arī padomju varas gados saglabājās viendabīgs iedzīvotāju nacionālais sastāvs.

Tomēr straujā 70. gadu urbanizācija radīja draudus arī Siguldas pilsētai un īpaši Gaujas senielejas dabai – ūdeņiem, mežiem, gaisam.

70. gadu sākumā pēc *Laurenču* un *Kaķišu* jeb vecās SCO rajonu pievienošanas Siguldai tās teritorija paplašinājās līdz 17,6 km², bet iedzīvotāju skaits pieauga līdz 9000, kas bija 6 reizes vairāk nekā 1939. gadā. 1976. gadā iedzīvotāju skaits Siguldā sasniedza 9600.

Pilsētas dienviddaļā lielās celtniecības organizācijas – SCO un PMK – būvēja savas ražotnes, bet austrumdaļā pie robežas ar Siguldas ciemu strauji auga Rīgas rajona "Lauktechnikas" apbūve un dienvidaustrumos – ZPS "Sigulda" jaunceltnes, kas tomēr plašāk izvērās nākamajā gadu desmitā.

Pilsētā vēl plānoja uzbūvēt jaunu rajona slimnīcu, polikliniku, vidusskolu, viesnīcu un citus objektus. Diemžēl Siguldas kā kūrortpilsētas attīstība nesekmējās – ziemas sporta bāze novecoja, tūristu apkalpošana palika zemā līmenī, bet pilsētas apgāde ar pārtiku un citām patēriņa precēm pasliktinājās.

KULTŪRAS DZĪVE

Siguldas kultūras dzīvē turpinājās tās pašas iezīmes, kas bija raksturīgas jau 60. gadiem.

1976. gadā Siguldas kultūras namā un klubā "Satezele" darbojās 24 mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi ar 541 dalībnieku.

1977. gadā Tautas kolektīva nosaukumu piešķīra Siguldas kultūras nama dramatiskajam kolektīvam (estrādes orķestrim "Sigulda" tas tika piešķirts jau agrāk).

1979. gadā par Skolēnu dziesmu un deju svētku laureātiem kļuva Siguldas zēnu pūtēju orķestris un Siguldas zēnu koris. Pazīstams ne tikai Latvijā, bet arī aiz tās robežām kļuva bērnu vokālais ansamblis "Siguldēni" (vad. **Lidija Meija** un **Inta Goldberga**).

1980. gadā Latvijas PSR Dziesmu svētkos piedalījās seši pilsētas kolektīvi, četri no tiem ieguva godalgotas vietas: 1. vietu ieguva pūtēju orķestris, 2. – vīru koris "Satezele" un kultūras nama jauniešu deju kolektīvs.

70. gadi bija nozīmīgi arī mākslas dzīvē. 1979. gadā atklāja skulpturālo portretu ievērojamajam latviešu komponistam Alfrēdam Kalniņam. Tas veidots pēc tēlnieka Teodora Zaļkalna meta.

Tajā pašā gadā atklāja arī tēlnieka Induļa Rankas veidoto pieminekli kaujās par Siguldu kritušajiem padomju karavīriem Siguldas Brāļu kapos.

Dejo "Gundega"

1980. gadā pilsētas parkā starp Šveices un Pils ielu tika uzstādīta tēlnieces Aleksandras Briedes veidotā skulptūra "Daina". Par šīs skulptūras uzstādīšanas vēsturi jāpastāsta nedaudz sīkāk.

1939. gadā skulptūra tika uzstādīta Vīgantes parkā, Daugavas krastā. Ceļot Pļaviņu HES, upes krastus izlīdzināja, un buldozerists skulptūru iegāza Daugavā. No triecienu tā vidusdaļā tika pāršķelta. Vēlāk šo mākslas darbu tomēr izvilka no ūdens un kombināta "Māksla" speciālisti to restaurēja.

Kultūras ministrijā vairākkārt apsprieda jautājumu, kurā republikas pilsētā skulptūru novietot. "Dainas" mājvietas atrašanās mūsu pilsētā liela loma bija siguldietim **Arvidam Plūmanim**, kurš Latvijas Republikas laikā, strādājot Mežu departamentā, bija sekmējis un finansiāli atbalstījis jaunās tēlnieces Aleksandras Briedes radošo darbību. Māksliniece neiebilda, ka skulptūru novieto Siguldā, kur jau atradās arī viņas dzīvesbiedra Jāņa Brieža veidotās skulptūras. "Dainas" nonākušānu Siguldā veicināja entuziastu grupa – I. Vikmane, M. Vikmanis, J. Rozentāls, kā arī pilsētas vadības saprotošā attieksme pret kultūrvīdes

veidošanu. Skulptūras "Daina" – veltījums tautasdziesmai – atklāšanas diena bija 1980. gada 17. jūlijs, kad aizsākās sarunas ar tēlnieku Induli Ranku par Dainu kalna izveidi Turaidā.

Ļoti plaši un daudzpusīgi Siguldā šajos gados tika atzīmētas arī Mākslas dienas.

SIGULDAS 1. VIDUSSKOLA

No 1973. līdz 1978. gadam skolu vadīja direktors **Harijs Bete-Jurkevics**. 1976. gadā pirmo reizi tiek izveidota matemātikas novirziena klase.

Starp Siguldas 1. vidusskolas 70. gadu absolventiem minami aktieri Anita Grūbe, Dace Eversa, tekstilmākslinieks Viesturs Bērziņš, tēlniece Solveiga Vasiljeva, pedagoģijas zinātņu doktore Ilze Stikāne un citi. Notikuši daudzi interesanti pasākumi – žetonu vakari, teātra vakari, mūzikas pasākumi, tikšanās, karnevāli.

NOTIKUMI PASAULĒ, LATVIJĀ, SIGULDĀ

1973. g. 14. septembris

Gaujas nacionālā parka dibināšana.

1974. g.

Tiek atklāta Siguldas jaunā autoosta.

1976. g.

LPSR ZA Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija J. Graudoņa vadībā uzsāk arheoloģiskos izrakumus Turaidas pili.

1976. g.

Tiek nodots ekspluatācijā SCO jaunais administrācijas korpuss (aiz šosejas).

1978. g.

Siguldā atzīmē pilsētas nosaukuma piešķiršanas 50. gadadienu.

1979. g. decembris

Padomju Savienības karaspēks ieiet Afganistānā.

1980. g.

Notiek Maskavas olimpiskās spēles.

10.4. SIGULDA ASTONĒSMITAJOS

80. gados Sigulda ar 50 ha koptu zālienu un apstādījumu ieguva Latvijas zaļākās pilsētas slavu.

Pilsētas budžets 80. gados samazinājās, bet vides aizsardzības problēmas pieauga: atmosfērai kaitēja ap 30 mazo katlumāju, neattīrītie notekūdeņi ieplūda Gaujā, pilsētas ūdens kvalitāte bija slikta. Uz Gaujas senielejas krasta uzcēla jauno slimnīcu, polikliniku.

Pilsētas panorāmā iekļāvās jaunā vidusskola un automātiskā telefonu centrāle (1984 – 1985).

KULTŪRAS DZĪVE

80. gadu pirmajā pusē seši Siguldas pašdarbības kolektīvi ieguva Tautas kolektīva nosaukumu,

to vidū – Siguldas kultūras nama jauniešu deju kolektīvs "Gundega" (vad. **Daina Štāla** un **Guntis Puķītis**) un pūtēju orķestris "Satezele" (vad. **Jānis Raslavs**). Abi kolektīvi izcīnīja I vietas republikas Dziesmu un deju svētkos 1985. gadā.

Pūtēju orķestris "Satezele"

Siguldas 1.vidusskolas deju kolektīvs skolotājas Dainas Štālas vadībā (kopš 1987. gada kolektīva nosaukums "Vizbulīte") un skolēnu pūtēju orķestris (vad. **Andris Muižnieks**) kļuva par 1984. gada republikas Skolēnu dziesmu un deju svētku laureātiem. Iegūtās līderu pozīcijas abi kolektīvi saglabāja arī citos republikas Skolēnu dziesmu un deju svētkos.

80. gados regulāri notika estrādes dziesmu festivāls "Gaujas atbalss", tādējādi pilsētai tika piešķirts daudz viesu.

Galvenie notikumi 80. gados bija pieminēklā atklāšana Krišjānim Baronam Siguldā un Dainu kalna atklāšana Turaidā. Dainu kalna tapšanu sekmēja iniciatīvas grupa, kurā ietilpa arhitekti **Jānis Rozentāls** un **Ilgvars Batrags**, Siguldas novadpētniecības muzeja direktore **Anna Jurkāne**, tēlnieks **Indulis Ranka** un daiļdārziņi **Aivars Irbe**.

"Krišjāņa Barona "Dainu parks", ko atklāja Krišjāņa Barona 150 gadu jubilejā 1985. gada va-

Siguldas Valsts ģimnāzijas deju kolektīvs «Vizbulīte» (vadītāja Daina Štāla)

Siguldas mūzikas skolas un Siguldas Valsts ģimnāzijas skolēnu pūtēju orķestris

sarā, ir vienreizējs daudzu skulptūru apvienojums ar vienu kopīgu tautasdziesmu tēmu. Dainu parka novietojums tieši pretī vāciešu celtajai mūra pilij tulkojams zināmā mērā simboliski – pretī iebrucēju militārās varas pārspēkam stāv latviešu tautas dzeja ar savām gara vērtībām.

Induļa Rankas uztverē katrs akmens ir dzīvs, tam ir sava izteiksmes īpatnība, ko nedrīkst iznīcināt. Arī tautasdziesmās daba ir dzīva, koki un dzīvnieki runā, kustas un darbojas kā dzīvas būtnes. Arī akmens.

*Ūdens gāja ar akmeni
Svētu ritu kapāties.
Ūdens cirta akmenim,
Akmens galvu purināja.*

(No grāmatas "Krišjāņa Barona Dainu parks".)

Uz Siguldas novadpētniecības muzeja bāzes 1988. gadā tika izveidots Turaidas muzejrezervāts.

TURAIIDAS MUZEJREZERVĀTS

Tas atrodas vietā, kur pirms gadu tūkstoša dzīvoja Gaujas lībieši. Muzejrezervāta teritorija aizņem gandrīz 42 ha.

Muzejrezervātu veido 11. – 20. gs. dabas, vēstures un kultūras pieminekļu komplekss: Turaidas mūra pils ar priekšpilim, Baznīckalns ar viduslaiku kapsētu, Turaidas Rozes kapu un 18. gs. celto koka baznīcu, kādreizējā Turaidas muižas saimnieciskā daļa ar atjaunotiem diķiem, Tautasdziesmu parks ar Dainu kalnu senajā Gaujas lībiešu apmetnes vietā.

Atjaunotajās muzejrezervāta ēkās iekārtotas ekspozīcijas un izstādes.

No 1976. gada Latvijas Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija vēstures zinātņu doktora Jāņa Graudoņa vadībā veic pils arheoloģisko izpēti. Vienlaikus notiek arī mūra konservācijas un ēku restaurācijas darbi.

Aktrise Elza Radziņa atklāj Dainu kalnu.
1985. gada vasara

Muzejrezervāta krājumā glabājas 70 000 materiālu vienību.

Turaidas muzejrezervāts izveidojies par nozīmīgu Rīgas rajona un visas Latvijas kultūras centru – šeit notiek folkloras festivāli, tradicionālie Muzeja svētki (maijā), Rožu svētki (jūlijā), Līvu diena (augustā) un Zelta lapu svētki rudenī.

No 1995. gada Turaidas muzejrezervāts piedalās Eiropas kultūras mantojuma dienās.

Turaidas muzejrezervāts no putna lidojuma

11. TAUTAS ATMODAS LAIKS SIGULDĀ

Tautas Atmodas kustība Latvijā nesākās spontāni. To sagatavoja visa iepriekšējā notikumu attīstības gaita, bet visvairāk – pēdējie pieci gadi pirms pašas Atmodas kustības sākuma. Liela loma tautas garīgā spēka avotu apzināšanā bija folkloras kustībai, kura Latvijā izvērās 80. gadu pirmajā pusē. Siguldā to pārstāvēja folkloras kopa "Senleja" (par to sīkāk sk. sadaļā "Etnogrāfija").

Atmodas sākumi Siguldā saistās ar Vides aizsardzības kluba (VAK) Siguldas nodaļas izveidi. Iniciatoru grupā ietilpa A. Freibergs, V. Šub-

Baltijas ceļš

rovskis, I. Redisons, A. Grūtups, H. Pedraudzis. Dibināšanas sanāksme notika 1988. gada 3. jūlijā. Par VAK Siguldas nodaļas prezidentu ievēlēja Alni Freibergu.

Alnis Freibergs par šo laiku atceras: *"Nosaukums galvenokārt asociējas ar dabas aizsardzību, taču vide ir daudz plašāks jēdziens. Tādēļ arī tika skaidrots, ka dzīve okupācijas vidē tautai ir amorāla. Tā posta kultūru, valodu, tikumus."*

Galvenais mērķis bija panākt tautas aktivitāti un vienotību, tādēļ tika rīkotas talkas – Lakstīgalas gravas sakārtošana notika vairākus gadus pēc kārtas, akcijas pret piesārņojumiem, pret "vistu cebu" u.c. Rīkojām Lieldienu svētkus, līgošanu."

Vairākus gadus darbojās Garīguma licejs, kuru vadīja ārsts Dainis Kalns. Nodarbībās piedalījās daudzi republikā pazīstami cilvēki.

1988. gada 19. septembrī tika izveidota Latvijas Tautas frontes (LTF) Siguldas nodaļa un izvirzīti delegāti uz LTF I kongresu. LTF Siguldas nodaļas pirmais vadītājs bija Voldemārs Šubrovskis.

Siguldas pilsētas karogu iesvēta mācītājs G. Zālītis
Siguldas pilsētas valdes priekšsēdētāja
T. Puķīša rokās. 1993. gads

1988. gada 11. novembrī (Lāčplēša dienā) tautfrontieši pacēla sarkanbaltsarkano karogu Siguldas pils tornī.

Laiks no 1988. līdz 1992. gadam bija LTF kustības paceluma laiks, kad dažādos pasākumos piedalījās ap 3000 siguldiešu. Viens no neaizmirstamākajiem pasākumiem bija "Baltijas ceļš" 1989. gada 23. augustā, kad cilvēki sādēvās rokās, izveidojot milzīgi garu ķēdi cauri visai Igaunijai, Latvijai un Lietuvai. Tā tika simbolizēts nosodījums noziedzīgajam Molotova – Ribentropa paktam un izteikta ticība Baltijas tautu brīvības atjaunošanai.

Arī Barikāžu dienās 1991. gada 13. – 27. janvārī siguldieši vairākos autobusus devās aizstāvēt valdības ēkas un Saeimu.

NOTIKUMI PASAULĒ, LATVIJĀ, SIGULDĀ

1981. g.

Folkloras kopas "Senleja" dibināšana Siguldā.

1985. g.

"Pārbūves" sākums Padomju Savienībā.

1987. g. – 1988. g.

Trešās Atmodas sākums Latvijā.

1988. g. 8. – 9. oktobris

Latvijas Tautas frontes dibināšana.

1990. g. 4. maijs

Latvijas Neatkarības deklarācijas pieņemšana.

1991. g. 13. – 27. janvāris

Barikāžu dienas Rīgā.

12. SIGULDA PĒC LATVIJAS NEATKARĪBAS ATJAUNOŠANAS

Kopš 1990. gada 4. maija – Latvijas neatkarības pasludināšanas – Sigulda ir pieredzējusi milzīgas pārmaiņas.

Ekonomikā pārmaiņas izraisīja īpašumu denacionalizācija, nerentablu uzņēmumu likvidācija vai pārveidošana par akciju sabiedrībām, SIA vai kopuzņēmumiem ar ārzemju kapitāla līdzdalību.

Jauna parādība ir arī bezdarbs (tā kā Rīga atrodas tuvu, tas nav tik izteikts kā citos Latvijas reģionos), banku krīzes, vīzu režīms ar bijušajām PSRS republikām, kas pārtrauca tūristu plūsmu no austrumiem. Ārzemju tūristi tagad var brīvi pārvietoties visā Latvijas teritorijā. Tūrisma firmas un to apkalpojošais serviss kļuvuši par privāt-

uzņēmumiem. Siguldā atvērti daudzi jauni veikali, darbojas kafejnīcas, bāri un viesnīcas, ir pieejami daudzveidīgi pakalpojumi un izklaides.

Par tradīciju kultūras dzīvē kļuvuši **Siguldas pilsētas svētki**, kas notiek maija beigās.

Siguldas partnerpilsētas ir Štūre (Vācijā), Folčēpinga (Zviedrijā), Logstora (Dānijā), Keila (Igaunijā), Birštona (Lietuvā), Angus (Skotijā).

Balonu festivāls Siguldā

Pilsētā ir iedibinātas daudzas citas jaunas kultūras tradīcijas – starptautiskie gaisa balonu festivāli, Siguldas opermūzikas svētki, gumijlēcēju kluba aktivitātes. Kamaniņu un bobsleja trasē regulāri notiek starptautiskās sacīkstes un treniņi, tā pieejama arī tūristu apskatei.

1993. gadā Siguldā notika pasaules siguldiešu saiets.

90. gados kultūras dzīvē līdztekus iezīmējās arī negatīvas tendences – piemēram, vairs nedarbojās kādreiz Siguldā slavenais dramatiskais kolektīvs un pūtēju orķestris "Satezele".

1996. gada pavasarī darbu uzsāka bigbends "Satezele" Jāņa Raslava vadībā. Bigbends atskaņo instrumentālo mūziku, lai gan ir arī vokālisti. Orķestris regulāri piedalās Latvijas džeza festivālos, uzstājas Siguldas pilsētas svētkos, viesojas dažādās Latvijas pilsētās, kā arī Tartu pilsētā Igaunijā.

Sigulda ieiet nākamajā gadu tūkstoši kā viens

Bigbends «Satezele» (vad. Jānis Raslavs)

Tirdzniecības centrs «Juma»

no vecākajiem un sakoptākajiem tūrisma un kultūras centriem Latvijā.

SIGULDAS OPERMŪZIKAS SVĒTKI

Par izcilu Latvijas kultūras dzīves notikumu kļuvuši opermūzikas svētki, kas Siguldā notiek kopš 1993. gada. To idejas autors un galvenais organizators ir Siguldas slimnīcas ķirurgs **Dainis Kalns**. Šajā darbā viņu atbalsta dzīvesbiedre aktrise Lolita Cauka, kā arī diriģents Ilmārs Lapiņš un Feldmaņu ģimene.

"Es kā Siguldas patriots uzskatu, ka Siguldai jākļūst par starptautiska mēroga kultūras centru.

Opermūzikas svētki Siguldā

Mūzikas festivāli Eiropā taču arī pārsvarā notiek nevis lielpilsētās, bet mazās pilsētiņās. Ar ko tad mūsu Sigulda lai būtu sliktāka, teiksim, par Austrijas Zalcburgu?" saka Dainis Kalns.

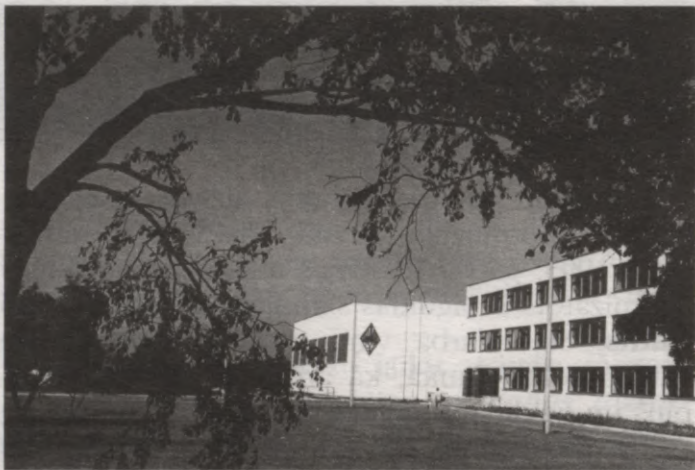
Siguldas opermūzikas svētkos uzstājušies diriģents Aleksandrs Viļumanis, ievērojami latviešu operdziedātāji: Inese Galante, Ingus Pētersons, Egils Siliņš (Siguldas mūzikas skolas absolvents), Sonora Vaice, Inga Kalna, Miervaldis Jenčs (Siguldas mūzikas skolas absolvents), Krišjānis Norvelis, Jānis Sproģis, kā arī ārzemju opermūzikas zvaigznes: Katja Andželoni (Itālija), Sisela Kirkebū (Norvēģija), Mihela Šamira (Izraēla), Maikls Dīns (ASV, Vācija), Dženisa

Diksone (ASV), Alfrēds Daza (Meksika) un daudzi citi. 1997. gadā speciāli opermūzikas svētkiem tika iestudēta Š. Guno opera "Fausts", pēc tam nākamajos gados Dž. Verdi "Rigoletto", V. A. Mocarta "Figaro kāzas", Dž. Rosīni "Seviļas bārdzinis" un Ž. Bizē "Karmena".

Opermūzikas svētki, tāpat kā krāšņā Gaujas senielejas daba, sniedz skatītājiem un klausītājiem garīgo atdzimšanu, mieru un harmoniju.

12.1. IZGLĪTĪBA

SIGULDAS VALSTS ĢIMNĀZIJA

Siguldas Valsts ģimnāzija

1984. gada 1. septembrī tika atklāta Siguldas 1. vidusskolas jaunā ēka Krišjāņa Barona ielā 10. Lieli nopelni tās tapšanā ir direktoram **Valdim Jēkabsonam**, kurš skolu vadīja no 1978. līdz 1994. gadam.

80. gados Siguldas 1. vidusskola guvusi redzamus panākumus vairākos darba virzienos, ieņemot pirmās vietas Rīgas rajona mācību priekšmetu olimpiāžu kopvērtējumā. Skolas deju kolektīvs un pūtēju orķestris kļuva par republikas Skolēnu dziesmu un deju svētku laureātiem. Kopš 1986. gada Siguldas bērniem radās arī iespēja apgūt sarīkojuma un sporta dejas skolotāja Vilmāra Ivuškāna vadībā. Sasniegti ievērojami rezultāti – godalgotas vietas gan Latvijas, gan starptautiskajos sarīkojumu deju čempionātos un sacensībās.

90. gados laureātu nosaukumu republikas Skolēnu dziesmu un deju svētkos, kā arī citās skatēs izcīnīja Siguldas ģimnāzijas koris "Atvars" (vad. Jānis Baltiņš).

Skola guvusi izcilus rezultātus arī sportā.

1993. gadā notika Siguldas 1. vidusskolas reorganizācija. Tā atguva savu agrāko nosaukumu – Siguldas ģimnāzija. No tās atdalījās 1. – 6. klase, kas izveidoja Siguldas 3. pamatskolu.

No 1994. gada skolas direktors ir **Vilnis Trupavnieks**.

Siguldas Valsts ģimnāzijas skolotāji un darbinieki.
2001. gada 1. septembris

No 1996. gada 1. septembra skolas nosaukums ir Siguldas Valsts ģimnāzija.

Apmēram trīs ceturtdaļas ģimnāzijas beidzēju katru gadu iestājas Latvijas augstskolās – Latvijas Universitātē, Rīgas Tehniskajā universitātē, Kultūras akadēmijā, Vidzemes augstskolā, Policijas akadēmijā, Banku augstskolā u.c.

Siguldas Valsts ģimnāzija piedāvā apgūt šādas mācību programmas:

1. *Humanitāro klašu programma (valodniekiem, vēsturniekiem, juristiem, filozofiem, žurnālistiem, pedagogiem, politologiem). Mērķis – sagatavoties studijām augstskolā. Padziļinātie kursi: latviešu literatūra, vēsture, svešvaloda, bioloģija.*

2. *Reālklašu programma (inženieriem, mediķiem, ģeogrāfiem, ekonomistiem, uzņēmējiem). Mērķis – sagatavoties studijām augstskolā. Padziļinātie kursi: matemātika, informātika, ķīmija, ekonomiskā ģeogrāfija, svešvaloda.*

3. *Vispārīgā programma (tiem, kuri vēl nav izvēlējušies profesiju). Mērķis – sagatavoties studijām augstskolā, vispārējā vidējā izglītība. Padziļinātie kursi: ekonomiskā ģeogrāfija vai bioloģija.*

Arpusstundu nodarbības: jauniešu koris "Atvars", pūtēju orķestris, tautas deju kolektīvs "Vizbulīte", sporta dejas, sporta sekcijas (basketbols, volejbols), iespēja izmantot trenāžieru zāli, skolas bibliotēku, audio – video klasi, internetu, kā arī piedalīties skolas avīzes veidošanā.

SIGULDAS 2. VIDUSSKOLA

Siguldas 2. vidusskolas dibināšana cieši saistīta ar Siguldas bērnu namu. 1945. gadā Bulduru bērnu nams tika pārcelts uz Siguldas pagasta *Laurenčiem*, turpat 1945. gadā tika dibināta sākumskola ar krievu valodas apmācību. Šī skola piederēja Siguldas bērnu namam, bet tajā mācījās arī Siguldas pilsētas bērni. Pavisam skolā bija 100 skolēni un 4 skolotāji. 1947. gadā skola tika pārcelta uz Siguldas centru (Padomju – tag. Pils – ielā 15) un kļuva par Siguldas septiņgadīgo skolu. Toreiz skolā bija 4 klašu komplekti, bet mācību telpas tikai divas, tāpēc mācības notika divās maiņās.

1949. gadā skola ieguva visu ēku (Padomju

ielā 15), bet 1951. gadā skolai jau piederēja 3 ēkas: Padomju ielā 15, Padomju ielā 9 un Pionieru ielā 2.

No 1960. gada 5. – 11. klase tika pārcelta uz

Siguldas 2. vidusskolas skolotāju kolektīvs

bijušo kņaza N. Kropotkina "Balto pili".

No 1963. gada skolu vadīja **Jevgenijs Brokāns**. Šajā laikā skolā mācījās 473 skolēni, bija 17 klašu komplekti.

60. – 70. gados aktīvi darbojās arī skolas dramatiskais pulciņš skolotājas **Ļubovas Amosovas** vadībā. Pulciņa darbība tika atjaunota 1997. gadā minētās skolotājas vadībā.

No 1984. gada skola ieguva jaunu ēku – Kronvalda ielā 7, kur tā atrodas arī pašlaik.

Ārpusstundu aktivitātes:

- ✓ skolas avīze "Mēs",
- ✓ datoru pulciņš (5. – 7. kl., 8. – 9. kl.),
- ✓ sporta spēles (volejbols, basketbols),
- ✓ 3. – 4. klašu koris,
- ✓ ansamblis,
- ✓ 7. – 12. klašu dramatiskais kolektīvs,
- ✓ rokdarbu pulciņš,
- ✓ skolēnu padome.

Skolā ir:

- ✓ informātikas kabinets ar 16 datoriem un interneta pieslēgumu,
- ✓ bibliotēka un video zāle,
- ✓ skolēnu istaba,
- ✓ mūsdienīgs sporta laukums ar mākslīgo segumu.

Vidusskolā tiek piedāvātas 2 izglītības programmas: vispārīzglītojošā un humanitārā. Ik gadu vairāk par 75% skolas absolventu turpina mācības augstskolā. 1999./2000. gadā 71 skolēns piedalījās rajona mācību priekšmetu olimpiādēs, iegūstot 15 godalgotas vietas. Ir nodrošinātas arī mācības bērniem ar īpašām vajadzībām. 2000./2001. m. g. skola uzsākusī skolēnu uzņemšanu 10. klasē ar latviešu valodas apmācību. Skolas direktore ir **Rimma Sitņikova**.

SIGULDAS 1. PAMATSKOLA

Siguldas 1. pamatskola no 1961. līdz 1993. gadam atradās Pulkveža Brieža ielā 123, kādreizējā Siguldas pagasta tautas namā (agrākajā biedrības "Vidzemes Šveice" namā). No 1958. līdz 1987. gadam skolā par direktoru strādāja nu jau mūžībā aizgājušais **Gunārs Lieleicēns**, kuru vairākas siguldiešu paaudzes atceras ar pateicību un mīlestību.

1993. gada 1. septembrī skolas zvans skolēnus un skolotājus aicināja jaunajās telpās Pulkveža Brieža ielā 105. Telpas ir plašas, gaišas. 2001. gada 14. novembrī tika atklāta jauna sporta zāle.

Skolēnu skaits skolā ar katru gadu palielinās. Skolā mācās ne tikai Siguldā un Siguldas pagastā dzīvojošie, bet arī Mālpils, Līgatnes, Inčukalna, Krimuldas, Allažu u.c. pagastu bērni.

Skolā ir zinošs, radošs un draudzīgs 35 skolotāju kolektīvs, no tiem 7 ir pedagoģijas maģistri.

Katru mācību gadu skolēni ar panākumiem piedalās rajona un republikas mācību olimpiādēs, konkursos, projektos un skatēs. 1997. gadā Pasaules ķīmijas olimpiādē 2. vietu ieguva Armands Konošonoks – Siguldas 1. pamatskolas

Siguldas 1. pamatskolas zēnu koris un diriģente Olga Jakāne

absolvents. Skolēni ar panākumiem startējuši ķīmijas un bioloģijas, ģeogrāfijas un ekonomikas, angļu valodas, latviešu valodas un literatūras, vēstures un citu priekšmetu olimpiādēs. Gadu no gada zēnu koru skatēs laureātu vidū ir skolotājas **Olgas Jakānes** vadītais zēnu koris. 2000. gadā aerobikas festivālā laureāta nosaukumu ieguva aerobikas pulciņa meitenes. Sporta darba entuziasta skolotāja **Jāņa Turauska** ieguldījums pilsetas un pagasta sporta dzīves organizēšanā novērtēts ar prezidenta Gunta Ulmaņa atzinības rakstu.

Skolā ir datoru klase, kurā top arī skolas avīze "Pūznis".

2000. gada rudenī (pēc divu gadu ilga kolektīva darba) projektu konkursā "Dzīvnieku draugu

skola" iegūta 2. vieta republikā, balva – tūrisma brauciens uz Ungāriju un nosaukums "Dzīvnieku draugu skola". No 2000./2001. m. g. Siguldas 1. pamatskola ir arī sociālo zinību atbalsta skola, jo Sorosa fonda programmas "Pārmaiņas izglītībā" ietvaros izcīnītas tiesības piedalīties projektā "Cilvēks sabiedrībā".

Skolā aktīvi darbojas skolēnu pašpārvalde un vecāku komiteja. No 1994. gada skolas direktors ir **Valters Mačs**.

SIGULDAS 2. PAMATSKOLA

Siguldas 2. pamatskola (bijusī Siguldas internātskola) dibināta 1960. gadā. 1991. gadā Siguldas internātskola reorganizēta par Siguldas 2. deviņgadīgo skolu. 2000./2001. m. g. skolā mācījās 200 skolēni un strādāja 23 pedagogi.

Skolas direktore kopš 1986. gada ir **Ināra Zdanovska**, direktora vietniece mācību darbā – **Marija Brencēna** (kopš 1977).

Skolā kopš 1969./1970. m. g. ir padziļināta muzikālā apmācība, izstrādāts savs mācību plāns.

Siguldas 2. pamatskolas skolotāji. 2001. gads

Skolēni apgūst visus vispārizglītojošās skolas mācību priekšmetus, kā arī solfedžo, mūzikas literatūru un individuālo instrumentspēli.

Visiem skolēniem ir iespējas pilnveidot mūzikas stundās apgūtās prasmes un iemaņas un attīstīt savas spējas, darbojoties skolas muzikālajos kolektīvos: 2. – 4. klašu zēnu korī, 5. – 9. klašu korī, pūtēju orķestrī, akordeonistu, instrumentālajā un vokālajā ansambli. Visi kolektīvi regulāri piedalās skatēs un konkursos un iegūst godalgotas vietas un atzinības. Muzikālo kolektīvu un koru izlases sastāvs koncertējis arī ārzemēs.

Liela daļa skolēnu aktīvi nodarbojas ar sportu un gūst labus rezultātus sacensībās. Skolā izveidotas interesantas ārpusstundu darba tradīcijas.

Skolēni labprāt apmeklē skolas bibliotēku, kurā ir ap 1000 grāmatu.

40 gadus skolā darbojas skolas vēstures muzejs, kurā ir plašs materiālu klāsts par skolas vēsturi, tradīcijām, sasniegumiem mācībās un sportā.

SIGULDAS 3. PAMATSKOLA

Skolu organizēja tad, kad kļuva skaidrs – Siguldas 1. vidusskolas ēka ir par mazu visiem 1. – 12. klašu skolēniem. Skaistā "tornišu pils" Skolas ielā likās piemērota tieši 1. – 4. klasei, un tā radās doma par atsevišķas sākumskolas izveidi.

1994. gada 10. janvārī darbu sāka jaunā skola ar oficiālu nosaukumu – Siguldas sākumskola. Skolēnu zīmējumu konkursā radās savdabīga skolas emblēma, kas jau no liela attāluma skatāma uz galvenās sienas.

Siguldas 3. pamatskolas deju kolektīvs

1995. gadā uz lielās, baltās ģimnāzijas ēkas korpusa sienas parādījās uzraksts – Siguldas 3. pamatskola. Tāds pats uzraksts drīz vien bija "tornišu skolai". Līdz ar to tika pievienota 5. – 6. klase un ar IZM lēmumu piešķirts Siguldas 3. pamatskolas nosaukums.

Trīs ēkās mācās 762 skolēni (no 1. līdz 6. klasei). Skolas ielā 3 mācās sākumskolēni, bet Krišjāņa Barona ielā 10 blakus sadzīvo 6. klašu un Valsts ģimnāzijas skolēni. Aiz šīs ēkas paslēpies sporta angārs.

Skolā strādā 50 skolotāji un 15 tehniekie darbinieki. Skolas direktore ir **Daiga Rozīte**.

Skolas uzmanības centrā ir intelektuālo, radošo un sociālo spēju attīstība bērniem ar īpašām vajadzībām. Bērni ar īpašām vajadzībām ir gan ļoti talantīgi, gan arī tādi, kuriem ir saskarsmes un mācību vielas apguves problēmas.

Skola ir iestājusies sadarbības projektā ar Zviedriju.

Tā meklē arī daudzveidīgas sadarbības formas ar ģimeni. Viena no tām ir kļuvusi jau par tradīciju, proti, katru mācību gadu katrā paralēlklašu grupā vecākiem veltīt vienu pasākumu, kur tie varētu redzēt sava bērna sniegumu.

SIGULDAS VAKARA VIDUSSKOLA

1998. gadā uz Rīgas rajona Neklātienes vidusskolas Siguldas konsultāciju punkta bāzes tika

izveidota Siguldas Vakara vidusskola (direktore **Māra Jēkabsonē**). Konsultāciju punkts Siguldā darbojas jau no 1959./1960. m. g. To vadīja Osvalds Ķibers, vēlāk – Nina Špiko.

Vakara vidusskola ir ieguvusi stabilu vietu pārējo izglītības iestāžu vidū. Tā piedāvā iespēju iegūt izglītību tiem skolēniem, kas darba vai ģimenes apstākļu dēļ nevar mācīties dienas skolā. Iegūstot vidējo izglītību vakarskolā, absolventiem ir tādas pašas iespējas mācīties augstskolās un paaugstināt zināšanu līmeni profesionālajā jomā kā dienas skolu beidzējiem.

Skolēnu skaits:

1998./1999. m. g. – 170.

1999./2000. m. g. – 144.

2000./2001. m. g. – 152.

SIGULDAS MŪZIKAS SKOLA

Siguldas mūzikas skola dibināta 1959. gadā. Tās pirmā direktore bija Gaida Bērziņa. No 1963. līdz 1979. gadam skolu vadīja **Aina Salmane**. Pateicoties viņai, tika uzcelta arī jaunā Siguldas mūzikas skolas ēka (celta uz komponista Alfrēda Kalniņa vecāku pansionāta pamatiem).

2001. gada 25. maijā šajā pašā vietā atklāja jauno, moderno Siguldas Mākslu skolu, kur apvienojās Siguldas bērnu mūzikas un mākslas skolas, kā arī Siguldas bērnu bibliotēka.

Siguldas mūzikas skolu beiguši vairāk nekā 600 audzēkņi, no tiem apmēram 170 mācības turpinājuši mūzikas koledžās un Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijā. Siguldas mūzikas skolas absolventu plašā saime darbojas gandrīz visos Latvijas novados. Daudzi no viņiem ir plaši pazīstami Latvijā, kā arī aiznesuši tās vārdu tālu pasaulē. Piemēram, pianiste Liene Circene, Vīnes operas solists Egīls Siliņš, operdziedātājs Miervaldis Jenčs, estrādes mākslinieki Zigfrīds Muktupāvels, saksafonists Artis Gāga, džeza mūziķis Māris Briežkalns.

Savu mūža darbu Siguldas mūzikas dzīves iz-

Siguldas Mākslu skolas skolotāju kolektīvs

augsmē ierakstījuši pedagogi Malda Silmale, Daina Samta, Ilga Jakoba, Ervīns Andrejonoks, Jānis Raslavs un daudzi citi, arī jau aizsaulē aizgājušie Lidija Meija, Žanis Lankovskis, Jānis Palkavnieks, Lidija Purva, Inta Goldberga un citi.

Mūzikas skolas audzēkņi un pedagogi sniedz vairāk nekā 45 koncertus gadā. Par augsta mākslinieciska līmeņa kolektīvu izveidojies Siguldas mūzikas skolas un Valsts ģimnāzijas skolēnu pūtēju orķestris (vad. Andris Muižnieks). Kopš 80. gadiem tas ir katru Latvijas Skolēnu dziesmu

Siguldas Mākslu skolas jaunā ēka

svētku, kā arī starptautisko konkursu laureāts.

Siguldas mūzikas skolai attīstījusies sadarbība ar Ostrzešovas mūzikas skolu (Polijā) un kopēji muzikāli projekti ar Siguldas sadraudzības pilsētu Štūri (Vācijā). Katru gadu maijā Siguldas mūzikas skola organizē starptautisku jauno mūziķu konkursu.

Siguldas mūzikas skolā var apgūt klavieru, stīgu instrumentu (vijoles, čella), pūšamo un sitamo instrumentu un akordeona specialitātes, kā arī teorētiskos priekšmetus.

Alfrēda Kalniņa, Malvīnes Vīgneres-Grīnbergas un Jāņa Norviļa iedibinātās muzikālās tradīcijas Siguldā turpinās.

SIGULDAS SKOLĒNU JAUNRADES NAMS

Siguldas Skolēnu jaunrades nams dibināts 1994. gada 1. septembrī, bet faktiski jau 23 gadus Siguldā darbojas ārpuskolas interešu izglītības iestāde. Tās pirmais dibinātājs un direktors **Ivars Raudziņš** (pašreizējās iestādes direktors).

1977. gadā Siguldā bija nodibināta Rīgas rajona Jauno tehniķu stacija ar 19 audzēkņu grupām. Tajās ietilpa ne vien tehniskie (minikāru, kartinga, moto, lidmodelisma, kuģu modelisma u. c.) pulciņi, bet arī jaunie naturālisti, fotopulciņš un tehniskās modelēšanas pulciņš jaunāko klašu skolēniem. Iestādes audzēkņi ar atzīstamiem panākumiem piedalījušies republikas pasākumos. Piecu gadu laikā Rīgas rajona JTS izvirzījās republikas vadošo ārpuskolas iestāžu skaitā.

12.2. BIBLIOTĒKAS SIGULDĀ

Bibliotēkas vēsture Siguldā ir saistīta ar 1880. gadā dibināto Siguldas Labdarības biedrību, ko 1910. gadā pārdēvēja par biedrību "Vidzemes Šveice".

Precīzs **biedrības bibliotēkas** dibināšanas datums nav fiksēts. Senākās atrastās ziņas ir informācija laikraksta "Dienas Lapa" 1895. gada 81. numurā. Biedrības bibliotēka ir atradusies Siguldas pamatskolas telpās Līvkalna ielā 12. Bibliotekāra pienākumus bez atlīdzības ir pildījis skolotājs. 1930. gadā biedrības bibliotēka tika pārcelta uz Siguldas pagasta namu Pulkveža Brieža ielā 123. 30. gados grāmatu skaits bijis aptuveni seši simti. 1940. gada martā biedrība "Vidzemes Šveice" apvienojās ar Siguldas Lauksaimniecības biedrību, un bibliotēka pārgāja tās īpašumā.

1921. gadā tika nodibināta **Raiņa kluba Siguldas nodaļas bibliotēka**. 1925. gada 1. janvārī tajā bija 240 grāmatu. Bez maksas tās bija pieejamas tikai Raiņa kluba biedriem.

Siguldas miesta valde visiem lasītājiem pieejamu bibliotēku izveidoja 1927. gada nogalē (aptuveni 1. decembrī). 1928. gadā, kad Siguldas miestu pārdēvēja par pilsētu, šī bibliotēka pārtapa par **Siguldas pilsētas bibliotēku**. Tā atradās pilsētas valdes telpās Ausekļa ielā 7.

1928. gadā bibliotēkā bija	607 sējumi,
1931. gadā – " –	912 sējumi,
1938. gadā – " –	1600 sējumi.

Pilsētas bibliotekāra pienākumus pildīja Jānis Zuze, grafiķa Zigurda Zuzes tēvs.

Pēc Otrā pasaules kara grāmatu fonds tika revidēts. Padomju ideoloģijai neatbilstošas grāmatas iznīcināja.

Pilsētas bibliotēka pēc kara gados vairākkārt ir mainījusi atrašanās vietu (Pils iela 1, Šveices iela 19, Valdemāra iela 3, Pils iela 8).

Jauns posms bibliotēkas darbībā sākas 1992. gadā, kad Siguldas bibliotēkas tiek nodotas pašvaldības pārziņā. Finansiālu atbalstu dēļ bibliotēku pārceļ uz bērnu darza "Pilādzītis" telpām Strēlnieku ielā 15.

Siguldas bibliotēku apmeklē aptuveni 1/10 pilsētas iedzīvotāju – gan skolēni, gan studenti, gan dažādu profesiju pārstāvji, arī pensionāri.

1991. gadā, pateicoties bijušā Siguldas pamatskolas skolotāja (no 1936. līdz 1940. g.) Kornēlija Droņa, kā arī citu Austrālijas latviešu aktivitātei, bibliotēka sāk saņemt sūtījumus no Austrālijas, proti, Adelaides latviešu biedrības bibliotēkas. Grāmatas un žurnālus Siguldas bibliotēkai dāvinājuši arī tautieši no Čikāgas latviešu biedrības bibliotēkas (ASV), kā arī privāti dāvinātāji. No

Havaju salām pienāk rakstnieces Dzidras Zeberinas grāmatas.

Grāmatas Siguldas bibliotēkai dāvinājuši arī vairāki apgādi un izdevniecības. Materiāls atbalsts saņemts no Siguldas sadraudzības pilsētām Štūres un Ekenas (Somijā).

Siguldas pilsētas bibliotēkā regulāri notiek dažādi pasākumi – tikšanās ar rakstniekiem, apgādu darbiniekiem, aktieriem, Siguldas bibliotēkā ir viesojušies dzejnieki Ludmila Azarova, Anda Līce, Leons Briedis, Māris Čaklais, Māra Zālīte, Edvīns Raups, rakstnieks Zigmunds Skujiņš, literatūrzinātniece Saulcerīte Viese, aktieri Lāsma Kugrēna un Jānis Reinis, apgāda "Likteņstāsti" vadītāja Anita Mellupe un daudzi citi.

Siguldā vienmēr ir bijuši strādāt griboši bibliotekāri. Svarīga nozīme bijusi bibliotēku vadītājiem, kuri mācējuši veiksmīgi organizēt savas bibliotēkas darbu, piesaistīt lasītājus, meklēt sadarbības iespējas – Birutai Lapkašai, Skaidrītei Zviedrei, Mildai Večenai, kā arī pašreizējai bibliotēkas vadītājai Karitai Plakanei un darbiniecēm Ligitai Zīvertei un Ilmārai Biteniecei.

2001. gada 1. janvārī Siguldas pilsētas bibliotēkā bija 16 405 grāmatas. Bibliotēka abonē 14 žurnālus un 9 avīzes.

2000. gada martā Siguldas pilsētas bibliotēkā tika atklāts interneta lasītavas pieejas punkts, kuru var apmeklēt jebkurš interesents.

SIGULDAS BĒRNU BIBLIOTĒKA

Dibināta 1952. gada septembrī.

Bibliotēkas apmeklētāji ir bērni un skolēni līdz 15 gadu vecumam, kā arī skolotāji un bērnu vecāki.

Grāmatu fonds 2001. gadā bija 10 400 eksemplāri, katru gadu tas papildinās par 200 grāmatām.

Bibliotēkas lasītavā ir plašs uzziņu fonds: enciklopēdijas, vārdnīcas, laikraksti, žurnāli, kā arī novadpētniecības materiāli un materiāli par dažādiem tematiem.

Bibliotēka sadarbojas ar pirmsskolas bērnu iestādēm un skolām. Tā palīdz skolēniem mācību vielas apgūvē, organizē dažādus literārus pasākumus.

Bibliotēkā strādā divas darbinieces ar speciālo bibliotekāro izglītību.

Bibliotēkas vadītāja ir Emīlija Šķestere.

12.3. DRAUDZES SIGULDĀ

Kristīgās baznīcas daudzveidību Siguldā pārstāv šādas draudzes:

✓ Evaņģēliski luteriskā draudze;

- ✓ Romas katoļu Siguldas draudze;
- ✓ Baptistu draudze;
- ✓ Septītās dienas adventistu draudze;
- ✓ Vasarsvētku draudze;
- ✓ Jaunapustuliskās baznīcas draudze;
- ✓ Brīvā evaņģēliskā draudze;
- ✓ Pareizticīgās baznīcas draudze.

Siguldas luterāņu draudzē ir pāri par trim simtiem reģistrētu draudzes locekļu un šis skaitlis ar katru gadu palielinās. Arī kristīto un iesvētīto cilvēku skaits gadā ir ap simtu. Baznīcā notiek Bībeles stundas, svētdienas skolas nodarbības, iesvētes mācības. Laiku pa laikam ieskanas kāds koncerts vai arī pašu draudzes ansamblis priecē dievlūdžējus. Regulāri Siguldas baznīcā tiek uzņemti viesi – ekskursanti, citu draudžu pārstāvji, ārzemju sprediķotāji vai lektori no Rīgas, kā arī viesmācītāji. Siguldas draudzes locekļi veic svētīgu darbu ar bērniem, jauniešiem, palīdz slimniekiem un veciem cilvēkiem. Baznīcas īpašumā ir skaistais dievnams, parks un dīķis pie tā, tai pieder arī mācītājmuižas Oši teritorija ar tās gleznaino apkārtni.

Katoļu draudze Siguldā pastāv jau kopš 20. gadsimta 30. gadiem. Sākumā tai savas baznīcas nebija. Dievkalpojumus tā noturēja irētās telpās, arī kādreizējā frizētavā netālu no dzelzceļa stacijas, kur bija ierīkota neliela kapela. Otrā pasaules kara laikā šī kapela aizgāja bojā. Pēc kara draudze atkal darbojās dažādās irētās telpās, līdz beidzot tika iesvētīta jaunā ēka Egļu ielā 4. 1960. gadā padomju varas iestādes to atsavināja, un kopš 1962. gada dievkalpojumi tika noturēti Siguldas evaņģēliski luteriskās baznīcas ģērbkambarī.

Katoļu baznīca Siguldā

Jaunā katoļu baznīcas ēka Siguldā tika uzcelta tikai pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas 1995. gadā (projekta autore arhitekte Maija Krastiņa).

Kopš 20. gs. 20. gadiem Siguldā darbojas baptistu draudze. Pirms Otrā pasaules kara baptistu draudzes lūgšanu nams bija iekārtots ēkā, kurā pašlaik ir veikals "Mans nams".

12.4. SIGULDA – MĀKSLINIEKU PILSĒTA

Laikam gan Latvijā nav daudz tādu vietu, kas būtu piesaistījušas tik lielu mākslinieku uzmanību, kā Sigulda un īpaši Gaujas senleja.

.. Vasaras rītos augšup no Gaujas kāpj migla,

Rudeņos – liesmo purpurs un zelts,

Ziemā – it kā gravēta sudraba platē;

Pavasaros – ievu skurbinošais baltums.

Laikam neviens – ne savējais, ne svešinieks – nevar palikt vienaldzīgs pret tās skaistumu.

Jau kopš 19. gadsimta sākuma, kad Eiropā "nāca modē" tā dēvētais romantisma virziens, kam bija raksturīga tieksme pēc leģendu un noslēpumu apdvestas senatnes, vientulības meklēšanas un klusas apceres, Sigulda kļuva par iecienītu apmeklējumu vietu dažādiem māksliniekiem (vairāk gan baltvācu vai ārzemniekiem). No šiem laikiem saglabājušies daudzu baltvācu vai arī Latvijā ieceļojušo mākslinieku (V. Bārta, K. T. Fehelma, M. A. Mihelona u. c.) darbi, kuros attēlota Gaujas ieleja ar Turaidas torņa paliekām, Lorupes krogs vai Siguldas pilsdrupas. Nedrīkst aizmirst arī aizrautīgo Vidzemes senlietu, ainavu un kultūrvēsturisko objektu fiksētāju **J. K. Broci**, kam Siguldas apkārtnē tapuši vairāki zīmējumi.

19. gadsimta 2. pusē **Jūlijs Feders** ar Gaujas ielejas un Siguldas tēlojumiem iedibina ainavu žanru latviešu nacionālajā glezniecībā. Siguldas un Gaujas tēma ieņēma svarīgu vietu izcilo latviešu glezniecības vecmeistaru **Jaņa Rozentāla** un **Vilhelma Purviša** daiļradē.

Viens no talantīgākajiem V. Purviša audzēkņiem bija gleznotājs **Kārlis Melbārzdīs**, kurš lielu daļu savas daiļrades veltījis Siguldai, Turaidai un Gaujai. No Gaujas ielejas viņš pacēlies līdz Paradīzes (Gleznotāju) kalna augstumiem, lai radītu gaišus, gaismas un krāsu piestrāvotus audklus.

Siguldas tēmai veltīts vesels cikls ievērojamā latviešu klusās dabas meistara **Leo Svempa** daiļradē. 50. un 60. gados mākslinieks regulāri braucis uz Siguldu un šeit gleznojis. Gleznās "Siguldas gravās", "Gauja pie Siguldas" (vairāki darbi), "Saules riets Siguldā", "Ziedoša pļava Siguldā" u. c. viņš izcili pratis uztvert to noskaņu

un krāsu bagātību, kādu dabai piešķir saules gaisma un ūdens atspulgi.

Siguldas tēmai pievērsušies arī gleznotāji Ārijs Skride un Ādolfs Melnārs. Siguldas baznīcu rotā Jāņa Roberta Tilberga altārglezna.

Siguldu un Gaujas senleju gleznojuši Kārlis Miesnieks, Valdis Kalnroze, Kārlis Sūniņš, Staņislavs Kreics, Rūdolfs Pinnis, Indriķis Zeberīņš, Maija Tabaka un daudzi jo daudzi citi latviešu mākslinieki.

Ligatnē dzīvojuši un darbojušies grafiķi Ričards Zariņš un Kārlis Krauze (arī Siguldas pilsētas ģerboņa autors). Māksliniece Rūta Opmane litogrāfijās poētiski attēlojusi Gaujas un apkārtnes ainavas.

Teodora Zaļkalna un viņa dzimtas (Grīnbergu) saknes bija stipras Siguldā 20. gadsimta sākumā.

Savu mūža darbu un Turaidas lepnumu – Dainu kalnu – radījis tēlnieks **Indulis Ranka**.

Turklāt daudzi mākslinieki dzīvo un strādā arī pašā Siguldā vai tās tuvākajā apkārtnē, aktīvi iesaistās visās mākslas norisēs, nenogurstoši cenšas padarīt mākslu tuvu un vajadzīgu katram siguldietim vai pilsētas viesim.

No māksliniekiem siguldiešiem vispirms jāmin **Zigurds Zuze** – plaši pazīstamais latviešu gra-

Zigurds Zuze. Pilādži. Kokgrebums

fiķis, grāmatu ilustrators, Mākslas akadēmijas profesors, siguldietis jau trešajā paaudzē. Mākslinieks pats ir dzīva Siguldas novada kultūras vēsture. Viņa atmiņā saglabājušās daudzas bērnības ainas no pirmskara laika – tikšanās ar dzejnie-

kiem Aleksandru Čaku un Elinu Zālīti, dziedātāju Malvīni Vīgneri-Grīnbergu, režisoru Pēteri Lūci, ērgelnieku Arvidu Prēdēli un daudziem citiem. Atmosfērā laikā Zigurds Zuze bija viens no pirmajiem, kas iestājās par Siguldas unikālā dabas skaistuma un kultūras mantojuma saglabāšanu.

Mākslinieks, bez kura Sigulda nebūtu iedomājama, ir **Voldemārs Gudovskis**. Viņu siguldieši pazīst kā savas pilsētas galveno mākslinieku, lai gan oficiāli mākslinieks šādu amatu neieņem. Ilgus gadus V. Gudovskis palīdzēja veidot Turaidas muzejrezervāta ekspozīcijas, iekārtot izstādes, ar panākumiem vadīja Siguldas mākslas studiju "Apvārsnis", savas darbnīcas pagalmā daudzus gadus organizēja Mākslas dienu pasākumus. Uzticība Siguldai un tās suģestējoši skaistajai dabai ir mākslinieka spēka un iedvesmas avots.

Ar Siguldu bija saistīts arī mākslinieka **Nikolaja Lindes** mūžs. *"Ainavai jābūt dabas atspulgam – tikai katram māksliniekam savā skatījumā,"* viņš mēdza teikt. Turaidas muzejrezervātā glabājas Nikolaja Lindes 47 gleznas.

Māksliniece Vilija Jansone gleznojusi ziedu kompozīcijas, ainavas un portretus. Viņas iemīļotā tehnika ir pastelis. *"Gleznošana man ir tikpat nepieciešama kā dienīškā maize. Tā ir patvērums no ikdienas rūpēm. Siguldā sākās mana otrā dzīve,"* stāsta māksliniece.

Oskars Plāciņš jau 20 gadus ir siguldietis. Mākslinieks apguvis dažādas tehnikas un žanrus, strādā galvenokārt akvareļu, temperas un pasteļu tehnikā.

Tēlnieks Aivars Gulbis kopā ar Zigurdu Zuzi bija viens no Atmosfēras laika aktivitāšu iniciatoriem Siguldā. Mākslinieks strādā bronžā, marmorā, kokā. Viens no Aivara Gulbja visromantiskākajiem darbiem ir "Turaidas Roze".

Siguldā dzīvo un strādā arī vairāki vidējās un jaunās paaudzes mākslinieki.

1988. gadā Siguldā atklāja pieminekli Rūdolfam Blaumanim. Tā autors ir tēlnieks Igors Dobičins. Kokā veidotie objekti apskatāmi arī pie Siguldas baznīcas, Raiņa un Pils ielas krustojumā un citur. Igors Dobičins daudz piedalījies arī starptautiskajos simpozijos un izstādēs.

Turaidas muzejrezervāta apmeklētājus bieži priecējušas metālmākslinieces Dinas Dubiņas veidoto emalju košās krāsas. Mākslas pedagoģijas nozarē strādā tekstilmāksliniece Zinaīda Ceske (Siguldas Mākslu skolas direktore) un gleznotājs Raits Tikums (Siguldas Valsts ģimnāzijas vizuālās mākslas skolotājs).

Siguldā "zem klajas debess" atrodas arī vairāki tēlnieces siguldietes Solveigas Vasiļjevas darbi (viens no tiem – "Spārni" – pie tenisa kortiem).

"Gaujas grava ir mana paradīze, laimes sala. Bez tās es nespētu dzīvot," saka māksliniece. S. Vasiļjeva veidojusi arī kapa pieminekļus fotogrāfam Mārtiņam Bucleram, pilsētas arhitektam Jānim Rozentālam un citiem.

Siguldiete ir gleznotāja Dace Saulīte, siguldieši ir arī rotu mākslinieki Inita Straupe un Vitauts Straupe, stikla mākslinieks un interjerists Elmārs Gaigalnieks. Siguldā dzīvo un strādā pazīstamais gleznotājs Juris Toropins.

Daudzi mākslinieki darbojas arī Siguldas tiešā tuvumā – Krimuldā un Turaidā. Krimuldas pagasta *Smēdiņās* dzīvo tēlniece Gaida Grundberga – daudzu Latvijā pazīstamu darbu autore. Mākslinieces radošajā ceļā būtiski ir trīs vadmotīvi – Dievs, Daba un Mūzika. Latvijā kā tekstilmākslinieks un vairāku plakātu autors pazīstams arī Krimuldas mākslas skolas pedagogs Vitolds Kucins. Netālu no Turaidas vasaras pavada gleznotājs Juris Zīle. Krimuldā dzīvo un strādā arī tēlnieks Juris Švalbe.

Kopš 80. gadiem Siguldā katru gadu notiek Mākslas dienas – izstādes, mākslas akcijas (mākslas darbu veidošana brīvā dabā, tikšanās, bērnu zīmējumu konkursi un citi pasākumi). Kopš 1990. gada notiek Siguldas un Štūres mākslinieku apmaiņa, kas dod iespēju Siguldas māksliniekiem apmēram pusotru mēnesi strādāt labiekārtotā darbnīcā Vācijā. Pastāv sadarbība arī starp Siguldas un Logstoras (Dānija) māksliniekiem.

1997. – 1999. gadā Siguldā notikuši divi starptautiski vides mākslas simpoziji – "Mākslas tilts ar Siguldu" un "Dievu sēdeklis". Siguldas mākslinieki piedalījušies arī mākslas pasākumos Logstorā (1998 – 2000).

1999. gada rudens sākumā no viesuļvētrā (tā notika jūlijā) izgāztajiem kokiem tika veidota akcija "Vētras sēja".

No 1994. gada Siguldā darbojas mākslas skola, kurā mācās apmēram 120 skolēnu, strādā 9 skolotāji. Skolas audzēkņi piedalījušies vairāk nekā 100 dažādās izstādēs un konkursos, arī vairākos starptautiskos, dažos no tiem iegūstot laureāta nosaukumu. Piemēram, skolas audzēknis Rolands Kļaviņš ieguva galveno balvu Somijā rīkotajā starptautiskajā bērnu mākslas konkursā "Fantāzijas māja".

Pēdējos gados Siguldas mākslas skolas audzēkņi vasaras brīvlaikos bijuši Štūrē un Logstorā, kur kopā ar turienes bērniem piedalījušies dažādos mākslas projektos. Par tradīciju kļuvušas arī vasaras nometnes, kur bērni zīmē un glezno brīvā dabā.

Vienmēr Sigulda, Turaida un Gaujas leja vilinājusi un vilinās māksliniekus un visus tos, kas spējīgi uztvert skaisto sev apkārt – jo mūžīga un

nebeidzama ir cilvēka vajadzība pēc harmonijas, skaidrības un gaišuma, pēc tikšanās ar brīnumu.

? ✓ Projekta nedēļas ietvaros iepazīsti Siguldu un izstrādā ekskursijas maršrutu, pamatojot apskatāmo vietu izvēli!

Džemma Skulme.
Kariatīde

Vilhelms Bārts. Siguldas ainava ar Turaidas pilsdrupām. 1811

Jūlijs Feders. Gaujas leja. 1891

Janis Rozentāls. Sigulda pavasarī. 1913

Vilhelms Purvītis. Siguldas ainava. Ap 1914

Ādolfs Melnārs. Rudens ainava. 1958

Leo Svemps. Siguldas ainava. 1959

Kārlis Sūniņš. Palu laiki Siguldā. 1962

Kārlis Melbārzdīs. Rudens Siguldā. 1965

Maija Tabaka. Gaujas senleja

Oskars Plāciņš. Turaidas pils. 1997

Voldemārs Gudovskis. Vidzemes ainava. 1982

Nikolajs Linde. Tilta būvniecība pār Lorupes gravu. 1967

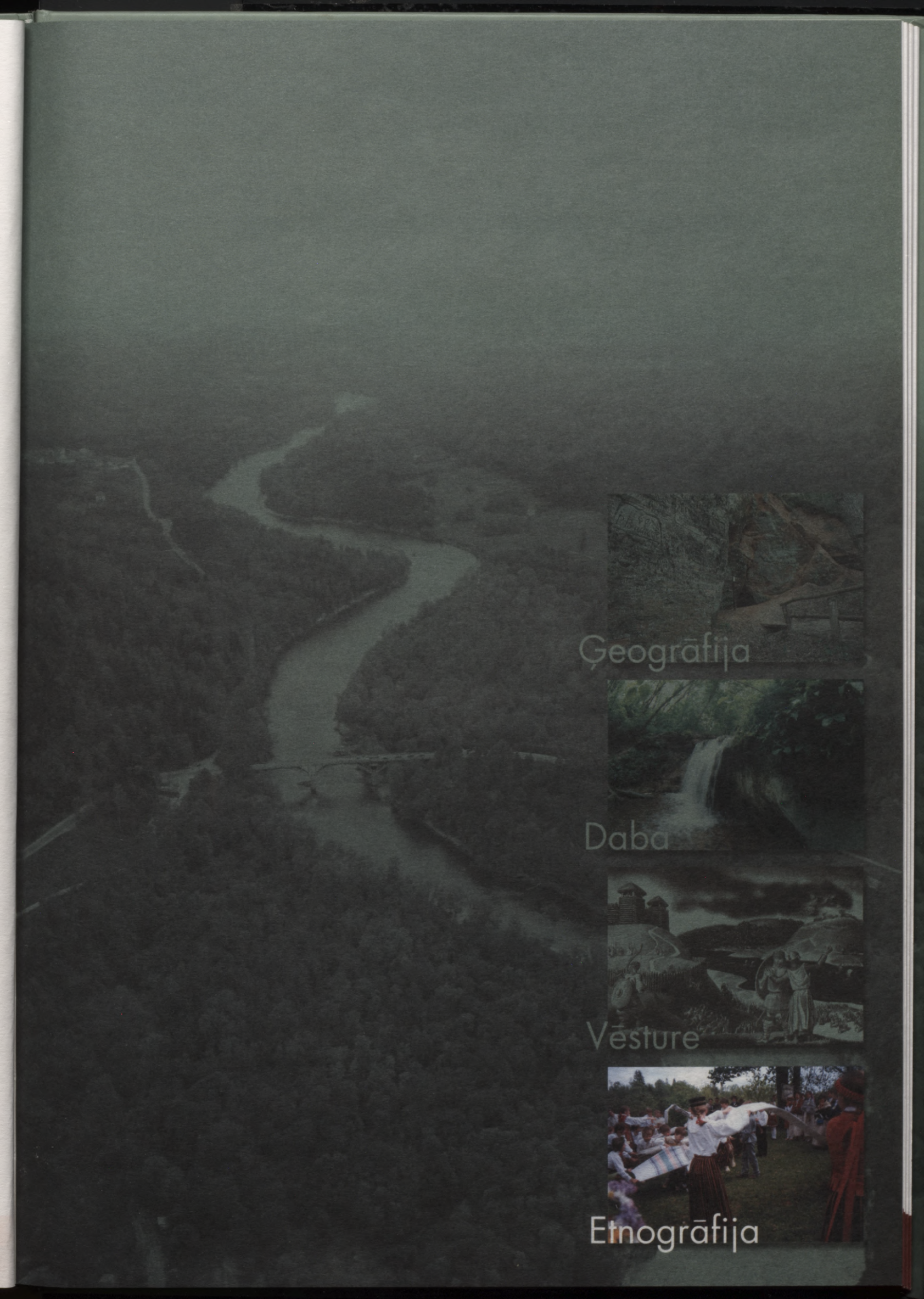
Raits Tikums. Turaidas pils. 1996

Vilija Jansone. Turaidas pils. 1996

Rita Eglīte. Turaidas pils. 1982

Ģeogrāfija

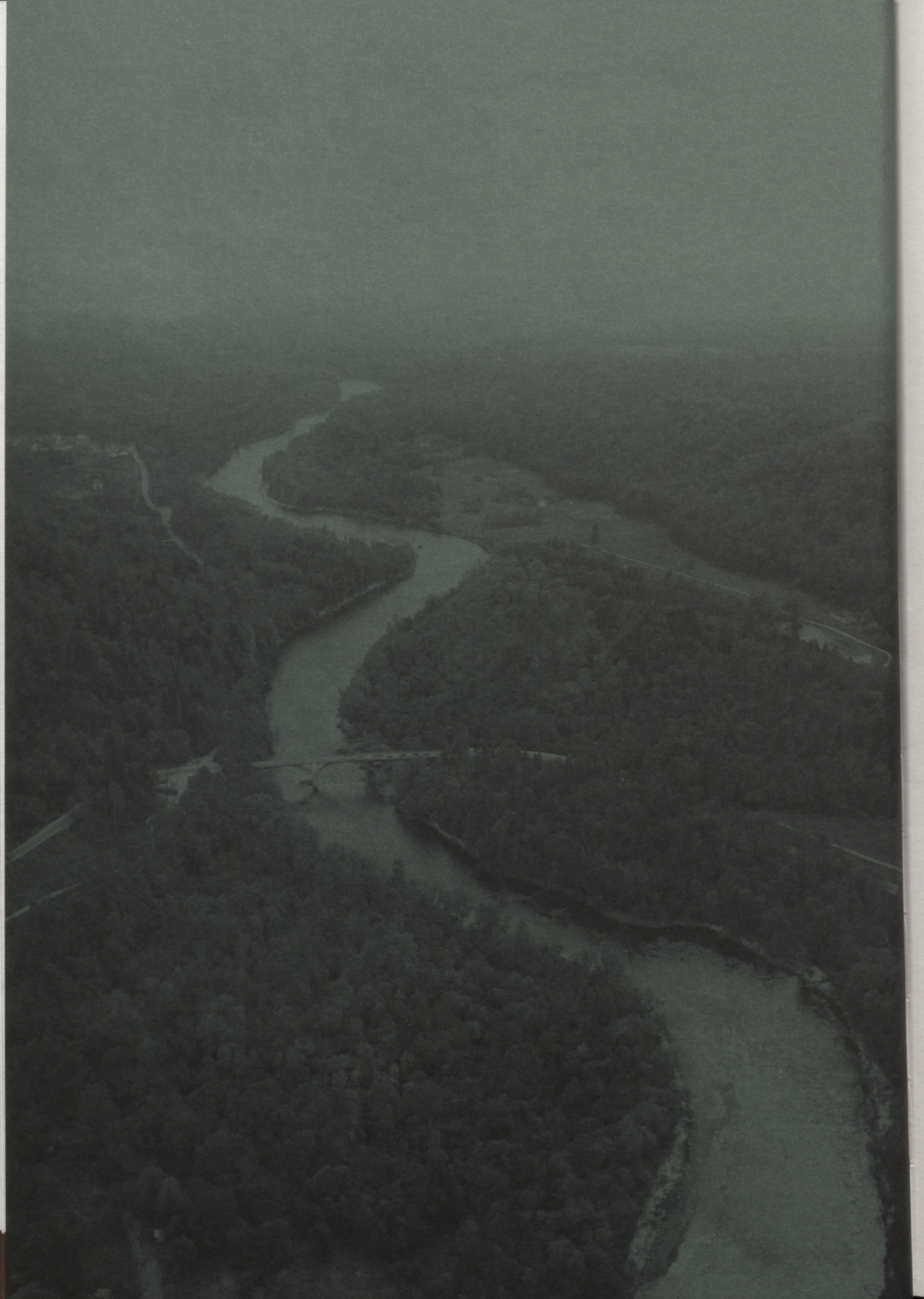
Daba

Vēsture

Etnogrāfija

ETNOGRĀFIJA

FOLKLORA

"Tāpat arī zaļši tika cienīti, kurus mājās ēdināja un kuri bija tā pieradināti un lēni, ka ne cilvēkiem, ne lopiem viņu mājās nekaitēja: pat viņu bērni ar tiem rotaļājās. Tāda paraža pastāv pie viņiem līdz šai pašai dienai, kur pat guļas vietās guļ kopā ar zaļšiem," rakstījis D. Fabrīcijs par mūsu zemi 1610. gadā. Vidzemnieki ticējuši: "Ja zalkti nosit, tad sitējs nosit pats savu laimi."

Kas tad ir laime? Darbs, no ģimenes mantoti paradumi, liktenis... Arī pilsētas dzīvi veido tās iedzīvotāju darbs, attīstības iespējas un atpūtas tradīcijas. Sigulda laika gaitā no maza miestiņa ir izaugusi par kūrortpilsētu, tai vairākkārt izstrādāti perspektīvie attīstības plāni. Tur, kur tagad ir ielas, laukumi, skvēri, agrāk bijušas muižas pļavas, tīrumi, meži, zemnieku sētas. Blakus modernām mūsdienu būvēm redzam pa kādai laucinieciska

izskata celtnei, pa kādai jaunsaimnieka mājiņai. Blakus Baltajam flīģelim – mākslu skolai – redzami veco vasarnīcu salīkušie koka stāvi... Pilsētā gluži kā ģimenē sadzīvo gan celtņu vecā,

gan vidējā, gan supermodernā jaunā paaudze... Cerams, ka izdosies šo savdabību saglabāt un Sigulda arī nākotnē būs zaļa, mājīga, interesanta tieši ar savu daudzveidību. Vēl jau rītos modina gailis, kas skaļi dzied kaimiņu privātmājā, un, iebraucot Siguldā ar vilcienu, pļavās redzama brūnaļa un siena kaudzes. Tomēr tas laiks, kad

Vidzemes šveice. Kūtiņa Gaujmalā.

pilsētas iedzīvotāji algoja ganu un tas ar brūnaļām un palīgu, ko pa kārtai sūtīja no katras mājas, devās pa ganu ceļu lejā uz Gaujmalas pļavām (tur, kur tagad ir bobsleja trase), ir aiz-

gājis uz neatgriešanos... Reti kurš siguldietis zina, ka pļavas aiz Krišjāņa Barona pieminēkļa jau gadsimtiem ilgi kartēs dēvētas par Pižu pļavām

(pēc vecsaimniecības vārda). Aiziet tā paaudze, kas zina, ka skola bija Līvkalna ielā, ka netālu no baznīcas bija Jelgavkrogs un milzu ozols, norobežots ar glītu sētiņu... Saglabājusies tradīcija ar

ģimenēm un draugiem doties pastaigās uz pilsdrupām, Paradīzes kalnu, Gūtmaņa aļu, Turaidu. Bet kurš atceras, ka pie Gaujas tilta bija kiosks, kurā vasarniekiem un tūristiem tirgoja saldējumu, saldumus, spieķus?

Fotogrāfijās redzam mazos siguldiešus, skaisti saģērbtus, svētku drēbēs, bet tolaik gandrīz pie

katras mājiņas bija arī kūtiņa un šķūnītis, dārzs, un ikdienā bērni darīja parastus laucinieku darbus – ravēja, ganīja lopus, palīdzēja novākt sienu. Tie, kuru vecākiem piederēja veikaliņi, palīdzēja tirgoties. Vasarnīcu īpašniekiem bija jā rūpējās par viesu labsajūtu, jā gatavo ēdiens, jā kopj pastaigu celiņus, tenisa laukumus. Daudzi tēvi piepelnījās, izvadājot Siguldas ciemiņus zirgu pajūgos pa apkārtni, pievedot dažādas kravas.

Daudzi irēja pļavas un zemi no mežniecības vai lielākajām vecsaimniecībām, paši sēja labību un cepa maizi, lai gan bodītes bija vai uz katra stūra. Tirgus laukumā, tāpat kā tagad, varēja nopirkt visu dārzos izaudzēto, amatnieku gatavoto. Tirgojās gan pilsētnieki, gan

tuvējo pagastu ļaudis. Tāpēc tieši Siguldā pierakstīts ticējums par veiksmīgas tirgošanās noslēpumu!

Muzejos nonāk priekšmeti, bez kuriem senāk nebija iedomājama neviena saimniecība – piestas, sviesta ķērnēs, sētuves, bezmēni, pūra lādes, cigoriņu dzirnaviņas, maizes abras un lizes, kārstuves, kulstīklas, vērpjamie ratiņi, sieki, stopi un svāri.

Mainās arī ēdiens, kuru ikdienā ēdam, nav vairs tik lielas atšķirības starp gadalaikiem. Mūsu senči nezināja, kas ir čipsi, grils, kokakola, frī kartupeļi, soļanka un šašliks, bet šodienas cilvēks nav pagāršojis kulteni, tīteni un grūslī. Mainās ieražas, produktu pielietojums, iespējas.

Kas paliek? Paliek siguldiešu dārzu un ziedu mīlestība, tuvība dabai, interese par mākslu, labvēlīga attieksme pret tūristiem, rosīgā tirgošanās...

Lai katrā siguldiešu ģimenē rodas vēlēšanās izziņāt un saglabāt dzimtas vēsturi, no senčiem mantotās ģimenes relikvijas, kas nodod mums iepriekšējo paaudžu siržu siltumu un labvēlību!

agrumā ar kadiķu zariem vai plaucētiem bērziem. Per arī ar pūpolzariem, skaitot: "Apaļš kā pūpols, sarkans kā ābols, veļas kā zirnīs! Slimība ārā, veselība iekšā!" Teicienu dažādība liecina par pērēju asprātību. Par to jādod krāsotas olas – tāpat kā par šūpošanu. Šūpoļu kārējam jādod vēl cimdu pāris! Senāk solītas arī zeķes un linu kreklis. Kur tagad ņemt tik čaklas meitas...

Senajai, gaišajai **Māras dienai 25. martā** ar mazgāšanos tekošā ūdenī, kas tek pret sauli kā Rītupīte Turaidā, un dzīparu kāršanu ābelēs tagad pievienojos arī sūrums par latviešu izsūtīšanu uz Sibīriju 1949. gadā. **Kristīgās**

Lieldienas

Lieldienas svinam mainīgā datumā, bet lielākā daļa cilvēku tās apvieno ar senajām pavasara ieražām – šūpošanos un olu krāsošanu, pēršanos ar pūpoliem. Siguldā arvien tiek kārtas šūpoles Roķēnu birzī, pilsētas centrā, Turaidas muzejrezervātā, daudzās mājās.

Jurģi (23. aprīlis) – senā arāja pirmās vagas dzišanas un pirmā ganu diena – saplūdusi ar vēl senāko Ūsiņa – bišu un zirgu aizgādņa, pavasara gaismas nesēja – dienu, kad ēda pantāgu, jaunpienu un biezputru ar krējumu vai sviestu. Un kur nu vēl liksmā rumulēšanās, lai gotiņas dotu daudz piena un pašiem vasarā nenāktu miegs!

Vasarsvētki – zaļo meiju, tiro griestu un pagalma svētki ar izberztām istabām un svētku baltmaizi, ar priecīgām Siguldas baznīcu zvanu skaņām. Maijā otrajā svētdienā svin **Mātes dienu**. Maijā siguldieši svin arī savas pilsētas svētkus.

Tad nāk vasaras kulminācija: **Jāņu ieligošana un vasaras saulgrieži** – Zaļu jeb Ligo vakars, senie Jāņi ar uguns kuriem un uguns riteņiem, ar jāņugunīm, sieru, alu un svētīto saulgriežu rasu, kas nes auglību... Siguldas apkārtnē pierakstītas 225 četrrindes par Jāņiem un to svētīšanu. Jāņu ieligošana katru gadu notiek Turaidas muzejrezervātā, pie jāņugunīm siguldieši pulcējas Siguldas pilsdrupās, Roķēnu birzī, savās mājās.

Neparasts Jāņu ugunskurs – kā senais līvu sargtornis – tiek dedzināts Turaidā. Tā veidošanas mākslu no vecā meistara Jāņa Abzalona apguvuši arī citi turaidieši un siguldieši.

Siguldas puķu tirdziņā un veikalos parādās margrietiņas, rudzupuķes, papardes, ozolzari, bet vēl jaukāki ir ziedu pušķi, kurus var saplūkt pilsētas pļavās, kas tradicionāli tiek nopļautas tikai pēc Jāņiem. Tiek pīti ziedu un ozolzaru vainagi. Vainags – saules apla simbols, svētais aizsargaplis no ziediem, zālēm, lapām. Jāņos aktivizējas visi dabas spēki – gan dziedinošie, gan postošie. Tā ir senā burvestību, maģijas un mīlestības nakts ar svēto papardes ziedu.

Tulīt arī **Pēteri, senā Pērkona diena**, pussvētdiena, kad sienu nedrīkst bāzt šķūņos. Pēteris vēl saņem ozolzaru vainagu, tāpat kā Jānis, bet tad arī noklust ligošana, tuvojas ražas vākšanas laiks ar **Jēkabiem**, seno saimnieku dienu, kad galdā lika pirmo jauno rudzu maizi un ēda svētā, bijīgā klusumā. Tiem seko **Annas**, saimnieču diena, ar svaigo, pašu audzēto sakņu zupu. Lauku kapsētās tiek svinēti kapu svētki.

Bitenieku sētās svarīga bija **Bērtuļa diena**, kad ņēma jauno medu un visa sēta saldi uzsmaržoja... Tagad Siguldā svin Medus dienu, kas pulcē biteniekus un medus cienītājus.

Jāņi

Un tad jau bērzos pirmās zeltlapiņas, 1. septembrī sākas skola, tad pilsētas ielas piebirst ar uzpostiem skolas bērniem. Tuvojas **Miķeļi**, kad raža ir klētīs un pagrabos, rudenaži ar jērgaļas zupu un krāsni ceptiem dārzeniņiem. Aizlido putni, birst krāsaino lapu lietus..., no gravām, purvājiem un upju ielejām veļas miglas vāli – klāt senais dvēseļu, **veļu laiks**, kad sveču gaismā atceramies mirušos tuviniekus. Mūsu senči mieloja veļus ne tikai rijās, bet arī pie svētozoliem. Uguntiņa iemirdzas Turaidā, Dainu kalnā, pie tēlnieka Induļa Rankas kaltā Veļu akmens. Veļu laikā svecīšu vakaros tuvinieki dodas uz kapsētām, lai tur aizdedzinātu svecas sev miļo

aizgājēju piemiņai. Siguldieši pa ceļam uz kapsētu arvien noliek kādu uguntiņu arī pie Krišjāņa Barona pieminekļa.

Miglas aizveļas, nāk pirmais sals, klāt **Mārtiņi** – ar vai bez sniega, bet ar gaiļa vai zoss cepeti galdā un jautrajiem Mārtiņbērniem, kas, maskās ģērbusies, ierodas, svētību līdzī nesdami. Vidzemē Mārtiņi svinēti īsti liksmi – gan mājās, gan skolās. Čigāni, ķekatas, budēļi... Visādos vārdos tos dēvē, un visur tie nes prieku ar asprātīgiem dialogiem, mīklām, spēlēm. Mājiniekiem maskotie ciemiņi jāpaciēnā. Siguldā arvien tiek rīkots Mārtiņu tirgus.

Laikā starp Mārtiņiem un **Katrīnām**, gada tumšajā pusē, latvieši svin **Lāčplēša dienu** un savas **valsts dzimšanas dienu – 18. novembri**. Tās ir dienas, kad mēs godinām Latvijas atbrīvošanas cīņās kritušos varoņus, savu karogu un, tumsai iestājoties, iededzinām logos sveces. 11. novembrī, Lāčplēša dienā, Rīgā pie dvēseļu upes Daugavas tiek aizdedzināts simtiem sveciņu. Katrā latviešu dzimtā ir Latvijas Brīvības cīņās kritušie, šīs sveces deg viņu piemiņai. Siguldā Lāčplēša dienā Siguldas pils tornī svinīgi tiek nomainīts Latvijas karogs, kas veselu gadu izturējis sauli, lietu un sniegu.

Mārtiņi, Katrīnas un **Andreji** – senais zilēšanas laiks, kad var uzzināt, ko liktenis gatavo nākotnei...

Decembri ievada **Advente** ar pārdomām un sveču vainagiem. Tā pie mums ir samērā jauna, bet jau iemīļota tradīcija. Ļaudis pulcējas Siguldas un Turaidas luterāņu baznīcās, kā arī Siguldas katoļu baznīcā uz dievkalpojumiem. Siguldas centrā bērni kopā ar pilsētas galvu svinīgi aizdedzina pilsētas eglīti, sākas svētku koncerti.

Senčiem šis tumsas laiks bija kļiedējams ar mīklām, pasakām, teikām un smagā ozolbluķa vilkšanu no mājas uz māju, lai beidzot to maskās tērptu ļaužu pulkā ar dziesmām un liksmību

Ziemas saulgrieži

sadedzinātu – līdz ar aizgājušā laika tumsu, slimībām, raizēm un nelaimēm. Kaladū, kaladū-ū-ū! Šis senatnīgais vārds aicina Saules meitu – gaismu – nākt atpakaļ, cik silti un gaiši sirdī top, raugoties liesmojošajā ugunskurā, kas kļiedē tumšo ziemas nakti! Saulgriežu ugunskurs ir tāds pats cerību un gaišuma simbols kā Ziemassvētku eglīte.

Tāpēc mūsu vecvectēvi brauca uz baznīcu **Ziemassvētku vakarā**, bet mājās palicēji aizdedzināja baltas sveces visās istabās un nolika uz balti klāta galda maizi un sāli nākamā gada svētībai. Baltā krāsa Ziemassvētkos simbolizē Saules atgriešanos. Istabas bija pušķotas ar salmu puzuriem un vijām, egļu un kadiķa zariem. Vēlāk latviešu sētās parādījās arī izpušķotā eglīte. Atgriezušies mājās, visi sēdās pie bagāti klāta

galda, kurā bija 12 vai vismaz 9 ēdieni, un noteikti – zirņi, pupas, speķa pīrāgi, cūkas šņukurs, ķūķu putra, kaņepju sviests, putraindesas, zivis, zirņu pikas, medus, piparkūkas, alus. Jāēd bija 9 reizes!

Zilēja nākotni, apdāvināja viens otru, gāja rotaļās, dziedāja... Un nāca ciemos arī maskās tērpti kaimiņļaudis, galvenokārt gan nākamajā vakarā. Viņu pulkā bija lācis, vilks, kaza, dzērve, zirgs, Nāve, spoki un čigāni, garā sieva un mazais vīriņš, un vēl citas asprātīgas maskas.

Vecgada vakarā notika arī laimes liešana un dažāda zilēšana. Bija jāēd vārīti zirņi, lai nākamajā gadā nav jāraud. Tagad Siguldas novada ļaudis jautrā draugu lokā ar svētku šampanieti un salūtu sagaida **Jauno gadu**, cerot, ka tajā vairāk būs gaišo prieka dzirksteļu, mazāk rūpju un raižu.

Un šajā jautrajā svētku vainaga pinumā parādās arī svešinieki, kas ar laiku cer kļūt par savējiem: **Valentīns** ar sarkanām rozēm un sarkanām sirsniņām, **Lūcija** ar mirdzošu sveču vainagu, **Hallovīns** ar ķirbja galvu uz pleciem...

- ? ✓ Iezīmē saules apli savu dzimšanas dienu!
- ✓ Apraksti miļākos gadskārtu svētkus!

2. GAUJMALAS ZEMNIEKA SĒTA

Siguldas novadā, tāpat kā citur Vidzemē, zemnieka sētā bija daudz ēku, kas celtas guļbūvē (senākās – krusta pakšos, vēlākās – gludajos pakšos).

Kalna Klauku ēkas nopostītas Otrā pasaules kara laikā, bet sētas saimnieka Jāņa Kalniņa (dz. 1936) atmiņās saglabājies sētas plānojums un tālaika dzīve:

- Labības šķūnis priedēs
- Siena šķūnītis pļavā
- Kūts
- Lopu kūts
- Pirtiņa attekas malā
- Medus jeb mīlestības klētiņa
- Ūdens pumpņa vieta
- Vecā rija
- Labības šķūnis, vēlāk ēdamzāle ar virtuvi
- Jaunā dzīvojamā ēka

● Tur attēla malā tas stabs varbūt ir tās riņķa šūpoles...

Zeme bija 98 ha, bet aramzeme tikai 10 ha, pārējais – pļavas, ganības, krūmi. Sēja rudzus, kviešus, lopbarībai auzas. Audzēja kartupeļus, lopīņiem saknes. Turējām 6 slaucamas govīs, mums bija Latvijas brūnās. Bija kāds bullēns, aitiņas, divi zirdziņi.

Turpat pa Gaujas leju ganīju, pa krūmiem, māšele kādreiz nāca līdz. Dunduru laikā govīs metās Gaujā iekšā, stāvēja līdz vēderam iekšā, ar asti dzen projām tos dundurus.

Klēts

Pienu pa Gaujas kalnu veda augšā uz pienotavu, Stalliša kunga veikals pa ceļam mums bija tuvākais iepriekš pil-sētas iešanu. Kad Gauja stipri uzplūda, mūsu māja palika kā uz salīņas, tad braucām ar lai-viņu, skola jākavē nebij. Frančiem Lejas Klaukās un mums bija panzija, vasarnieki dzīvoja, ziemā atkal slēpotāji. Zivis bija vairāk, attakās arī ķēra – kādu tinīti ielika, kādu murdiņu. Gauja pie mums kāpjās uz pretējo krastu, pretējā krastā elektrības stabi būs atkal jāpārceļ. Netālu no Klaukām Gaujā ir brasls – tur cieta, oļaina grunts, palieliem akmeņiem.

Visas ēkas bija ar salmu jumtiem, mātes tēva būvētas, tikai jaunajai dzīvojamai ēkai bija šķindeļu jumts. Akas mūsu mājās nebija, tikai pumpis ar koka caurulēm. Mātes tēvs taisījis mucu stīpas no lazdiem, tā pelnījies, uz plostiem no mūsu mājas neviens negāja. Mātes māte bij agri mirusi, paps audzinājis viens savu meitu. Maizes krāsns bija dzīvojamā ēkā. Cēpa lielākus un mazākus kukuļus. Lielākie bija kādi četri. Cēpa reizi nedēļā vai pa divi nedēļi reizi. Vasarnieki pie mums prasījās kaut sienā gulēt – dēļ labās ēdīnāšanas. Mamma pie plīts, pa vasaru ņēma kādas pāris meitenes palīgā – praksē. 4 reizes dienā baroja, vasarnieki pieņēmas svarā pa 3–4 kg. Mums vasarnieku netrūka!"

Medus klētiņa

Jumti ēkām bija klāti ar salmiem, vēlāk ar koka skaidām, dēlišiem, dakstiņiem, skārdu, šiferi. Jumti – četrslīpju, ko dēvēja arī par "lāčpakaļām", vai divslīpju ar pusnošļauptiem galiem. Jaunākos laikos, it īpaši pēc agrārreformas 20. gs. 20. gados, kad zemniekiem sadalīja muižu zemi un notika māju celtniecība, cēla ēkas ar divslīpju jumtiem.

Vidzemnieka sētā netīrais pagalms ar lopu kūtīm un gubeņiem bija nošķirts no **dzīvojamās ēkas**, ko ietver dārzs. Dārzā izvietotas arī **klētis**. Tās bija vairākas – labības, drēbju, ābolu. Vecsaimnieka sētā bija arī atsevišķa klētis kalpiem. Vasarā klētīs gulēja. Klēti glabājās meitu pūra lādes ar pašu gatavoto pūru – audekliem, segām, palagiem, brunčiem, dvieļiem, cimdiem, zeķēm, krekliem. Mazā nodalījumā glabājās dārgākās lietas – saktas, zīda lakati, matauklas, gredzeni. Turklāt tās bija ne tikai pašu darinātas, bet arī no mātēm un vecmāmiņām mantotas lietas.

Attālāk no citām ēkām ugunsdrošības apsvērumu dēļ bija izvietotas **rija, pirts**, vēlāk arī **kalte**. Pāri pagalmam aizlocījās celiņi uz klētīm, **aku, kūti**, riju. Ganības ierobežoja **kāršu žogi**, bet pagalmu un sakņu dārzu – **zedēņu žogs**. Līdz 19. gs. 1. pusei zemnieki dzīvošanai izmantoja arī rijas, vēlāk tām tika piebūvēti atsevišķi dzīvojamie kambari. Dūmi no telpas tika izlaisti pa speciālu atveri jumtā, ko sauca par brodiņu, vai pa mazo, ar koka dēlīti aizšaujamo rijas lodziņu. Pamazām parādījās stikla rūtis, kas sākumā bija nelielas. Pirtiņā sētas ļaudis pērās, arī bērnus sievietes senāk dzemdēja pirtīs.

Pie mājām stādīti ozoli par godu sētā dzimušajiem dēliem, toties liepas un kļavas – meitām. Pēc muižu parauga stādītas arī liepu, ozolu alejas. Pie pirts diķa auga vītoli, ievas. Vītoli stādīti arī pie laidariem, ganu ceļiem. Bieži pie sētas

atradās arī **bišu dārziņš** ar bišu stropiem. Puķu dobēs smaržoja flokši, peonijas, kāršu rozes, kliņģerītes, lautzās sirdis. Par tām rūpējās sētas saimniece un meitas. Košumam tika stādīti ceriņi un jasmīni. Sievietes slauca govīs, baroja lopus, vārīja ēdienu, mazgāja veļu, vērpja, auda, adīja, auklēja bērnus. Vidzemnieces piedalījās arī pļaušanā, kas vairākos citos novados bija vīriešu darbs. Zemi apstrādāja sētas vīrieši. Lopus ganīja bērni. Bērni piedalījās arī citos darbos – meitenes adīja, spolēja spolītes, plucināja vilnu, auklēja jaunākos bērnus, zēni palīdzēja sanest ūdeni, cirta žagarus, pina groziņus, piedalījās zvejā. Pie siena un labības novākšanas strādāja visi mājas ļaudis.

Visi lauku darbi tika veikti ar zirgiem, to turēšanai tika celts **stallis ar ratnīcu**. Labības un salmu glabāšanai kalpoja **šķūņi** un **gubeņi**. Tālajās Gaujmalas pļavās bija nelieli **siena šķūnīši**. Labības kulšana notika rijā. Rijai bija 2 telpas – **rija** un **pie darbs**. Rijā bija krāsns, lai labību varētu izžāvēt, saliekot uz ārdiem. Pēc tam pie darba ar spriguļiem graudus izkūla no vārpām. Speciālos lielos sietos – rieškos kūlumu izsijāja. Labību kuļot, kūlēji virzījās uz priekšu, ievērojot īpašu ritmu, proti, kad viena puse spriguļus pacēla, otra nolaida. Lai ritmu neizjauktu, dziedāja speciālas kūlēju dziesmas, jau maziem bērniem mācīja spriguļu valodu. Ja kūlējs bijis viens, spriguļis bēdīgs būkšķinājis: "Bads bī's, bads būs, bads bī's, bads būs!" Vairāki kopā priecīgi runājušies: "Iztikuši, paēduši, iztikuši, paēduši!" Spriguļus pamazām nomainīja zirgu ģēpeles, tad – kuļmašīnas. Arī pļavās parādījās siena pļāvēji, labības pļaujmašīnas.

Ciba uz pūra lādes

Gaujas senielejas tūrumi un pļavas applūda pavasara plūdus, kas deva mēslojumu. Gaujā un attekās makšķerēja zivis, lika murdus. Dažam saimniekam bija ar **laivu** vai pašdarinātu plostu jādodas siena pļaujā uz Pārgaujas pļavām, ar laivu varēja aizbraukt arī uz pilsētu. Laižoties ar **plostiem**, jautri sasaucās Gaujas plostnieki. Arī Gaujmalas sētu vīrieši gāja peļņā uz plostiem. Ziemā, kad Gauja aizsala, pa to brauca ar **kamanām**. Citāda dzīve ritēja sētās, kas atradās senielejas augšā, līdzienā vietā. Senāko novada sētu vidū jāmin *Grotes, Spriguļi, Pižas, Klaukas, Viešas, Beites, Jodes, Vildas, Bēršas*. To nosaukumi lielākoties ir līvu izcelsmes, jo te bija senās līvu zemes. Tāpēc arī gaujmaliešu sadzīvē un svētkos ir daudz savdabīgu ieražu.

3. ĒDIENS UN ĒDIENREIZES

Vasaru Gaujmalas sētā sāka skaitīt no tā laika, kad saimniece sāka dot ceturto ēdienreizi, t.i., launagu. Launagu deva tad, kad dzērves atļaidās – apmēram no Jurgiem. Tad sacīja: "Dzērves launagu atnesušas." Kad beidzās launaga laiks, tad teica: "Dzērves launagu aiznesušas." Vasarā ēda četras reizes dienā. Brokastis siena laikā ēda starp pieciem un septiņiem rītā, lai gan darbus sāka jau ap trijiem naktī. Pusdienas ēda ap divpadsmitiem dienā, bet pēc pusdienām visi atļaidās pusotru stundu diendusā. Launagu uz tūrumu vai pļavām aiznesa starp četriem un pieciem pēcpusdienā. Vakariņas ēda ap desmitiem vakarā.

Meteņu putra

Ziemā ēda trīs reizes. Brokastis ēda ap astoņiem, bet mežā braucēji – ap sešiem, pusdienas ap divpadsmitiem vai vieniem, bet vakariņas – ap septiņiem, astoņiem vakarā.

Brokastīs parasti ēda biežputru un dzēra miežu kafiju vai tēju, pienu, rūgušpienu. Klāt ēda maizi ar sviestu, biezpienu, olām. Kad govīs aizgāja ciet, piekoda tauku maizi. Tika gatavots arī kaņepju sviests. Ēda visu to, kas tika izaudzēts pašu saimniecībā.

Pusdienās ēda dažādas putras un zupas, vārīja kartupeļus, ko ēda ar saceptu cūkgaļu. Vārīja plānputru – šķidru miežu putrainu putru ar pienu. Dažreiz tajā meta "gailīšus" – nemīcītu biezpienu. Pie plānputras ēda sālitu siļķi, biezpienu, kaņepes, sviestu, maizi. Vīriešiem deva divas trešdaļas siļķes, bērniem astīti, meitām un veciem ļaudīm – pussiļķi. Arī ēst pirmie sāka vīrieši, pēc tam sievietes. Bērni ēda pēdējie, turklāt bieži viņiem ēdienu nolika kopā ar vecajiem ļaudīm. Ne pieaugušie, ne bērni nedrīkstēja ēdot smieties un daudz runāt, tas bija nepieklājīgi. Daudzās sētās pirms ēšanas noskaitīja lūgšanu.

Vakariņās bieži ēda piena putru ar siļķi. Ja bija stingrāk strādājuši, ēda sausus, vārītus kartupeļus ar siļķi.

Pavasari vārīja zupas ar nātru lapiņām, taisīja arī gārsu salātus. Karstajā **siena laikā** raudzēja kulteni un dzēra bērzsulas, gatavoja rūgušpienā ieberztu rupjmaizi. Siena laikā centās ļaudis labāk pabarot – deva vairāk sviesta un gaļas. Bija pat teiciens: "Neēd maizīti, lai taupās siena laikam."

Uz **rudens** pusi vārija zupas ar cāļa gaļu, dažādas dārzeņu zupas. Gaujā un attekās noķertās zivis bieži papildināja ēdiena vienmuļību gan ceptas, gan vārītas zupā. No jūrmalas brauca zvejnieki, kas tirgoja reņģes un siļķes. Veikalā pirka cukuru, sāli, sērkokciņus, garšvielas, konfektes, kafiju, degvīnu un vīnu.

Sestdienās cepa karašu no miežu miltiem, arī no rudzu miltu biezputras, apmīcot ar kviešu miltiem. Karašu ēda siltu ar pienu, sviestu, krējumu, ievārijumu. Baltmaizi cepa tikai uz svētkiem.

Ik nedēļu tika cepta rupjmaize pašu vajadzībām.

Ērika Pētersone no Turaidas *Kalna Sikšņiem* stāstījusi: "*Kad nāca no klēts ar pēdējo rupjmaizes kukuli, tad tūliņ sauca, ka jāliek maize raugā.*"

Rudeņos kāva cūkas, gatavoja putraindesas, auksto gaļu. Gaļu sālija sālijumā, žāvēja vairāk pavasarī, lai saglabātu lietošanai vasarā. Vēsma Dimda no Krimuldas *Karvu* mājām stāstījusi: "*Agrāk visu paši apēda. Kuņģi iztīrija, nomērcēja sāls ūdenī, vārīja, lika auksto gaļu iekšā, varēja pēc tam griezt gabalos. Zupā arī zarnas vārīja. Agrāk tādas kotletes necepa, vārīja un cepa gaļu. Kāpostu zupu ar gaļu vārīja, izsautēja biezos kāpostus. Aknas cepa, bet, ja gribēja, taisīja pastēti. Agrāk, kad aitas bija, ēda arī aitas gaļu – uz kulšanu vārīja ar svaigiem kāpostiem, pat aitu un teļu galvas vārīja – cik tur darba, kamēr notīra un sagatavo! Gaļas visai vasarai nepietika – pirka siļķes un reņģes.*"

Visbagātākais laiks bija rudens un ziema, tad galvenais pavalgs bija gaļa. **Rudenī** vairāk ēda jēra gaļu, pēc tam – cūkgaļu. Vārīja gaļas zupas ar svaigiem (saldiem) kāpostiem, skābo kāpostu zupas, arī pupas un zirņi bija ļoti iecienīti, tos vārīja kā piena, tā arī gaļas zupās, ēda sausi novārītus. Februārī un martā nāca govīs slaucamas, tad ēda teļa gaļu. **Vasarā** galvenais ēdiens bija piens. Vārīja piena zupas ar putrainiem, klimpām, kartupeļiem, dārzeņiem.

Ganiņam deva līdz **ganu kulīti**. Tajā ielika maizi un cibiņā – biezpienu ar sviesta "actiņu", dažreiz tika dota līdz ar pienu pudele. Maizes garoziņa tika sunītim. **Ceļamaizi** deva līdz arī tirgus braucējiem un mežiniekiem. Parasti tā bija rupjmaize ar sāļtas vai žāvētas gaļas šķēli vai kaņepju sviestu.

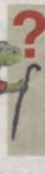
Ēdieni bija vienkārši, viegli pagatavojami un veselīgi. Katrai svētku reizei bija savi iecienīti, gadalaikam atbilstoši ēdieni. **Meteņos** cepa pīrākus, arī ar kaņepju un sīki sagriezta žāvēta speķa pildījumu, vārīja cūkas kājas, ko ēda, laižoties ar ragavām no kalna. **Pūpolsvēdienā** vārīja "pūpolu putru" – miežu putru ar zirņiem, bet **Lieldienās** galvenais ēdiens bija vārītas olas. Tās krāsoja raibu raibās gan ar mākslīgām, gan dabis-

kām krāsvielām, svētkos cepa arī baltmaizi. **Jurģos** vārīja biezputru, ko ēda ar sviestu, arī olas, pieguļnieki katliņā uz ugunsкура vārīja pantāgu – olu kulteni. Bagāti svinēja **vasaras saulgriežus**. Cepa pīrākus un dažādas plātsmaizes, tomēr galvenais cienasts Jāņos bija mājās siets ķimeņu siers un pašu raudzēts alus. **Jēkabos** īpašā noskaņā –

Vasaras saulgrieži

godbijīgā klusumā – baudīja jauno rudzu maizi, **Miķeļos** vārīja jērgaļas zupu ar dārzeņiem, **Mārtiņos** cēla galdā ceptu gaili un putraindesas, kaņepju un zirņu pikas, medu, bet **Ziemas-svētkos** galds vai lūza no ēdienu dažādības – bija gan ķūķu putra, gan putraindesas, gan zivis, gan pīrāgi, gan zirņu pikas, gan vārīti sausi zirņi un pupas, gan aukstā gaļa un piparkūkas... Visu nenosaukt! Parastais svētku dzēriens bija alus. Visos svētkos goda vietā bija rupjmaize un sāls – lai trūkums un bads nenāk pār sliekšni.

✓ Pieraksti savā ģimenē iemīļota ēdiena recepti!

4. MAIZES CEPŠANA

Senāk rupjmaizi cepa katrā lauku sētā, bet baltmaizi – arī pilsētā. Maizes cepšanai bija speciāla krāsns un darbariki – kruķis, lize, abra, mente, abrkasītis un čauksture (liki iesieta slota krāsns izslaucīšanai). Senākās ir vienkoča abras, jaunākās gatavotas no dēļiem.

Rupjmaizi cepa no rudzu miltiem, saldskābmaizi – no bidelētiem rudzu miltiem. No miežu miltiem un rupji maltiem kviešu miltiem sestdienās cepa karašu, bet no bidelētiem kviešu miltiem tika cepta baltmaize.

Galvenā tomēr bija rupjmaize, kuru varēja cept divējādu – īso un garo jeb plaucēto un salināto rudzu maizi. Biežāk tika cepta salinātā

rudzu maize. To jāva, aplejot miltus ar vārošu ūdeni. Siltā ūdenī izšķīdināja un pievienoja ieraugam atstāto mīklas pikū no iepriekšējā cepiena. Abrā tika iemaisīta pašķidra mīkla, ko atstāja pa nakti ierūgt. Ar menti (garenu koka lāpstiņu) to klapēja. Kā teica cepējas – jo vairāk klapēja, jo cēlāka bija.

No rīta, pievienojot miltus, maizi mīcīja. Mīcīšana bija smags darbs, to darot tecēja sviedri, tomēr tas bija arī svētīgs darbs, tāpēc sievietes uzvilka tīru blūzi, ap galvu apsēja baltu lakatiņu. Mīcīja ilgi, pievienoja vēl miltus, ķimenes. Vai mīkla pietiekami cieta, bija jājūt pašai mīcītājai. Kad mīkla vairs nelīpa pie rokām, beidza mīcīt. Tagad derēja noskaidrot mai-

Maizes mīklas mīcīšana

zes rūgšanas vārdus: "Rūgsti nu, maizīt, kā Rīga, kā Cēsis, kā jaunu sievu vēderiņi." Pēc tam ieva klaipu, pārvilkta ar krustu un rūpīgi apsegta, atstāja rūgšanai un steidza izkurināt krāsni. Maizes drānu jeb maizes drēbi lietoja tikai maizes apsegšanai. Kad krāsns bija izkurējies, ogles izrausa ar kruķi un kulu ar čauksturi izslaucīja. Pārbaudot karstumu, iemeta 3 šķipsniņas miltu. Ja tie apdega, krāsni paslaucīja ar samitrinātu slotu – pagarināja. Čauksturi sasēja no lapainiem bērza zariem vai kadiķiem, ziemā izmantoja sasietās pirtsslotas. Abru ar uzrūgušo mīklu novietoja pie krāsns, uz lizes veidoja kukulišus, apakšā pakaisot miltus vai paliekot kļavu lapas, un ātri iešāva krāsni. Uz iegarenā kukulīša ar pirkstiem vai ar delnas malu iespieda zīmi. Visbiežāk tas bija krusts, slīpais krusts vai svītras. Tad ar metāla abrkasīti, kas bija lauku kalēja roku darbs, sakasīja mīklu no abras malām un izveidoja mazo kukulīti, ko sauca arī par abrkasīti, sakasnīti, pelnu rausīti, pilīti, mazo ruksīti un citos mīļos vārdiņos. Tas izcepās pirmais, un to drīkstēja ēst bērni un cepējas. Nelielu mīklas pikū, ierušinātu miltos, atstāja kā ieraugu nākamajam cepienam. Cēpa arī rupjmaizes kukuli ar pildījumu – lika iekšā skābus kāpostus ar gaļu, reņģes, sālitu gaļu ar sīpolu gabaliņiem. Dažviet to dēvēja par rupjmaizes pīrāgu. Bija dažādi ticējumi, kas jāievēro, maizi cepot: kukulīti vajadzēja noglaudīt gludu, lai būtu satīcīga vīramāte. Abrā uz iejava klaipa bija jāuzkaisa milti, lai bērniem augtu biezi mati... Cepēja nedrīkstēja sildīt muguru pret krāsni, citādi mugura sāpēs un maizes klaipiņš saspīrēs. Kurš badīja ar pirkstu maizīti, tas badīja Laimes

mātei acīs. Pēc izņemšanas no krāsns kukulišus apslaucīja ar speķa šķēlīti vai mitru drāniņu un apsedza, lai mīkstāka garoziņa. Maizi glabāja klētī, abrā vai uz speciāla maizes plaukta, pārklātu ar maizes drānu. Visu klaipu nekad no mājas ārā nedeva, lai neaizdotu svētību. Pirmā rīka no klaipa, ko sauca arī par spēka rīku, tika saimniekam, maizes audzētājam, bet kukuļa galiņus gaidīja bērni un jaunās meitas. Maizi no klaipa grieza saimnieks vai saimniece, iepriekš ar nazi pavēlnot klaipa apakšā krustu. Taču bija arī teiciens – ja maizi no klaipa pats vari nogriezt, laiks iet ganos.

Ja meita apēda 99 doniņas, varēja cerēt, ka apprecēs saimnieka dēlu.

Senāk, kad maizi cēpa no jaunajiem rudziem, abra tikusi izpušķota. Jauncepto maizi vispirms deva nogaršot saimniekam, pēc tam tā bija jānogaršo visiem.

Pēc maizes izcepšanas krāsni cēpa ābolus, žāvēja cigoriņus. Krāsni nekad neatstāja tukšu, bet ielika kādas malkas pagalītes, lai paši nepaliktu tukši.

Bada gados cēpa maizi no pelavām, kam piejauca pat zāģu skaidas. Tāpēc ir mīkla: "Kas dārgāks par zeltu?"

Siguldietes I. Skutānes atmiņas: *"Tuvākais veikals mums bija tur, kur zemessargu štābs, otra ceptuve bija Indriķim Stallītim. Sākumā viņam bija veikals tikai tur, kur tagad veikals "Puse", tad vēl bija tur, kur grāmatnīca, un tajā mājā, kur tagad "Kodak" veikals. 1941. gadā, kad bija izvešana uz Sibīriju, Stallīša kungs paņēmis pajūgu un aizvedis maizīti no veikala uz staciju, un pie vagoniem dalījis tiem aizbraucējiem. Par to viņu nomocīja. Bija tūliņ apcietināts, pēc tam sieva Centrālcietuma pagalmā bija viņu starp nomocītajiem sazīmējusi. Tagad to māju mantoja radīnieki, bērnu viņiem nebija."*

Abrīņa un koka karotes

Turaidas Kalna Sikšņu saimniece E. Pētersone stāstījusi: *"Maizi mīcīja, kamēr mugura slapja. Nedrīkstēja ne milts būt! – grieza no abras*

malām mīklu nost un stampāja – no malām ņem ar rokām – vairāk vienā galā, otrā palika milti, ar ko lizi pakaisīt. Māte mīcīja, mani nelaida mīcīt, teica – tu man nesamīcīsi, kā vajag! No rīta agri mīcīja, pēcpusdienu laida krāsni, uz launaga laiku maize bija gatava. Kukuli iztaisīja gludu, sānos trīs striņas. Cēpa četrus lielus kukulīšus un priekšā mazais – abrkasītis. Mazo kukulīti abrkasīti – negrieza, salauza katram pa gabaliņam, tādu karstu ēda, zobi dega, bet ēda. Mēs, kad mazi bijām, tad stāvējām un gaidījām to abrkasīti... Tas bija drīz gatavs. Kukuli pacilāja un juta, ka maize gatava. Paņēma, piesita pie apakšu. Kad izvilka maizi ārā, pārlaida ar šauju ūdens, un bija jāpārklāj – bija tāda parupja linu drēbe – kā tāds maizes paladziņš. Maize stāvēja abrā, kamēr apēda un vajadzēja jaunu.

Rudzu miltu biezputra – katru rudeni tā tika vārīta! Kad pirmos rudzus samala, tūlīt vārīja! Tā tak bija tik garšīga – sviestu ielika vidū, vīriem cēpa kādu šķēlīti speķa. Bija tāds zaru kulsteklītis, ar to biezputru kūla, vārošā ūdenī bēra iekšā miltus. Svaigu, aukstu pienu dzēra klāt tai biezputrai. Bija traki smaržīga un traki garšīga.

Rudzus sēja septembrī, tad jau bija izkulti. Žāvējās rijā uz ārdiem – krāsni kurināja, tad pīdarbā uz klona, tad ar sprigūļiem kūla. Stāvēja rindā un uz riņķi gāja. Bija lieli sieti – riešķi, tajos sijāja. Rudzus mala Grašu dzirnavās. Tikko veda no dzirnavām, milti bija vēl karsti. Līdz 6. septembrī bij rudzi jāapsēj – Siguldā tad bija Bērtuļa tirgus."

Esam norakstījuši humoristisku, ar maizes cepšanu saistītu stāstiņu, ko pavēstījis Vecmūkiņu māju saimnieks Dāvis Mucenieks: "Kādu reizi vienam vīram sajukušas dienas, un tā nu, pļāvās sienu kasot, redzējis ļaudis uz baznīcu braucam. Sācis rēķināt dienas un skaitījis: "Pirmo dienu – kazu kāvu, otro dienu – nodīrāju, trešo dien – maizi iebikāju, ceturtdienu – apbikāju, piektdien – krāsni kurināju, sestdien – cepu kukulīti. Kā tad, svētdiena gan!""

✓ Uzzīmē maizes kukulīšus ar dažādām zīmēm!

5. GANIŅŠ BIJU, GANOS GĀJU...

Skumja ir 1880. gadā dzimušās Libas Henzeles dziedātā ganu melodija, ko Siguldā pierakstījis Jēkabs Vitoliņš. Varbūt tāpēc, ka ganišana Gaujas senleņķī un apkārtnes gravās un mežos nebija nemaz viegla. Ganu gaitas sāka pavisam mazi bērni – vispirms bija jāgana zosis, tad – cūkas, un tikai tad varēja tapt paaugstināts par govju ganu. Sīkākās saimniecībās bija tikai viens ganiņš visam

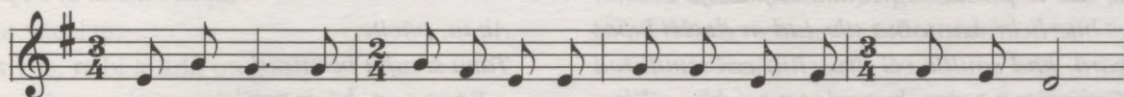
Ganu meitene ar aužamo loku

ganāmpulkam. Pilsētā ganu algoja, un pēc kārtas tam gāja palīgā govju īpašnieku bērni. Ganu ceļš gāja lejā uz Gaujmalas pļavām (tagad tur ir bob-sleja trase). Ganišana sākās, tikko parādījās pavasara zaļums, un beidzās vēl rudenī, kad sasala zeme. Lūk, mazās ganītes atmiņas: "Es, cūk-ganos ejot, jau tamborēju enzeces – pirmais darbs. Lasīt vēl nemācēju, bet tamborēt mācēju. Bija pašauti linu krekli, un visiem bija arī pašu tamborētas mežģīnes. Sāku ar 5 gadiem ganīt – zosis ar cūkām bija kopā jāgana, traki bij noganīt. Zosis var novaldīt tik ar lupatu kārts galā, cūkas atkal ar vicu gana. Bija tāds liels kuilis, tas kartupeļos iekšā un ēd, kamēr pieēdis, un neko nevar padarīt. Suns kož gar kājām, bet šis patirina kājas un tik rok. Kad pārāk noskaities, likās sunim virsū, mani neaiztika. Es sēžu, tamborēju, zosis sasiņ spārnus un uz mārkiem prom! Tamboradata man izkritusi skrienot! Plēsu zāli ar metriem, meklēju un lūdzu: "Mīļo Dieviņ, lūdzu, lūdzu, palīdzi atrast adatu!" Mamma turēja ļoti stingri, tamboradatas bija dārgas. Kad sāku iet skolā, mamma deva zeķes adīt. Mamma bija briesmīgi stingra. Es adu, cenšos, šur tur iet vaļīgāk, nav vienāds, mamma saka: "Kas tas par adekli, kā govij kuņģis izgāzies, ārdi visu ārā un adi par jaunu!" Es nu raudu kā traks. Un tā vienmēr – kaut valdziņš nokritis – ārdi ārā un adi par jaunu! Skolas uzdevums bija noadīt divi pāri tautisku cimdu ar visām bārks-tīm, tad bērnu zeķes striņpainās – līdz augšai – adīju.

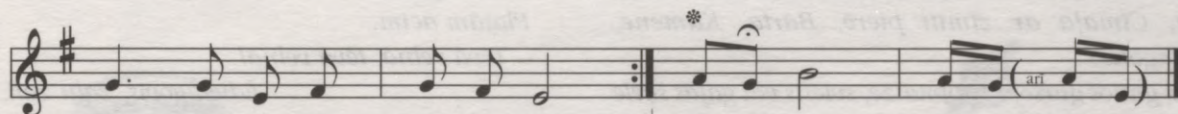
Brokastis bija pudelītē piens un sasmērēta maizīte. Kad ganiņu gar māju, priekšpusdienā atnesa brokastis. Sunim vienmēr bija līdzī maize groziņā, man bija groziņš, ne ganu kulīte. Pēcpusdienā ņemu līdzī pienu pudelītē, cibiņā

GANIŅŠ BIJU, GANOS GĀJU

Liba Henzele Siguldā, dzim. 1880. pier. Jēk. Vītolīņš 1950. FS 1790. 76.

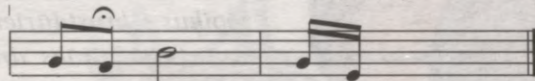
1. Ga-niņš bi - ju, ga-nos gā-ju, Ga-na drē-bes mu- gu- rā,

1. Ga - na drē-bes mu- gu- rā. u - ū - ū! u - u! u - u!

(īsi aprauj)

* Šo piedziedājumu dzied ikreiz pēc divi pantiem.

u - ū - ū! u - u!

2. Skuju bikses, ērkšķu svārki,
Kadiķītis apsegā.

7. Tu ganīsi, es rakstišu
Brālim zīda nēzdodziņ'.

12. Rasa, rasa, migla, migla,
Tu man laba nedarīj'.

3. Sūnu zeķes, doņu cimdi,
Gara tāšu cepurīt'.

8. Es laidīšu lidumāi,
Lidumāi liela zāle.

13. Rasā manas kājas mirka,
Miglā mirka vainadziņš,

4. Lai bij grūti, kam bij grūti,
Ganiņam visgrūtāk:

9. Mežsargs mani neķilāja,
Es mežsarga vedekliņ'.

14. Miglā mirka vainadziņš,
Miglā zuda raibaliņ'.

5. Lija lietus, sniga sniegs,
Viss ganiņa mugurā.

10. Ēdiet, govīs, zaļu zāli,
Neminiet kājiņām.

15. Gosniņ, mana raibaliņa,
Ziedaināmi kājiņām.

6. Aun kājiņas, cielaviņa,
Dzīsim govīs izdegā.

11. Zaļa zāle gauži rauda,
Kājiņāmi nomīdīt'.

16. Pate kāpa kalniņāi.
Ziedi bira lejiņāi.

17. Gosniņ, mana raibaliņa,
Nāc man līdzī tautiņās.

18. Kad būs barga vīra māte,
Es pie tevis turēšos.

biezpienu ar sviesta actiņu vidū. Cibiņa bija tik liela kā riekšava, otra, lielāka, bija priekš pļāvējiem, uz pļavu ko ņēma.

Pavasārī neviens nedrīkstēja no rīta iet ārā, neieēdis "dzeguzes kumosu" – kaut kumosīņu maizes, lai neaizkūko. Tikko sniegs nokusa, jau dzina aitas ārā.

Govīs bija kādas sešas astoņas, arī bullis, teles. No rīta izdzina, pa rasu mierīgi ēda, uz pusdienas pusi jau nemierīgi, zināja jau. Uz māju ūvināja, mums bija jāatūjiņa pretī. Govīm bija upju vārdi – Gauja, Venta, Strauja, Straume, puķu vārdi – Astra, Neļķe, Mirte, tad – Raibaļa, Ziedaļa, Zīmaļa, Piektaļa, Sestaļa, Svētaļa, Pūpola, Mellene.

Pusdienlaikā daudz darba bij – bij cūkām jāsašķin lapas – kapājamā sile pilna – liela liela – un smalki jāsakapā. Jāravē bij. Man patīk puķes – tur nebija ne grūti, ne miegs nāca – laistīju un ravēju, mammai arī patika. Celiņi bij jāslauka – uz visām malām iebradāti celiņi, visi bij sestdienas pusdienā jānoslauka tīri, neviens gruzītis nevarēja būt. Govīs sāku slaukt no 8 gadiem. Man bija 10 gadi un mātai 8 gadi, kad slaucām visas govīs, jo mamma nesa pļāvējiem ēst ar nēšiem pāri pār purvu. Svētdien pusdienlaikā nekas nebija jādara, tikai govīs jāslauc. Govīs slaucamais ķipsis bij ar vienu garu osu. Piena trauki bij tikai piena trauki, mamma uz to briesmīgi

skatījās. Beršana sestdienās ārprātīgā, no sākuma bij koka trauki – spaiņi, kubuliņi.

Pirmā ganu dienā bij visiem jātup zemē ar tupēšanu – kamēr govīs skrēja un trakoja, tad vēl nē, bet kad govīs sāka ēst. Rumulešanās – skrējām ķerkdamas ar ūdens krūzēm, lējām, neviens netika žēlots! Vecāmamma ar bij, tai ar pa ķērnei trāpīj! Suns ar pa vidu!

Jānos govīm bērsa zarus starp rāgiem savija, maziem teļiem no puķēm vainagus uzlika kaklā, visi bija appucēti, sunim ar vainags nopīts, tam dikti nepatika. Pie kūts durvīm bija meijas, govīs agrāk dzina mājās, tad varēja uzņemt svētvakaru. Viss tīrs un smaržīgs, man gulta bija meijās un puķēs. Īstās jāņuzāles – baltās madaras – vainagos, pušķos, pie durvīm...

Ganos vecs deķītis riņķī, vai vecs lakats – seģene – vienmēr līdzī. Pašaustas kleitas, austi, stripaini apakšbrunči, pašadītas garās zeķes. Vienmēr tamborēju. Lietus līst kā traks, es segu pāri un tamborēju..."

Katrā zemnieku mājā dzīve ritēja citādāk, bet viena lieta visur bija vienāda – darbs.

Citas Turaidas meitenes atmiņas: "Kad sāku ganīt, kādi astoņi deviņi gadi bija, brālis bija mazāks, tas arī tipinā līdzī. Dzinām ganīt uz tālajām pļāvām, uz Vācpuru, tad vēl tāda pļava bija, ko par Miniķi saucām. Kaimiņi arī tur Vācpurā ganīja, citiem bija pļavas uz Gauju, uz mežstū-

riem, pa Gaujas krastiem ganija. Ap pieciem no rīta laida ārā, līdz vienpadsmitiem ganija, tad dzina pusdienā. Māte nāca līdz rijai un ūjināja mājā, vēlāk kļāvā bija arkla lemess pakārts, tad to pasīta. Ganiņam vajadzēja cūkām lapas salauzt – bija liela, kantaina sile, tad ar dzelzi lapas sakapāja. Vakarā, kad saulīte vēl druscītiņ redzama, tad laida mājās. Govis nāca pašas, barvede pa priekšu – Zīle – liela, brūna, veca gove – tā bija barvede. Bija arī Ciedra, melnraiba, Cīmaļa ar zīmi pierē, Bārta, Kamene, Madara, Magone.

Tik traki ganos garšoja rupjmaize, sviests vai gaļas šķēle

Ganu cibiņas

nāk atpakaļ – tad bija jādod maizes gabaliņš. Mežsautu māju Birutiņai bij Lācis, kas skrēja atgriezti, viņa vienmēr sauca: "Lāci, ej galā, Lāci, ej galā!" Govis ganīdams, lasīja tējas – zemeņu mētras, zemenes, vīgriezes, pelašķus, asinszāles, bērzu lapas. Groziņš bij līdzī. Mellenes ar gāja uz Gaujas pusi mežā lasīt, avenes, zemenītes, baraviciņas, sarkanās beciņas."

Ganija arī puikas. Lūk, Viešu māju saimnieka Mārītiņa atmiņas: "Mūsu mājās 10 govīs turēja, pļavas bija 15 ha, vēl 10 ha aizņēma pilskalns, tur taisījām taciņas. Ganija pa visu mežu. Bija mazas meža pļaviņas, Gaujas attakas ar ūdensrozēm – viss bij pilns ar zivīm. Bijām 2 brāļi un 2 māsas, ganija vienmēr jaunākais. Es – kādas divas vasaras. Ap 6 no rīta bija jāiet ārā, līdz 11 ganija, tad slauca, pēcpusdienā laida ārā ap trijiem, pa karsto laiku neganija.

Mājās – vakarā ap pusastotņiem, lai var izslaukt. No 12 gadiem sāku izkapti vicināt – tad 4 cēlās augšā, brālis un māsa arī pļāva, varbūt tāpēc vēlāk dzīvē varēju visu turēt. Pļāva līdz astoņiem, kamēr rasa. Pļaut sāka pēc Jāņiem, siens jāpļauj, kad jāņuzāle – baltā madara zied. Mums pavasarī pļavas pārplūda, Gauja sanesa dubļus – mēslojumu, pļavas bija vienas ziedos."

Tāss ciba sēņu sālīšanai

Lielāko dienas daļu ganiņš pavadīja vienatnē – vērodams dabu un strādādam dažādus rokdarbus, tāpēc arī no Siguldas novada nāk dabas vērojumi, asprātīgi putnu dziesmu skaidrojumi un miklas.

Purva strazda dziesma: Vīrs, vīrs,

Ķer zaķi, ķer zaķi!

Kur liks, kur liks?

Cepīs, ēdīs ar sī-i-i-poliem!

Ak tu, pūcīte,

Tavu smuku bērniņu!

– Kā es pati, kā es pati!

Līku degunu,

Platām acīm.

– Tēvā velnā, tēvā velnā!

Ēdiet, govīs, zaķu zāli,

Neminieti kājiņām.

Zaļa zāle gauži rauda,

Kājiņāmi nomīdīta.

Sidrabiņa upi bridu,

Zelta kurpes kājiņā,

Sudrabs tek tecēdams,

Zelts pa virsu vizuļo.

Vāverīte gudra sieva,

Gudri bērnus audzināj!

Bērni gula silienāje,

Pate sila maliņāje.

Gosniņ mana, raibaliņa,

Nāc man līdzī tautiņās;

Kad būs barga vīra māte,

Es pie tevis turēšos.

Savas acīs izraudāju,

Tēva aitas ganīdama.

Paldies saku vilciņam,

Kas pa vienai aizvazāja:

Nu ir laiks Rīgā braukt

Un pa Rīgu pastaigāti.

Ilgas Skutānes (dz. Mežs, 1924) atmiņas: "Vecāmāte dzīvoja Lakstīgalas ielā, mani vecāki uzcēla mājiņu Kalpaka ielā. Toreiz Sigulda bija maz apbūvēta. Vecāmāte un māte turēja govīs, es abas pa ceļmalām, pa pļāvām ganiju, ar īpašnieku atļauju – kur tādi bija. Piecos cēlos augšā, biju pieradusi, visi tā darija. Govīm bija ķēdes, es tad apsēdos uz tām ķēdēm un sēdēju, kamēr govīs ēda. Mamma govi sauca Venta, vecāmātei bija Istra. Toreiz bija paradums likt govīm upju vārdus, tad daudz piena došot. Venta bija melna, Istra – brūna. Mūsu ģimenē mēs iesākām ar kazām, mums bija divas kazas – Mīce un Made. Mīcei klāt neviens cits nevarēja iet, tikai mamma, bija briesmīgi dūsmīga. Bija kūtiņa, vistiņas, cūkas. Toreiz gandrīz visiem Siguldā bija govīs. Tur, kur bobsleja trase, tur gāja ganu ceļš lejā uz Gauju, bet tie ceļi bija vairāki. Kam bija mazāk zemes, tas īrēja no saimniekiem pļavas. Kad sienu nopļāva, tad ganija tur. Mana vecāmāte Anna bija cēlusies tepat no Siguldas pagasta, abi ar vīru strādāja muižā pie Kropotkina, viņš bija piešķīris viņiem zemi mājiņas celšanai. Vecāmamma tajā mājiņā bija pēc veco laiku paraduma iebūvējusi istu, labu maizes krāsni, pati cepa rupjmaizi ar visu abraskasīti.

*Jāņos mēs ar vecmāti govīs pušķojām – tās pašas divas.
Vecmāte bija liela dziedātāja, savā nodabā ligoja, kad es
biju maziņa.*

Gana miklu vācelīte.

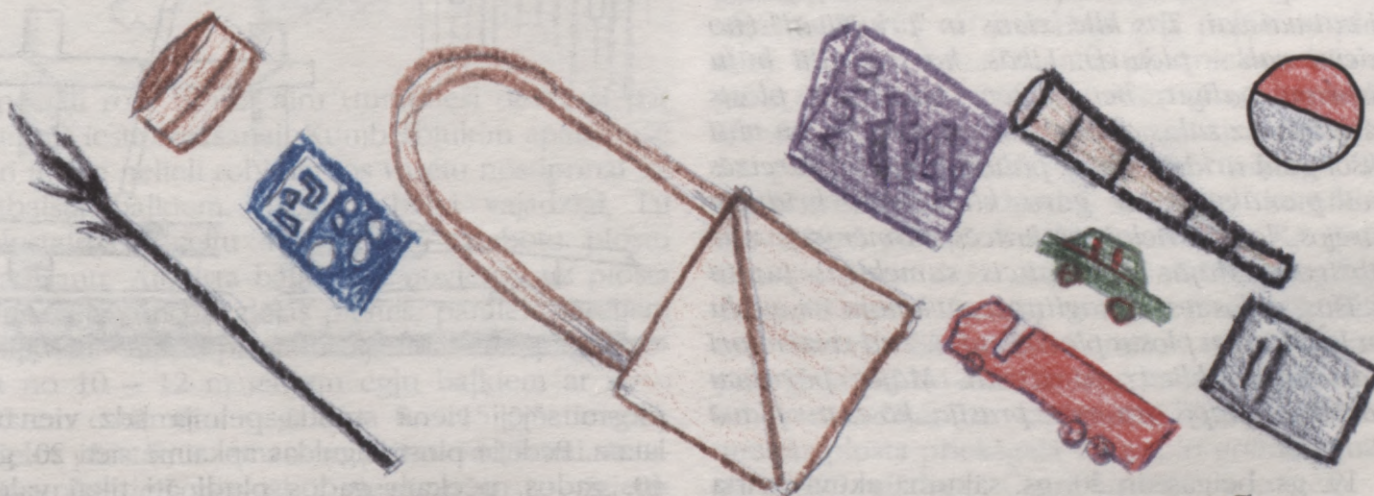
1. Mazs vīrs, raibi svārki mugurā.
2. Melns lakats zaļām malām.

3. Vīriņš kaula kažokā.
4. Pats mirst, otru silda.
5. Brižam liels, brižam mazs.
6. Pērmais bullītis, šā gada astīte.
7. Vīrs iet uz mežu, zobi uz māju, vīrs nāk uz māju, zobi
uz mežu.

(Dāvis Mucenieks.)

Siguldas mākslas skolas audzēknes Zandas Pučes zīmējums

? ✓ Kuras no šīm lietām bija nepieciešamas ganam?

6. GAUJAS PLOSTNIEKI

Lejpus Braslas. 1928. gads.

No kreisās:

1. Jānis Vīgants – vadītājs.
2. Brāķeris.
3. Augusts Vīgants – ziķeris.
4. Daumanta tēvs.
5. Uzņēmējs J. Kumeliņš no Straupes.
6. Lasmanis no Lejas Beitiņiem.
7. Ernests Vīgants.

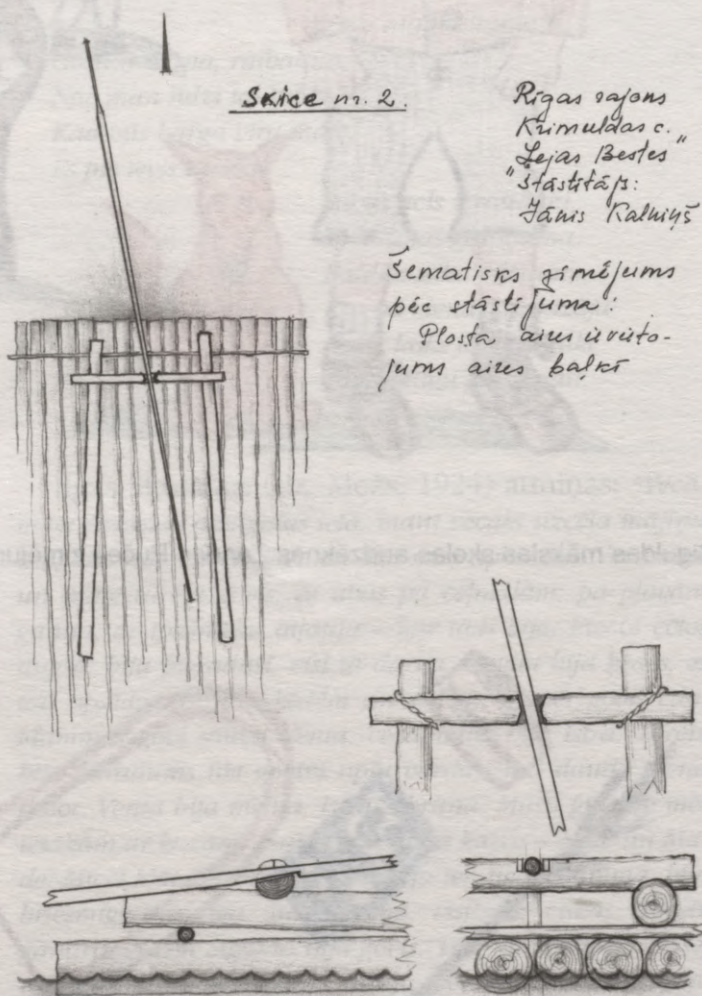
Gauja – skaistā, viltīgā, skarbā upe, kuras skaistums vilina ceļotājus, bet Gaujas dabu isti pazīst tikai tie, kas tās krastos dzimuši un uzauģuši, kas to redzējuši palu skurbumā un vasaras mājīgajā mierā, zeltlapu virpuļos un ziemas lāsmeņos un ledos.

Tomēr vislabāk laikam Gauju pazina plostnieki, vīri, kas no baļķiem sasēja plostus un vadīja tos pa straumi lejup, piegādājot baļķus kokzāģtavām un fabrikām.

Viņu darbu vēroja un apbrīnoja mazie *Gaujmalas* māju puikas. Plostnieks O. Liepiņš stāstījis:

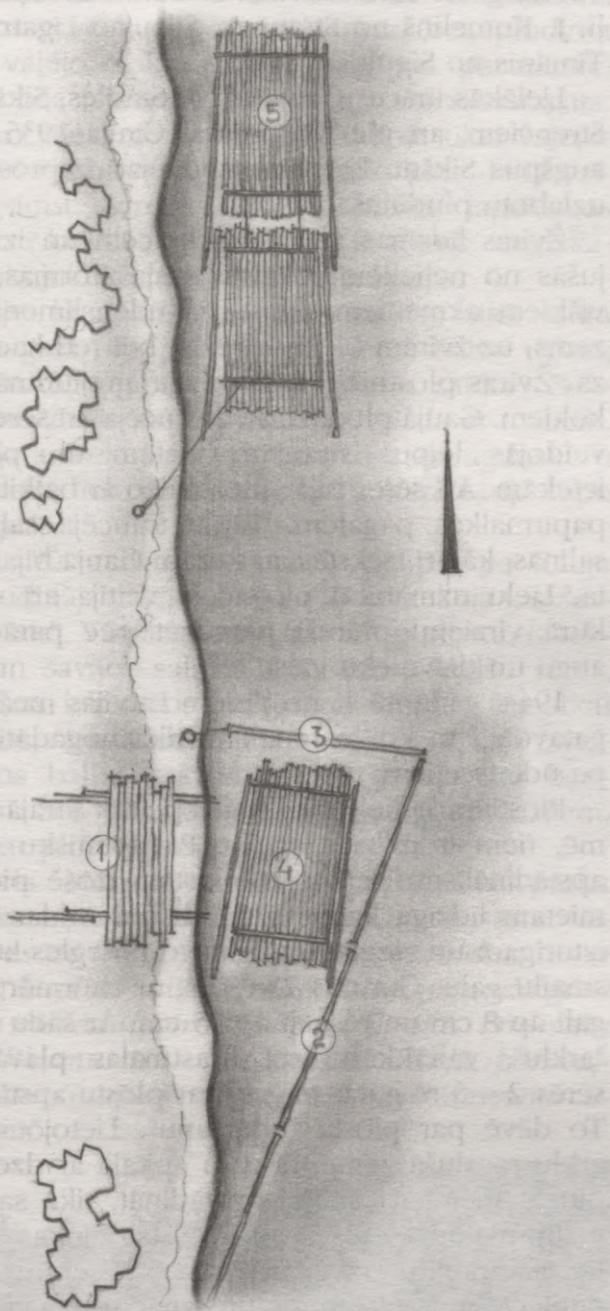
"..nāca jau nākošais plosts ar tādiem pašiem vīriem, gariem kokiem rokās, un kļiedzošs plostā vadītājs. Taču šiem vīriem tik labi neveicās, un drīz vien "Trīs Gauju salās" izdzirdējām viņu gari stieptos kļiedzienus. Man likās, ka viņi kļiedz ai-vai-vai-vai. Tas kļiedziens ir "privāļivai" (no krievu val. – pieturi). Likās, ka tur tūlīt būtu jāskrien palīgā, bet vectēvs teica, ka plosts uzskrējis uz salas akmeņiem un salūzis, un viņi tikšot galā arī bez mūsu palīdzības. Tādās reizēs esot pienākums ar garu kļiedzienu brīdināt pārējos, lai tie nelaistos krācēs, kamēr ceļš nav atbrīvots. Mājās pārbraucis sameklēju jumta dēļiņus, galos iesitu nagliņas, savienoju ar auklu un laidu savu plostu pļavas grāvī. Tad reizēm arī man bija jāklīdz ai-vai-vai. Mājās pārnācu nobridies, slapjš, un māte prasīja, ko es tur pļavā klaigāju."

19. gs. beigās un 20. gs. sākumā aktīvi izcirta mežus Gaujas lejtecē, Gauja tika izmantota kokmateriālu transportēšanai. Lielākais pieprasījums bija pēc plostu sējējiem – "pinējiem". Pieredzējuši

plostu sējēji vienā stundā pelnīja līdz vienam latam. Pēdējie plosti Siguldas apkaimē sieti 20. gs. 40. gados, pēckara gados pludināti tikai vaļēji koki. Plosts sastāvēja no plenēm. Plene ir plosts viena baļķa garumā. Vienā plostā sēja 5 līdz 8 plenes. Plostā priekšā un aizmugurē (uz pirmās un

pēdējās plenes) uz šķērskokiem ir pacelts resns baļķēns, ko sauc par kumbrabluķi. Tajā iecirsti

speciāli robi plosta airu (turaidieši dēvējuši par airēm) iestiprināšanai. Kumbrabluķim apakšpusē arī ir divi nelieli robi, lai tos varētu nostiprināt uz atbalsta baļķiem. Atbalsta baļķi vajadzīgi, lai ploštairus paceltu augstāk un uzlabotu plostu vadišanu. Atbalsta baļķi tiek novietoti uz plosta priekšējās un pakaļējās plenes, paralēli pārējiem baļķiem. Gaujas ploštairi bija lieli – tos pagatavoja no 10 – 12 m gariem egļu baļķiem ar 20 – 25 cm caurmēru resgalī un 8 – 15 cm tievgalī. Lielos ploštairus izmantoja plostu vadišanai straujās upēs, tiem bija jābūt viegliem un izturīgiem. Gaujas lejasgalā katram plostam bija vajadzīgi 2 ploštairi un 1 rezerves ploštairis, bet augšpus Sikšņu krācēm 4 ploštairi un 1 rezerves ploštairis.

Gaujā plosti nedrīkstēja pārsniegt 95 x 8,5 m apmērus. Līdztekus plosta malām bija brīvi peldoši, ar tievgali pie plosta piesieti baļķi (zaplavas). Uz plosta bija jābūt vismaz 3 airiem, plostu tauvai, ne mazāk par 3 kārtīm, vienam ķeksim un cirvim, svārpstam, cemmēm un stiepulēm. Kārtnas (šertavnieki) bija nepieciešamas kokmateriālu nostiprināšanai plostos, plenēs vai lāviņās. Jo straujāka upe, jo kārtnām jābūt izturīgākām. Labākās ir egles, tad priedes un bērza koka kārtnas. Klūgas kokmateriālu nostiprināšanai pazīstamas no seniem laikiem. Klūgas vislabāk pagatavot no egles, bērza vai ievas vicām. Sienot Gaujā baļķu plostus, klūgas sēja ap vienu baļķi un kārtiņu, pēc tam klūgu savilka ar 50 cm garu un 4 cm resnu koka irbuli. Katram baļķim vajadzīgas divas klūgas un divi irbuli. Turpretim, sienot baļķus plosta ar koka ķīļu palīdzību, klūga bija jāņem ap diviem blakus baļķiem un kārtiņu. Šīs klūgas vajadzīgas 3 – 5 m garas. Klūgu izturība bija atkarīga no tā, cik dziļi plosts stāv ūdenī: dziļāk ūdenī klūgas tik ātri neizžūst un savu izturību saglabā ilgāk. Bērza un ievu klūgas kļūst trauslas ap jūnija beigām, bet egļu klūgas – ap jūlija beigām. Ziemu ievāktās vicas sautē karstā ūdenī, bet sulu laikā ievāktajām tas nav vajadzīgs. Tās izsutina karstos pelnos un sagriež ap baļķēnu, padarot lokanas. Uz plostiem, kas atradās ceļā ilgāk par 2 dienām, bija jābūt arī teltij vai būdai un arī no krasta saredzamam dēlītim ar koku īpašnieka vārdu vai firmas nosaukumu. Lapukoku baļķus, blokbaļķus un citus vērtīgākus materiālus plosta nostiprina ar stieplēm vai klūgām un kārtnām, nelietojot dzinteles (cemmes). Dzinteles lietoja skujkoku baļķu sasiešanai plenēs, kā arī plostu spārnu baļķu (zaplavu) nostiprināšanai.

Gaujmalieši ķekša kātu dēvēja par šostu, tie glabājās katrā sētā Gaujas senlejā, jo no katras sētas kāds vīrs vai jauneklis gāja peļņā uz plostiem. Nepieciešamas mantas plostniekam bija arī garie plostnieka zābaki un adīts vilnas kamzolis. Uz viena plosta brauca plosta vadītājs – "korņiks" un palīgs – "malacis", "zellis" jeb "ziķeris". Par malačiem brauca daudzi, bet par korņikiem kļuva tikai pieredzējušākie, veiklākie. Kā pazīstamākie jāmin *Lejas Zāgeru* Jānis Vīgants, *Lejas Sikšņu* Ernests Vīgants, namdari Jānis Miķelsons un Mārtiņš Ekmanis. Korņiks stāvēja plosta pakaļgalā un no aizmugures skatījās ūdens ceļu un komandēja, uz kuru pusi jāgriež. Ziķeris atradās plosta priekšgalā un ar airi grieza priekšgalu, kur vajadzēja. Citādi tas bija uz krācēm.

Jānis Kalniņš no Turaidas *Lejas Bestēm* stāstījis: "*Lai pārļautu plostu pāri krācēm, sanāca pieci seši vīri uz viena plosta. Parasti viens plosts ne-*

Andrejs un Alfrēds Lasmaņi dodas uz plostim Turaidā

kad nebrauca, bet brauca vairāki reizē. Izbrauca no rīta ar saullēktu. Ja gāja labi, jau vakarā varēja būt galā, bet daudzas reizes vajadzēja pārnakšņot vienu vai vairākas nakts. Parasti kādā vietā leļpus Murjāņiem gulēja pa nakti. Ja sacēlās dienvidu vējš, līdz Murjāņiem vēl varēja braukt, tālāk nemaz. Vējā plosts nesa uz sērēm. Ja uzbrauca uz sēres, tad plosts bija jātaisa vaļā un jāsien no jauna. Ja plosts bija nonācis seklā vietā un vajadzēja to strauji pagriezt, vadītājs ar visu arklu lēca ūdenī un ara pa upes dibenu. Vasarā, kad ūdens bija maz, stūmās ar ķekšiem. Augšpus Murjāņiem bija straume – "asā žire", bīstams bija atvars pret Murjāņu veikalu. Ja tur iebrauca, ārā nevarēja tikt. Reizēm tur griezās vairāki plosti riņķī. Esot metuši naudu ūdenī, bet nekas nav līdzējis. Palīdzēt varēja tikai garāmbraucēji, kuri pasvieda virvi un izvilka. 1928. gadā, kad straume izrāva jauno Gauju leļpus Murjāņiem, atvars pamazām aizsērēja. Atvari bija vairāki – pret Gūdas iezī, Darvas kaktā un augšpus Rāmniekiem.

Plosts aizvedām līdz mazajam Baltezeram. Enkurnieki ar laivām brauca klāt un noenkuroja plosts. Tad gājām uz Oleru krogu mazā Baltezera krastā."

Grāmatā "Kokmateriālu pludināšana Latvijā" sacīts, ka "pludināšanas darbu darbiniekiem jābūt ar praksi, ar patstāvīgu rīcību un kas pludināšanas darbus pilda ar patiku". Atliek vien piebilst – kas pazīst upi, kas zina Gaujas krāces,

žviras, sēres, akmeņus.

Pazīstami koku pludinātāji bija Baltazars Veinbergs no Turaidas *Kalna Slūnām* un viņa 5 brāļi, J. Kumeliņš no Straupes, Sika no Līgatnes un Tīmanis no Siguldas.

Lielākās krāces Gaujā ir pie Sinoles, Sikšņiem, Strenčiem, arī pie Ķūķu ieža. Gaujā 1935. gadā augšpus Sikšņu krācēm uzbūvēja aizsprostu, lai uzlabotu pludināšanas ceļu.

Žviras līdzīgas mazākām krācēm un izveidojušās no nelieliem, parasti apaļas formas, atsevišķiem akmeņiem. Plosti, ja ūdenslīmenis bija zems, uz žvirām bieži uzķērās, bet reti kad salūza. Žviras plostinieki sašaurināja ar pludināmiem kokiem. Gaujā pludināšanu traucēja arī sēres, kas veidojās leļpus straujām vietām un pieteku ietekām. Arī sēres bija jānorobežo ar baļķiem vai papīrmalkas pagalēm. Tāpat traucēja salas un saliņas, kā arī siekstas, ar kurām Gauja bija bagāta. Lielu uzmanību plostinieki veltīja arī vējam, kura virzienu pratuši paredzēt pēc parādībām augu un dzīvnieku valstī.

1944. gadā 40 % no visiem Latvijas mežos sagatavotajiem kokmateriāliem tika nogādāti ostās pa ūdensceļiem.

Plostiem ir liels svars, un, peldot ātrajā strauvē, tiem ir milzīgs spēks. Pakāpenisku plostu apstādināšanu panāk ar plostim trosē piesieta, mietam līdzīga baļķēna palīdzību. Arklam jābūt izturīgam un vieglam, to gatavo no egles koka ar smailu galu. Garums 2 – 3 m, ar caurmēru tievgali ap 8 cm un resgali ap 15 cm. Ar šādu plosta "arklu", vairākkārt arot krastmalas pļāvās vai sērēs 2 – 6 m garas vagas, var plostu apstādināt. To dēvē par plosta "noaršanu". Lietojot plosta arklu sasalušā zemē, tā galu apkala ar dzelzi. Ja plostu mēģināja strauji apstādināt, tika sarautas sastiprinājuma troses un plosts izjuka. Ķēdes lietoja ragatu izveidošanai, arī enkuri bija nepieciešami plostu noturēšanai un ragatu nostiprināšanai. Pludināšanai lietoja enkurus ar divām nekustīgām ķepām. Tie bija 20 – 100 kg smagi. Enkuram bija ātri jāierokas jebkurā gruntī, izceļot labi jāatdalās no grunts, kā arī jābūt vienkārši lietojamam.

Lietoja arī tauvas un striķus. Vēl pludinātājiem bija vajadzīgi kantāķi, pitāķi, šķēres, āmuri, dzelzs ķīli un vinčas. Šie darbarīki vairāk tika lietoti pie plostu siešanas un jaukšanas. Kantāķus lieto baļķu pārvelšanai, bet sīku sortimentu pārvelšanai un celšanai lieto pitāķus.

Plosts drīkstēja pludināt ne tuvāk kā 150 m vienu no otra, tos nedrīkstēja atsiet pie tiltu balstiem un telefona stabiem.

Plostam bija jābūt nodrošinātam ar miglas tauri vai dēlīti. Uz pārceltuvēm plostošanas laikā

obligāti bija jābūt labi saredzamām, baltām ugunīm (apmēram 2 m), kas izstaro vienmērīgu gaismu, saredzamu no 2 km attāluma. Pludināšana plostos pārceltuves traucēja maz, bet, pludinot lielu vaļējo koku partiju, augšpus pārceltuvei Gaujā bija jāizveido ievadragata vai šķērsragata. Bija arī jāievēro, ka varēja pludināt tikai vaļējus izžuvušus kokus – jo smagāka koksne, jo tā vairāk grimst. Samirkušos nogrimušos lapukokus izcēla ar ķekšiem, sasēja kopā ar daudz vieglākiem skujkokiem un pludināja lejup.

Upju kuģojamos rajonos nakts laikā katra plostā galā bija jāuzliek pa vienai baltai ugunij vai jāuztur ugunskurs. Uz plostā salika "ēzi" – krustām zarus vai baļķēnus, pārziēda ar māliem, apklāja ar velēnām, virs tām kurināja ugunskuru un pakāra lielo plostnieku katlu, kurā vārīja zupu vai tēju.

Līdz 20. gadsimta 60. gadu beigām pa Gauju vēl pludināja vaļējus baļķus. Tiem sekoja t. s. "astes plosti". Vīri, kas brauca ar šādu plostu, izķeksēja un savāca salinās, krūmājos, smilšu sērēs, akmeņos ieķērušos baļķus un iebīdīja tos atkal straumē, nojauca un aizpludināja arī Gaujā izveidojušos baļķu krāvumus, ko dēvēja par bariādēm. Šos vīrus dēvēja gan par pludinātājiem, gan par plostniekiem.

Māris Mitrevics, Gaujas nacionālā parka inspektors, savā atmiņu dienasgrāmatā stāsta: *"Iepazīstos ar trešo mūsu būdas iemītnieku, tas ir Frīdis, kurš no sava četrdesmit astoņu gadu garā mūža trīsdesmit otro strādā uz Gaujas. Frīdis zin visus likumus un visas siekstas Gaujā, par baļķiem un Gauju Frīdis runā kā par dzīviem cilvēkiem."*

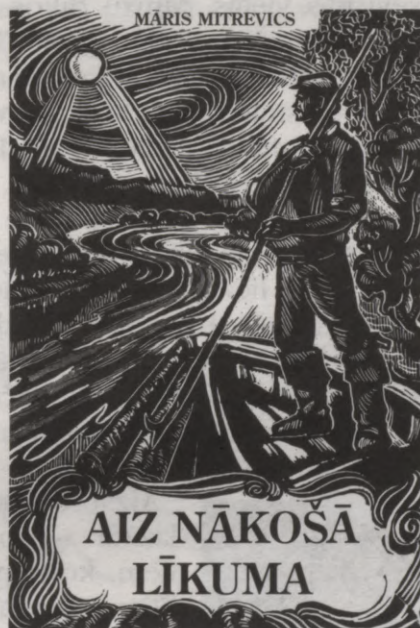

Gaujas lejasgalā pludināšanu varēja uzsākt tikai pēc tam, kad upe bija iegājusi atpakaļ krasos (apmēram 1 – 2 nedēļas pēc ledus iziešanas). Visplašāk pludināšana notika aprīlā un maijā mēnešos. Pavasara pludināšana izbeidzās līdz ar lapu izplaukšanu kokiem. Plostu pludināšana labvēlīgos apstākļos izbeidzās līdz jūlijam, vaļējā

pludināšana – līdz oktobrim. Uz plostiem varēja labi nopelnīt – ap Ls 200 par vienu plostu. Par pazaudētu baļķi bija jāmaksā 10 latus. Lūk, plostnieku dziesma:

*Visi prasa, kas tie tādi,
Kas tie tādi malači?
Tie ir visi Gaujas zēni,
Strauju airu vilcēji.*

Apses, ozola un liepas baļķus un klučus varēja pludināt tikai uz skujkoku plostiem, sausus, savukārt egles papīrmalku nedrīkstēja pludināt ar mizu, bet, ja tā bija paredzēta glabāt ūdensdārzos, tad to mizoja tikai pēc izvilkšanas krastā. Stutmalku, pludinot kā plostos, tā vaļēju, bija jāmizo, lai tā apžūtu un būtu vieglāka. Skujkoku un vieglo lapukoku malku dedzināmo malku varēja pludināt. Kokus pludināšanai nogādāja krautuvēs pie Gaujas, kam tika doti vārdi – Kungpapīrs, Pielekši, Baltiņi.

Zigurda Zuzes zīmējums

Noslēgumā vēl dažas rindas no M. Mitrevica dienasgrāmatas: *"No tilta atskatos uz Gauju. Tālumā virs baļķiem kustas tumši, saulē un Gaujas ūdenī nobrūnināti vīri, turot rokās garos, baltos ķekšus kātus, kuru galos viz smailie, spožie asmeņi. Lejpus tilta Gauja met likumu, bet aiz tā, es nezīnu, iedomājos savu sudrabaino darbarīku, kas tagad bez kāta guļ manā čemodānā, un man kļūst it kā skumji..."*

Izmantoti TMR materiāli. (M. Kreišmanes vākums.)

- ?
- ✓ Kā sauc plostā apstādīšanu?
 - ✓ Kādi ir plostnieka galvenie darbarīki?

7. ZVEJNIECĪBA GAUJĀ, ATTEKĀS, EZEROS, DĪĶOS...

Zveja ar livi. 18. gs. beigas

Daudzi senie zvejas riki ir izturējuši laika pārbaudi un tiek gatavoti un lietoti Gaujas krastos vēl šodien. Gaujā un attekās zvejotas alatas, taimiņi, lidakas, sapali, vēdzeles, raudas, plauži, asari, vimbas, nēgi, laši. Taimiņus un lašus Gaujā ķert nedrīkst. Nēģus atļauts zvejot tikai noteiktā laikā un atsevišķās vietās. Muižu dīķos audzēja karpas, liņus u. c. Jau 1582. gadā Turaidas pilsmuižas arklu revīzijas protokolos minēti seši un 1590. gadā – desmit zvejnieki, kas zvejo pils dīķos un Gaujas attekās pēc vajadzības un piegādā muižai zivis četrcetur nedēļā.

Murdi jeb venteri ir zivju lamatas. Tie ir izveidoti tā, lai zivis tajos viegli iekļūtu, bet pašas netiktu ārā. Murdus liek upēs vai strautos pa vienam vai grupās (tačos) speciāli izveidotā aizsprostā. Tad zivis virzās tieši murda riklē. Gaujā pie Carnikavas ir tradicionālā nēģu taču vieta. 17. gs. kartē Turaidā preti *Viešu* mājām ir iezīmēts lašu tacis jeb vēris.

Murds

Aizsprostus veido dažādi – no akmeņiem, koka pāļos iepītiem zariem. Gatavo arī murdus ar vienu vai diviem spārniem, kas, līdzīgi aizsprostam, ievirza zivis murda riklē. Tos nostiprina upes vai straucha gultnē ar vienu vai diviem mietiem.

Senāki un lētāk izgatavojami ir vicu murdi, ko sapin no kārklu vicām. Murda spicais gals parasti sasiets ar šņori, lai atsienot varētu izņemt zivis, vai arī aizbāzts ar korķi.

Tiek gatavoti arī tikla murdi. Tiem rāmi veido ar tikla linumu apvilkti loki. Linumu nostiepjot un nostiprinot, iegūst vajadzīgo formu. Nēģu murdi veidoti no smalki sapītām klūgām vai smalka tikla linuma, lai lunkanie nēģi neizsprauktos cauri.

Naktsšņore ir ūdenī iestiepta un iegremdēta resnāka aukla, kurai piesietas daudzas tievākas īsas aukliņas (pavadiņas) ar āķiem galos. Uz āķiem uzspraustas ēsmas, visbiežāk sliēkas (junkuriņi). Auklas galā piesien smagumu, lai to noturētu vajadzīgajā vietā, kad tā iemesta vai ievilkta šķērsām upei. Otrs gals tiek piesiets krastā.

Vēžu kritiņš ir plakans tikla maisiņš ar koka riņķi, kur uz krustiski saliktiem dēļiņiem iestiprina ēsmu – vecu gaļu vai vislabāk vardi, kurai novilkta āda (saukta par jumpraviņu). Kritiņš ar trīs vai četrām šņorēm iekārts kārtī, kas iestiprināta krastā. Vēžu laiks sākas tad, kad uzzied zirņi.

Divbridis. Šo tiklu vada divi cilvēki, katrs aiz savas bomja. Divi vīri (katrs pie sava koka), turēdami tiklu izplestu un spiezdami tā apakšmalu pie upes dibena, brien gar krastu un, līdzko sajūt zivi tīklā, griež pie krasta, un ceļ tiklu uz augšu.

Ķesele

Dukurs, dunkurs vai **ķeselis** – mazs velkamais jeb smeļamais tīkls, ko vada viens cilvēks. To izmanto mazos ūdeņos. Vīrs dukuru tur pie vertikālas kārts, pie kuras apakšā šķērs-

koks ar pusloku, kam piestiprināts tīklveida maiss.

Vēžu murdam ir atveres abos galos. Tā vidū tiek iekārta ēsma vēžu pievilināšanai.

Kabis jeb **trijbridis** – sevišķs un oriģināls brideņa veids. Tīklam ir trīs savstarpēji kustīgi savienotu koku balsti. Sānu koku priekšējais izliekums nav liekts mākslīgi, bet ir no koku sak-

Vīri ar kabi

nes (līdzīgi kā seno ragavu slieces). No tā arī cēlies nosaukums "kabes". Vertikālais koks tiek saukts par astes bomi. Tas savienots ar kabju horizontāli novietoto koku aizmugurējo daļu. Abi sānu koki ir īpaši piemeklēti un salāgoti pēc iespējas vienādi, lai, tos sakļaujot, zivīm nebūtu

iespējams aizbēgt un tās paliktu tikla maisos. Tiklu vada trīs cilvēki. Pie astes bomja pietiek ar zēna vai sievietes spēku. Priekšējie vīri dažreiz papildus ar dalbām dzen zivis ierīcē. Kabis lieliski izmantojams seklos ūdeņos, it īpaši aizaugušās vietās, attekās.

Zveja ar kabi Viešu attekā. 20. gs. 50. gadi

Bradnis, bridenis. To veido divi spārni, kuriem vidū ir maiss. Divi vīri velk brideni aiz sānu bomjiem.

Dalba, dukurs – neliels, apmēram 1,5 m garš tikls, kas tiek turēts atplēsts ar 3 kārtīm, kuras priekšpusē, trīs vietās, piestiprinātas pie loka un kuras spicē satiekas un viena ar otru ir sapītas. Vidzemē tiek saukts par līvi vai līvenu.

Tina, liekacis – trīspusīgs garš un plats taisnleņķa tikls. Parasti vidējam smalku acu tiklam katrā pusē ir tikli ar ļoti lielām acīm, bet ir arī tinas tikai ar vienu tikla linumu. Tiklu ievēl ūdenī kā vertikālu 1 – 2 m augstu sienu, kas mēdz būt dažāda garuma. Apakšējo malu iegremdē gremdes (svariņi). Augšējo malu virs ūdens notur pludiņi, kurus agrāk izgatavoja rullīšu veidā no bērza mizas.

Dūlēšana vai iešana ar uguni. Visbiežāk durtas lidakas. Zivju duršanu apzīmēja par dūlēšanu vai iešanu ar uguni. Tas notika tumšā, parasti bezveja naktī. Svarīga bija uguns zivju ieraudzīšanai un pievilināšanai. Uguni uzturēja lākturī ar aizdegtu svaigi atgrieztu, sveķainu priedes skaidu. Aizdegto skaidu iestiprināja dzelzs restītē, kas bija nostiprināta divreiz liekta koka kāta galā laivas

Žebērklis

priekšgalā. Žebērklis – lietots zivju duršanai pavasaros un rudenos, parasti nārsta vietās.

Šis zvejas veids tagad ir aizliegts.

Makšķere droši vien ir senāka nekā tikls un murds. Vārds apzīmē kātu ar auklu, pludiņu un āķi. Kātam parasti ņēma lokanu lazdu vai kadiķi, sevišķi izturīgam kātam – jaunu egli. Makšķeraukla senāk bija pīta no zirga astriem. Tai nebija mezgu. Pludiņus gatavoja no priedes mizas. Metāla āķu vietā senatnē lietoti noasināti kociņi ar iegriezumu, kur piesēja makšķerauklu.

Ticēja, ka zvejojot jāiet slepus, lai citi neredz, tad zivis labi ķersies. Murdiem jāņem tādi koki, kas auguši skudru pūznī, tad zivis lienot murdos kā skudras.

Siguldā pierakstīts arī ticējums – nevajag ēst zivs astes, tad citi par ēdāju valdis.

Tāpat zivi nevajagot griezt ar nazi, lai tikli neplīst, bet meitām jāēdot zivs acis, lai puīši uzlūkotu...

Žebērklis

Ivetas Īles zīmējums. Izmantoti Turaidas muzejrezervāta un Uģa Sausiņa materiāli

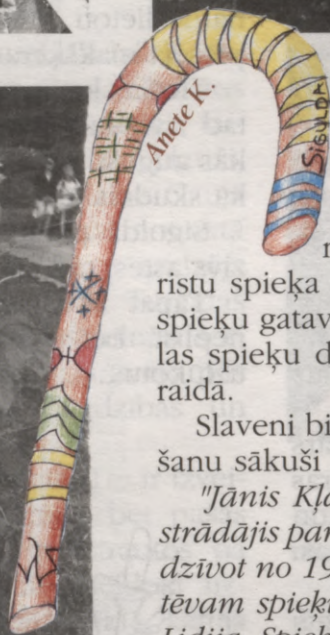
Elvira Vigante no Turaidas

Ceļā uz Velnalu. 20. gs. sākums

Artūrs un Andrejs Vīganti no Turaidas
Lejas Zāģeriem ar pašu darinātiem
spieķiem. 20. gs. 20. – 30. gadi

8. SPIEĶU MEISTARI

Siguldas – Vidzemes Šveices – stāvos pakal-
nus un Gaujas senielejas krastus bez kārtīga tū-
ristu spieķa nemaz nevar izstaigāt! Vietējiem amatniekiem
spieķu gatavošana bija un ir izdevīgs peļņas avots. Ir vese-
las spieķu darinātāju dzimtas, kā, piemēram, **Viganti** Tu-
raidā.

Slaveni bijuši arī **Kļaviņi** Siguldā. Viņi ar spieķu gatavo-
šanu sākuši nodarboties 1925. gadā.

"Jānis Kļaviņš dzimis Krimuldā 1864. gadā, viņa tēvs
strādājis par kalēju pie firsta Livena. Siguldā ģimene sākusi
dzīvot no 1925. gada. No Kļaviņu ģimenes sešiem bērniem
tēvam spieķus gatavot palīdzējuši trīs – Pēteris, Otilija un
Lidija. Spieķi līdz ar saldumiem tirgoti Gaujas lejā pie ceļa
uz pārceltuvi – kioskā, ko ģimene irējusi no pašvaldības.
Vēlāk bijis kiosks arī pilsētā. Tēvs ar spieķiem piedalījies
izstādēs. Dēls Pēteris iemācījies gatavot īpatnējus, virpotus
spieķu galus. Kļaviņu spieķi bijuši greznoti ar izgrieztām
dziwnieku figūrām. Jānis Kļaviņš dēvēts par Siguldas
"spieķu karali", viņš pagatavojis speciālu spieķi ar uzrakstu

Siguldieši ar radiem. 1935. gada Lieldienas

Vectētiņš ar mazmeitiņu. 1943. gads

Artūrs Vigants. 1940. gads

Siguldas spieķu karalis Jānis Kļaviņš

Jānis Kļaviņš ar ģimeni. 1927. gads

arī prezidentam Kārlim Ulmanim. Kļaviņi spieķus beiguši gatavot ap 1934. gadu. Bijušas grūtības ar materiālu sagādi, traucējusi arī lielā turaidiešu un krimuldiešu konkurence." [Lidijas Līces (dz. Kļaviņa, 1917) atmiņas pierakstījusi S. Ķirule.]

Siguldiete Velta Brisone noskaitīja šādu tautasdziesmu:

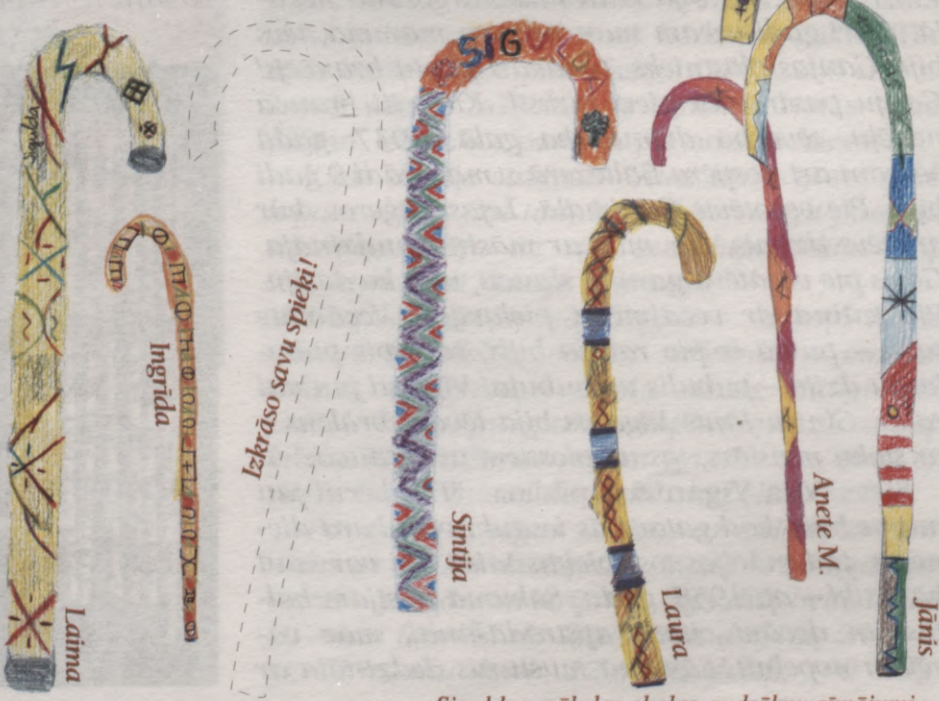
*Droši gāju tumšu nakti,
Lazdas spieķis rociņā:
Citi koki vella bēga,
Lazdiņš velna nebēdāja.*

Agrāk ceļnieks bez spieķa tālākā ceļā negāja – ar to varēja atvairīt gan niknus suņus, gan uzbrucēju, ja tādu gadījās sastapt. Uz spieķa varēja uzmaukt arī ceļasomu vai pauniņu un pārlīkt pār plecu. Ir pat tautas paruna:

Ceļa spieķi iedod tēvs, ceļamaizi – māte.

Tautas mutē kokam, uz kā atbalstījās gājējs, doti daudzi un dažādi vārdi. Piemēram, kūja, kūjiņa, ķēģis, ķēģītis, nūjiņa, nūja, boze, bozīte, vēzda, runga, štoks, spieķis.

Spieķus gatavo no lazdas, kadiķiem, krūķļiem, vītoliem, ievām – lokanām koku sugām, kuras var liekt, lai iegūtu spieķa rokturi. Kokus iepriekš sutina, pēc tam galu apliec ap speciālu apaļu koka formu un nostiprina. Kad koks izkaltis, to

Siguldas mākslas skolas audzēkņu zīmējumi

noņem no formas un izrotā. Sākumā spieķi bijuši pavisam vienkārši, nemizoti, bez rotājumiem. Vēlāk spieķiem nomizota tikai roktura daļa. Pakāpeniski tie iegūst gan iededzinātos rakstus, gan krāsojumu, gan zaru vietās izgrieztās velnu un dzīvnieku galviņas. Katru spieķi rotā uzraksts "Sigulda", un katrs meistars to darina citādāku. Gadsimtu mijā un 20. gs. sākumā zēni ar spieķu saišķiem bija redzami gan Turaidā, gan pie Gūtmaņalas, gan pie Siguldas prāmja un dzelzceļa stacijas. *Lejas Bestu* māju saimnieks **Jānis Kalniņš** atminas: "Puikas nesa spieķus uz Siguldas staciju un Gūtmaņalu, varēja trīs rubļus nopelnīt. Kungi sauca pie galda, deva limonādi, lai padzeras. Spieķus sasēja buntē pa 20, 30 un pārplecu nesa uz Siguldu. Spieķus taisīja no krūķiem – sacirta mežā ar cirvīti, sutināja pelnos, arī lielajos lopu katlos. Uztaisīja liecamo, rokturi salieca un atstāja, lai izžūst. Mizu noņēma tikai rokturim, pārējo atstāja. Pēc tam nomizoja un vietām apdedzināja. Bija koka pulķis ar dzelzs drāti, to ielika ugunskurā, sakarsēja un iededzināja izgriezņojumus."

Siguldiešu ģimenes albumos glabājas fotogrāfijas no pastaigām Gaujas krastos kopā ar radiem un ciemiņiem, daudzās redzami arī spieķi un spieķu pārdevēji.

Šobrīd čaklākie spieķu meistari ir Vīganti Turaidā – no slavenās plostnieku un spieķu gatavotāju dzimtas. **Viktors Vīgants** atminas:

"Vecaistēvs Andrejs Vīgants man mācīja, kā spieķus taisīt. Tie bija nemizoti. Tikai galviņu nomizoja, ar nazi mizā grieza tos ornamentus – tā arī mani mācīja vecaistēvs. Ar karstu dzelzi ornamentus iededzināt sāka vēlāk. Mans tēvs ar kā puika ar spieķiem gājis, es ar nesu pārdot ap 1943. gadu, bet bija kara laiks, tirgošana negāja. Četri gadi vecam man nomira mamma, tēvs bija Gaujas plostnieks, pārākais plostu braucējs! Gauju pazina kā pieci pirksti. Kur citi brauca nedēļu, tēvs pa dienu tika galā. 1937. gadā pērkonī arī nospēra Baltezerā..., man kādi 9 gadi bija. Pie vecotēvu Gaujmalā, Lejas Zāģeros, kur arī tēvs dzimis, tur mūs ar māsiņu audzināja. Govis pie vecāteva ganīju, slaucu, visu ko darīju. Pie ratiņa ar vecaimātei pielavījos. Vecāmate saka – puika ir pie ratiņa bijis, savērpis pubulainu dziju – pubulis uz pubuļa! Vīganti jau visi rada, Cinišu Jānis Vīgants bija tēvam brālēns – ar štoku meistars, tas uz plostiem arī brauca."

Sieva **Vija Vīgante** papildina: "Trīs bērni jau mums bija, kad gatavojās iesaukt vīru kara dienestā, tad mācījos tos spieķus taisīt, lai var kaut kā iztikt – ap 1958. gadu. Sākumā taisījām baltus un devām citiem apstrādāšanai, maz varējām nopelnīt. Sākumā musturus dedzināja ar

Vija Vīgante

dzelzs drāti – iesita drāti koka pulķī, salika plīti vairākas drātis, sakarsēja un tad dedzina. Taisa pa partijām – noloka kādus 50, tad taisa ornamentu, tad uzraksts "Sigulda" jāspiež un spieķis jālako. Kādi 6 musturiši man ir – skujiņa, rudzu vārpiņa, čuskiņa, rūtiņa, saulīte, zāģzobiņi, vainadzīņa raksts, tad vēl stripiņas, krustiņi, punktiņi – neviens štoks nav vienāds! Tad vēl galviņas ar radziņiem uzdedzina (sevišķi zaru vietās) – Siguldas briedišus, sunišus. Agrāk par velniņiem sauca.

Ir speciālie jeb visresnākie spieķi, resnie, vīriešu un sieviešu spieķi, skolēnu, bērnu, mazie un vismaziņākie – suvenīrspieķīši. Bērniem patīk ar krāsojumu, bet lielos spieķus pircēji negrib krāsotus. Krāso ar zaļo un sarkano tušu. Esmu augusi 13 bērnu ģimenē, visi tikām pie darba radināti. Mani trīs bērni arī spieķus taisa. Kad bija maziņi, iemācījās kasīt, dedzināt, paši sev nopelnīja kādu kapeiku, lai gan mēs, lielie, palīdzējām. Tagad mums jau ir trīs mazmazbērni."

No tautas folkloras krājumiem.

No rīta iet uz četrām, pusdienā uz divām, bet vakarā uz trim kājām.

(Bērns, pieaudzis un vecs cilvēks.)

Vectēva zirdziņš uz vienu kāju lec.

(Spieķis.)

Tūristu spieķis ir Siguldas raksturīgākais suvenīrs, pazīstams gan 19. gadsimta Siguldas "Alpu taku" baudītājiem, gan šodienas dabas klusuma un krāsu mīļotājiem.

Ne katrai vietai Latvijā ir savs simbols – siguldiešiem ir!

9. PŪRA LOCĪŠANA, KĀZAS, KRISTĪBAS...

19. gadsimta beigās Vidzemē bija ap 154 000 audēju – mājamatnieku, galvenokārt sieviešu. Vilnu apstrādāja sievietes, linus – vīrieši (plūkšana gan bija sieviešu darbs).

Rudenī no Mārtiņiem līdz Sveču dienai (2. februārim) notika vērpšana, bet no Sveču dienas līdz Jurgiņiem – aušana. Sveču dienā jau sadalīja audēju rindu. Uzsāka saimniece, turpināja pārējās mājas sievietes.

Auda galvenokārt sievietes spēka gadus. Prievītes ar auzamo loku ganos varēja aust jau meitenes ap 9 gadu vecumu, tām bija arī jāspolē un jātin dzijas, tikpat agri meitenes iemācījās adīt, tamborēt, izšūt. Sirmgalves atkal auda prievītes, adīja.

Aušanu nekad neuzsāka ceturkšņa mijā, mēness griežos. Uzskatīja, ka labas ir pāra dienas – otrdiena, ceturtdiena. Laba esot arī diena, kad audēja dzimusi. Ceturtdienas vakarā nevarēja vērt un spolēt, lai gariņus netraucētu un aītām būtu daudz vilnas. Vidzemnieki svētīja arī krēslas stundu, ko dažviet dēvēja par sirmo stundu – mijkrešļa iestāšanos pēc saulrieta.

Uzsišanas dienā bija jāieauž. Aužot stellēs nedrīkstēja ēst, tad audeklu bojās kodes. Beidzot aust, tika vārīta putra, tāpēc teiciens – vai tu šodien tiksī pie putras? – patiesībā nozīmēja – vai tu šodien beigsi aust? Bija arī ticējums, ka tad, ja šķīriens nav pietiekoši plats, visiem jāsmejas platu muti – un problēma atrisināsies...

Kultūrvēsturiski segas ir brunču un villaiņu

Rožu deķis

audumu tiešs turpinājums. Igaunijas mācītājs Kristiāns Kelhs 1695. gadā atzīmē: "Latvieši savas guļasvietas apklāj ar rupju linu palagu un ar segu, kas austa no šīs zemes vilnas." G. Manceļa vārdnīcā jau 1638. gadā minēts deķis (no viduslejasvācu *decke*). Savukārt dainās minētas guļamās villaines. Tām lielākoties dominē izmērs 180 x 165 cm.

Novada sievietes savas brīnišķīgās segas sauc par deķiem, turklāt, ņemot vērā svītru šatieru krāsu toņus, tiek minēti rudzupuķu deķi, rožu deķi, rudens deķi, brūkleņu deķi. Vecākajās segās atšķiras galvgaļa un kājgaļa svītras – kājgali tās ir šaurākas, tam pamatā bija tīrības prasības.

Precētai sievietei bija 3 – 8 segas, parasti to-

Inciema mataukla

mēr 6. Kāzu naktī uz gultas sedza rožu deķi – segu ar sārtām šatiera joslām. Ir gan arī sacīts, ka pūra segas austas 9 krāsās – 3 toņi pelēkajai pamatkrāsai un 6 dažādi toņi – šatiera joslai. 9 ir latviešu iecienītais laimes skaitlis. Šatiera joslas segās nereti rotāja rīdzes – ieausti savīti melnas un baltas krāsas pavedieni. Rīdzes rotā arī Siguldas brunču audumu. Meitas gatavoja pūru, t.i., visus nepieciešamos audumus, adījumus, tamborējumus, izšuvumus. Nabadzīgo meitu segas bija no nekrāsotas dzijas – variējot pelēku, baltu un melnu dabisko vilnas krāsu.

Sievietēm bija arī vilnas, pusvilnas un nātnas plecu segas. Gaujmalietēm svētkos ir vienkārša balta taisnstūra villaine ar bārkstīm galos. Tika austi biezie, lielie plecu lakati (180 x 180 cm) no 2 – 3 kārtīgi sašķeterētas tumši krāsotas vilnas dzijām. Vēlāk tos pasūtīja pie amatniekiem.

Kāda teicēja atminas: "Aust iemācījos – audu lupatu deķus jau tad, kad tikko varēju paminas aizsniegt. Gāju uz riju aust lupatdeķus zirgu segšanai. Aust mācīja mamma.

Dzijas krāsoja mājās paši – brūnai krāsai izmantoja alkšņa mizas, sarkanai – madaru saknes, dzeltenai – sīpolu mizas, maigi gaiši zaļai – bērzu pumpurus, kapu mirtes deva zaļu krāsu. Kodināšanai izmantoja alaunu, vara vitriolu. Ozolu mizas deva skaistu pelēku krāsu.

Pūrā bija 6 segas – divas ar zaļām strīpām, divas ar smilšu dzeltenām, viena oranžīgām un viena – sarkanām strīpām. Bija divi lielie lakati, ko auda fabrikā no šķeterētām dzijām, 24 palagi, 12 trauku dvieļi, 12 mutes dvieļi, 100 olektis

(ap 50 m) palagu auduma, 100 olektis kreklu audekla, vīriešu bikšu drēbe, priekšautu audums, vadmala trinitī un vienkārtņī, galdauti, cimdi, zeķes. Vīramātei dāvināju lielo lakatu. Pūrā bija arī gous Brūklene un tele Alpa."

Senāk meitas **pūru** glabāja pūra lādēs – taisnstūrainās koka kastēs ar vāku. Pūra lādēm bija kalēja kalta atslēga un apkalti stūri, kā arī dzelzs rokturi lādes nešanai. Apkārtstaigājošie krāsotāji lādes apgleznoja ar ziedu ornamentu, putnu figūrām, uzkrāsoja arī lādes darināšanas vai apgleznošanas gadu, meitas iniciāļus vai vārdu – pēc meitas vēlēšanās. Bieži pūra lādi mantoja no mātes vai vecmāmiņas. Pirms kāzām pūra lādi aizveda uz līgavaiņa sētu. Pūra vedējiem bija jādod nauda un raibi cimdi par vešanu.

Katrai meitai bija citāds raksturs un patikšana. Lūk, kas teikts novada tautasdziesmās:

*Divi, divi, kas tie divi,
Kas miedzīņa negulēja?
Meitiņ miega negulēja,
Raibus cimdus adīdama,
Puisits miega negulēja,
Par meitiņu domādams.*

*Es pūriņu nedarīju,
Pate vien barojos;
Pieci bērni mani vilka,
Lika ķēve pūru vilka.*

*Es savam mīlajam
Vaskodama kreklus šuju;
Diltin dila valkānot,
Skan vālite velēnot.*

*Preciet mani, ciema puīši,
Es bagāta mātes meita;
Viena zeķe pūriņā,
Otra aitas mugurā.*

Teicēja **Karline Blome** par kādām **kāzām** ap 1893. gadu atminējusies tādu gadījumu: "Līgava izdalījuse veltes. Vīramātei uzsegta villaine. Bet viņai tā likusies nepietiekami liela un laba. Tāpēc tad viņa dziedājusi:

*Man uzsedza vedekliņa
Uz vien' pupa villainīti;*

*Vai es biju savu dēlu
Vienu pupu zīdījusi?*

Vedekla bijusi par to tā apbēdināta, ka ilgu laiku raudājusi vienā raudāšanā."

Kāzās bija jāievēro daudz dažādu ieražu, tāpēc par tām ir diezgan daudz ticējumu. Lūk, daži no tiem.

Pie laulībām ejot, dod naudu (sudrabu) un maizi līdz baznīcā, tad visu mūžu pārtikuši.

* * *

Lai laulāti ļaudis nedzīvotu, kāzu naktī klēts grīdu izkaisa ar sāli, tad būs nikni un sprēgās kā sāls ugunī.

* * *

Lai vēl labi nedzīvotu, tad, no baznīcas braucot, velk ecežas (ecēšas) pār ceļu.

(No Dāvja Mucenieka.)

* * *

Ja laulājot gredzens nokrit zemē, tad tāds pāris ilgi nedzīvo kopā, bet izšķiras.

* * *

Ja laulājot altāra svece nodziest līgavaiņa pusē, tad tas drīz mirs, bet, ja līgavas pusē, tad – līgava.

* * *

Ja uz baznīcu braucot slikts laiks, tad jaunsalaulājamiem grūts mūžs.

* * *

Līgavai laulājoties vajagot būt kabatā naudai un maizei, tad būšot bagāta dzīve.

* * *

Ja kāzu maize labi rūgst, jauniešiem būs laba dzīve.

(Siguldas skolēnu vākums.)

Bija paraža kāzu mājas jumtu rotāt ar izpušķotu eglīti.

Matilde Baumanē (dz. 1868) atminas: "Ja kāzās eglītes nesējs uzliek eglīti uz jumta, tad viņš no līgavas dabū kādu velti. Citi atkal viņu visādi traucēja un taisīja viņam visādus šķēršļus, lai viņš nevarētu uzkāpt jumtā. Par to skandēts dziesmā:

*Eglītes nesējs
Kleinām kājām;
Uzkāpa jumtā,
Nokrita zemē."*

Vācele nelielu priekšmetu glabāšanai

Kāzu bilde

No Annas Indriksones atmiņām: "Kāzās katra meita deva pirmajam dancinātājam cimdu pāri. Kurš puisis manīgs, tas dabūja vairākus cimdu pārus, aplaida meitu vienu riņķi un tūlīt ķēra citu."

Varbūt no tādas reizes uzglabāti arī brīnišķīgie, no smalkas dzijas adītie 19. gs. 1. puses Siguldas novada cimdi, kas nonākuši Vēstures muzeja Etnogrāfijas nodaļas fondos.

Siguldietes adījums

Kāzās notika arī apdziedāšanās – gan līgavaiņa, gan līgavas radi pēla pretējo pusi. Līgavas radi tika dēvēti par panāksniekiem. Netika žēloti arī jaunie – ticēja, ka viss sliktais, kas apdziedāts kāzās, pazudīs. Lūk, kādas tautasdziesmas kāzās dziedāja siguldietes:

*Ko tie mūsu kaķi ņaud,
Apakš galda staigādami;
Panāksnieku meitiņām
Peļu ādu tupelītes.*

*Kas tā tāda sijātāja,
Man' auguma vētītāja?
Tā jau pate izsijāta,
Sēnalām atbīdīta.*

*Ļaudis cēla valodiņas,
Es pacēlu vainadziņu;
Caurš bij mans vainadziņš,
Izbirst ļaužu valodiņas.*

*Vilkam laba tā kaziņa,
Kas lien pate krūmiņā;
Puišam laba tā meitiņa,
Kas nāk pate klāt gulēt.*

*Mūs puisīši bēdājās,
Kur ņemt zirgu redelītes;*

*Mariņai reti zobi,
Tur būs zirgu redelītes.*

*Parādat, sveši ļaudis,
Kur tas brūtes īstais brālis;
Vai tas brūtes īstais brālis,
Ar to kriju deguntiņu?*

Ja grib, lai pirmais būtu dēls, kāzu naktī zem gultas jānoliek cirvis, ja grib meitu – veļas vāle.

Dzīve ritēja tālāk, un pienāca laiks, kad jaunajai sievai **dzima bērniņš**. Senāk, kad ģimenes bija lielas un dzīvojamās telpas – kopējas, bērniņš pasaulē ieradās pirtī, kuru izkurināja. Uz grīdas izklāja salmus, pārklāja palagu, talkā nāca bērnu ķērāja – vecmāte, ko vidzemnieki sirsnīgi dēvējuši par Miļo māti. Katram cilvēkam lemta sava laimes un dzīves zvaigzne. Ne jau velti dažreiz nopūšoties saka – tas jau zem nelaimīgas zvaigznes dzimis. Kad cilvēks mirst, izdziest arī zvaigzne. Cilvēki, debesīs vērdamies, sacīja – rau, zvaigznīte nokrita, dvēselīte izdzisa.

19. gadu simtenī visi zināja, ka "pirtī dzima gudri vīri, stalli bērī kumeliņi", jo pirts bija tīra, to varēja sakurināt siltu, pa rokai bija arī silts ūdens, un pati pirts bija atstatu no citām ēkām, no ļaužu acīm. Tāpēc jaunā sieva, ierodoties vīra mājās uz dzīvi, deva ziedu (dāvanu) ne tikai krāsniņ, akai, pavardam, bet arī pirtij, pušķojot to ar prievīti vai krāsainām dzijām. Tautasdziesma aicina abus – gan jauno sievu, gan vīru – pušķot pirts jumtu, lai Laima pušķotu viņus ar dēliem un meitām. Tīra bija jātur arī pirts taka, pa ceļam uz to stādīja ābeles – mātes kokus un liepas – meitu kokus. Pēc pēršanās pirtī to vienmēr atstāja tīru, uz lāvas uzlika jaunu slotiņu un traukā – ūdeni, sakot: "Peries nu, Laimes māmiņa, zelta slotiņu sudraba lapiņām." Ne tikai Laima, likteņa licēja, arī Māra, kas rūpējās par bērniņa vieglu dzimšanu, bija jāaicina pērties pirtī. Pirti pat dēvēja par Māras baznīcu.

Bērnu saņēmēja jeb bērnu ķērāja bija zinīga sieviete. 1777. gadā A. Hupels par latviešu dziedniekiem rakstīja: "Ar lēnu braucīšanu un spiešanu viņi murmina kādus vārdus un apmierina sāpes, uzreiz izdziedē čūskas kodumu, bez kāda grūtuma iegroza izmežģītu locekli. Bet savu mākslu īsi pirms nāves atklāj tikai saviem bērniem vai draugiem, jo citādi tiem pašiem esot grūtā nāvē jāmirst."

Pirmā bērna dzemdētāja deva vecmātei cimdu, zeķes un dvieli, bet vecmāte viņai "pa melim" – bērna drēbītes.

Miļmāte bērniņu saņēma, satīnāja pirmajos autiņos, kuros ielika arī kumosīņu dienišķās maizes un dažus vara vai sudraba grašus, lai izticis, lai slavens būtu. Miļmāte bija pirmā, kura katram saņemtajam vēlēja labu mūžu. Radībās

senā bērnu ķērāja skaitīja radību vārdus: "Atver, Dieviņ, ozola krūmu, atver, Dieviņ, ievas krūmu, atver, Dieviņ, liepas krūmu, atver, Dieviņ, Anniņas kauliņus! Ja meitiņa, lai nāk kā lideciņa, ja dēliņš, kā zutītis!"

Māte, māte, dod man savas atslēdzīņas! Lai atslēdza Māras vārtus, lai iznāca dēli, meitas!"

Dažreiz bērniņš piedzima, apklāts ar baltu plēvīti – "laimes krekliņu". Ticēja, ka tāds bērniņš būs dzīvē sevišķi laimīgs. Citam bija tikai "laimes cepurīte" vai "cimdiņi", kas tāpat nesa laimi. Krekliņu izkaltēja un glabāja Bībelē vai citā

Šūpulis ar bērniņu

zināmā vietā. Atbildīgos brīžos to vajadzēja ņemt līdzi, piemēram, kristībās, ceļojumos, kāzās. Nelaimīga bija tā māte, kam nabadzības dēļ vajadzēja pārdot laimes krekliņu, jo to iegūt kāroja daudzi.

Piedzimušo bērniņu saņemdama, vecmāte ar tuteni pārgrieza nabas saiti, iepriekš to nosienot. Puisēnam – uz cirvja pietes, meitenei – uz velējamās vāles, lai puisis būtu krietns strādnieks un meita laba velētāja. Bērniņam pārvilka krustiņu un pašmāukstinot paraustīja deguntiņu, lai nenoskaustu un viņš ātri sāktu runāt. Tomēr tūliņ to arī pagrieza ar mutīti uz leju, lai bērniņš nebūtu liels plāpa.

Lai mazulītis būtu veselīgs, tam ar aukstu ūdeni izskaloja mutīti, apslāpināja rociņas un kājiņas, tad tikai mazgāja vanniņā viscaur.

Bezglāva svarīgs ir arī ūdens, kurā bērniņu mazgā, to smēļ ar vienu smēlienu, atnes neizšlakstinot, apsilda ar skaidru malku. Bērna tēvs iemeta ūdenī sudraba naudu (to paņēma vecmāte), arī sāli un maizes garoziņu, meitenei – puķes. Ja nebija sudraba naudas, iemeta sudraba saktu. Citur meiteni mazgāja medus ūdenī vai uzlika medu uz pirts krāsns akmeņiem, lai puīši tai liptu klāt. Mazgājamo ūdeni izlēja – meitenei zem ābeles vai liepas, zēnam – zem ozola. Kad bērns nomazgāts, tad mazgātājai jāsaka: "Ūdentiņš uz leju, bērniņš uz augšu!" Ja velējās, lai bērnam būtu cienīšana no visiem un netrūktu maizes, bērniņu vispirms ietina galdautā, tikai tad apģērba. Gan galdautu, gan pirmo krekliņu uzglabāja nākamajiem bērniem, lai bērni būtu satīcīgi. Tad bērniņu satina drāniņā un notina ar jostiņu – tā

radusies mikla: "Maza, dzīva mucīņa, no vienas vietas nostīpota." Klāt pietina maizi, naudu, sāli un kādu dievvārdu lapu. Meitenei jostiņa jātin uz āra pusi, lai to drīz izprecē, puisēnam – uz iekšpusi, lai tam nav jāstaigā tāls ceļš, nav jāiet zaldātos. Kamēr bērniņš nebija vēl kristīts, to sauca par vilciņu. Vilks sevi neēdot, un citi zvēri vilku arī ne. Lai maziņajam būtu apaļa, cieta galviņa, virs micītes apsēja platu lenti apaļiski – apņēmot ap pieri un pakausi un atsienot ar bantītēm pierītes pusē. To turēja sešas nedēļas, noņemot tikai mazgāšanās reizēs.

Piedzimušo bērniņu aiznesa uz istabu. Ienākot iekšā, bērnu ķērāja skaitījusi:

Stāvat klusu, lieli, mazi,
Dievs, Laimīte, istabā.
Dievs, Laimīte mūžu lēma
Mazajam bērniņam.

Tad bērniņu nolika šķērsām pāri gultai – gultas kājgalī, lai bērniņš būtu paklausīgs. Bērniņam uzsedza tēva svārkus, lai tēvs bērniņu milētu. Līdz krustībām istabā visu laiku dedzināja uguni, lai ar bērniņu nenotiktu nekas ļauns, to arī svešiem nerādīja, lai nenoskaustu. Siguldas novadā ticējumā teikts: "Nedrikst rādīt krūšu bērnu svešam cilvēkam, tad nakti neguļ, noburts tiek (arī nobrīnīts, nolūkots, noskatīts)."

Svarīga bija arī bērniņa pirmā pāršanās, proti, **pirtīzas**, pirtī kopā ar māti. Malkas pagales krāsni lika pa pāriem, klāt pieliekot pilādža zaru pret ļaunumu. Zēnam noteikti lika ozola pagali, meitenei – liepas. Uz pirts akmeņiem lēja pienu un medu, lai bērniņš būtu veselīgs. Meiteni pēra ar liepu slotu, zēnu – ar ozola slotu vai vismaz piesēja pa liepas vai ozola zaram klāt. Ar pirtsslotu bērniņam viegli uzsita pa mutīti un sacīja: "Esi ļaužu kaunīgs, Dieva bailīgs." Mazgājamajā ūdenī ielika veselības zālītes, arī naudu un atslēgas, lai bērnam būtu pārtikusi dzīve.

Raudzībās, raugās, raugulos nāca, ņemot līdzi mārsnu (mārsniņu, māksnu) – baltā lakatiņā iesietu ciemakukuli. Nesa parasti klimpu zupu, kulteni, miežu vai kviešu maizi, arī plāceņus, pusstopu degvīna, alu. Kā nu kurš. Veselu kukuli maizes parasti no mājām ārā nedeva, galiņu nogrieza. Dažviet nesa 3 kukuļus, jo – visas labas lietas ir trīs, citur – pa pāriem. Siguldieši ticējuši: "Kad iet jaundzimušā apraudzīt, tad – kādā vārdā pirmo reizi piemin, tāds bērnam būs tikums. Piemēram, bitīte – būs čakla, cielaviņa – veikla, rozīte – skaista, ozoliņš – stiprs utt."

Līdz **krustībām** bērniņa vārdu nevienam nesacīja, to pateica, atgriežoties no baznīcas. Kūmas – krustvecākus – izvēlējās krietnus, labus cilvēkus, jo ticēja, ka krustbērns "atsitīšoties" krustvecākos. Zēnam bija divi krusttēvi un viena

krustmāte, meitenēm – divas krustmātes un viens krusttēvs, dažreiz arī vairāk. Krustmāte dāvināja bērniņam *"krekliņu līdz kājiņu galiņiem"*, klāt pietina sudraba naudu, maizi ar sāli un kādu grāmatas lapu, lai bērns būtu bagāts, pārticis un gudrs. Pēc tam māte to visu iztina un noglabāja. Krusttēvs deva krustbērnam sudraba naudu un gādāja liksti **šūpulim**. Līdz nokristīšanai bērniņu šūpulī nelika. Zēnam vajadzēja oša vai ozola liksti, meitenei – liepas, egles. Nocērtot koku, krusttēvam vajadzēja celmā iedzīt naudas gabalu. Bez tam vajadzēja nocirst vēl divas neistās likstis, ko mājinieki atraidīja kā nederīgas. Šūpulī pakāra, ja tas bija iespējams, pie loga, saulītē. Krustmāte klāja linu paladziņu. Vispirms šūpulī ielika akmeni, lai piemānītu skauģus un novērstu ļaunumu no bērniņa: *"Kad skauģītis mani ķēra, lai saķēra akmentiņu."* Tad šūpulī lika ziedu – maizīti, sālīti, sudraba naudiņu, zem spilveniņa palika dievvārdu lapiņu un tad ielika bērniņu. Bērniņu apsedza ar villainīti, ap auklām apņēma arī lakatu, lai bērniņu netraucētu un tam būtu siltāk. Miklā sacīts: *"Bezprātis brauc ar četriem grožiem."* Šūpulī senatnē bija dažādi – no koka darināti, pīti, kriju šūpulī. Koka šūpulis tika darināts no egles, oša, arī liepas koka.

Šūpulī visi lika dāvanas. Krusttēvs – zelta vai sudraba naudu, krustmāte – krekli, villaini. Nau-

Siguldiešu Ziemeļu ģimene. 20. gs. sākums

du meta visi krustību viesi – zobiņiem, jostām, kumeļam... Arī tagadējos laikos krustmāte un krusttēvs apdāvina savu krustbērnu. Krustmāte gādā kristāmkleitiņu jeb krekliņu, kura aparē mēdz izmantot arī mātes līgavas plīvura audumu. Krusttēvs dāvina sudraba karotīti vai citu sudrablietu. Lai maziņais ir pārticis un laimīgs! Mazāki, tikai ģimenes svētki bija **šķirības, atšķirības**, kad pārtrauca bērnu barot ar krūti. Teica, ka tas jādarot augošā mēnesī, lai bērns izaudzis ilgi izskatās jauns. Māte ielika aiz krekla suku, lai bērns sabadītu rociņu, un sacīja, ka krūti buzulis, buzis aiznesis.

Bērns paaugās, sākās ganu gaitas, pēc tam – skola. Ja mājas bija tālu no skolas, bērni palika skolā visu nedēļu. Turīgākos veda uz skolu ar zirgu. Mācīja viens vai divi skolotāji, vienā telpā mācījās dažādu klašu bērni. Skolas diena sākās ar rīta lūgšanu. Klasē parasti atradās arī harmonijs, uz kura skolotājs spēlēja. Rakstīja uz mazām koka tāfelītēm ar grifelē iestiprinātu krīta gabaliņu. Vēlāk parādījās burtnīcas, tintes spalvaskāti, zīmuļi. Grūti pat aptvert, cik ļoti atšķiras senā pagasta vai pilsētas skola no mūsdienu skolas! Mācīja lasīšanu, rakstīšanu, rēķināšanu, dziedāšanu, nedaudz vēsturi, ģeogrāfiju. Īpašu uzmanību pievērsa glītrakstīšanai, ticības mācībai. Augstākajās klasēs bija jāmacās arī svešvaloda. Skolotājs parasti bija arī pagasta kultūras dzīves vadītājs, nereti arī vietējā kora diriģents.

Skaists un svinīgs notikums pēc skolas gadiem bija **iesvētības**. Meitenes ģērbās garās, baltās kleitās, puīši – uzvalkos. Pirms došanās uz baznīcu bērni saņēma vecāku svētību. Ja bija ar kādu sastrīdējušies, vajadzēja izlīgt.

Ziemeļu ģimenes diviņu iesvētības
(Stacijas ielā 8). 1927. gads

Lūk, kādas Inciema jaunavas atmiņas par 20. gs. sākumu: *"Kad gāju iesvētībā, meitas gāja pāros ar meitām, puīši pa pāriem aizmugurē. Tā, ar ko es gāju pāri, gāja labajā pusē, tad ātri tiekot izprecēta, kas kreisā ejot, paliekot ilgi vecās meitās. Kreisā ir sieviešu puse. Agrāk nepre-*

Brauciens uz baznīcu. Sigulda. 20. gs. 30. gadi

cējusies sieviete nedrīkstēja sēdēt labajā pusē. Kad gāja iekšā baznīcā, vīrietis gāja labajā pusē.

Rokā iesvētāmā meita turēja dziesmu grāmatu. Man bija balti cimdi, gara balta kleita. Mācītājs deva iesvētību lapiņu. Mūsu Veltu iesvētīja Pēterupes baznīcā, tad meitenēm lika galvā miršu vainadzīņus, rokās miršu zariņš. Mirte parādīja, ka ir nevainīga meita. Ja kādai meitenei nebija vecāku, tad gāja ar melnu lenti ap roku, bet vēl senāk arī tad, ja tikai viens no vecākiem bija miris, gāja melnā tērpā. Bija melna lente ap galvu apsietā. Ziedus deva, kad iesvētīja, pēc tam fotografējās."

Ilga Skutāne atminas par iesvētībām Siguldas baznīcā 1943. gadā:

"Pirms iesvētībām bija mācības mācītājmājā, Ošos, pie mācītāja Brēdermaņa. Es biju ģimnāziste, mācījos Skolotāju institūtā, mācītājs mani jau pazina, tāpēc man tik cieši nelika iet uz tām mācībām.

Zigurds Reinhards iesvētību dienā pie Krimuldas baznīcas. 20. gs. 40. gadi

Milda Ertnere iesvētību dienā. 1946. gads

iesvētāmo gājiens pie Siguldas baznīcas. 1946. gads

iesvētāmie Siguldas draudzē. 1946. gads

Iesvētībās tēvs un māte meklēja fūrmani, jo mums jau zirga nebija. Tas bija Celmiņu Rūdis, kas mūs veda uz baznīcu. Zirga loks bija nopuškots. Man bija balta žoržeta kleita, gāju pārī ar Daudu saimniekmeitu Dzidru, viņa bija ļoti bagāta, vecākiem Rīgā piederēja vairāki nami. Rokā neko neturēju, galva bija plika. Puiši bija melnos uzvalkos. Pie altāra iesvētāmie paši dziedāja divas dziesmas, Siguldā tāda tradīcija. Mēs dziedājām – "Es ticu, ka no zvaigžņu stariem ir Dievam goda tronis celts" un "Kungs, līdzī nāc!" Puišu bija samērā maz, bija taču jau izsūtīšana 1941. gadā bijusi, karš... Pēc iesvētīšanas mācītājs mūs izveda ārā no baznīcas, tad tuvinieki un draugi mūs apsveica ar ziediem. No iesvētībām man mīlākās puķes ir lilijas – ne mūsu, ne vecāsmātes dārziņā liliju toreiz nebija, un man sadāvināja tik daudz liliju! Atceros, kad biju maza meitene un kopā ar vecomāti biju baznīcā uz iesvētībām, viena meitene bija melnā kleitā. Es prasīju, kāpēc tas tā, un vecāmāte teica, ka viņai nomirusi mamma, tāpēc ģērbusies melnā. Mūsu pulkā tādu nebija.

Pēc baznīcas mēs braucām uz māju, piebraucām pie fotogrāfa, nofotografējamies. Mājās bija pusdienas."

iesvētāmie jaunieši pie altāra

Bēru cimdi

Visskumjākais notikums cilvēku dzīvē bija bēres, it īpaši, ja nomira jauns cilvēks. Bija arī dažādas zīmes, kas par tām vēstīja: "Ja maizes kukulis vidū pārtrūcis, tad drīzumā kādam jāmirst.

Ja, maizi no krāsns ārā velkot, kukulis iekrīt pelnos, tad saņems bēru ziņu." Vecas sievietes adīja speciālus bēru cimdus, tie bija pelēkos, melnos, zilos toņos. Šos cimdus dāvāja kapa racējiem, zārka un krusta nesējiem, mācītājam. Šos cimdus sauca par "bēru pūru". Siguldā pierakstītajā tautsdziesmā sacīts:

Veca meita nomirdama
Savu mantu izvēlēja:
Cimdus, zeķes racējiem,
Dvielīt' krusta nesējiem.

Savukārt no 76 gadus vecās Lizes Eglītes 1950. gadā pierakstīts:

"Vecam jāskaita, lai ilgāk dzīvotu:

Ai, bagāta Veļu māte,
Tavas šauras kamaniņas;
Kur tu mani pašu liksi,
Kur tiks manas grabažiņas.

Atļauj viņam vēl ilgāki šai zemē dzīvot, lai viņš redz savus bērnus lielus, stiprus uzaugot. (Jāskaita 3 reizes un jāsaka āmen.)

Pret auss džinkstēšanu:

Spindele sit ausīs,
Mani sauc veļās;
Ej pati veļās,
Man baras kājiņas:
Labā kreisā, kreisā labā.

(Jāskaita 3 reizes.)"

Jūdažos bērni pierakstījuši šādu ticējumu:

"Kad bērnieki aizbraukuši uz kapsētu, tad uz galdiem mājās visu laiku jātur ēdieni – tur mieloties veļi."

* * *

"Nedrīkstot mirušo glabāt pēc saules rieta, tad Veļu māte jau aizslēgusi kapu atslēdziņu, un mirušajam visu nakti jāstāv pie kapu vārtiem."

Daiļa ziedu kapu sēta,
Dzelteniem ziediņiem;
Kā tā daiļi neziedēs,
Pilna dārgu dvēselišu.

Kad lietus laikā uzspīdēja saule, tad sacīja, ka veļi svin kāzas:

Lietiņš lija saulītē,
Velēnieši kāzas dzēra;
Mans bāliņš jauns nomira,
Veļās ņēma ligaviņu.

Ilgas Skutānes atmiņas par bērēm: "Atceros sava krusttēva Viļa bēres trīsdesmito gadu beigās. Viņš bija sabiedrībā ļoti iecienīts, liels dziedātājs, mīlēja būt cilvēkos.

Siguldā bija zārku meistars Paukšēns Gaismas ielā, pie viņa pasūtīja zārku. Mans tēvs bija galdnieks, kādreiz, galējās nepieciešamības gadījumā, arī viņš kādu zārku uztaisīja.

Krusttēvu mājās iezārkoja, bija rudens, zārks stāvēja mājas verandā. No mājas toreiz nekāda izvadīšana ar runām nenotika. Parasti sarunāja zirdzinieku, kas zārku veda uz kapsētu, bet krusttēvu draugi paši nesa no Lakstīgalas ielas uz kapiem, neļāva vecaimātei ņemt vedēju. Pūtēju orķestris paši bija pieteikušies spēlēt. Arī pa ceļam uz kapsētu spēlēja. Ja veda ar zirgu, arī spēlēja. Kad liķi veda garām, gan braucēji, gan gājēji apstājās, palaida zārku garām, virieši noņēma cepures. Ja zārku veda ar zirgu, pārējie bērnieki gāja kājām. Arī vēlāk, kad manu tēvu un māti izvadīja un zārku veda ar mašīnu, bērnieki gāja kājām.

Kapsētā bija mācītājs, kādreiz bija arī koris. Ceremonija bija tāda pati kā tagad. Tuvinieki un draugi uzmeta trīs smilšu sauļas. Zārku laida kapā iekšā ar dvieļiem, tie piederēja pie bēršķūņa (kapličas). Zārku toreiz neapklāja, tāda tradīcija – apsegt ar segu – radās vēlāk. Kapu raka piederīgie paši. Es izvadīju savu vecomāti, atceros, ka biju no radiem sarunājusi racējus. Pilsētā bija arī kapu sieva, kas kapos visu kārtoja.

Siguldā kādam bija arī speciāli liķrati, bet mūsējos ar tiem neveda. Pajūgu pārklāja ar segu, arī ragavas ziemā, uz segas lika zārku. Vēlāk radās tradīcija mirušo izvadīt no bēršķūņa, bet agrāk veda no mājas. Pēc izvadīšanas visi lūgtie viesi mājās sapulcējās uz bēru mielastu. Pie bēru galda vienmēr paredzēta simboliska vieta arī mirušajam, ap to sēdās tuvākie, arī mācītāju aicināja uz bēru mielastu. Bēru viesi parasti paši arī kaut ko nesa līdz – kādu torti vai kliņģeri, sievietes pudeles nenesa, to darija tikai virieši."

Palicējiem paliek aizgājēju stāsti, darbi, atmiņas par viņiem. Dzimst atkal jauni cilvēkbērni, un krājas jaunas novada dvēseles bagātības.

✓ Kāda bija tradicionālā pašdarinātā velte, ko senatnē lietoja visos ģimenes godos?

10. SIGULDAS NOVADA TAUTAS TĒRPS

Siguldas novada tautas tērps valkāts līdz 19. gs. vidum. Tas pieder Rietumvidzemes tautas tērpu tipam, un to ietekmējis arī Rīgas tuvums. Siguldietes darinājušas svītrotus brunčus ar ieaustām rīdzēm – pelēcīgos, zilganos vai sārtos toņos ieturētus. Turaidietes audušas košas svītras melnā pamatā. Valkāts balts linu krekls ar nelielu balto izšuvumu. Ja nēsāta jaka, krekla vietā vilkts uzkreklīšs, ko grezno sakrokota mežģinīte vai neliels volāniņš. Aizmugurē ņieburu vai jaku rotā sarkanas "austiņas" vai pretieloce. Jaunavas galvā sējušas zīda lakatu vai t.s. sienamo vainadziņu – šauru, melnu vai tumši zilu samta lenti, izrotātu ar nelielu pērlišu izšuvumu. Lenti aizmugurē sasēja ar melnām zīda lentītēm. Dažreiz ap galvu apsieta sarkana vai citas krāsas zīda lente. Pāri Gaujai, Turaidā, meitas valkājušas arī somugru tautām tipiskās matauklas, kam ar krāsainām vilnas dzijām izšuva ziedu ornamentu.

Marija. Jānis. H. Brigenes akvareļi

Precētas sievas nēsāja baltas aubes, kam tilla mežģīnes bija rotātas ar baltu izšuvumu. Kājās vilka melnas ādas kurpes un baltas zeķes mežģinādījumā, ikdienā valkāja pastalas. Svētku reizēs varēja aizsiet baltu, no pirktas, greznākas drānas darinātu priekšautu. Muzejā saglabājusies arī Siguldas josta, kas pieder pie tā saukto ziedaino Vidzemes jostu tipa. Ikdienas tērps bija daudz vienkāršāks, mazāk krāsains. Linu krekli bija maz rotāti vai vispār bez rotājuma, brunči – tumši, vienkāršaini vai tumšākām un gaišākām svītrām. Vasarā valkāja linu brunčus, svītrotus linu pakulu priekšautus, galvā sēja linu vai kokvilnas lakatiņus.

Ziemā sievietes vilkušas pašaustas vilnas jakas un pusemetēļus, kuriem pāri sedza lielos lakatus. Tika adītas pusgarās un garās vilnas zeķes. Valkātas arī siltas cepures no jērādiņas, apšūtas ar audumu, un aitādas kažoki, rokās – pašu adīti, grezni cimdi. Cimdi bija iemiļota velte visos dzīves gadījumos – kristībās, derībās, kāzās, bēres, Lieldienās, Ziemassvētkos.

Siguldas jaunava

Sienamā vainaga izšuvums

Sienamais vainags

Aube

Jaunieši Rietumvidzemes tēpos

Saglabājušies Helēnas Brigenes akvareļi (19. gs.), kuros redzami Lēdurgas jaunieši un viņu apģērbs. Arī J. K. Broces zīmējumā, kurā attēlota Rīgas apkārtnes zemniece 18. gs., sievietes apģērbā redzamas visas novadam raksturīgās iezīmes.

Vīriešu apģērbs sastāvēja no krekla, garajām vai pusgarajām biksēm, garā vai pusgarā mēteļa un žaketes, ko dēvēja par svārkiem. Valkāja arī

greznāka auduma vestes, ap kaklu sēja krāsainu lakatiņu. Kājās āva pašaditas zeķes un pastalas, bagātākie vilka ādas kurpes vai zābakus. Galvā lika cepuri. Ap garajiem svārkiem sēja garensvītrotu, austu jostu, aiz kuras svētku reizēs aizbāza greznu cimdu pāri. Ziemā mugurā vilka aitādas kažokus un cepures, pašaditus dūraiņus.

Arī vīriešu ikdienas apģērbs bija daudz vienkāršāks un mazāk krāsains nekā svētku apģērbs.

Tautas apģērbs bija gatavots no pašu audzētiem un apstrādātiem dabiskiem materiāliem – liniem, vilnas, ādas. Grezumam iepirka zīdu, samtu, pērlītes, sudraba saktas.

Uzkrekliņa apkakle

Aubes fragments

Siguldas josta

Līgatnes zeķes

Turaidas zeķes

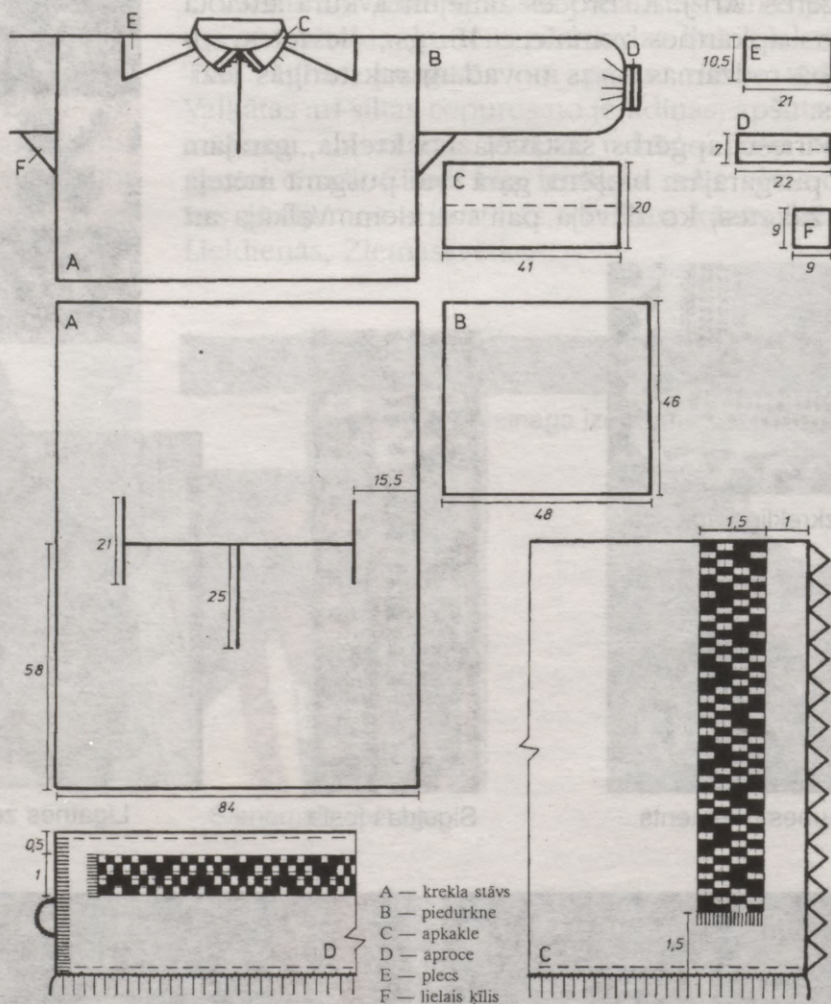
Brīnišķīgs, etnogrāfiski perfekts filatēlijas komplekts "Lieldienas" (pastmarka, pastmarkas bloks, pirmās dienas lapa, 2 aploksnes un pastkarte par Rietumvidzemes tautas tērpiem). Izdots 1993. gadā. Autore – Arta Ozola-Jaunarāja

✓ Vai attēlā vari atrast Siguldas tērpu?

✓ Pabeidz Inciema matauklas krāsojumu!

Olu ripināša

Siguldas sievietes tautiskā krekla piegrieztne

11. FOLKLORISTS KRIŠJĀNIS BARONS UN SIGULDA

(Arī citi folkloras vākumi un notikumi.)

Dižā folkloras krājēja Krišjāņa Barona ve-dekla **Līna Barona** stāstījusi: "Pēdējo vasaru, 1922. gadā, nodzīvojām Turai-dā, jaukā vietā uz Gaujas krasta. Vidzemes Šveicē tēvs savos studenta gados, kājām ceļodams, bija iegrie-zies un dažas dienas uzkavējies; ceļojuma aprakstu viņš sniedz savās atmiņās, tas bija vairāk nekā pusgadu simteni atpakaļ. Tēvs bija liels dabas mīlotājs: šē viņam apkārtne papildnam snie-dza dabas jaukumus. Ik rītu viņa pirmais gājiens bija uz Gūt-maņa alu. Tur viņš nodzērās skaidra avota ūdens un, ar to bal-tu kannu piepildījis, soļoja atpakaļ uz mājām. Pēc brokastīm, ja laiks bija saulains, tēvs izgāja staigāt un pazuda uz vairākām stundām. Viņa nešķiramā pavadone – kadiķa bozīte vienā un saliekams krēslīņš otrā rokā – tā viņš izstaigāja un izkāpelēja kalnu kalnus. Viņš bieži negāja pa ceļu, bet izvēlējās stāvus, iemitus taciņus, kuri veda uz augšu.

Reiz kāds jauns cilvēks kāpis Turaidas kalnā pa stāvo taku un, ticis augšā, piekusis atsēdies, lai atpūstos.

Te viņš ieraudzījis, ka pa to pašu taku kāpj balts vecītis: tas kāpis un kāpis, līdz uzkāpis augšā, nedomājis atsēsties, bet, aiziedams sēdētā-jam garām, piegājis pie kalna malas, no kurienes atveras jauks skats uz Gaujas leju, brīdi no-skatījies un lēnā garā soļojis tālāk. Vecītis nemaz nelicies nokusis. Sēdētājs tad tikai apķēries, ka tas ir Barontēvs, un nopriecājies par viņa izturību tik lielā vecumā. Tā stāstījis pats jauneklis.

Tuvu pie mājām uz stāvā Gaujas krasta aug vecs, kupls ozols. No kokiem tēvam visvairāk pati-ka ozols kā spēka un vīrišķības simbols. Zem šī ozola viņu atradām bieži sēžam vai stāvam. Karstās vasaras dienās tēvs ģērbās baltās drēbēs. Kad viņš balts, baltās drēbēs, bozīti rokā nepakustēdamies stāvēja varenā ozola paēnī, viņš līdzinājās senam krīvam – kā balts dieviņš.

Pēc maltītes un atpūtas viņš sameklēja savus darbarīkus un devās uz malkas cirsni. Tur viņš zāģēja un skaldīja, šķīroja pagales pēc lieluma un vajadzības un sakārtoja glītās, kārtīgās rindās. Malku nedrīkstēja kaut kādi paņemt, kā

gadījās, bet bija jāņem kārtīgi no rindas.

Staigādams tēvs mežā bija uzgājis viņam mīļos kadiķus un sāka tos atkal nest mājās. Dienām ilgi viņš darbojās, ēvelēdams kādu kluci, no kura nevarējām izprast, kur tāds varētu noderēt. Jautāts tēvs savu nodomu neizpau-da, gan jau redzēsot. Kādā jaukā dienā patiesi redzējām. Klucis bija pamats drēbju turamam; virs tā pacēlās žuburains, augsts, balti nodrāzts kadiķa stum-burs. Zari tam bija riņķī apkārt drēbju uzkāšanai, un augšā atlikās, kur cepures novietot. Atkal ieradās kāds pusducis spieķu ar visādiem rokturiem, un divieļu pakaramie tika piestiprināti, kur tik pēc tiem izrādījās vajadzība. Tēva istabā atradās silts mūrītis ar iedobumiem, tur novietoja kal-tēšanai visādu sagatavotu kadiķu materiālu, un atkal istabā bija jūtama zināmā patīkamā smarža, kura atgādināja tēva darbistabu klusajā Burtnieku mājā. Lietainās dienās sagatavojām materiālu izlases IV daļai. Tēvs izlases I daļā taisīja atzīmes un pārlabojumus, viņš nodomāja turpmāk šai daļā aiz apceres par dzies-mām un dziedāšanu ievietot latviešu tau-tasdziesmu metriku.

Iestājās rudens. Mūsu jaunatne aizbrauca uz Rīgu katrs savā darbā, mēs divi palikām. Garos rudens vakaros, kad jau laikus iestājās tumsa, sēdējām kopā lasīdami vai sarunādamies.

Dažas dienas septembra beigās bija vēl ļoti jaukas, siltas un saulainas. Gaujas krasti bija raibot izraiboti; tur mainījās ozolu tumšais zaļums ar bērzu zeltījumu, kļavu sārtās galotnes izskatījās kā pa starpām izkaisīti ziedi. Rudens rotā Gaujas leja un krasti saules apgaismojumā

Vecie ozoli pie Gaujas. 20. gs. sākums

Krišjānis Barons ar tuviniekiem
un draugiem Gūtmaņalā 1922. gada Jāņos

bija ārkārtīgi skaisti; pār visu dabu bija izliets dziļš rudens miers. Tēvs stundām ilgi staigāja un baudīja šo rudens skaistumu."

No šīs pēdējās Krišjāņa Barona vasaras *Dainu* mājās palicis arī tautas nostāsts. Kāda māte ar savu mazo meitiņu pastaigājusies Gaujas lejā, un bērns ieraudzījis nākam balti ģērbto *Dainu* tēvu ar balto bārdu. Rādidams ar rociņu, bērns saucis: "Skaties, mammiņ, redz kur Dieviņš nāk!" – tik ļoti Krišjānis Barons atgādinājis latviešu pasaku balto Dieviņu.

Pavisam citādas ir Krišjāņa Barona paša atmiņas, kas stāsta par studenta ceļojuma piedzīvojumiem: "*Mans ceļš tagad gāja caur Jaunpili uz Siguldi. Tur apmetos uz veselu nedēļu, apstaigādams krāšņo Gaujas ieleju un abus viņas krastus starp Siguldi, Krimuldi un Turaidi. Pienāca svētdiena. Ieradās daudz publikas. Redzamas bij daždažādas interesantas ainas. Es agri jau biju kājās. Apvilku patlaban izmazgātas, baltas, no tēvabrāļa mantotas bikses un gāju Rīgu redzēt, jo man teica, ka no Siguldes puses pār lēzeno līdzenumu varot Rīgas torņus saredzēt. Lai jo plašāki Rīgu pārskatītu, uzkāpu vēl kādā augstā kokā. Man par spīti, bula gaisis pārklāja tuvējo līdzenumu, un, nenieka neredzējis, kāpu atkal zemē. Kokam labi paaugstu no zemes vairs zaru nebij. Uz pēdējā zara stumburīša kāju licis, lēcu zemē. Bet viltīgais stumburis aizķēra bikšu kāju un pāršķēla visu stilbu līdz augšai.*

Tādā bēdīgā veidā, tikai slapstīdamies un izvairīdamies no visapkārt klejojošas publikas, pārkluvu mājās, krogū, kur man bija vēl otrās – veselas biksas.

Bij laiks no šī jaukā zemes stūrīša šķirties, te atcerējos, ka man Turaidas tuvumā esošā Eikažu muižiņā vēstule nododama. Eikažus par jauku mitekli bija sev ierīkojusi vecā Biriņu muižas cienīgmāte fon Pistolkors, dzimusi grāfiene Mellina. Biriņu muižā dzīvoja viņas vienīgais dēls un mantinieks ar savu ģimeni. Viņš laikam naudas dēļ bija apprecējis Stiglica audzumeitu, kas vecajai kundzei, kā rādījās, nebij gluži pa prātam. Vecās kundzes vienīgā meita bija aizprecēta uz Vidzemes igauņu daļu Tērbatas tuvumā un dzīvoja pastāvīgi šē pilsētā. Te es arī iepazinot ar abām kundzēm, māti un meitu.... Savu ceļojumu uzsākot, teicu, ka, bez šaubām, apmeklēšu arī Vidzemes Šveici – Siguldi, Krimuldi un Gaujas ieleju. "Tad jau," teica jaunā Pistolkora kundze, "varēsiet iegriezties Eikažos un aiznest manai mātei vēstuli, lai tā drīz gaida mani aizbraucot."

Bija man ceļā jau pagājušas nedēļas četras, un, kad nu vēstuli aiznesu, atradu priekšā meitu jau pie mātes.

Otrā dienā šķīros no viesmīlīgajām kundzēm. Krimuldas krogū ņēmu savu tur uzglabāto ceļa saini uz muguras un sāku vienmuļīgo, garlaicīgo šoseju staigāt. Ilgojos pēc kāda ceļa biedra."

Bezgala dažādu ieraugām mūsu tautasdziesmu vācēju laikabiedru un radnieku atmiņās. **Mazmeita Bīruta** stāstījusi: "*Vectēvs pret mums bija ļoti labs. Viņš mūs nekad nebāra. Viņš tikai, drusku rādītāja pirkstu paceldams, teica: "To tu man tur neaiztīc!" Un mums pietika. Mēs tur bijām labi un paklausīgi bērni, lai gan mājās tādi nebijām."*

Mazdēls **Paulis Barons** atceras: "*Krišjānis Barons nebija oficiālo runu turētājs. Tādas es nekad netiku dzirdējis. Bet neoficiāli, sēžot pie galda, labprāt veda sarunas. Vienmēr paklusā balsi, īsos skaidros teikumus, bez balsis pacelšanas. Pa visu kopdzīves laiku nekad neesmu dzirdējis, ka viņš būtu pacēlis balsi vai lietojis skarbu vārdu. Vienmēr uzvedās korekti, bija laipns, ar zināmu humora izjūtu, cienīja arī smalkjūtīgas asprātības un anekdotes."*

Augusta Saulieša atmiņās uzzinām par Krišjāņa Barona iecienītajiem ziediem: "*Pa ceļam iegriezāmies puķu veikalā un tad ar vairākiem pušķiem baltu rožu devāmies pāri Daugavai sveicināt ar rasainiem ziediem mīļās bārenītes – tautasdziesmas balto auklētāju.. Atvadīdamies viņš ar smaidu teica meitenēm, ka viņas atnesušas tam viņa vismīlākās puķes! Baltas rozes viņam jau no senām dienām patīkot labāk par visām puķēm."*

1985. gadā, svinot izcilā folklorista Krišjāņa Barona 150. dzimšanas dienu, trīs nozīmīgas pie-

miņas vietas tika ierīkotas arī Siguldas novadā. 8. jūlijā Turaidas muzejā atklāja Dainu kalnu – senajā Jelgavkalnā un tā tuvumā, speciāli izkoptā dabas ainavā, bija izvietotas tēlnieka Induļa Rankas skulptūras par latviešu tautasdziesmu

Veļu akmens

tēmām. 19. oktobrī atklāja piemiņas plāksni pie *Dainu* mājām un T. Zaļkalna veidoto Krišjāņa Barona skulptūru pie Līvkalna un Kr. Barona ielas krustojuma Siguldā.

Pats pirmais Dainu kalnā – jau iepriekšējā gada veļu laikā – ieradās **Veļu akmens**. To ar veļu dziesmām iedziedāja folkloras kopas "Skandinieki" dziedātāji. Simboliski senču dvēseles, dziesmu glabātājas, cauri drūmajiem verdzības gadsimtiem atgriezās pie mums – līdz ar rēnajām rudens miglām. Zem Veļu akmens tika nolikts ziedojums – Piebalgas tautasdziesmu teicējas Kļaviņu mātes adītie cimdi. Tā bija latvju māmuļa, kurai pēdējais karš, kas pārstaigājis mūsu zemi, atņēmis visdārgāko – visus viņas dēlus.

Visliriskākā Dainu kalna skulptūra ar īpaši gaišu auru ir **Bitenieka līgaviņa** pie lielās liepas, kas sargā Krišjāņa Barona mūža darba – Dainu skapja – simbolu – bišu šūnas ar medus lāsēm. Tas simbolizē latviešu tautas milzīgo kopdarbu – tautasdziesmu krājumu, kurā

Bitenieka līgaviņa

no katras mūsu ģimenes kāda dziesmu bite atlidojusi ar savu pienesumu. Un vidzemniekiem ir ar ko lepoties – līdz 1912. gadam visvairāk dziesmu Krišjānim Baronam bija iesūtītas no Vidzemes (uz 1000 cilvēkiem – 210 dziesmas). No Rīgas apriņķa iesūtītas 34 064 dziesmas, no Cēsu apriņķa – 42 490. Pazīstams tautasdziesmu vācējs bija **Henrijs Visendorfs**, kas no Siguldas un Nurmižiem iesūtījis

52 dziesmas, bet kopumā viņa devums ir lielāks, jo H. Visendorfs vākšanu arī organizējis, pieņemot citu vākumus. 94 tautasdziesmas Nurmižu apkārtnē pierakstījis **P. Turausks**, 139 – **N. Kalniņš**. Folkloras krātuves fondos Rīgā glabājas arī īsti zelta graudi – **Eduarda Jaunzema** pierakstītās (no Siguldas teicējas **Lienes Jaunzemes**; 1885. gadā viņa bijusi 42 gadus veca) 113 tautasdziesmas – galvenokārt par puīšu un meitu attiecībām, pūra locīšanu, precībām un kāzām, nedaudz Jāņu dziesmu. Lasot zilajā skolas burtnīcā pārrakstītās tautasdziesmas, acu priekšā tēlojas arī teicēja – drastiska, mutīga sieva. Lūk, dažas dziesmas no Lienes Jaunzemes bagātā dziesmu pūra:

*Traka, traka tā meitiņa,
Kas puisīša vārdu klausā,
Puisīšam viena galva,
Trīsdeviņi padomiņi.*

*Vārna bērzu nosēdēja,
Tautiets savu kumeliņu;
Vārna gaida siltu laiku,
Tautiets mani uzaugot.*

*Ganīdama nolūkoju,
Ko dar' puīši ecēdami:
Kurš puisītis zirgu kūla,
Tas kuļ savu līgaviņu.*

*Māci mani, māmuliņa,
Visādā darbiņā;
Sveša māte mācīdama,
Ciemā nesa valodiņas.*

*Vells par puiku daudz bēdāja,
Es par puiku nebēdāju:
Es pār puikas galvu lēcu
Kā pār sila čakārnīti.*

*Salst man kājas, salst man rokas,
Sēžot tautu kamanās;
Kājas salst kurpītēs,
Rokas zelta gredzenos.*

*Nevar vairs, nevar vairs
Bagātības pārvaldīt;
Jāvelk kažoks mugurā,
Kamēr kreklu izmazgā.*

*Pērn es pinu rožu kroni,
Šogad balta amoliņa;
Citu gadu vairs nepīšu,
Tad aubīti šūdināšu.*

*Nav vairs ogu, nav vairs riekstu
Mana ceļa maliņā:
Ko nesišu, sērst iedama,
Mazajam bāliņam?*

*Sērstu gāju bāliņos,
Kamēr dzīva māmuliņa,
Kad nomira māmuliņa,
Aizkrīt egļu celiņā.*

Vēl no tuvākajā apkārtņē ievāktajām dziesmām jāpiemin **Āronu Matīsa** devums. Viņš savācis 333 tautasdziesmas no Mālpils un Jērkules.

Katrai Induļa Rankas skulptūrai ir sava aura, sava leģenda, notikumi, kas ar to saistās. Plašas pļavas malā ir sārtā, dzirkstīgā skulptūra "**Trīs jaunas māsas**". Pats tēlnieks sacījis, ka katrai meitenei acīs ir prieka dzirkstelītes, ko vēlāk izdzēš dzīves rūpes. Blakus šai skulptūrai allaž dejo, iet rotaļās, jo laukums ir saules apmirdzēts, gaišs.

Pēc Dainu kalna atklāšanas vairākas vasaras katru svētdienu tajā notika folkloras kopu koncerti. Muzejrezervāta folkloras speciālistes Ainas Salmanes aicināti, brauca vidzemnieki, kurzem-

Karlīne Tanne

nieki, latgalieši un zemgalieši. Sevišķi saviļņojošs bija folkloras festivāls "Baltica-88", kad Dainu kalnā atkal bija Latvijas, Igaunijas un Lietuvas karogi. Turaidas baznīcā bija atklāta izstāde, kas veltīta tautasdziesmu teicējiem, vācējiem un tālāknēsējiem.

Tautas melodiju pierakstu no mūsu novada un tuvākās apkārtnes nav pārāk daudz. Arī par teicējiem ir samērā skopas ziņas. Vairākas melodijas no 1880. gadā dzimušās **Lības Henzeles** 1950. gadā pierakstījis **Jēkabs Vītoliņš**, arī sēro ganu melodiju. Siguldā Jēkabs Vītoliņš pierakstījis arī 1873. gadā Cēsu *Lenčos* dzimušās **Karlīnes Tannes** dziedātās dziesmas.

Dziesmu krājumos parādās arī teicēja **Marija Jēkabsone** (dz. 1873), no kuras melodijas pierakstījusi **Ā. Āboliņa**.

Ekspedīcijas dienasgrāmatā **A. Jansons** raksta: "1950. gada jūnijā Henzelmate ceļmalā ganījusi govī. Kāds garāmgājējs viņu uzrunājis: "*Ganu meit, ko nu tu sēdi? Kāpēc nedziedi?*" Henzelmate

Henzelmate Siguldā

tad dziedājusi dziesmu:

*Ganu meita ganīdama
Iemīzuse lāmiņā.
Trīs gadiņi tā lāmiņa
Zelta miglu nomigloja;
Kurš puisītis garām gāja,
Tas pacēla cepurīti."*

Izrādās, ka teicējas saknes meklējamas Kurzemē.

Tomēr, ja paskatāmies mazliet tālāk, Līgatnē un Ķempjos, ko senāk ar Siguldu vienoja kopīga baznīca un draudze (turklāt Ķempju muiža senāk bijusi Siguldas muižas lopu muiža), tad saprotams, ka novada robežas nevar tik strikti nodalīt. Ierīķos dzimis un strādājis par skolotāju viens no ievērojamākajiem Vidzemes folkloras materiālu vācējiem **Voldemārs Stelbergs** (1891 – 1940). Latviešu folkloras krātuvē glabājas V. Stelberga 1300 savāktās tautasdziesmu un deju melodijas. Motīvs "Spīguļo, saulīt!" tika izmantots kā svētku devīze starptautiskajā folkloras festivālā "Baltica-88". Bagātu dziesmu pūru V. Stelbergs pierakstījis arī Līgatnē un Ķempjos. Viņa atdusas vieta ir Ķempju kapsētā.

V. Stelberga un citu folkloristu vākumu novadā popularizē folkloras kopa "Senleja" un bērnu folkloras kopas "Ligate" un "Senlejiņa", folkloras pulciņi novada skolās, labprāt gadskārtu ieražas un melodijas izmanto bērnodārzu

LĪGO BITE, LĪGO SAULE

Karlīne Tanne Siguldā, dzim. 1873 Cēsu Lenčos; pier. Jēk. Vītoliņš 1950. FS 1790, 107.

1. Lī-go bi-te, lī-go sau-le Balt-ā-bo-la pļā-vi-ņā;
2. Bi-te, zie-dus mek-lē-da-ma, Sau-le, sie-nu kal-tē-dām;

1. Lī-go bi-te, lī-go sau-le Balt-ā-bo-la pļā-vi-ņā:
2. Bi-te, zie-dus mek-lē-da-ma, Sau-le, sie-nu kal-tē-dam'.

Piemiņas akmens
Voldemāram Stelbergam
pie leriķu skolas

šūpuļa līdz kapam, līdz dzīvojot prieku un sāpes, ko sniedz cilvēka mūžs.

1992. gadā Turaidas muižas ābeļdārzā parādījās skulptūra "Neguli, saulīte, ābeļu dārzā", kas piesaista bērņus. Viņiem tā vien gribas palūkoties caur saules riteni – dievišķo aci, kas vēro dabas pārvērtības un krāsas Turaidas baznīckalnā. Arī mūsu senči sekoja dabas ritmiem, mēness griežiem un zvaigžņu ceļiem.

20. gs. 20. gados turpinājās aktīva folkloras vākšana, kurā iesaistījās arī Siguldas pirmās pakāpes pamatskolas skolēni. Valija Penezis un A. Penezis pierakstījuši veselu mīklu vācelīti. Vācēju vidū ir arī Jānis Birģelis.

Launais gars.

*Kādreiz kāds melns kungs glēti
gerbies gar Gaujas kreiso krastu vārdus
murmīnādams. Viens saimnieks norunā
jis ar mājnīkiem, ka viņš iesot un
noslausīsies ko viņš tur murminā. Labi.
Nīlgājis un noslēpis kādā krūmā. Melnais
kungs staigājis šūp un turp murminādam
sādus vārdus: „Tas laiks ir, tas cilvēks nav,
tas laiks ir, tas cilvēks nav!” To urreiz
Gaujas otrā krastā parādas cilvēks, un
mitas vilnos. Melnais kungs arī urreiz
paxūd. Tas uot bijis launais gars.*

Jānis Birģelis

Siguldas pag. I par. pamatsk.

Savrup pie Māras avotiem papardēs ir **Jāņu akmens** ar uguns jeb laimes krustu, vasaras saulgriežu teiksmaino zīmi. Viena no senākajām pierakstītajām latviešu tautas melodijām ir A. Hupela 1777. gadā Vidzemē pierakstītā līgotne, kuru klausoties sirdī ielīst vārdos neizsakāmas sajūtas – godbijība un svētuma klātbūtne.

1929. gadā Folkloras krātuve saņēmusi vākumu no Siguldā, Rīgas apriņķa vidusskolā, strādājošā Alfrēda Mucenieka. No Allažu *Vecmūkiņu* mājās dzīvojošās mātes **Līzes Mucenieks**, kura tobrīd bijusi 68 gadus veca, pierakstītas 46 līgodziesmas. No tēva **Dāvja Mucenieka** savukārt ticējumi, mīklas, dažādi skaitāmpanti un joku stāsti.

Lūk, dažas rindas no Līzes Mucenieks dziesmu pūra:

*Mūs Jāniša pagalmā
Trīs dažādi avotiņi;
Vienā dzēra raibas govīs,
Otrā bērī kumeliņi,
Tai trešā avotā
Māsiņ vainag' izmazģāja.*

*Es uzliku Jānišam
Zaļozola vainadziņu;
Dievs dod mūsu Jānišam
Labas bites ozolā.*

*Sēd Jānīti, krēsliņā,
Zaļozola lapiņās;
Zaļozola lapiņās,
Āboliņa ziediņos.*

*Jāņu mātes zīžu brunči,
Lādītē(i) salocīti;
Tos uzvilka Jāņu nakti,
Jāņu bērņus mielodama.*

*Dodiet sieru, biezu pienu,
Šķīstu putru nedodiet;
Tā klaudzēja vēderā,
Jāņu nakti staigājot.*

*Līgojati, līgojati,
Nav vairs tāļu Jāņu diena;
Šodieniņa, rītdieniņa,
Parīť pašā Jāņu diena.*

*Lai aug oši, ozoliņi
Apkārt jūsu laidariņū;
Lai neredz skauģu acīs,
Cik govišu laidarā.*

*Dievs dod mūsu Jāņu tēvam
Sirmu mūžu nodzīvot;
Naudas lādi pagaldē
Ar kājiņu pabīdīti.*

Andrejs Jansons Siguldā pierakstījis līgotnes no skolotājas **Olgas Veģes** (dz. Bērīņa, 1904), kuras senči nāk no Skujenes un Nēķena.

Olga Bērīņa
iesvētību dienā

*Nāciet šurpu, nāciet šurpu,
Viņas puses līgotāji;
Ja jūs šurpu nenāksiet,
Mēs ar turpu neiesim.*

*Līgot vieni salīgoju
Šo garo vasariņu:
Salīgoju brāļam sievu,
Sev diženu arājiņu.*

*Pūt, Jānīti, vara tauri,
Lai sanāca līgotāji,
Lai sanāca līgotāji
No maliņu maliņām.*

*Jānīt's stāv kalniņā(i),
Zāļu nasta mugurā(i);
Nāc, Jānīti, lejiņā,
Dod manām(i) telītēm.*

Skolotāja Olga Veģe no savas vecmāmiņas atcerējusies arī nostāstus, mīklas, "putnu valodas". Kāda tad bija šī siguldiete, kuras pēcteči joprojām dzīvo mūsu pilsētā?

Zem savas iesvētību fotogrāfijas Olga 1923. gadā ierakstījusi: *"Kaut mēs būtu kaut kas, kaut mēs taptu par kaut ko, lai garīgais tukšums un nabadzība nebūtu jāapslēpj raibās maskās."*

Viņas bērnība aizritējusi Vecpiebalgā, četru bērnu ģimenē. No 5 gadu vecuma jau sākušās ganu gaitas. Gan māte Emīlija, gan tēvs Pēteris vēlējās, lai bērni skolojas. Abi bijuši dziesmu zinātāji. Brālis Kārlis spēlēja vijoli.

Albumā ir arī mātes veltījums meitai, kad viņa 1926. gadā jau strādāja par skolotāju Siguldā: *"Mana meita! Lai tava dvēsele ir kā kalnu upe, kas dara jaunu un auglīgu visu, ko tā apskalo ar saviem ūdeņiem. Mamma."*

1928. gadā Olga apprecējās ar savu skolotāju Pēteri Veģi (atraitni) no Neijas ģimnāzijas Cēsīs. Viņam bija 2 pieauguši bērni un 2 dēli pusaudži – Pēteris un Debestiņš, kuru audzināšanā bija jāpiedalās arī Olgai. Bieži pie Gijiņas (kā ģimenē viņu dēvēja) uz Siguldu brauca arī mirušās māsas trīs mazās meitiņas. Olgai bija 2 dēli – Ģirts un Uldis, kopīgi ar vīru tika celta māja Siguldā, bieži pie meitas viesojās māte, kas auklēja mazdēlus.

Vīrs strādāja par Rīgas apriņķa pamatskolu inspektoru. Vasarās Siguldā tika rīkoti dažādi skolotāju kursi. Pēteris Veģis ir apbalvots ar Triju Zvaigžņu ordeņa IV šķiru. Dēls Ģirts izstudēja par ārstu. Taču arī šo ģimeni skāra slimības, tuvnieku zaudējumi. Karš to izklidinājis Zviedrijā, Amerikā, Kanādā. Tomēr gaišums, kas staro

Olga Veģe ar māti un dēliem. 1936. gads

no Olgas acīm un ko viņa dāvājusi daudzām siguldiešu paaudzēm, paliek.

Pie Jāņu nakts uguns der parunāt arī par novada vainagu darināšanas un pušķošanas tradīcijām. Bija bērza meijas, vitnes no ozollapām, bija vainagi – gan no baltā āboliņa, kāds jāpin, ja grib, lai govīm daudz piena, gan no margrietīņām, kas bija un ir viens no visiemīļotākajiem meiteņu vainagiem, gan – "visu puķu" vainadzīņš, kādu pina, lasot visus ziedus, kas auga pļavā.

No 70 gadus vecās siguldietes **Alvīnes Gerstes** 1950. gadā pierakstītajā tautasdziesmā slavēts vainags "no deviņi zemenāji":

*Es nopinu vainadzīņu
No deviņi zemenāji;
Kad uzliku galviņā,
Atspīd visa Rīgas pile;
Vaicā kungi, vaicā ļaudis,
Kur augusi tā meitiņa?*

Kur nu vēl visas dārza puķes, baltie, smaržīgie jasmīnziedi...

Jānim visbiežāk darināts tīru ozolu vainags, bet minēts arī vainaga "cekuls" no kāda košāka ziedu pušķa, tādu vidzemnieces iemīlojušas arī pašas sev. Meitas bija vainagu pinējas – arī puišiem, kuri nebija Jāņi, tika ozollapu vainags, ko darinājušas mīļas rokas. Pēc tradīcijas katrā pušķī un vainagā jābūt īstajai jāņuzālei – madarai.

Gads gadā Dainu kalns un Dziesmu dārza apkārtnē papildinājās ar Induļa Rankas skulptūrām. Vaira Viķe-Freiberga, tolaik vēl nebūdamā Valsts prezidente, piedalījās skulptūras "**Austras**

koks" atklāšanā, bet folkloras festivāla "Baltica - 2000" laikā, Avotu dienā, listot raženam lietum, kopā ar prezidenti tika atklāta skulptūra "**Šī saule, viņsaule**", kas simboliski it kā sasaucas ar pašu pirmo – Veļu akmeni. Pavisam ir 25 skulp-

Jāņu ielīgošana Turaidā. 1997. gads

tūras un kompozīcijas. Savrup pie Dziesmu dārza ugunsкура vietas un avotiņa sēž **Līvu likteņa skumjais putns**. Katru vasaru augusta pēdējā svētdienā Turaidā svin Līvu dienu, godinot tautu, kura devusi mūsu novadam daļu savas dvēseles, kas patvērusies melodijās, māju un upju vārdos, krāsās un smaržās.

Spīdolas akmenī iecirsts arī Krišjaņa Barona sejas atveids – tajā redzam Dainu tēvu jau tādu, kāds viņš bija mūža pēdējā vasarā *Dainu* mājās.

Turpat lejā, Dainu kalna pakājē, likumo Gauja, tur arī vecās pārceltuves vieta, uz kuras par pārcēlāju strādājis Jānis Kreifūzs, ārstniecības zāļu zinātnājs un Gaujas pazinējs. Ar prāmi Gaujai pāri cēlies vai arī, uz soliņa laiku īsinot, ermoņiku spēlējis aklais muzikants **Pēteris Oliņš**, dažreiz viņam piebiedrojies Dūmu Pēteris ar vijoli, piesēdis puika ar spieķu saišķi rokās.

Pēteris Oliņš nācis no Vainižiem, kur ugunsnelaimē zaudējis redzi 8 – 9 gadu vecumā. Pagasts maksājis 20 latus par nespējnieku, zēnu paņēmis mātesbrālis, kas strādājis uz Siguldas pārceltuves. Zēns iemācījies spēlēt, bet pašam savu ermoņiku neesot bijis. Naudu cilvēki saziēdojuši, tad viņš

Spīdolas akmens Dainu kalnā

nopircis no slavenā ermoņiku meistara Ieviņa divpadsmitbal-sīgu ermoņiku. Aklo muzikantu var redzēt daudzās 20. gs. 30. ga-du fotogrāfijās, no viņa spēlēt iemācījies arī Kārlis Eduards Pētersons no Umurgas, kurš sacījis: "Pa-

priekšu iemācījos ermoņiku un tad tik grāmatu!" Viņš nesis Pēterim Oliņam, kurš pīpējis alumīnija kaļķīti, pašaudzētu tabaku, par ko saņēmis sudraba pieclatnieku un dāvanu.

"Metās jau krēsla, kad brašais vienkājis beidza

savus šķietami neizpušķotos stāstus. Pāri Gaujai lēni slid prāmis. Augstajos, koku apaugušos kras-tos pogā lakstīgalas un no avotainām tērcēm drūmi un lēni paceļas miglas pavedieni. No Pārgaujas šurp atlido vēl pēdējās polkas skaņas, jo krastā pie plostas spēlē vecais un neredzīgais Siguldas ermoņiku vīrs, kas visus plostas pār-braucējus sagaida ar maršu vai brašu polku. Tas bij Pēteris Oliņš no Vainižiem, simpātisks un godīgs vecuks. Ik vakarus no pārceltuves neredzīgais kāpa Turaidas kalnā pārļaut nakti. Pirms dažiem gadiem arī viņš bija uzkāpis Turaidā, tai vietā, no kurienes vairs lejā nekad nenāks."

(No publikācijas tālaika presē.)

Jāņa Kreifūza (dz. 1890) ticējumi un gudrības:

1. Kad kaijas lido pa upi (Gauju) augšā no jūras – gaidāma vētra.

2. Kāds vējš iepūš gada ceturkšņa trešās dienas vakarā, tāds lielāko daļu turas visu ceturkšni.

3. Kalmju saknes, izžāvētas, ar šņabi – labas vēderam.

4. Ja bērzs dzeltē no apakšas, tad gaidāms vēls rudens, bet agrs pavasaris, ja dzeltē no galotnes, tad agrs rudens.

5. Sila zāle laba, ja cilvēks saraustījies.

6. Kad ziemeļu vējš pūš, zivju nav; bet, kad launadzis (dienvidvakara vējš) pūš, tad tās labi ķeras.

7. Kokus, lai tie labi izžūtu, nocirstus vajag kādu laiku atstāt gulot ar visām lapām (skujām).

8. Par ciršanu zināmā, noteiktā mēnesī ļaudis, sevišķi jaunie, mēdzot teikt: "Necērt mēnesī, cērt kokā!" Šie jaunie ļaudis bez izņēmuma noraidot kā mānīcību visus senos tautas vērojumus un atzinumus. Bet tas neesot pareizi. Vēl tagad varot vērot, ka nelaikā cirsti lapu koki nežūst: malka čulā, tai metas piepes. Dažreiz, pie žoga pieslieta, tā sāk pat atvases dzīt.

9. Lapu koki, lai tie labi izžūtu, cērtami vecā, dilstošā mēnesī, bet skuju koki – jaunā, augošā.

Labā zāļu pazinēja bijusi arī teicēja **Lūciņmāte** (dzim. 1873), Siguldā un tās apkārtnē pazīstama labdare, un viņas meita **Marta** (dzim. 1911), kura arī bijusi pret jauno cilvēku teicienu: "Nestādi mēnesī, stādi zemē!" No Lūciņmātes pierakstītas šādas tautas gudribas:

1. Vībotne der nerviem, sevišķi krampjveidīgām nervu lēkmēm.

2. Vīgriežņu saknes – pret traka suņa kodumu, der arī nerviem vispār.

3. Vērmeles ziedi un lapas der apetītes radīšanai; arī pret karstumiem un kuņģa slimībām.

4. Kaltētas mellenes šņabi labas pret caureju.

5. Melisa tēja – pret atmiņas traucējumiem.

6. Pupas jāsēj svētdien vai pirmdien pilnā mēnesī, tad pākstes ir no zemes līdz augšai. Ja pupas sētas citā laikā, dienā un mēnesī, tām pākstis tikai galotnēs.

7. Gurķi jāsēj pilnā mēnesī, tad ir pilna raža.

8. Kartupeļus nedrīkst stādīt tukšā mēnesī: apakšā nebūs vairāk kā 2 – 3 bumbuļi.

Siguldiešu dzīve ritēja kā jau daždien mazpil-sētiņā. Īpašu vietu novada folklorā ieņem nostāsti par dažādiem dabas objektiem, apkārtnes lauku sētām, cilvēkiem. No pastnieka kundzes **Matildes Baumanes**, kura dzimusi 1868. gadā Krimuldas pagasta Engelhartā muižā, pierakstīts nostāsts "Velns žāvē naudu".

"Velns, pēc tautas ticējumiem, Krimuldas pagasta Lielajā kalnā žāvējis naudu. Kad darbinieki drīz vien pēc pusnakts gāja uz muižu kult un laiks bija gaišs, tad mēdza sacīt: "Nu atkal velns naudu žāvē."

Reiz kāds vīrs gājis kalnā naudu rakt. Uzracis

gan kasti, bet velns sēdējis virsū un pie naudas nav laidis. Prasījis, lai atnes divpadsmit cilvēku galvas. Vīrs solījis teļu galvas, suņu, kaķu un pēdīgi arī gaiļu galvas. Kamēr tā tielējušies, iedziedājies gailis, un kaste nogājusi dibenā, tikai noskanējusi balss: "Simtu gadu gulēju, vēl simtu jāguļ!"

Savukārt no **Annas Bauliņas** pierakstīts nostāsts par Siguldas pagasta Grotu mājām.

Velna Grots.

"Grots ir vecs mājas vārds Siguldā. Šis mājas vecais saimnieks bijis liels dzērājs. Pāri par verstes attālumu atrodas vecais Vēja krogs. Vecais tur vien dzīvojis. Dēlam tas nepaticis. Viņš pierunājis puīšus, lai viņi tēvu, kad tas nāks no kroga, ceļā labi sabaida. Varbūt tad viņš mitēties iet uz krogu.

Runāts, darīts. Puīši pārgērbjas pēc iespējas briesmīgākā izskatā un pie Jurdu rijas gaida. Pēdīgi saimniektēvs nāk arī. Puīši sāk šo visādi tramdīt. Viņš gan tos uzskatījis par velniem, tomēr nav daudz no viņiem baidījies, bet saucis: "Es esmu tas Grots! Un te ir tā Jurdu rija. Bet ko tie velni no manis grib?" Par šo notikumu drīz dabūjusi zināt visa apkārtnē, un Grotu iesākuši saukt par Velna Grotu.

Dēlam gan šī palama nepaticusi, bet viņa pēcnācēji labprāt šo vārdu pieņēmuši. Un tauta tagad arī citādi šo māju nemaz nesauc.

Savukārt no Siguldas vidusskolas skolotājas **Annas Ivenas** 1928. gadā pierakstīta teika par Kraukļu alu.

"Senākos laikos Siguldas muižā reiz bijis labs, ļaužu iemiļots vagaris. Viņš nedzinis darbiniekus, kā citi vagari darijuši, saticis ar ļaudīm cilvēcīgi un pat kungu priekšā viņus aizstāvējis. Par to kungi šo vagari nav varējuši ciest un slepeni nometuši viņu no kraujas aizā. Vagaris uzreiz pazudis, un ļaudis nav zinājuši, kur viņš palicis. Meklējuši ilgāku laiku. Ievērojuši kraukļu baru lidojot virs aizas. Kāpuši lejā un atraduši tur vagari. No tam šī aiza un arī ala, kas tur atrodas, dabūjusi Kraukļu vārdu."

Raganu katls.

"Pie Daudām (Daudas ir zemniekmājas agrākajā Siguldas pagastā) atrodas Raganu katls. Kādā Jāņu naktī raganas slaukušas saimnieka govīs. Pūsis agri no rīta jājis zirgus ganībās, ieraudzījis raganas un sācis tās ar apaušiem slānīt. Raganas bēgušas no kraujas lejā ar tādu sparū, ka izsītušas dziļu bedri. Tā radies nosaukums "Raganu katls"."

12. RAGANU KATLS SIGULDĀ

Siguldā, Daudas upes lejā pavisam netālu no *Daudu* mājām, atrodas dziļa, pusapaļa smilšakmens piltuve – grava, ko sauc par Raganu katlu. Viena puse ir it kā nošķelta un atveras uz upes ieleju.

Teikas stāsta, ka te senos laikos esot bijusi raganu sapulču vieta. Raganas no tuvas un tālas apkārtnes salidojušas uz slotām un mācījušas visādas zintis un pestējošanas. Kurš kaut reizi bijis lejā Raganu katlā, iemanto spēku un drosmi, un nekādas burvestības tam vairs nav bistamas!

Ko tikai senie vārdotāji un tautas ārstes nav zinājuši, un kādas tik briesmu lietas par viņiem nav rakstītas raganu prāvu materiālos 16. un 17. gadsimtā! 1647. gadā siguldietis Strupausis apsūdzējis otru siguldieti Maču Spriguli par to, ka tas viņam visus bērņus un lopus nobūris, jo Strupausis apmeties uz Spriguļu zemes, ko saimnieks un viņa tēvs, kas jau sadedzināts buršanas dēļ, viņam nav vēlējuši.

Lūk, kas senajos materiālos sacīts:

"Raganas aptriepj sevi, un tas viņām nekaitē, bet citi, kas tikai viņu drēbēm pieskaras, var beigti būt. Ar aptrieptām rokām viņas saindē pat

glāstot. Ar ziedi viņas var arī lidot. Parastais ceļš esot caur skursteni; pēc ieziešanās ieziežot arī slotas kātu, pārceļ pār to kreiso kāju. Sanāksmēs pulcējas visādi ļaudis, bet vairākumā ir sievietes, jo tās arī vairāk ar ārstēšanu, pareģošanu un raganu mākslu nodarbojas. Burvjus un raganas stingri soda, ja tās nav ieradušās uz nakts sapulcēm, ja tās bez atļaujas kādu dziedina, ja neatriebjas. Velns dod raganām iespēju mākoņus stumdīt, lietu, krusu uzsūtīt ar darībām un buramiem vārdiem. Velns necieš zvanus, ar tiem var novērst krusu, pērkonu, negaisu. Mūzika sanāksmēs ir stabules, īsti nūja, zirga galvas kauss ir cītaras vietā, bungo ar koku pa ozolu, velns trumetē caur nāsīm, visi trako... Ja upurē dzīvnieku, tam jābūt melnam."

1578. gadā itālis Alessandro Guanini, rakstot par latviešiem, uzsver, ka gandrīz visas šīs tautas sievietes esot sevišķas raganas un burves, kas maģiskām mākslām bez mēra padevušas.

Tomēr izrādās, ka visbiežāk buramvārdos piesaukta Laima, Māra, Dievs, saule, mēness, zvaigznes; izmantots svētīts ūdens, sāls, sveces, dažādi ārstniecības augi, masāža, ūdens procedūras. Tas, ko tagad dēvējam par dabas dziedniecību.

Siguldas mākslas skolas audzēknes
I. Skraba, S. Ruža, A. Ūdre zīmējušas raganas

Skolotāja Olga Veģe savukārt stāstījusi par Pēteralu:

"Kara laikos šai alā slēpies Pēteris ar sievu un zīdaiņi dēlu. Pietrūcis ko ēst, un visi trīs bijuši badā. Netālu no alas atradusies mācītāja muiža. Pēteris aizgājis pie mācītāja lūgt maizi. Mācītājs Pēteri noraidījis un maizi nav devis. Bet aizejot Pēterim palaimējies nozagt veselu klaipu maizes. Mācītājs to pamanījis un dzinies Pēterim pakaļ. Pēteris veikli noskrējis pa stāvo krastu.

No šī alas apdzīvotāja Pētera ala tad arī dabūjusi savu vārdu." (Dažos teikas variantos sacīts, ka Pēteris bijis Grotu māju saimnieks.)

13. SIGULDAS NOVADA FOLKLORAS VĀCELĪTE

Mīklas.

1. Ragains tēvs, garaste māte, plakani bērni. (Abra, lize, maize.)
2. Piecas māsiņas cita citu dzenā. (Ada.)
3. Pieci brāļi vienu māju ceļ. (Ada.)
4. Vecais tēvs rikām griež, vecā māte drupatām. (Arkls, ecēšas.)
5. Abi gali dzīvi, vidus nedzīvs. (Zirgs, arkls, arājs.)
6. Lācis tup tīrumā, dzelzs kurpes kājā. (Arkls.)
7. Aizskrien balodis, atskrien balodis, aizsalst ezers: kriaukš. (Auž.)
8. Četri stabi jūrā; aizskrien paipala, atskrien paipala, sasit spārnus – pliukt, plaukt. (Auž.)
9. Koka knābis knabināja, zemes bubis bubināja. (Dzirnavas.)
10. Pelēka aitiņa sniegu brien. (Dzirnavas.)
11. Divi pelēki suņi kaujas, baltas asinis tek. (Dzirnavas.)
12. Mežā dzimis, mežā audzis, nāk uz tīrumu plosīties. (Ecēšas.)
13. Balts lauks, melna sēkla, kas to sēj, tas to saprot. (Grāmatā.)

Bērni "Sprigulos".
20. gs. 20. gadi

14. Zila gous zemi laiza. (Izkapts.)
15. Zviedz kā zirgs, nav zirgs, šņac kā čūska, nav čūska. (Izkapts.)
16. Mazs, mazs ezeriņš, visapkārti saule spīd. (Katls uz uguns.)

(Pierakstījusi skolniece Valija Penezis.)

Sakāmvārdi un parunas.

Suns met spalvu, bet ne tikumu.
Izlietu ūdeni nevar sasmelt.

Pie pilnas bļodas draugu daudz.
Mazs cinītis gāž lielu vezumu.

Sveša tēva vārds asāks nekā īstā tēva rikste.
Kas melo, tas zog.

Nauda stiprāka par taisnību.
Vienu dienu dzīvo kā kungs, otru kā suns.

Kam liela manta, tam liela bēda.
Kas māc, tam nāk.

Mīklas.

1. Likdegunis tiesu spriež. (Bezmēns.)
2. Gailis tup, zarnas kust. (Pulkstenis.)
3. Sviesta ciba ezerā. (Mēness.)
4. Divi badās, divi kratās, divi virsū skatās. (Gous.)
5. Ne čabu, ne grabu, labrīt pie loga. (Gaisma.)
6. Caune lec, pēdas salst. (Auž.)
7. Pilns sieks baltu zirņu, ābols vidū. (Mēness un zvaigznes.)
8. Plikam kreklis azotē. (Svece.)
9. Divi stagari, divi vagari, četri zemes mērotāji, devīt's kara vadonis. (Gous.)
10. Maza, maza gotiņa, salds, salds pieniņš. (Bite un medus.)
11. Stikla skapis, koka durvis. (Pudele un korķis.)
12. Ne jūra, ne zeme, staigāt uz tā nevar, kuģi tur nepeld. (Purvs.)
13. Maza maza klētiņa trijiem pakšiem. (Griķis.)
14. Zirgs kūti, aste debesīs. (Uguns un dūmi.)
15. Atskrēja putniņš, aizskrēja putniņš, izdēja olu apzeltītu. (Uguns un ogle.)
16. Es pats esmu no loņa, man sirds no tīruma, kas no akmeņa izlec, tas mani apēd. (Tauku svece ar linu diegu, kramakmens izšķilta uguns.)
(Pierakstījis skolnieks A. Penezis.)

Mīklas.

1. Dzīva gaļa uz telēķiem danco. (Zirgs uz pakaviem.)
2. Melnais gailis reiz pa nedēļu laktā lec. (Mācītājs.)
3. Akmens kājas, koku ribas, salmu cepure galvā. (Ēka ar salmu jumtu.)
4. Paceļ vienu gūzu, paceļ citu gūzu, ieliek spalvaino vidū. (Zirgu jūdz.)
5. Mazs mazs vīriņš, simtu ādiņas, ne adatas dūriena. (Kāpostu galviņa.)
6. Mazs mazs vīriņš, simtu ādiņas, kas tās dīrās, tas gauži raudās. (Sīpols.)
7. Kas ceļ tiltu pār upi bez cirvja, bez zāģa. (Sals.)
8. Vecam tēvam karājas, vecai mātei vaļā stāv. (Aka ar vīndu.)
9. Pakulu klētiņa, kaņepāju atslēdziņa. (Maiss.)
10. Pilna kūtiņa sarkanu lopu, liels, garš vīrs

izdzen visus laukā. (Maizes krāsns un kruķis.)

11. Kas iet šķērsu baznīcā? (Kristāmais bērns.)

12. Kas iet uz galvas baznīcā? (Zābaks.)

13. Uz lauka stāv vīrs, viens pats rags, skan kā traks. (Baznīca ar zvanu.)

Ticējumi.

1. Gaveņu piektdienu cērp jērus, lai bites padodas.

2. Meteņos laižas no kalna, tad aug gari lini un aitām gara vilna.

3. Ja, istabu slaukot, lec atpakaļ, tad būs cie-miņi.

Govju vārdi Mālpilī ap 1880. gadu: Strīpaļa, Sarķe, Rai-baļa, Cekuļa, Ciela-va, Pirmaļa, Otaļa, Trešaļa, Poriedaļa, Sermuļa, Sirmaļa, Dūmaļa, Vabule, Zī-maļa, Lauce, Zie-daļa, Slaune, Pelēce, Melle, Mandaļa.

Mazie siguldieši pilsdrupās.
20. gs. 30. gadi

Bērnu panti.

1. Ķer mani ro-kā, sit mani kokā, bāz mani maisā, svied mani gaisā!

2. Kas metīs ma-nā pūriņā, tas sēdēs goda krēsliņā, kas nemetīs, tas sēdēs elles dibenā. (Iet apkārt ar saliktām plaukstām un skaita, tur tad katrs met iekšā.)

3. Anku dranku drillī drū, četri pāri pīku pū. Ānu dānu, niterštānu, pirtī virtī, upē kam. Is meik līs lūs!

4. Neraudi ne asaru, drīz būs silta vasara.

5. Aizej, lietiņ, rūkdams, kaukdams,
Kur tie melnie ļautiņi dzīvo;
Dubļos viņi mazgājas,
Vircā viņi skalojas!

(Šo skaita, kad ganos nāk lietus, lai tas aiz-grieztos.)

6. Saule spīd, lietiņš līst, vecam vīram kažoks plīst.

7. Ķipīts ķernīt' saspārdīja, spainīt' lika cie-tumā.

8. Anniņ, kanniņ, uz Dieva galdiņ, tur sēž Dieviņš, tur Dieva bērniņi.

9. Annā vannā, kaķis pannā, tikmēr spārdās, kamēr vaļā.

(Teicējs Dāvis Mucenieks;
1929. g. 67 g.v., dzīv. Allažu Vecmūkiņos.)

Meteņos vārīja "zīdeni": nogrūž miežus piestā un tad noberzē, nošijā un ar cūkas pusgalviņu

un kājiņām vāra. Meteņos cepa arī karašas, vārī-ja pupas. Pupas vārīja zupā kopā ar miežiem – zīdeni. Meteņu pēcpusdienā sajūdza zirgus un vizinājās. Meteņu vakaros gāja maskās.

Vizu, vizu, Metenīt,

Cūkas kāja kulītē;

Cik no kalna nolaidos,

Tik no kājas nokodos.

Slapjš februārs nes auglīgu gadu.

Ja Sveču dienā silta saule, tad nāks vēl daudz sniega un ledus.

Meitinām tā dzīvot

Kā baltām aitinām;

Drīz aitām vilnu cirpa,

Drīz meitiņas aprunāja.

Redz kā skaisti noziedēja

Vējā lauzta ābelīte;

Redz kā skaisti apprecēja

Peļamo mātes meitu.

(Teicēja Anna Indriksone; 1950. g. 86 g.v.)

"Mana māte ganīja muižas lopus. Divu dienu vecu mani ņēma ganos līdzī. Simts govīs viņai bija ganāmas. Bija vēl kāds gans, bet tas arī ir pūlis!

Kādreiz, skriedama lopus dzīt, nometusi mani turpat grāvmalē. Skrien atpakaļ pie bērna un redz – čūska lien bērnam taisni mutē. Tā, saju-tusi piena smaržu, lien uz to pusi.

Māte nezināja aiz uztraukuma ko darīt – ķert bērnu vai dzīt čūsku. Kā sastingusi viņa stāvējusi un savām acīm noskatījusies, kā čūska pārvil-kusies bērnam pāri.

To viņa man vienmēr atgādināja, teikdama, ja jau čūska mani nesaindēja, gan es tad tikšot galā ar ļaunajiem ienaidniekiem. (Annas brāli, vēl 20 gadus nesusniegušu, nošāva soda ekspedīcija Rīgā pēc 1905. gada revolūcijas.)

(Teicēja Anna Bauliņa.)

1905. gada revolūcijas laikā darbojās arī dažā-di laupītāji, tādi apzaguši arī Nītaures pagasta kasi. Pagasta vecākais nebija vainīgs šajā lietā, bet... ".pagasta vecāko Mutišu māju saimnieku Pūriņu sodīja ar 100 sitienu pie Lielā kroga Nītaurē.

Pēc pāršanas viņš bezsamaņā pārvests mājā. Tur gan nācis pie samaņas. Ārsti arī atsaukti. Bet nekas nav līdzējis. Mugura un gurni bijuši kā šķēlēs sagriezti. Pēc neilga laika viņš nomiris." (Arī Karlīnes tēvs tika pērts uz lauka izbraidītās ragavās pie Lielā kroga. Briesmīgi sasistu viņu atveduši mājās, jo pāiet viņš nav varējis. Tomēr tēvs izveseļojies un miris 1948. gadā 85 gadu vecumā. Par soda ekspedīcijas zvēribām stāstījusi Karlīne Blome; dz. 1886.)

Cīruļa dziesma.

Arāj, arāj,
Paklāj svārkus, paklāj svārkus,
Tūlit kritīš',
Tūlit, tūlit, tūlit kritīš'!

Vārna ķerc:

"Kārl, Kārl! Atnes vārnai sāl!"

Govju vārdi Vecpiebalgā ap 1914. gadu:

Zvaigala, Zīmala, Dūmala, Svētala, Piektala,
Otala, Raibala, Briedala, Zemala, Vabule,
Ciemala, Slaune, Plove, Sestala, Trešala, Pir-
mala, Tole, Cekule, Ziedala, Sārtala, Sirmala,
Pūpala, Rītala.

Zirgu vārdi:

Veikla, Zelma, Trūte, Ancis, Laucis; Cikurs
(jērs).

(No skolotājas **Olgas Veģes**
ģimenes bagātā folkloras pūrā.)

Kailam auksti, laiskam grūti.

Rupjam bluķim rupju ķili.

No muļķīga vairāk cerības nekā no plāpas.

Darbs tikumības sargs.

Kāpēc lai kalējs dedzina pirkstus, ja viņam ir
stangas.

Rūsa saēd dzelzi, slinkums kaulus.

Ja nazi liek uz galda ar asmeni uz augšu, tad
tanī laikā dzimst zagļi.

Kad ciemiņš ienāk, tad jānoņem lielais lakats,
lai vistas labi dētu.

Kad liek pirmo kartupeli vagā, tad jāsaka:
"Dieviņ, audzē nu priekš žīdiņa, čigāniņa un
nabadziņa!" Tad kartupeli labi augot.

Ja augons uzmeties, tad vajaga apspaidīt ar
maizi un maizi atdot sunim, tad augons noiet.

Kad maizi griež un cita maize vēl krāsnī, tad
cepējam mugura sāp.

Kad pirti nopēries, tad uz lāvas jāatstāj stops
un slota priekš Laimes.

Kad govīs pirmo reizi laiž ganos, tad ar zirņu
sauju jāapskrien govīm apkārt un zirņi jāiemet
ganāmpulka vidū, tad go-
vis neizklīst.

Jāņu dienā jāmet vai-
ņnags bērzā, cik reižu vai-
ņnags nokrīt zemē un ne-
paliek bērzā karājoties, pēc
tik gadiem jāprecas.

Jāņa naktī vajagot sa-
plūkt no deviņām puķēm
pa trīs ziediem, nopīt vai-
ņnagu, palikt pagalvī, tad
nakti parādoties līgavai-
nis.

(No Siguldas Jūdažu pamat-
skolas skolēnu vākuma.)

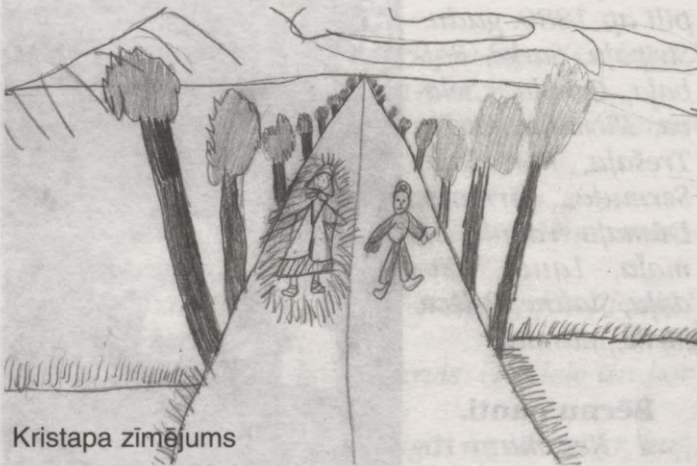

Milda Ertnera
ar ganu sunīti Bobi

Tas ir tikai neliels ieskats Zinātņu akadēmijas
Folkloras un mākslas institūta Folkloras krātuves
bagātajos fondos, kur glabājas vēl tūkstošiem
novada folkloras vienību. Paldies vadītājam Mārai
Vīksnas kundzei par laipnu atļauju ieskatīties
vākumos!

14. NO SIGULDAS NOVADA TICĒJUMU PŪRA

(P. Šmits. "Latviešu tautas ticējumi", I – IV.
Siguldas mākslas skolas audzēkņu ilustrācijas.)

Kristapa zīmējums

☞ **Ceļam jāiet pa kreiso pusi, pa labo iet cil-
vēka Laime.**

☞ Ja ēdot kumos izkrit no mutes, sagaidāms
ciemiņš, ēdējs.

☞ Galdu nedrīkst ilgi turēt neslaucītu, tad
precinieki tūļojas.

☞ Galdu nevar ar papīru slaucīt, tad naidis nāk
mājās.

☞ Ja galdu slauka ar pliku roku, tad noslauka
labklājību.

Anetes zīmējums

☞ **Meita nedrīkst ēst no diviem šķīvjiem, tad
viņas dēļ kausies divi precinieki.**

☞ Meita nedrīkst ēdot dziedāt, tad tā dabūs
dzērāju par vīru.

☞ Ja pēc ēšanas pateikts: "Paldies Dievam", bet
pēc tam tūlīt atkal ēd, tad pēc "paldies" ēstais

pieder velnam.

☞ Sviests jātaisa tur, kur citi to neredz, lai tie sviestu nenoburtu un neapvārdotu.

☞ Ja uguni sļauj, tad uz mēles pumpas metas.

☞ **Ja meitai – vārītājai biezputra piedeg, tad puīši viņu mīlē.**

☞ Ja vakarā gaiši dzied, tad mežā kāds maldās.

☞ Ja grib kaut kur agri iet vai braukt, tad iepriekšējā vakarā, kāpjot gultā, vajagot piesist pie gultas malas tik reižu, cikos jāceļas. Bet, ja jau ir iekāpis gultā un izstiepis kāju taisni, un tad vēl piesit, tad no rīta neatmodīšoties.

Anitas zīmējums

☞ Ja gaiss sijājas (saulaina gaisa vibrēšana), tad jūrā daudz reņģu.

☞ Kad dūmi iet stāvu gaisā, tad tā ir zīme uz skaistu laiku, bet, kad dūmi riņķo gar zemi, tad sagaidāms slikts laiks.

☞ Kad trumuls čikst, tad būs auksts laiks.

☞ Ja Ziemassvētki melni, tad Lieldienas baltas (t.i., Lieldienās vēl ir sniegs).

☞ Ja ziemā zvirbuļi barā čivina, tad sagaidāms mīksts laiks.

☞ Ja grib lai kāda lieta labi izdotos, tad, par šo lietu runājot, nedrīkst pieminēt vārdu "ne".

Laimas zīmējums

☞ **Ja uz ceļa pirmo pretimnācēju satiek sievieti, tad esot nelaime, lai nelaimi novērstu, cepure jāapgriež otrādi.**

☞ Kad kādā mājā manīti spoki, tad vajagot durvju priekšā nolikt ķirbi, jo no tā spoki baidoties.

☞ Kad pirmo reizi art iet, tad arājam lej ūdeni

acīs, lai viņš ardams nesnauž.

☞ Pirmā ganu dienā ganam lej ūdeni acīs, lai viņš ganīdams nesnauž.

☞ Kad lopu pirmo reizi ganos iet, tad vakarā jāvāra biezputra, tad būs tovasar biezs piens.

☞ Ja cūka pazūd, tad sile jāapgriež otrādi, tad cūka atradīsies.

Elinas zīmējums

☞ Ja govīs bizo, tad lietūs sagaidāms.

☞ Rudenī, kad cūkas barojoties, vajagot mīklas minēt, jo tad cūkas brangas nobarojoties.

☞ Ja čūsku nenosit, tad saulītei deviņas dienas jāraud.

☞ Ja cūkas negantas, tad tām pār muguru jāpārsviež sāls, lai paliktu lēnas.

☞ Dzērves gaļu nevajagot ēst, tad esot grūti mirt.

☞ Kad cielaviņu pirmo reizi pie mājas redz, tad lini padosies.

☞ Kad dzenis kaļ pie mājām, tad mājas saimniekam jāaiziet.

☞ Ja bezdelīga augstu laižas, būs jauks laiks, ja zemu – būs lietus.

☞ Kad pirmo reizi baznīcas tornī kāpj, tad uz trepēm jāmet kāds zieds (dāvana), lai galva neriebst.

☞ Ja siena laikā elkšņiem daudz melnu bumburīšu, tad sagaidāma laba auzu raža.

☞ Ja daudz zied sarkanais āboliņš, tad ir lietains siena laiks.

☞ Ja cilvēks dienu sabaidās, tad trīs reizes jānosļaujas un trīs reizes jāpārmet krusts, lai roze nepiemestos.

☞ Kas svētdienā dzimst, tas ir lepns.

☞ Jaunpiezīmusi meitene jāietin vīriešu kreklā, lai ātri izprecētu, zēns – sievietes kreklā.

☞ Audeklu aužot, pārējiem jāsmej pilnā kaklā, tad audeklu ātri noaudīs.

☞ Kad uzgriež aužamo audeklu uz stellēm, tad griežamais ātri jāmet kaktā, lai audeklu ātri noaustu.

☞ Pirmos augļus nevajaga dot par velti, citādi pārdošana neveicoties.

☞ Kas, ābolus ēzdams, tarpā iekož, tas pats drīz

Spriguļu māju saimniece Anna Ertnere ar mazbērniem

taps par tārpu (nomirs).

☞ Ja kādam cilvēkam bērū dienā jauks, skaidrs laiks, tad mirušais savā mūžā daudz laba darījis.

☞ Pie pirts lodziņa jāpieliek kārts, lai veļi labāk tiek iekšā.

☞ Ja no otra saņemta dāvana pazūd, tad dāvinātājs nav to labprāt devis.

☞ Roku nevar dot ar cimdu – atdod laimi.

☞ Ja četri cilvēki sasveicinoties sadod rokas krustiski, tad tam, kas taisni krustiski roku sniedz, būs kāzas.

☞ Ja cilvēks noģērbjas pliks un izlien caur kādu līku koka sakni, tad viņš paliek par vilkaci. Ja nomestās drēbes kāds apcilā, tad vilkacis vairs nevar pārvērsties par cilvēku. Tik tad viņš vēl

varot no vilkačiem tikt vaļā, ja dabūjot no kristīta cilvēka rokas maizi vai citu labprātīgu dāvanu.

☞ Ja naktīs suns gaudo, notiks kāda nelaime.

☞ Ja sveces vai lampas uguns piepeši nodziest,

tad kāds tuvinieks mirs.

☞ Vakaros nedrīkst svilpot: sapņos velnu redzēs.

☞ Ja kaut ko sver un izdodas iebērt pareizu svaru, tad bērējs tai dienā nav melojis.

Ievas zīmējums

☞ Ja pirmo reizi redz dzeltenu tauriņu, tad būs kristības, ja baltu – tad kāzas.

Katrai ģimenei ir sava folkloras "krātuve" – vajag tikai ieklausīties sarunās! Būs gan ticējumi, gan parunas, gan skaitāmpanti, kur nu vēl spoku stāsti – tajos nemaz neieskatījāmieš! Par kauliem zem Siguldas pils grīdas un spoku, kas naktīs klidis pa pili, ķēdes žvadinādams, pirms kauli nebija atrasti un apbedīti, par Siguldas muižas dārznieka traģisko kāzu dienu, par līvu ķēniņa Kaupo dvēseli... Arī mūsu novada folklorā vēl vācama – tā dzīvo un attīstās – kaut vai anekdotes, skaitāmpanti, miklas, nostāsti.

Evas zīmējums

? ✓ Izveido savu folkloras vācelīti – iztaujā vecvecākus, vecākus, citus radus, draugus! (Pēc gadu desmitiem Taviem bērniem būs ļoti interesanti to lasīt!)

15. SIGULDAS FOLKLORAS KOPA «SENLEJA»

Aina Salmane,

«Senlejas» vadītāja 20 gadu garumā:

"Folkloras kopa «Senleja» apzināti un mērķtiecīgi tapusi kā ģimeņu grupa un darbojas Siguldā kopš 1981. gada 7. janvāra.

Senleja. Šī vieta un šis nosaukums uzliek folkloras kopas dalībniekiem papildu atbildību par savu darbu. Jo senleja nav tikai krāšņs dabas veidojums, bet arī senas kultūras lieciniece.

Šai nosaukumā simboliski savienots dabas un tautas krāto vērtību ilgais nāciens līdz mums.

Visus 20 gadus, kopš folkloras kopa «Senleja» pastāv, tai allaž svarīga bijusi vienotības ideja – cilvēka un dabas, vecāku un bērnu, mūsu visu pastāvēšana tautas materiālajā un garīgajā kultūrā.

Gauja – Latvijas skaistākā upe, Sigulda – pilseta, kuru zina katrs latvietis, Gaujas senleja – vieta, ko apmeklē tūkstošiem tūristu no visas pasaules. Un tieši šeit – Gaujas novadā – savāktais folkloras mantojums – dziesmas, dejas, rotaļas, nostāsti, spēles bērniem un jauniešiem – ir pamats folkloras kopas «Senleja» darbībai. «Senleja» ir kā vecmāmiņa, kas kopīgi ar bērniem

Siguldas novada tautas dziesma Tautas dziesma

Sicijās

1. Kas kaitēja nedzīvot Gaujas līd malnā, kas kaltēja nedzīvoti Gaujas līd malnā; Gaujas līd malnā.

Ainas Salmanes nošu raksts

un mazbērniem dzied dziesmas, ritina rotaļu pūru, liek iegaumēt seno gadskārtu svētku noslēpumainās gudrības, cenšas atdzīvināt un spodrināt lepnuma pilno attieksmi pret tautas tērp.

Vidzemniekiem skaistuma izjūta netiecas pēc uzkrītošā un ārišķīgā, toties tā ir izcili smalka un dziļa. Kad Latvijas novadi nāk kopā, ieskaties – vidzemniecēm ir visbaltākās aubes, viskrāšņākie pļavas puķu vainadziņi un ziedu pušķi, bet viņu brunču svītrās redzama gluži neizmēlama krāsu toņu bagātība. Tāpat tas ir ar Vidzemes dziesmām. Daļa «Senlejas» dziedāto dziesmu atspoguļo senas mūsu tautas dzīves norises un pasaules izjūtu, bet daļa neapšaubāmi pieder pie melodiju jaunākā slāņa, tā saucamās "trallu dziesmas". Un itin visu dziesmu dzīvē dvēsele mīt dziedātāju acu starojumā. Tad starot sāk arī citi, kas vien nonāk tautasdziesmas vai danča lokā."

"Un mūsdienu cilvēku brīvā ziņā ir ņemt vai neņemt, izjust vai neizjust šīs izstarotās enerģijas un vienlaikus folkloriskās tradīcijas spēku."

(Janīna Kursīte.)

16. BĒRNU FOLKLORAS KOPA «SENLEJIŅA»

1991. gada ziemas saulgriežu laikā radās bērnu folkloras kopa "Senlejiņa". Darbojoties aizritējuši jau 10 gadi. Mazākajiem dalībniekiem ir 4 gadi, lielākajiem – ap 14, bet vecmāmiņām un vectētiņiem, kas bieži kopā ar visjaunākajiem dalās atmiņās un dzīves gudrībās, – ap 70 gadu. Bērni izaug, daudzi jau studē, bet nāk atkal jauni, mazi dalībnieki. Folkloras kopas mēģinājumi notiek Gaujas nacionālā parka paspārnē, tātad esam saistīti ar dabu.

Mācāmies Gaujmalas spēles, rotaļas, dziesmas,

"Senlejiņa" 2001. gada 10. maijā Turaidā

lasām teikas, zīmējam, gatavojam rotājumus gads-kārtu svētkiem. Svinam tradicionālos svētkus – Meteņus, Lieldienas, Jāņu ieligošanu, Mārtiņus, ziemas saulgriežus. Interesanti bijis piedalīties televīzijas raidījumos "Gadskārtu raksti", "GNP programma", "Klēts", bērnu un jauniešu folkloras festivālā "Pulkā eimu, pulkā teku". Lepojamies ar saviem Vidzemes novadu tautas tērpiem un pašu gatavotajiem skaņu rīkiem un maskām. "Senlejiņa" ir kā zinātkārs, jautrs bērns, kas grib iepazīt pasauli visā tās daudzkrāsainībā – sajūtot, ka tēvutēvu gudrība noder arī šodien, mūsdienu modernajā pasaulē.

("Senlejiņas" vadītāja etnogrāfe Indra Čekstere.)

Rotaļa ar dvieļiem

17. TAUTAS LIETIŠKĀS MĀKSLAS STUDIJA "SIGULDA"

Tautas lietišķās mākslas studijas darbi

Siguldā darbojas tautas lietišķās mākslas studija "Sigulda", kas pulcina rokdarbnieces – audējas, adītājas, tamborētājas. Studijas dalībnieces regulāri rīko izstādes Siguldas pilsētā un piedalās Rīgas rajona tautas lietišķās mākslas izstādēs, kā arī republikā rīkotajās izstādēs un lielajos gadatirgos Latvijas Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, kur notiek lielākā tautas lietišķās mākslas komercizstāde Latvijā.

Studija kā tautas lietišķās mākslas pulciņš sāka darboties 1961. gadā. Kopš paša sākuma tajā darbojas lieliskā audēja, tautas daiļamata maistare Leontīne Rozenberga, kas darina brīnišķīgus audumus visdažādākajās tehnikās, ada, mezglō.

Studijā darbojas vairāk nekā 30 dalībnieku, to vada Astrīda Freimane.

Tautas lietišķās mākslas studijas darbi

Tautas lietišķās mākslas pulciņš darbojas arī Siguldas pagastā. To vada Irita Lukšo. Pulciņā darbojas vairāk nekā 20 dalībnieku. Tas rīko izstādes Siguldas pagasta kultūras namā un rosīgi piedalās arī citur rīkotajās lietišķās mākslas izstādēs.

18. SIGULDAS BAZNĪCA

1225. gadā Siguldu apmeklēja pāvesta sūtnis Modenas Vilhelms un nodibināja vietējo draudzi. 1483. gadā rakstos pirmo reizi minēta Sv. Bērtuļa baznīca, kura atradās tagadējās baznīcas vietā. Siguldas baznīca pieskaitāma pie Vidzemes baznīcu tipa, kam raksturīgs četrstūrainis, gari stiepts vienjoma būvķermenis, kurā vienāda platumā altārtelpa un draudzes telpa apvienota zem viena divslīpju jumta. Baznīca cietusi gan Livonijas kara laikā 1558. gadā, gan poļu un zviedru cīņās par Siguldas pili, kad uz baznīcas griestiem tika novietoti lieli gabali. 17. – 18. gs. mijā Siguldas baznīcā veica kapitālremontu. Pirmā

pasaulē kara gados baznīca no postījumiem tika pasargāta. 1930. gadā pēc arhitekta K. Pēkšēna projekta pabeidza jauna dzelzsbetona torņa būvi un 1936. gadā iesvētīja jauno altāri ar J. R. Tilberga gleznu. No 1965. līdz 1990. gadam Siguldas baznīca plašā apkaimē bija vienīgais dievnams, kas darbojās un ko dievkalpojumiem izmantoja dažādu konfesiju ticīgie. Tagad baznīcā darbojas evaņģēliski luteriskā Siguldas draudze.

Nostāsts par Siguldas baznīcā iemūrētajiem

Kad sākuši celt baznīcu Siguldā, otrā rītā viss iepriekšējās dienas darbs bijis nopostīts. Tad nolēmuši iemūrēt to jaunavu, kura rītā pirmā atnāksot. No rīta pirmā atnākusi tuvumā dzīvojošā Anna. Bet Annai bijis brālis, kas māsu ļoti mīlējis. Brāli saukuši par Bērtuli. Tad Bērtulis līcis, lai viņu arī iemūrējot. Viņi iemūrēti katrs savā kolonnā pie altāra, kas saiet pie griestiem velvē. Tamdēļ Siguldā Annas dienā tur dievkalpojumu, bet Bērtuļos ir tirgus.

19. TURIDAS BAZNĪCA

2000. gadā 250 gadu jubileju svinēja Turaidas koka baznīca, kas ir trešā celtne šajā vietā – baznīca vairākkārt karos nopostīta un nodedzināta. Līdzās baznīcai ir kapsēta, kur atdusas Maija – Turaidas Roze. 2001. gada 10. maijā Maijas no visas Latvijas, godinot cēlās meitenes piemiņu un atceroties viņas dzimšanas dienu (1601. gads), kapsētiņā stādīja rozes. Ap kapavietu tika aizdedzinātas 400 sveces.

Turaidas baznīcu pēc Ziemeļu kara cēluši vietējie amatnieki, pielietojot tautas celtniecības paņēmienus. Tā ir vienjomas celtne, kurā altāra daļa ir vienā platumā ar draudzes telpu. 1808. gadā baznīcai piebūvēts zvanu tornis un jauna sakristeja, 1926. gadā apmestas ārsienas.

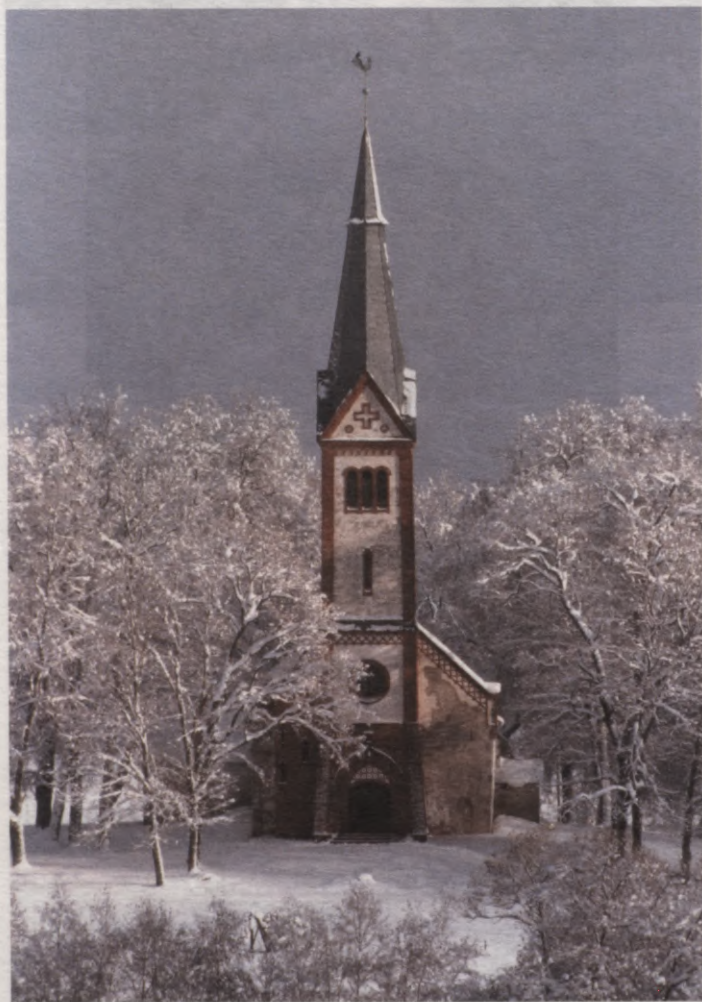
Baznīcā atkal notiek dievkalpojumi divas reizes mēnesī, tos vada mācītāja Vaira Bitēna. 1991. gadā atjaunotajā Turaidas draudzē bija 92 locekļi. Baznīcas interjers saglabāts tāds, kāds tas bija 18. gs. vidū. Turaidas baznīcas zvans (liets 1663. gadā Vācijā) baznīcas tornī uzstādīts pēc Otrā pasaules kara, jo turaidiešu pašu zvans kara laikā bija pārkausēts. Par godu baznīcas 250. jubilejai 2000. gada 14. oktobrī notika svētku dievkalpojums, kuru vadīja arhibīskaps Jānis Vanags.

Draudzes priekšnieka Raimonda Lapiņa pārdomas: "Draudzi atjaunoja 1991. gada Ziemassvētkos, toreiz Aina Salmane strādāja muzejā, bija aktīva. Patiesībā tā bija muzeja direktores A. Jurkānes kundzes iniciatīva – atjaunot vēsturisko Turaidas draudzi, jo tajā brīdī vairākas citas konfesijas gribēja izmantot

dievnamu. Daudzi muzeja cilvēki ir mūsu draudzē. Par draudzes priekšnieku sāku strādāt 1997. gada 5. janvārī. Esmu dzimis turaidietis, mans tēvs bija viens no Miķeļa Lapiņa dēliem. Latviju esmu kājām izstaigājis no viena gala līdz otram, ierīkojot augstsprieguma elektrolīnijas. Pats esmu gan kristīts, gan iesvētīts, arī laulājos baznīcā 1958. gadā. Pašlaik ir daudz jauniešu, kam atkal ir interese par baznīcu, draudzē rodas jauni locekļi, tas iepriecina."

2001. gada nogalē Turaidas muzejrezervāts izdevis grāmatu "Turaidas baznīca. 1750. – 2000.", ko sastādījusi Līga Kreišmane. Izdevumā ir daudz interesantu datu par Turaidas baznīcu un draudzi.

20. KRIMULDAS BAZNĪCA

Krimuldas luterāņu baznīca ir vecākā lauku baznīca Latvijā, kura joprojām darbojas. Tā celta 1205. gadā Turaidas lībiešu valdnieka Kaupo pils Kubeseles tuvumā.

No senākās celtnes saglabājusies altārdaļa. Pirmoreiz baznīca nopostīta 1211. gadā, kad to nodedzināja samsalieši. Dievnams vairākkārtīgi pārbūvēts un remontēts. Līdz 17. gs. 2. pusei baznīca bija ar sarkanu dakstiņu jumtu, zvans iekārts

vītolā līdzās baznīcai. 1699. gadā baznīcai uzcēla mazu koka zvanu tornīti, kura smaili rotāja lode un gailis. 1865. gadā kancele pārvietoja ziemeļu stūrī, tad tika krāsoti soli, durvis, likti jauni griesīti. 1870. gadā Biriņu muižas īpašnieks uzdāvināja baznīcai krucifiksu, ko bija darinājis slavenā tēlnieka B. Torvalsena skolnieks Cvergers pēc viņa meta. 1878. gadā tika iesvētīts jauns zvans, 1899. gadā logos ielika vitrāžas. 1905. gadā par godu baznīcas 700 gadu jubilejai tika uzcelts (pēc arhitekta A. Reinberga projekta) jauns, 45 m augsts zvanu tornis. Tas pilnībā mainīja celtnes veidolu. Baznīca stipri cieta 1918. gadā, pēc tam draudze dievnamu atjaunoja. Padomju varas gados (pēc mācītāja nāves) dievnams bija pamests. Draudze tika atjaunota 1988. gadā Kaspara Dimitera vadībā. Dievnams tika atjaunots, draudze rosīgi darbojas, tajā ik gadu tiek kristīti un iesvētīti vairāk nekā simt bērnu un pieaugušo. Krimulda kļuvusi par svētceļojuma vietu. Nelielā uzkalnā, ko tautas mutē dēvē par Kaupo kapu, 2001. gada 22. septembrī (Indriķa hronikā minēta kā Kaupo nāves diena) uzlika piemiņas zīmi Turaidas lībiešu valdniekam Kaupo. To veidojusi Krimuldas māksliniece Gaida Grundberga. Netālu no Kaupo uzkalniņa ir Kubeseles ala jeb Runtiņa ala, kurā esot slēpies lībiešu karotājs Runtiņš. Garām aiztek Runtiņupīte, pie upītes ietekas Gaujā atrodas teikām apvītais Lielais akmens jeb Vellakmens.

Teika par Krimuldas baznīcas celšanu

Klaušu laikos Krimuldas muižas ļaudis izplatījuši baumas, ka tikšot celta baznīca pie Gaujas – Kurmišu kalnā. Tiešām, pēc laika sāka vest akmeņus baznīcas būvei. Sākuši likt baznīcai pamatu, bet tavu nedienu – cik pa dienu uzcelts, tik pa nakti noārdīts. Nolikti sargi – nekas nav līdzējis. Sargi bijuši kā miegā un pamozdami redzējuši, ka visi akmeņi nostumti kalna nogāzē. Sanākusi gudru vīru sapulce, un nolēmuši, ka vieta nav baznīcai piemērota. Jāizrauga cita vieta. Lai otreiz nekļūdotos, nolēmuši darīt tā: būvākmeņus ar vēršiem pārvedīs uz citu vietu. Pie tam uzlaidīs vēršus uz galvenā ceļa un dos tiem pilnīgu brīvību: kur vērši nogriezīsies no ceļa, tur cels baznīcu. Vērši gājuši, gājuši un nogriezušies pie kāda zaļaina laukumiņa – sākuši plūkt zālī. Taisni tajā vietā uzcelta Krimuldas baznīca.

(Stāstījusi M. Bērziņa Krimuldā 1930. gadā.)

LITERATŪRA

GEOGRĀFIJA

- Āboltiņš O., Eniņš G. Gaujas senieleja. – R.: Liesma, 1979.
 Eberhards G. Mums tikai viena Gauja. – R.: Zinātne, 1991.
 Gaujas nacionālā parka dabas aizsardzības plāns, 1999.
 Kuršs V., Eniņš G., Stinkule A., Straume J., Venska V. Ģeoloģiskie objekti Gaujas nacionālajā parkā. – R.: Zinātne, 1989.
 Latvijas daba. Enciklopēdija. 1. – 6. sēj. – Rīga, 1994. – 1998.
 Latvijas pilsētas. Enciklopēdija. – R.: Preses nams, 1999.
 Plaudis A. Rīgas rajons. Tūrisma maršruti. – R.: Avots, 1988.
 Vanagu Kārlis. Atceries Latviju. 1. daļa. Vidzeme. – R.: Pētergailis, b.g.

Tūrisms un sports Siguldā

- Holovejs Dž. K. Tūrisma bizness. – R.: Jānis Roze, 1999.
 Latvijas fotomāksla. – R.: Liesma, 1985.
 Latvijas viduslaiku pilis. I. – R.: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999.
 Tūrisms Latvijā. Statistikas biļetens. – R.: Centrālā statistikas pārvalde, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001.
 Tūrisma nozares attīstība. – R.: Vides un reģionālā ministrija, 1999.

DABA

- Biotopu rokasgrāmata. Eiropas Savienības aizsargājami biotopi Latvijā. – R.: Preses nams, 2000.
 Gaujas nacionālā parka likums // Vēstnesis. 30.12.1999.
 Gaujas nacionālā parka dabas aizsardzības plāns. – Sigulda, 1999.
 Latvijas meža putni. Latvijas Ornitoloģijas biedrība. – R.: SIA "Apgāds Jāņa sēta", 1996.
 Latvijas ūdeņu putni. Latvijas Ornitoloģijas biedrība. – R.: SIA "Apgāds Jāņa sēta", 1999.
 Latvijas Sarkanā grāmata. 1. daļa. Sēnes un ķērpji. – R.: Latvijas Zinātņu akadēmija, Bioloģijas institūts, 1996.
 Latvijas Sarkanā grāmata. Augi. – R.: Zinātne, 1992.
 Latvijas Sarkanā grāmata. Dzīvnieki. – R.: Zinātne, 1990.
 Meža rokasgrāmata. Valsts meža dienests. – R.: SIA "Elektrības institūts", b.g.

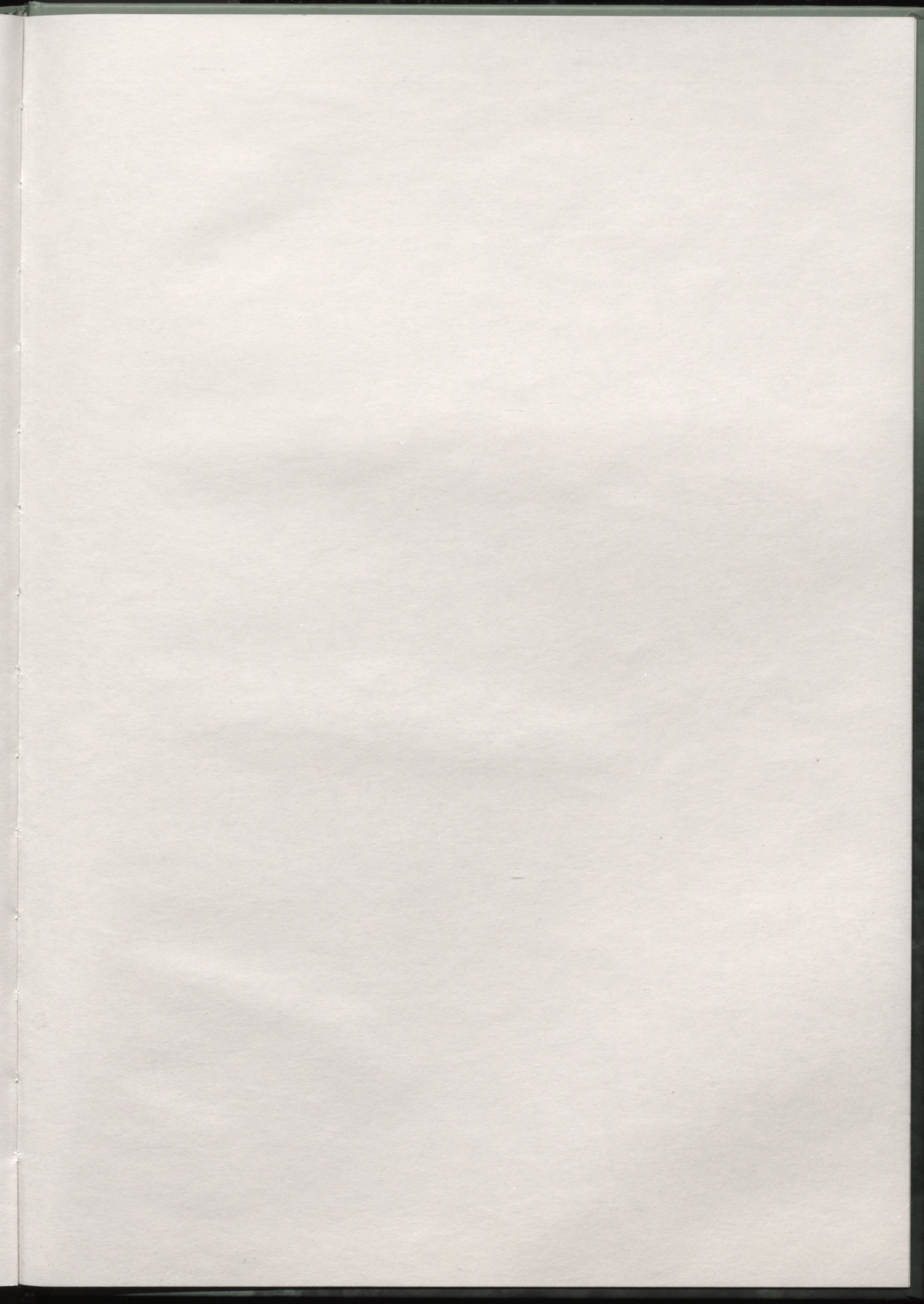
VĒSTURE

- Bruģis D. Historisma pilis Latvijā. – Rīga, 1997.
 Bērziņš J. Ērgļu un Turaidas pils celtniecība XVI gadu simteņa 80. gados / Valsts Arhīva raksti. Sērija B. – Rīga, 1935.
 Graudonis J. Arheoloģiskie pieminekļi Rīgas rajonā. – R.: Svētdienas Rīts, 1996.
 Indriķa hronika. – R.: Zinātne, 1993.
 Latviešu konversācijas vārdnīca. – R.: A. Gulbja apgāds, 1927. – 1940.
 Latvijas viduslaiku pilis. I. – R.: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 1999.
 Jenšs J. Vidzemes krogi XVII gadsimtenī / Valsts Arhīva raksti. I. – Rīga, 1935.
 Purēns V. Latvijas vēsture. – R.: RaKa, 1998.
 Vičs A. Latviešu skolu vēsture. 3. Vidzeme 1800. – 1885. – R.: R.L.B., Derīgo grāmatu nodaļas izd., 1923.

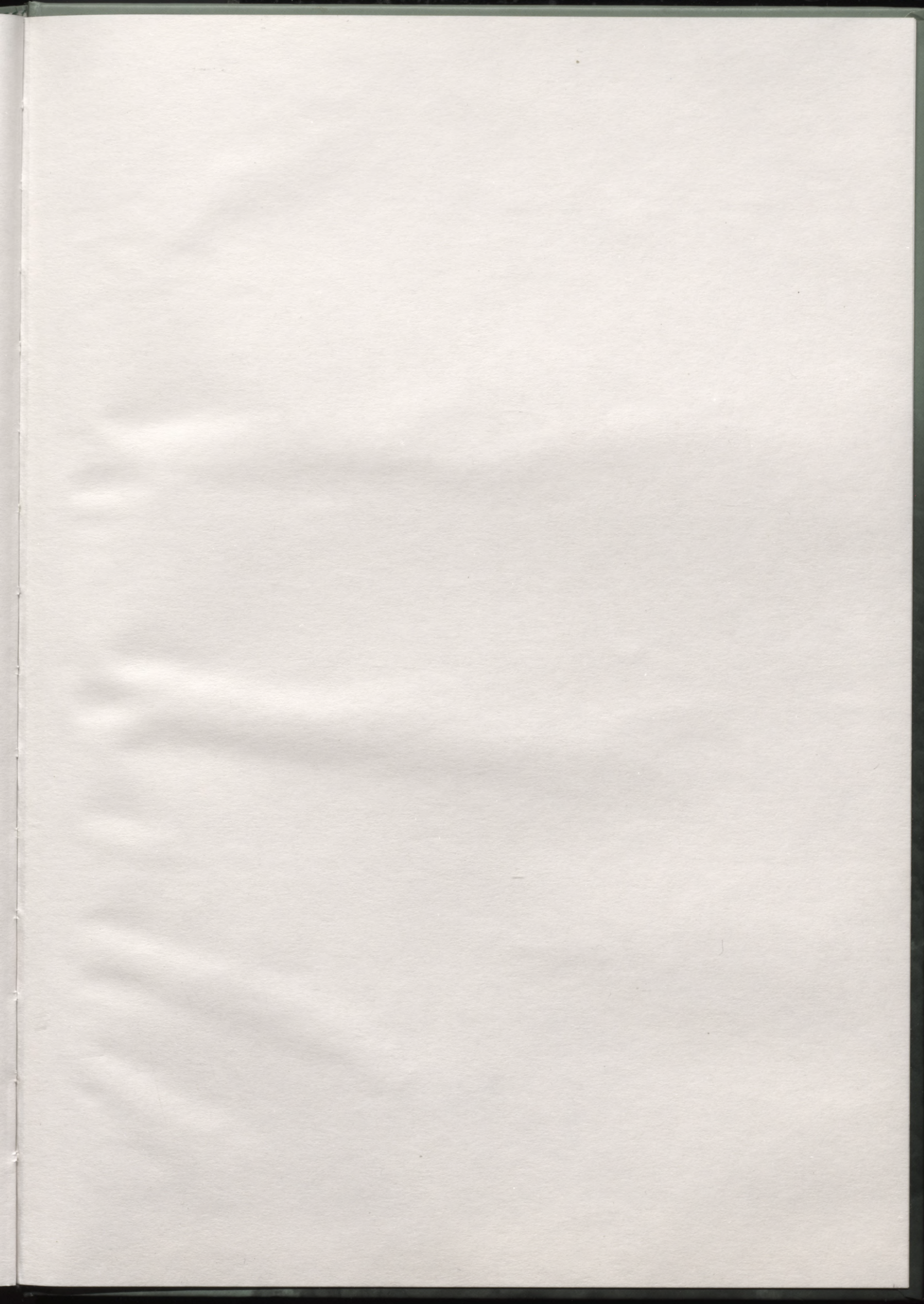
ETNOGRĀFIJA

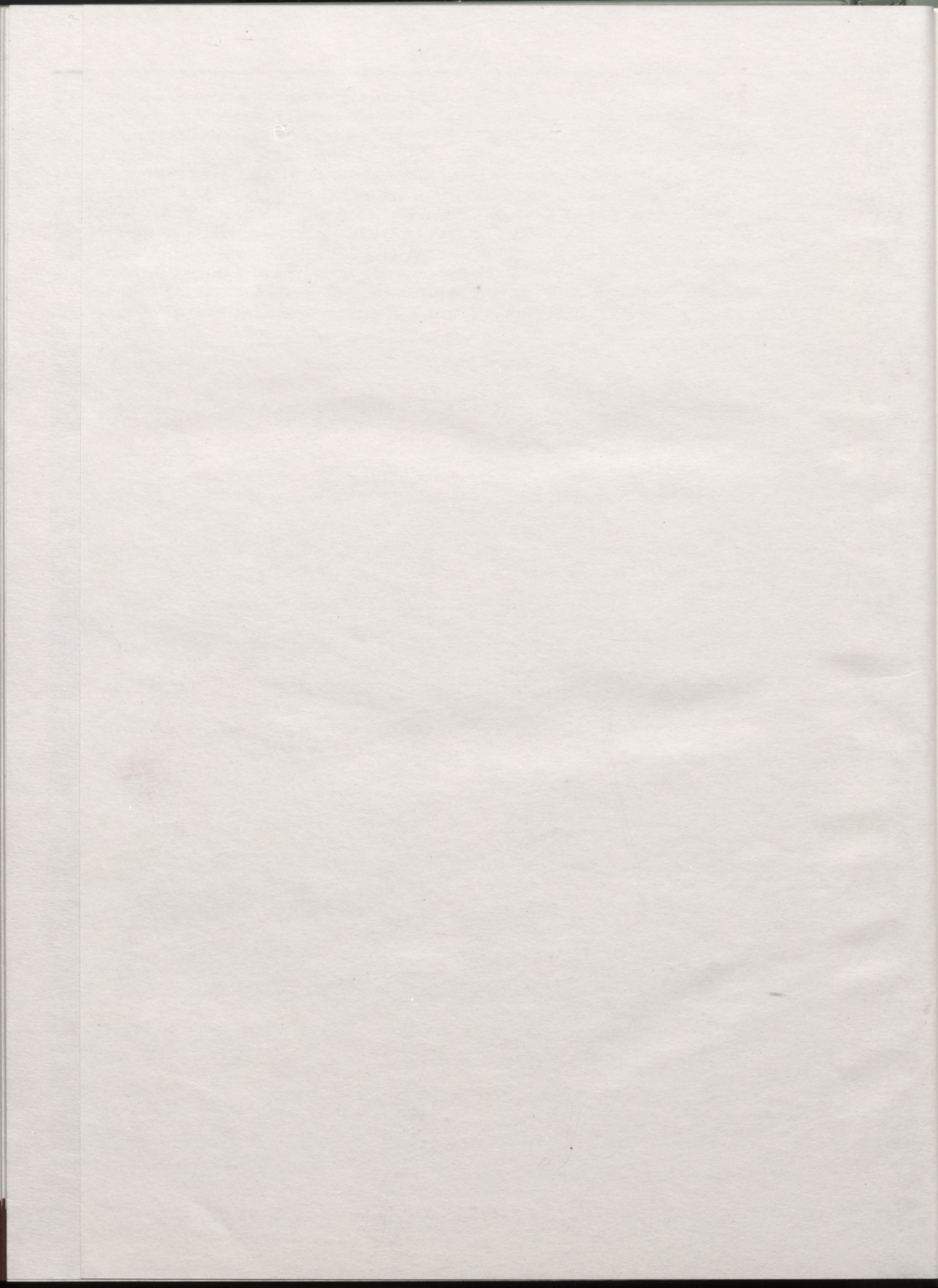
- Alsupe A. Audēji Vidzemē. – R.: Zinātne, 1985.
 Āboltiņš S., Eniņš G. Gaujas senieleja – R.: Liesma, 1979.
 Apals J. Arheoloģiskie pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā. – R.: Zinātne, 1986.

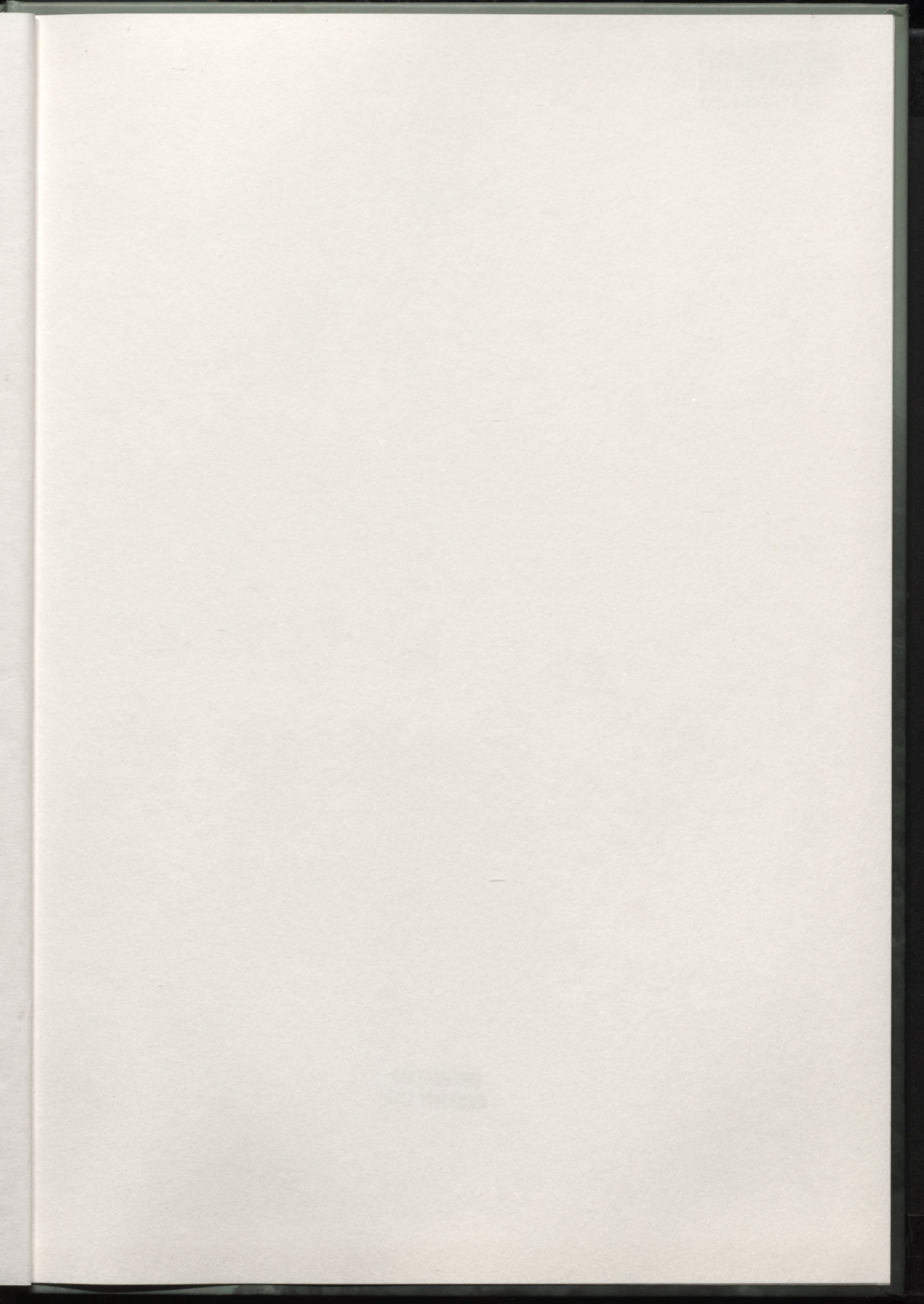
- Brastiņš E. Latvijas pilskalni. Vidzeme. – Rīga, 1926.
 Eberhards G. Mums tikai viena Gauja. – R.: Zinātne, 1991.
 Ērmans J. Krimuldas baznīca un draudze. 1205. – 1930. – Rīga, 1930.
 Strautmane G. Gauja. – R.: Avots, 1983.
 Grundule I., Birzmalis L. Gaujas nacionālais parks. Fotoalbums. – R.: Avots, 1990.
 Jansons G. Arhitektūras pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā. – R.: Zinātne, 1987.
 Krastiņa A. Zemnieku dzīvojamās ēkas Vidzemē. – R.: LPSR ZA izdevniecība, 1959.
 Melluma A. Gaujas nacionālais parks. – R.: Zinātne, 1977.
 Spekke A. Latvieši un Livonija XVI gs. – Rīga, 1935.
 Teivens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. – R.: Māksla, 1995.
 Vanga M. Dvēseļu pulcēšana. Tēvacilts. 1. daļa // Karogs. Rīga, 1993.
 Vanga M. Dvēseļu pulcēšana. Mātescilts. 2. daļa // Karogs. Rīga, 1995.

- Brasins E. Gaujas pilskalni. Vidzeme. - Rīga, 1926.
- Eberhards G. Mums tā ir vieta Gauja. - R.: Zinātne, 1951.
- Frūzina J. Krūmādas caurules un draudzība. - R.: 1930. - 1930. - Rīga, 1930.
- Strautmaņu G. Gauja. - R.: Avots, 1963.
- Grāndule I., Bīzmalis L. Gaujas nacionālais parks. Fotoalbums. - R.: Avots, 1990.
- Jansona G. Arhitektūras pieminekļi Gaujas nacionālajā parkā. - R.: Zinātne, 1987.
- Krasins A. Zārnaiķu dzīvotāmas ekas Vidzemē. - R.: LPSR ZA izdevniecība, 1959.
- Mellina A. Gaujas nacionālais parks. - R.: Zinātne, 1977.
- Spekke A. Latvīši un Livonija XVI gs. - Rīga, 1933.
- Tebens A. Latvijas lauku krogi un ceļi. - R.: Māksla, 1995.
- Vanga M. Dvēseļu pūcēšana. Tēvasiļa. 1. daļa // Karogs, Rīga, 1993.
- Vanga M. Dvēseļu pūcēšana. Mātesciļa. 2. daļa // Karogs, Rīga, 1993.

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPĻĀRS**

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0302032111

2002-7
12

Sternberg - Schwarz.
Schloss Bogenwald - Sigulda pils.

Liv. Schwedl - Rana Tveden

Ingja, Miesknapit, Raas-Kajras.
Livl. Schwedl, Kataklook.

Wendische Schwedl.
Vlan Segrowald.

Ingja, Miesknapit, Rjovon, Miesknapit
Livl. Schwedl, Kajakas, S'Wendische.

